Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Wydział Prawa i Nauk Społecznych

Instytut Nauk Prawnych

Mgr Aleksander Gąciarski

Oddziaływanie Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się

Rozprawa doktorska z dziedziny nauk społecznych, dyscyplina nauki prawne

Promotor:

Prof. dr hab. Jerzy Jaskiernia

Kielce 2026

Spis treści

Wykaz skrótów **9**

Wprowadzenie **12**

0.1.	Uzasadnienie wyboru tematu	12
0.2.	Schemat dysertacji	14
0.3.	Metody badawcze	19
0.4.	Hipotezy i pytania badawcze	20

Rozdział 1: Ogólna charakterystyka międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka **22**

1.1.	Pojęcie praw człowieka	22
1.1.1.	Przegląd istniejących definicji pojęcia praw człowieka	23
1.1.2.	Przedmiot praw człowieka	26
1.1.2.1.	Godność jako źródło praw człowieka	28
1.1.2.2.	Prawa człowieka a pojęcia wolności	32
1.1.3.	Podmiot praw człowieka	35
1.1.3.1.	Jednostka	36
1.1.3.2.	Zbiorowość	37
1.1.3.3.	Podmioty szczególnie chronione	38
1.2.	Ewolucja systemów ochrony praw człowieka	40
1.2.1.	Prawa człowieka jako kontynuacja koncepcji prawa natury i cywilizacji	41
1.2.2.	Historyczne przejawy ochrony praw człowieka	44
1.2.2.1.	W poszczególnych państwach	45
1.2.2.2.	W systemie międzynarodowym	49
1.2.3.	System ochrony praw człowieka powstały po zakończeniu Drugiej Wojny Światowej	52

1.3.	Powszechny system ochrony praw człowieka	56
1.3.1.	Organizacja Narodów Zjednoczonych	58
1.3.1.1.	Powszechna Deklaracja Praw Człowieka	60
1.3.1.2.	Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych	63
1.3.1.3.	Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych	65
1.3.1.4.	Międzynarodowy Trybunał Karny	66
1.3.2.	Pozostałe organizacje międzynarodowe	68
1.3.2.1.	Światowa Organizacja Handlu	69
1.3.2.2.	Bank Światowy	72
1.3.2.3.	Międzynarodowy Fundusz Walutowy	74
1.3.3.	Organizacje Pozarządowe (NGOs)	76
1.4.	Regionalne systemy ochrony praw człowieka	79
1.4.1.	Europejski system ochrony praw człowieka	81
1.4.1.1.	Rada Europy	81
1.4.1.2.	Unia Europejska	85
1.4.1.3.	Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie	88
1.4.2.	Pozostałe systemy regionalne	90
1.4.2.1.	Amerykański system ochrony praw człowieka	91
1.4.2.2.	Afrykański system ochrony praw człowieka	91
1.4.2.3.	Arabski system ochrony praw człowieka	92
1.4.2.4.	Azjatycki system ochrony praw człowieka	93
1.5.	Krajowe systemy ochrony praw człowieka	94
1.5.1.	Polski system ochrony praw człowieka	95
1.5.1.1.	Gwarancje obecne w Konstytucji RP	96
1.5.1.2.	Gwarancje o charakterze pozakonstytucyjnym	101

Rozdział 2: Struktura, kompetencje i system aksjologiczny Światowej Organizacji Handlu **104**

2.1.	Geneza Światowej Organizacji Handlu	104

2.1.1.	Karta Hawańska	108
2.1.2.	Traktat GATT	111
2.1.3.	Runda Urugwajska	114
2.2.	Podstawy prawne systemu Światowej Organizacji Handlu	117
2.2.1.	Porozumienie z Marrakeszu	119
2.2.2.	Przyjęte dokumenty	121
2.2.2.1.	Układ Ogólny w sprawie Taryf Celnych i Handlu	121
2.2.2.2.	Układ Ogólny w sprawie Handlu Usługami	125
2.2.2.3.	Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej	127
2.2.3.	Konferencje ministerialne Światowej Organizacji Handlu	129
2.3.	Struktura Światowej Organizacji Handlu	132
2.3.1.	Konferencja Ministerialna	133
2.3.2.	Rada Generalna	135
2.3.3.	Rada ds. Handlu Towarami	137
2.3.4.	Rada ds. Handlu Usługami	139
2.3.5.	Rada ds. Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej	141
2.3.6.	Sekretariat z Dyrektorem Generalnym na czele	143
2.4.	Kompetencje Światowej Organizacji Handlu	146
2.4.1.	Kompetencje poszczególnych organów Światowej Organizacji Handlu	147
2.4.1.1.	Konferencja Ministerialna	148
2.4.1.2.	Rada Generalna	152
2.4.1.3.	Sekretariat z Dyrektorem Generalnym na czele	156
2.5.	System aksjologiczny Światowej Organizacji Handlu	159
2.5.1.	Podstawowe zasady GATT	161
2.5.1.1.	Klauzula największego uprzywilejowania	161
2.5.1.2.	Status narodowy	163
2.5.1.3.	Reguła wolnego handlu	164
2.5.1.4.	Reguła negocjacji wielostronnych	165
2.5.2.	Podstawowe zasady GATS	166

2.5.3. Podstawowe zasady TRIPS 168

Rozdział 3: Ochrona praw człowieka w działalności Światowej Organizacji Handlu 170

3.1. Aksjologia praw człowieka w systemie Światowej Organizacji Handlu 170
3.1.1. Zasady w aktach normatywnych Światowej Organizacji Handlu odnoszące się do praw człowieka 175
3.1.1.1. Zasady odnoszące się do praw człowieka obecne w GATT 175
3.1.1.2. Zasady odnoszące się do praw człowieka obecne w GATS 178
3.1.1.3. Zasady odnoszące się do praw człowieka obecne w TRIPS 180
3.1.2. Działania Światowej Organizacji Handlu i jego organów w odniesieniu do ochrony praw człowieka 182
3.2. Ochrona praw człowieka w działalności Światowej Organizacji Handlu 186
3.2.1. System Światowej Organizacji Handlu porównawczo z systemami ochrony praw człowieka 186
3.2.1.1. Powszechny system ochrony praw człowieka a aksjologia Światowej Organizacji Handlu 187
3.2.1.2. Europejski system ochrony praw człowieka a aksjologia Światowej Organizacji Handlu 191
3.2.2. Cechy wspólne i różnice poszczególnych systemów 194
3.2.2.1. Zbieżności miedzy systemem ochrony praw człowieka a systemem Światowej Organizacji Handlu 194
3.2.2.2. Różnice zachodzące między systemem ochrony praw człowieka a systemem Światowej Organizacji Handlu 196
3.3. Problematyka kolizji norm praw człowieka z działalnością Światowej Organizacji Handlu 197
3.3.1. Kolizja prawa do żywności a działalność Światowej Organizacji Handlu 200

3.3.2. Kolizja prawa do ochrony zdrowia a działalność Światowej Organizacji Handlu 205
3.3.3. Ochrona środowiska a działalność Światowej Organizacji Handlu 209
3.4. Praktyka Światowej Organizacji Handlu w razie wystąpienia kolizji z normami należącymi do porządku praw człowieka 213
3.4.1. Problematyka praw człowieka w trakcie Multilateralnych Negocjacji Handlowych 214
3.4.2. Problematyka praw człowieka a rozstrzyganie sporów w systemie Światowej Organizacji Handlu 216
3.4.3. Demokratyczny deficyt w systemie Światowej Organizacji Handlu w kontekście praw człowieka 220
3.4.4. Reforma Światowej Organizacji Handlu w kontekście praw człowieka 224
3.5. Konkluzje związane z wzajemnym związkiem ochrony praw człowieka w Światowej Organizacji Handlu 228

Rozdział 4: Oddziaływanie Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się 232

4.1. Definicja kraju rozwijającego się w systemach Światowej Organizacji Handlu i ochrony praw człowieka 232
4.1.1. Kraj rozwijający się w systemie Światowej Organizacji Handlu 235
4.1.2. Kraj rozwijający się w systemach ochrony praw człowieka i Organizacji Narodów Zjednoczonych 241
4.2. Zakres oddziaływania Światowej Organizacji Handlu na stan prawny w krajach rozwijających się 246
4.2.1. Wpływ przystąpienia do Światowej Organizacji Handlu na kraje rozwijające się 247
4.2.2. Możliwości i ograniczenia jakie umożliwia krajom rozwijającym się przystąpienie do Światowej Organizacji Handlu 250

4.2.2.1. Możliwości jakie umożliwia przystąpienie do Światowej Organizacji Handlu w przypadku krajów rozwijających się 252
4.2.2.2. Ograniczenia powiązane z członkowstwem w Światowej Organizacji Handlu w przypadku krajów rozwijających się 254
4.2.3. Wpływ na ochronę praw człowieka możliwości i ograniczeń związanych z przystąpieniem do Światowej Organizacji Handlu w krajach rozwijających się 257
4.3. Instrumenty oddziaływania Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się 260
4.3.1. Specjalne traktowanie krajów rozwijających się w systemie Światowej Organizacji Handlu 261
4.3.2. Pomoc techniczna dla krajów rozwijających się udzielana w systemie Światowej Organizacji Handlu 264
4.3.3. Subsydia handlowe obowiązujące w systemie Światowej Organizacji Handlu a kraje rozwijające się 267
4.3.4. Runda z Doha a sytuacja krajów rozwijających się w systemie Światowej Organizacji Handlu 269
4.4. Praktyka oddziaływania Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się 272
4.4.1. Ocena efektywności oddziaływania Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się 273
4.4.1.1. Ocena efektywności oddziaływania systemu normatywnego Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się 274
4.4.1.2. Ocena efektywności oddziaływania instytucji Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się 277
4.4.2. Projekty reform Światowej Organizacji Handlu skutkujące zwiększeniem stopnia ochrony praw człowieka w krajach rozwijających się 281

4.5. Konkluzje związane z oddziaływaniem Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się 285

Wnioski Końcowe **291**

Bibliografia **302**

Akty Normatywne 302
Dokumenty i wyroki sądowe 312
Pozycje zwarte 314
Studia i artykuły naukowe 321
Hasła encyklopedyczne 337
Inne opracowania 339
Netografia 340

Wykaz skrótów

ACP	Organisation of African, Caribbean and Pacific States (Organizacja Państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku).
AoA	Agreement on Agriculture (Porozumienie w sprawie Rolnictwa).
ASEAN	Association of South-East Asian Nations (Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej).
ATC	Agreement on Textiles and Clothing (Porozumienie w sprawie tekstyliów i odzieży).
BRICS	Brazil, Russia, India, China, South Africa (Brazylia, Rosja, Indie, Chiny, Afryka Południowa).
PKB	Produkt Krajowy Brutto.
DSU	Dispute Settlement Understanding (Uzgodnienie o rozstrzyganiu sporów)
Dz. U.	Dziennik Ustaw.
EKPCz	European Convention on Human Rights (Europejska Konwencja Praw Człowieka).
EKS	Europejska Karta Społeczna.
FAO	Food and Agriculture Organization of the United Nations (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa).
GATS	General Agreement on Trade in Services (Układ Ogólny w sprawie Handlu Usługami).
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade (Układ Ogólny w sprawie Taryf Celnych i Handlu).
GRULAC	Group of Latin America and Caribbean Countries (Grupa Krajów Ameryki Łacińskiej i Karaibów).
IMF	International Monetary Fund (Międzynarodowy Fundusz Walutowy).
ITO	International Trade Organization (Międzynarodowa Organizacja Handlu).
KC	Kodeks Cywilny.
KPPUE	Charter of Fundamental Rights of the European Union (Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej).

KRP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej.
MPPGSiK	International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych).
MPPOiP	International Covenant on Civil and Political Rights (Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych).
MTK	International Criminal Court (Międzynarodowy Trybunał Karny).
NGO	Organizacje Pozarządowe.
OBWE	Organization for Security and Co-operation in Europe (Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie).
ONZ	United Nations (Organizacja Narodów Zjednoczonych).
OrgTKU	Ustawa o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym.
PDPCz	Universal Declaration of Human Rights (Powszechna Deklaracja Praw Człowieka).
RPD	Rzecznik Praw Dziecka.
RPO	Rzecznik Praw Obywatelskich.
SCM	Agreement on Subsidies and Countervailing Measures (Porozumienie w sprawie subsydiów i środków wykonawczych).
SN	Sąd Najwyższy.
SPS	Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures (Porozumienie w sprawie środków sanitarnych i fitosanitarnych).
t.j.	Tekst Jednolity.
TBT	Agreement on Technical Barriers to Trade (Porozumienie w sprawie barier technicznych w handlu).
TEC	Kraje Eksportujące Technologię.
TIC	Kraje Importujące Technologię.
TK	Trybunał Konstytucyjny.
TPRM	The Trade Policy Review Mechanism (Mechanizm przeglądu polityki handlowej).

TRIMs	Agreement on Trade-Related Investment Measures (Porozumienie w sprawie środków w zakresie inwestycji związanych z handlem).
TRIPS	Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (Porozumienie w sprawie Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej).
UE	European Union (Unia Europejska).
UNCh	United Nations Charter (Karta Narodów Zjednoczonych).
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development (Konferencja Narodów Zjednoczonych do spraw Handlu i Rozwoju).
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Edukacji, Nauki i Kultury).
URPO	Ustawa o Rzeczniku Praw Obywatelskich.
USD	Dollar amerykański.
USN	Ustawa o Sądzie Najwyższym.
WHO	World Health Organization (Światowa Organizacja Zdrowia).
WTO	World Trade Organization (Światowa Organizacja Handlu).

Wprowadzenie

0.1. Uzasadnienie wyboru tematu

Obecnie istniejący porządek prawno-międzynarodowy odznacza się wieloma charakterystycznymi cechami, do których możemy zaliczyć, zarówno historycznie bezprecedensowy stopień rozwoju prawa i organizacji międzynarodowych, wraz z konsekwencjami wynikającymi z tego faktu, oraz stale postępujące trendy globalizacyjne i liberalizacyjne, obowiązujące w światowym systemie politycznym, gospodarczym czy też społecznym. Co sprawia, iż tematyka międzynarodowego systemu prawnego, regulującego światowy obrót gospodarczy, handlowy czy też inwestycyjny, stanowi niezwykle aktualną kwestię, której znaczenie w kolejnych latach z prawdopodobieństwem graniczącym z pewnością, będzie coraz mocniej widoczne w dyskursie prawnym.

Analogicznie kwestia praw człowieka, jako jeden z najbardziej istotnych problemów, współcześnie obowiązującego porządku prawno-międzynarodowego, nie stanowi zaledwie jednego z wielu działów, obecnych w systemie obecnie obowiązującego prawa międzynarodowego, ale z uwagi na niezwykłą doniosłość, którą została jej nadana, jest ona traktowana jako swoisty nienaruszalny standard etyczny, stanowiący w warstwie ideowej wartość podstawową, we współcześnie obowiązującym porządku prawnym, co niesie za sobą przełożenie, zarówno w warstwie prawa międzynarodowego jak i w przypadku poszczególnych regulacjach krajowych czy też regionalnych. Przez co należy zauważyć, że rozwój historyczny tejże idei powoduję, iż w długim trwaniu, należy się spodziewać stałego zwiększania roli, zajmowanej przez prawa człowieka, w jak najszerzej definiowanym porządku światowym.

W końcu, problematyka krajów rozwijających się, jest czynnikiem wartym uwagi z powodu na dwie niezwiązane z sobą kwestię. Pierwszą z nich, stanowi fakt, iż większość krajów świata, nie osiągnęła poziomu uprawniającego do zakwalifikowania ich jako państwa wysoce rozwinięte, a jednocześnie z uwagi na postępującą globalizację, oraz coraz szersze środowisko informacyjne, powiązane z rewolucją cyfrową oraz internetową sprawia, iż w wzmiankowanych krajach następuję coraz silniejsza presja rozwojowa, która ma bezpośrednie przełożenie, na podejmowane przez

nie działania, celujące w zapewnienie zwiększenia poziomu życia poszczególnym ich obywatelom, co może budzić ryzyko prób pominięcia poszczególnych etapów rozwojowych, przez te państwa, co *de facto* będzie oznaczać rozwój gospodarczy, oparty na naruszaniu, czy też obniżaniu standardów ochrony, obecnych w dziedzinach z kategorii praw człowieka.

Zatem fakt, że wszystkie trzy pojęcia, zawarte w tytule niniejszej pracy, wykazują się niezwykłą aktualnością, świadczy o potrzebie dogłębnej analizy tematu zawartego w jej tytule. O czym mogą świadczyć, zmiany w gospodarczym środowisku międzynarodowym, następujące po 2008 roku, kiedy to po globalnym kryzysie systemu bankowego, dominująca pozycja w systemie światowym, państw skupionych wokół wspólnoty euro-atlantyckiej, czyli zachodnich krajów demokracji liberalnej, odznaczających się szerokim stopniem uwzględnienia problematyki podstawowych praw jednostkowych w swoich działaniach, uległa osłabieniu. Co umożliwiło krajom nienależącym do tego grona, zarówno pod względem geograficznym, jak i cywilizacyjnym podejmowanie działań, zmierzających ku podważeniu ich hegemonii.

Powyżej opisany stan rzeczy sprawił, iż stosunki handlowe, inwestycyjne czy też handel surowcowy, z krajami rozwijającymi się nie są już, w kwestiach takich jak: produkty wysoko przetworzone, transfer technologii czy też inwestycje infrastrukturalne, wyłączną domeną Stanów Zjednoczonych, krajów Unii Europejskiej czy też pozostałych podzielających z nimi podstawowe wartości cywilizacyjne państw takich jak Wielka Brytania, Japonia, Korea Południowa, Kanada czy też Australia, ale równie dobrze, może odbywać się bez ich udziału. W tym przypadku, źródłem technologii, czy też wkładu finansowego, może stać się przykładowo stawiająca sobie za cel stworzenie nowego systemu walutowego, czy też reformy Organizacji Narodów Zjednoczonych, grupa BRICS ze szczególnym uwzględnieniem Chińskiej Republiki Ludowej.

A jako, że truizmem jest to, iż przynajmniej znaczna część z tychże państw, a zwłaszcza Chiny i Rosja, będące zgodnie z powszechną opinią politologiczną krajami autorytarnymi, czy nawet totalitarnymi, nie przykłada tak wielkiej wagi, do kwestii, takich jak wartości liberalne, demokracja czy też prawa człowieka, jak kraje umownego zachodu. Co ma bezpośrednie przełożenie na ich stosunki z krajami rozwijającymi się,

gdyż w stosunkach gospodarczych z nimi, gdyż nie stawiają przed państwem rozwijającym się, równie mocnych wymogów odnoszących się do standardów cywilizacyjnych, co w sposób oczywisty, stanowi sytuację komfortową dla różnego rodzaju dyktatur i autorytaryzmów, zaliczanych do grona krajów rozwijających się. Gdyż otwiera się przed nimi, możliwość wykorzystania alternatywnego sposobu pozyskiwania kapitału i inwestycji z rynku światowego, który w przeciwieństwie do szeroko pojmowanego systemu zachodniegom nie będzie zakładał działania ku realizacji wartości niematerialnych.

Co uzasadnia potrzebę refleksji w temacie, istnienia w systemie prawno-międzynarodowym rozwiązań strukturalnych czy też instytucjonalnych, chroniących prawa człowieka w kontekście międzynarodowych stosunków handlowych czy też inwestycyjnych.

0.2. Schemat dysertacji

Jednakże, dla samej oceny oddziaływania Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się, niezbędne jest ustalenie dwóch zmiennych. Pierwszym z nich jest: kompatybilność systemów ochrony praw człowieka i Światowej Organizacji Handlu, a drugim jest ocena stopnia ochrony praw człowieka, w ramach działalności Światowej Organizacji Handlu. Ocena kompatybilności omawianych systemów jest niezbędna, gdyż mamy do czynienia z dwoma różnymi, rozwijającymi się w sposób niezależny od siebie i opartymi o dwa różne systemy aksjologiczne środowiskami prawnymi, które dodatkowo nie odznaczają się spójnymi podmiotami praw. Co powoduje, iż dla wzajemnego porównania omawianych wartości, niezbędne jest zbadanie tego związku.

Dokonanie tego, umożliwi ocenę stopnia ochrony praw człowieka w działalności WTO gdyż, przedmiot dysertacji polega w lwiej części, na dokonaniu oceny wzajemnych relacji zachodzących między dwoma, skrajnie różnymi systemami prawnymi i aksjologicznymi. Co dla oceny ochrony praw człowieka w działalności WTO, jest konieczne. Szczególnie, w kontekście bogactwa znaczeniowego, związanego z tym pojęciem, które objawia się w wielu systemach prawnych, zawierając podstawę

aksjologiczną, opartą na właściwych dla siebie podstawach historycznych czy też filozoficznych. Związek ten, będzie również stanowił podstawę analizy swoistego przypadku szczególnego jakim jest oddziaływanie Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się.

Co sprawia, iż w związku z rozważaniami zawartymi w niniejszej pracy, należy postawić trzy wzajemnie z sobą powiązane i wynikające z siebie pola badawcze. Pierwszą z nich jest ocena stopnia kompatybilności systemów ochrony praw człowieka i Światowej Organizacji Handlu, drugą ocena stopnia ochrony praw człowieka w działalności Światowej Organizacji Handlu, natomiast trzecia tytułowa hipoteza polega na ocenie oddziaływania Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się. W związku z czym, celem poniższej refleksji jest dokonanie opisu tychże tez, wraz z wyciągnięciem wniosków w omówionych zakresach tematycznych.

Przedmiot pracy, pomimo licznych publikacji odnoszących się do poszczególnych wątków tematycznych, nie został do tej pory pory ujęty w literaturze polskojęzycznej. Ponadto, warto wspomnieć, iż omawiane wątki, zostały o wiele bardziej dogłębnie ujęte w literaturze zagranicznej, a zwłaszcza anglojęzycznej, co w szczególności odnosi się do problematyki Światowej Organizacji Handlu, ale także dotyczy norm ochrony praw człowieka, problematyki Organizacji Narodów Zjednoczonych, czy też sytuacji prawnej krajów rozwijających się. Należy wspomnieć, że ten stan rzeczy jest w przypadku nauk prawnych osobliwością, gdyż mamy do czynienia z działem prawa wykraczającym poza ramy narodowe, poszczególnych systemów krajowych, co powoduje iż, refleksja na te tematy, istnieje w przestrzeni międzynarodowej, co powoduje, nadreprezentację w stosunku do innych działów prawnych refleksji w językach narodowych.

Punkt wyjścia będzie stanowić próba opisania pierwszej tezy, polegającej na zbadaniu kompatybilności omawianych systemów, ochrony praw człowieka oraz Światowej Organizacji Handlu. Któremu zagadnieniu zostaną poświęcone dwa pierwsze rozdziały pracy, w których to dokonana zostanie analiza omawianych systemów prawnych.

W rozdziale 1 dokonam przedstawię ogólną charakterystykę międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka, czego dokonam poprzez przybliżenie obecnych w teorii i doktrynie prawnej definicji pojęcia praw człowieka, co pozwoli nam na osadzenie dalszych rozważań w szerszym teoretyczno-prawnym kontekście i korzystanie z dorobku nauk prawnych w tej dziedzinie, ze szczególnym naciskiem na dokonanie refleksji na temat przedmiotu i podmiotu praw człowieka. Rozważania te zostaną uzupełnione o opis ewolucji systemów ochrony praw człowieka w kontekście historycznym, co jest niezbędne dla nadania szerszego kontekstu, zarówno aksjologicznego, jak i normatywnego. Umożliwi to, dogłębniejsze omówienie środowiska prawnego, w którym objawia się pojęcie praw człowieka, co będzie miało miejsce zarówno na poziomie międzynarodowym, poprzez analizę systemu powstałego pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych, działalności organizacji międzynarodowych, najbardziej istotnych dla międzynarodowego prawa gospodarczego, czyli: Światowej Organizacji Handlu, Banku Światowego oraz Międzynarodowego Funduszu Walutowego. Które to rozważania zostaną uszczegółowione poprzez, omówienie problematyki regionalnych systemów ochrony praw człowieka, co z uwagi na historyczną wagę, oraz modelowy charakter zostanie ograniczone do europejskiego systemu ochrony praw człowieka, na który się składają instytucje: Rady Europy, Unii Europejskiej a także Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Ostatnim uszczegółowienie, zawarte w pracy, będzie dotyczyć regulacji odnoszących się do tych norm w poszczególnych porządkach krajowych, co zostanie opisane na przykładzie polskim, co uznaję za gdyż, umożliwi nam w pełni zobrazować fakt, swoistej materialnoprawnej jedności regulacji z dziedziny praw człowieka, które funkcjonując w systemie międzynarodowym znajduje przełożenie na prawodawstwo krajowe.

W rozdziale 2 dokonam dokonam analizy, dotyczącej struktury, kompetencji i systemu aksjologicznego Światowej Organizacji Handlu. Co rozpocznę od przedstawienia rysu historycznego międzynarodowego systemu prawa handlowego, ze szczególnym naciskiem na ukazanie procesu, który skutkował zawiązaniem Światowej Organizacji Handlu. Pozwoli to, na ukazanie szerszego kontekstu, niezbędnego dla ukazania podstawy prawnej systemu Światowej Organizacji Handlu, czyli omówienia

dokumentów o randzie konstytucyjnej dla omawianego systemu, czyli Porozumienia z Marrakeszu, a także najważniejszych spośród równocześnie z nim przyjętych traktatów, czyli: Układu Ogólnego w sprawie Taryf Celnych i Handlu, Układu Ogólnego w sprawie Handlu Usługami a także Porozumienia w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej, oraz działalności dokonywanej w trakcie poszczególnych rund konferencji ministerialnych WTO. Znajomość, tego stanu prawnego pozwoli nam na dokładniejsze poznanie struktury ładu instytucjonalnego Światowej Organizacji Handlu, na który się składają: Konferencja Ministerialna, Rada Generalna, Rada ds. Handlu Towarami, Rada ds. Handlu Usługami, Rada ds. Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej a także Sekretariat WTO, kierowany przez Dyrektora Generalnego. Jednocześnie, w przypadku organów oddziaływających na pozainstytucjonalne środowisko prawne w sposób bezpośredni, czyli Konferencji Ministerialnej, Rady Generalnej oraz Sekretariatu z Dyrektorem Generalnym na czele, zostaną omówione kompetencje tych organów, w przypadku ich styku z pozostałymi instytucjami międzynarodowymi. Znajomość stanu prawnego i instytucjonalnego WTO, zostanie uzupełniona analizą systemu aksjologicznego, przez nie wytworzonego, co będzie stanowić ukazanie najbardziej charakterystyczną różnice, dzielącą omawiany system Światowej Organizacji Handlu z systemem ochrony praw człowieka, co zostanie dokonane w oparciu o podstawowe zasady GATT, GATS oraz TRIPS.

W rozdziale 3, dokonam analizy procesu ochrony praw człowieka w działalności Światowej Organizacji Handlu, co będzie stanowić podstawę merytoryczną, niezbędną dla oceny stopnia ochrony praw człowieka w działalności WTO. W związku z czym, wyróżnię poszczególne wartości, obecne w aksjologii systemu ochrony praw człowieka, a zarazem funkcjonujące w ramach systemu Światowej Organizacji Handlu. Robiąc to, przyjmę za główny przedmiot zainteresowania, zasady istniejące w aktach normatywnych Światowej Organizacji Handlu, które jednocześnie można traktować, jako odwołanie do tematyki tożsamej z wartościami obecnymi w systemach ochrony praw człowieka. Opis ten, rozszerzę o niezwykle istotny, w kontekście funkcjonowania obydwu z omawianych systemów współpracy, w przestrzeni prawnomiędzynarodowej aspekt, czyli analizę działalności organów niniejszej instytucji, oceniając ich efektywność w procesie realizacji norm

należących do katalogu praw człowieka. Rozważania te, zostaną uzupełnione przez omówienie systemu Światowej Organizacji Handlu jako całości, w kontekście ochrony praw człowieka. Pozwoli to znaleźć, zarówno punkty wspólne, jak i różnice występujące w ramach obydwu systemów aksjologicznych. Rozważania te, będą służyć jako podstawę, do dokonania analizy wzajemnych związków, norm służących do ochrony praw człowieka z działalnością Światowej Organizacji Handlu, oraz analizy działań praktycznych Światowej Organizacji Handlu, w razie wystąpienia kolizji z normami należącymi do porządku praw człowieka.

W rozdziale 4, dokonam analizy procesu oddziaływania Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się, a zatem, rozważań na temat obecny w głównej tezie, niniejszej dysertacji. Robiąc to, dokonam analizy definicji pojęcia kraju rozwijającego się, obecnej zarówno w ramach systemu Światowej Organizacji Handlu i jak i zgodnie z normami obecnymi w systemach służących do ochrony praw człowieka. Co będzie służyć, jako baza pojęciowa dla następującej analizy zakresu oddziaływania Światowej Organizacji Handlu, na stan prawny w krajach rozwijających się, zarówno w kontekście: wpływu przystąpienia do WTO na kraje rozwijające się, możliwości i ograniczeń jakie umożliwia krajom rozwijającym się członkostwo w WTO oraz wpływu tychże czynników, na stopień ochrony praw człowieka w krajach rozwijających się. Co zostanie rozwinięte, poprzez rozważania na temat instrumentów oddziaływania Światowej Organizacji Handlu, na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się, oraz praktyki wpływu WTO w tym zakresie, poprzez ocenę efektywności zarówno systemu normatywnego oraz instytucji międzynarodowego prawa handlowego, w tej dziedzinie.

We wnioskach końcowych, dokonamy ostatecznych odpowiedzi na tezy badawcze będące obiektem niniejszej pracy. W związku z czym, na podstawie porównania cech wykazanych przez odpowiednio systemy ochrony praw człowieka, dokonamy oceny tyczącej się stopnia kompatybilności systemów ochrony praw człowieka i Światowej Organizacji Handlu. Opierając się na konkluzjach, związanych z rozdziałem trzecim, ocenimy stopień ochrony praw człowieka w działalności Światowej Organizacji Handlu. A na podstawie rozdziału czwartego, dojdziemy do wniosków na

temat oddziaływania Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się.

0.3. Metody badawcze

Z uwagi na charakter pracy, która charakteryzuje się znacznym zróżnicowaniem tematycznym, niezbędnym w celu realizacji celu badawczego, koniczna jest analiza dotyczącą trzech pojęć, które stanowią odpowiednio: prawa człowieka i systemy ich ochrony, Światowa Organizacja Handlu rozumiana zarówno pod względem normatywnym jak i instytucjonalnym oraz pojęcie kraju rozwijającego się w kontekście tych dwóch systemów, wraz z analizą dotyczącą tematyki wzajemnych związków między nimi, jakie one wykazują. A także kompleksowym stopniem analizy występujących w niej pojęć, które zostaną poddane analizie teoretyczno-prawnej, aksjologicznej, komparatystycznej, dogmatyczno-prawnej czy też historyczno-prawnej. Co stawia nas przed potrzebą, skorzystania z szerokiego zakresu metod badawczych, funkcjonujących w teorii nauk prawnych.

Główną metodą badawczą, zawartą w tejże pracy stanowi **metoda teoretyczno-prawna**, która polega na badaniu teorii tyczących się do poszczególnych instytucji prawnych oraz na analizie poszczególnych instytucji prawnych, głownie w oparciu o poglądy istniejące w doktrynie. Skorzystano z niej na przestrzeni wszystkich czterech rozdziałów merytorycznych, zwłaszcza w tych częściach pracy, w których posiłkowano się poglądami obecnymi w doktrynie dla prowadzenia rozważań na temat, występujący w danej części pracy. Jednak jednocześnie musimy zaznaczyć, iż pozostaje ona szczególnie mocno obecna w dwóch pierwszych rozdziałach, gdzie lwią część pracy stanowi, odpowiednio przybliżenie międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka, oraz struktury i kompetencji Światowej Organizacji Handlu.

Ponadto, szczególnie mocno obecna w poniższych rozważaniach, pozostaje również **metoda aksjologiczna**, polegająca na badaniu wartościach stojących za określonymi rozwiązaniami normatywnymi. Pozostaje ona obecna w podczas całego toku rozważań, pojawiając się w licznych rozważaniach tyczących się *expressis verbis*, różnic o charakterze aksjologicznym, wykazywanych przez systemy praw człowieka

oraz Światowej Organizacji Handlu, ponadto do rozważań o tym charakterze, należy zaliczyć liczne i obecne w całym toku pracy wątki, tyczące się systemu światowego i natury przez niego wykazywanej, wraz z przełożeniem jakie on ma, na instytucje będące głównym obiektem zainteresowania tejże pracy.

Natomiast wykorzystanie **metody komparatystycznej**, która stanowi porównanie danej instytucji w dwóch lub więcej systemach prawnych i dokonaniu analizy zachodzących między nimi podobieństw i różnic, łączy się z próbami wykazania występujących między nimi podobieństw i różnic. Stanowi ona niezwykle istotny sposób prowadzenia refleksji w toku rozważań obecnych w tej pracy, zwłaszcza w rozdziałach III i IV, w których to znalazły się rozważania dotyczące wzajemnych związków tytułowych pojęć, będących przedmiotem analizy, czyli: praw człowieka, Światowej Organizacji Handlu oraz (tylko w rozdziale IV), kraju rozwijającego się.

Kolejną z metod użytych w trakcie niniejszych rozważań, stanowi **metoda dogmatyczno-prawna**, która jest definiowana jako się interpretacja językowa oraz analiza logiczna, dotycząca tekstów prawnych, będących przedmiotem zainteresowania. Analogicznie, jak w przypadku metody teoretyczno-prawnej skorzystano z niej na przestrzeni całej pracy, wykorzystując ją w częściach stanowiących pogłębioną analizę językową oraz logiczną relewantnych w danej części aktów normatywnych.

Wzmiankowane metody, zostaną uzupełnione o wykorzystanie **metody historyczno-prawnej**, polegającej na przedstawieniu genezy danej instytucji prawnej, oraz jej ewolucji w kontekście historycznym, w którym ona powstawała i rozwijała się. Stanowi ona główny sposób prowadzenia badań, w podrozdziałach dotyczących rysu historycznego, wykazywano odpowiednio przez systemy ochrony praw człowieka oraz Światowej Organizacji Handlu, które to znajdują się w dwóch pierwszych rozdziałach.

0.4. Hipotezy i pytania badawcze

W kontekście, powyższych rozważań, odnoszących się do wzajemnych związków, łączących system ochrony praw człowieka, Światową Organizację Handlu oraz koncepcję kraju rozwijającego się, a także potrzeby wykazania *novum*, którym

niniejsza dysertacja będzie się wykazywać, stoimy przed potrzebą wykazania pytań badawczych, do których rozstrzygnięcia będę dążyć w dalszym ciągu rozważań.

W związku z czym, postawione przeze mnie pytania badawcze są następujące:

Pierwsza hipoteza: Oddziaływanie WTO na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się zachodzi, jednakże nie jest ono wystarczające z uwagi na fakt, iż odbywa się ona poprzez działalność normotwórczą zachodzącą w ramach instytucji należących do systemu WTO. Natomiast sam porządek prawny, na którego podstawie funkcjonuje WTO, traktuje problematykę ochrony praw człowieka jako czynnik irrelewantny.

Druga hipoteza: Na efekty oddziaływania WTO na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się rzutuje to, że system WTO i powszechny system ochrony praw człowieka nie są wzajemnie kompatybilne, co objawia się zarówno poprzez skrajne różnice aksjologiczne, jak i niewystarczająco silne powiązanie instytucjonalne, co jest skutkiem braku zaliczenia WTO w ramy organizacji wyspecjalizowanych ONZ.

Trzecia hipoteza: Struktura instytucjonalna WTO, w której najważniejsze decyzję są podejmowane poprzez Konferencję Ministerialną składającą się z przedstawicieli poszczególnych państw podejmujących decyzję w drodze konsensusu, stanowi czynnik sprzyjający stagnacji, w kontekście działalności WTO w zakresie ochrony praw człowieka w krajach rozwijających się. Gdyż, działania sprzyjające dalszemu wypełnianiu norm z dziedziny praw człowieka, mogą być postrzegane przez kraje rozwijające się, jako atak na ich przewagi komparatywne.

Czwarta hipoteza: Efektywność i oddziaływanie WTO na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się będzie uzależniona od gruntownej reformy systemu prawa międzynarodowego publicznego, która będzie skutkować stworzeniem bardziej zunifikowanego systemu współpracy międzynarodowej, którego efektem będzie zachodzenie synergii prawnej i instytucjonalnej pomiędzy poszczególnymi organizacjami prawno-międzynarodowymi, a zarazem wzmocnieniem pozycji prawa międzynarodowego w przypadku występowania kolizji z motywowanymi czynnikami politycznymi interesami państwowymi.

Rozdział 1: Ogólna charakterystyka międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka

1.1. Pojęcie praw człowieka

Pojęcie praw człowieka, niewątpliwie stanowi jedną z najbardziej doniosłych dziedzin obecnych w refleksji prawnej, obecnej w drugiej połowie XX oraz XXI wieku. Ponadto należy zauważyć, iż mamy do czynienia z problematyką, znacznie wykraczającą poza dyskurs zachodzący w naukach prawnych *sensu stricto*, gdyż jako koncepcja, ma ona przełożenie na rozważania zachodzące w obrębie wielu innych dziedzinach naukowych, którymi są między innymi: politologia[1], ekonomia[2], filozofia[3], socjologia[4], ochrona środowiska[5], religioznawstwo[6], kryminologia[7], nauka o bezpieczeństwie[8] czy też problematyka związana z rozwojem sztucznej inteligencji[9].

Obrazuje to, że pojęcie praw człowieka, stanowi niezwykle szeroki przedmiot refleksji naukowej, co charakteryzuje się stosowaniem w jej kontekście, wielu rozmaitych nauk, z których każda wyróżnia się właściwą dla siebie podstawą teoretyczną. Co potencjalnie może, powodować problemy natury definicyjnej, gdyż każda z dziedzin stycznych z pojęciem praw człowieka, posiada właściwą dla siebie metodologię, nie zawsze pozostającą w pełni spójną i komplementarną z sposobem uprawiania zarówno nauk prawnych jak i pozostałych z wymienionych dyscyplin.

---

[1] Zob. T. Landman, *The Political Science of Human Rights*, „British Journal of Political Science" 2005, Nr 3, s. 549-572.

[2] Zob. J. Smith, M. Bolyard, A. Ippolito, *Human Rights and the Global Economy: A Response to Meyer*, „Human Rights Quarterly" 1999, Nr 1, s. 207-219.

[3] Zob. E. Gerhard, J. C. Heilinger, *The Philosophy of Human Rights Contemporary Controversies*, wyd. De Gruyter, Berlin, Boston, 2011.

[4] Por. *Sociology and Human Rights: New Engagements*, red. P. Hynes, M. Lamb, D. Short, M. Waites, wyd. Routledge, London 2011.

[5] Por. S. Atapattu, *UN Human Rights Institutions and the Environment*, wyd. Routledge, London 2023.

[6] Por. *Human Rights and the Separation of State and Religion: International Case Studies*, red. F. V. Anthony, H. G. Ziebertz, wyd. Springer Nature Switzerland, Cham 2023.

[7] Por. *A Research Agenda for a Human Rights Centered Criminology*, red. L. Weber, M. Marmo, wyd. Palgrave Macmillan, Cham 2024.

[8] Por. *Security and Human Rights*, red. B. J. Goold, F. Lazarus, Hart Publishing, Oxford 2019.

[9] Por. M. Balcerzak, J. Kapelańska-Pręgowska (red.), *Artificial Intelligence and International Human Rights Law. Developing Standards for a Changing World*, wyd. Edward Elgar Publishing, Cheltenham 2024.

1.1.1. Przegląd istniejących definicji pojęcia praw człowieka

Zgodnie z definicją słownikową, prawa człowieka to normy, których celem jest ochrona wszystkich ludzi na całym świecie przed poważnymi nadużyciami politycznymi, prawnymi i społecznymi[10]. Co jednocześnie nie oznacza, iż prawa człowieka muszą być traktowane w ramach jednej zunifikowanej teorii[11]. Jednakże, określenie tego pojęcia poprzez cztery główne cechy, pozwala na uwzględnienie wszystkich rodzajów praw człowieka, rozróżniając jednocześnie prawa przyjmujące charakter moralny oraz prawny, a także rozróżniając stare od nowych praw człowieka. Zatem, za cechy pozwalające na właściwe opisanie omawianej koncepcji, należy uznać fakt, zgodnie z którymi mamy do czynienia z prawami[12] mnogimi[13] oraz uniwersalnymi, które posiadają wysoki priorytet[14].

Problemy definicyjne powiązane z pojęciem praw człowieka ponadto objawiają się, poprzez istniejącą dychotomię, powiązaną z tym pojęciem. Jest to rozbieżność którą, definiuję jako, konieczność rozróżnienia praw człowieka w znaczeniu formalnym, od praw człowieka w znaczeniu materialnym. Analiza pierwszego z tych pojęć polega na, rozważaniach na temat idei które ograniczają się do zjawisk występujących pod szyldem praw człowieka. Natomiast drugie z nich, należy rozumieć jako zasady lub normy o charakterze etycznym, które pozostają niezbędne dla zachowania pewnych standardów ludzkiego zachowania.[15]

Zauważenie istnienia tych dwóch sposobów rozumienia pojęcia praw człowieka, powoduje, że musimy uwzględnić, iż obydwa sposoby rozumienia tego pojęcia mogą zachodzić w sposób całkowicie niezależny od siebie. Co możemy

---

[10] Human Rights [w:] Stanford *Encyclopedia of Philosophy*, https://plato.stanford.edu/entries/rights-human/#[dostęp: 4.02.2026].

[11] Por. A. E. Buchanan, *Human Rights, Legitimacy, and the Use of Force*, wyd. Oxford University Press, Oxford, New York 2010.

[12] Por. R. Cruft, *Human Rights as Rights*, [w:] *The Philosophy of Human Rights: Contemporary Controversies*, red. E. Gerhard, J. C. Heilinger, wyd. De Gruyter, Berlin, Boston 2012.

[13] Por. R. Dworkin, *Justice for Hedgehogs*, wyd. The Belknap Press, Cambridge 2011.

[14] Por. M. Craston, *Human Rights, Real and Supposed*, [w:] *Political Theory and the Rights of Man*, red. D. D. Raphael, wyd. Indiana University Press, Bloomington 1967, s. 43-51.

[15] Human Rights, [w:] *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, https://plato.stanford.edu/entries/rights-human/ [dostęp: 14.12.2022 r.].

zauważać w sytuacjach w których wartości powszechnie rozumiane jako prawa człowieka są realizowane, bez jednoczesnego odwołania się do nich w warstwie leksykalnej. Analogicznie pojęcie praw człowieka, może być stosowane w kontekstach nieodpowiadających powszechnie przyjętemu znaczeniu tego pojęcia. Ta dwuznaczność znaczeniowa, odwołująca się do różnych sposobów rozumienia pojęcia praw człowieka, powoduje iż, niezależnie od siebie, należy przeanalizować obydwa z wzmiankowanych sposobów rozumienia tej koncepcji.

Jako prawa człowieka w znaczeniu materialnym, należy rozumieć jako, pewne standardy ludzkiego postępowania, które mogą ale niekoniecznie muszą być określane jako prawa człowieka. Przydatność tego pojęcia, ma szczególne znaczenie w kontekście analizy historycznej tegoż pojęcia. Gdzie za objaw czynników przybliżających nas do praw człowieka, w obecnie rozumianym kształcie należy uznać występowanie norm prawnych chroniących wartości wchodzące w skład szeroko rozumianego katalogu praw człowieka, co pozostawało niezależne od pozostałych czynników tworzących omawianą koncepcję[16]. Skupienie się na ochronie poszczególnych wartości wchodzących w skład katalogu praw człowieka, umożliwia nam to prześledzenie procesu ochrony relewantnych wartości, jednocześnie nie ograniczając się do czynników powstałych w oparciu o aksjologiczny system, powiązany z obecnie panującym porządkiem światowym.

Drugi z wymienionych sposobów rozumienia pojęcia prawa człowieka o znaczeniu formalnym, polega na prześledzeniu występowania i stosowania tego pojęcia w przestrzeni międzynarodowej. Określenie tego problemu, jest niezwykle doniosłe, gdyż pojęcie praw człowieka stanowi jedną z najbardziej popularnych kwestii, obecnych współcześnie w naukach prawnych. Ponadto, nie sposób pominąć faktu, iż pojęcie to ma przełożenie na wiele innych dziedzin naukowych. Czynniki te powodują, iż analizując pojęcie praw człowieka, jednocześnie musimy uwzględnić różnorodność, która może być bezpośrednią przyczyną różnic definicyjnych, zachodzących w ramach

[16] Np. „prawo natury" i „prawo narodów" mimo różnic aksjologicznych, dzielących je z „prawami człowieka" mogą zostać uznane za tożsame w sytuacji, w których chronią tych samych wartości. Zob. B. Szlachta, *Prawa człowieka a prawo naturalne i prawo narodów. Kilka uwag o nauczaniu społecznym Kościoła*, [w:] *Prawa człowieka, prawa narodów*, red. Z. Zarębianka, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie. Wydawnictwo Naukowe, Kraków 2018, s. 29–54.

dyskursu dotyczącego systemów ochrony praw człowieka, w zależności od rozmaitych kontekstów, w których interesujące nas pojęcie występuje.

Za najbardziej znaczące można uznać różnice zachodzące w ujęciu geograficznym. Zgodnie z którymi, pojęcie praw człowieka może mieć zastosowanie zarówno w perspektywie globalnej, tworząc powszechny system ochrony praw człowieka, jak i ograniczać się do danego regionu czy nawet poszczególnego kraju, tworząc odpowiednio regionalny system ochrony praw człowieka oraz krajowy system ochrony praw człowieka. Należy zwrócić uwagę, na to iż, systemy regionalne i krajowe mogą się znaczenie różnić zarówno między sobą, jak i w stosunku do systemu globalnego. Powodem tego stanu rzeczy jest, różnorodność świata, objawiającą się rozbieżnościami o charakterze kulturowym i cywilizacyjnym[17]. W związku z czym, poszczególne regiony, należące do różnych kręgów kulturowych i cywilizacyjnych, mogą wykazywać charakterystyczne dla siebie zasady i normy o charakterze etycznym, różniące się od siebie w sposób skrajny. Co ma oczywiste przełożenie, na istniejące w danych społecznościach normy oraz systemy prawne.

Fakty przywołane powyżej skłaniają to tezy, zgodnie z którą definicja pojęcia prawa człowieka, może przybierać różnorodne formy w zależności od szeregu zmiennych czynników, do których zaliczają się rozbieżności przybierające charakter historyczny i geograficzny. Obydwa rodzaje rozbieżności można sprowadzić do różnic aksjologicznych, gdyż prawa człowieka należy rozumieć jako zasady lub normy o charakterze etycznym. A jako, że dla powyższej definicji kluczowe znaczenie ma pojęcie etyki, to różnice w tym kontekście, mogą mieć diametralny skutek, na materialną treść przepisów, przyporządkowywanych do katalogu praw człowieka. Co nasuwa tezę, iż stosując pojęcie praw człowieka, należy rozpocząć od dokonania wyboru, o charakterze etycznym, dotyczącego wyboru określonego systemu moralnego, który w zależności od kontekstu może przybierać rozmaite formy. W związku z czym, dalsze prowadzenie badać, implikuję potrzebę dokonania wyboru najbardziej stosownego sposobu rozumienia tegoż pojęcia.

---

[17] Zob. S. P. Huntington, *Zderzenie cywilizacji*, wyd. Zysk i S-ka, Poznań 2008, F. Koneczny, *O wielości cywilizacji*, wyd. Wydawnictwo WAM, Kraków 2005, A. J. Toynbee, *Wojna i cywilizacja*, wyd. Altaya, Warszawa 2002.

1.1.2. Przedmiot praw człowieka

Rozpoczynając analizę pojęcia praw człowieka, należy rozpocząć od próby analizy językowej tego terminu, co ułatwi utworzenie właściwej dla precyzyjnego zdefiniowania omawianego pojęcia linii interpretacyjnej.

Przy dokonywaniu tejże analizy pojęcia praw człowieka, na początku nasuwa się skojarzenie, zgodnie z którym, stanowi ono określenie złożone z rzeczownika „prawo" i przymiotnika „człowieka". Więc, próbując odpowiedzieć na pytanie dotyczące treści, która kryje się za tym sformułowaniem musimy odpowiedzieć na dwa pytania, które stanowią: co to jest prawo? oraz kim jest człowiek? Jak widać, między tymi pytaniami zachodzi zauważalna różnica, gdyż pierwsze z nich pyta o przedmiot którym jest prawo, natomiast drugie o podmiot przynależny temu prawu, czyli człowieka. Co uwidacznia dwie płaszczyzny, które są niezbędne przy określeniu właściwości praw człowieka, którymi jest określenie właściwego dla nich przedmiotu i podmiotu.

Wprowadzenie kolejnego podziału, wynikającego z analizy językowej do naszych refleksji nad prawami człowieka, składnia do próby połączenia go ze wcześniej uzyskanym podziałem, który nadaje alternatywne znaczenia omawianemu terminowi. Zgodnie z tą klasyfikacją, prawa człowieka w znaczeniu formalnym, oznaczają każde uregulowanie powołujące się na konieczność ochrony przyrodzonych praw przynależnych osobie ludzkiej, natomiast prawa człowieka w znaczeniu materialnym, odwołują się do zasad lub norm o charakterze etycznym pozostających standardem ludzkiego postępowania.

Podziały przedstawione w powyższych akapitach, potencjalnie mogą wydać się całkowicie niezwiązane z sobą, aczkolwiek warto zauważyć, iż zgodnie z koncepcją prawa naturalnego podmiotem prawa jest człowiek[18]. A jako, że zarówno prawo naturalne[19] jak i prawa człowieka[20], łączą wspólne dla nich cechy, takie jak przymiot

---

[18] Zob. M. A. Krąpiec, *Prawo naturalne a etyka (moralność)*, http://www.ptta.pl/krapiec/teksty_etyka_prawonat.pdf [dostęp: 14.12.2022 r.].

[19] Zob. R. Tokarczyk, *Filozofia prawa*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2009, s. 88.

[20] Zob. M. Piechowiak, *Filozofia praw człowieka. Prawa człowieka w świetle ich międzynarodowej ochrony*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 1999, s. 80.

niezbywalności i niezmienności, to musimy przyjąć iż, ich obowiązywanie jest czymś niezmiennym dla każdego człowieka niezależnie od innych czynników oraz przyjętych pojęć[21]. A zatem podmiotowe podejście do praw człowieka, będzie przejawiać cechy praw człowieka w znaczeniu materialnym.

Z drugiej strony, do kategorii praw człowieka w znaczeniu formalnym, są przynależne wszelkie systemy odwołujące się do wartości określanych jako prawa człowieka, które ze względu różnice kulturowe i cywilizacyjne stojące u ich podstawie mogą się między sobą różnić. Zauważenie tego faktu, niesie za sobą duże konsekwencje, gdyż obrazuje on, iż różnice zachodzące między poszczególnymi systemami praw człowieka nie wywodzą się z uznania samego istnienia niezmiennego i nienaruszalnego prawa motywowanego pryncypiami etycznymi, ale stanowią konsekwencję różnych aksjomatów kulturowo-cywilizacyjnych, jakie to prawo ma spełniać, a zatem jest ono przedmiotem mającym za cel spełnienie określonego celu, który stanowi ochrona określonych wartości etycznych.

Przez co, powstał podział odpowiadający wcześniejszej analizie pojęcia, wyróżniający istnienie praw człowieka w znaczeniu materialnym, oraz praw człowieka w znaczeniu formalnym. Przez co, możemy przystąpić do analizy przedmiotu prawa człowieka, ze uwzględnieniem uwarunkowań kulturowo-cywilizacyjnych oraz historycznych którymi przedmiot powyższej analizy podlega.

Opisując przedmiot praw człowieka, musimy lapidarnie określić kontekst w którym koncepcja ta obowiązuje. Robiąc to należy zdać sobie sprawę z tego, iż we współczesnym świecie pozycję hegemoniczną posiada system demokracji liberalnej, który powstał w skutek zakończenia II wojny światowej, i na polu współpracy międzynarodowej opiera się na istniejącym systemie na instytucji i traktatów, w stosunku do których funkcję rdzeniową przyjmuję Organizacja Narodów Zjednoczonych, która pozostawała uznawana przez mocarstwa za front walki ideologicznej[22]. W przełożeniu na tematykę niniejszej pracy, jako konsekwencję tego

[21] Korzystanie z analogii do między „prawem naturalnym" a „prawami człowieka" wydaje mi się uzasadnione, ze względu na szeroko podnoszone podobieństwo między tymi koncepcjami. Zob. I. Wallerstein, *Europejski uniwersalizm, Retoryka władzy*, wyd. Scholar, Warszawa 2007, s. 42.

[22] Zob. K. Lee, *The United Nations: An Emerging Battleground for Influence*, „Center for a New American Security" 2020, http://www.jstor.org/stable/resrep28750 [dostęp: 14.12.2022 r.], D. F. Runde, *Competing and Winning in the Multilateral System: U.S. Leadership in the United Nations*, „Center for Strategic and International Studies (CSIS)" 2020, http://www.jstor.org/stable/resrep24768 [dostęp: 14.12.2022 r.].

stanu rzeczy, należy przyjąć fakt, iż do tej pory w kontekście ochrony praw człowieka, żadne z nich nie usiłowało podważyć legitymizacji przynależnej tej organizacji[23]. Co oznacza, iż mamy do czynienia z systemem stanowiącym swoisty punkt odniesienia dla wszelakich istniejących systemów chroniących prawa człowieka, a przez co tworzący właściwy punkt odniesienia w kontekście istnienia praw człowieka we współczesnym świecie.

Kolejną z istotnych dla dalszej analizy cech przyjmowanych przez koncepcję praw człowieka, stanowi fakt, iż są one normami, które przyjmują przyrodzony, niezmienny, nienabywany i niezbywalny charakter[24]. Cechy te implikują, iż prawodawcy nie kreują, lecz jedynie chronią prawa człowieka. Z czego wynika, iż przedmiot ochrony praw człowieka jest uwarunkowany historycznie, kulturowo czy też cywilizacyjnie, natomiast wzbogacanie katalogu chronionych praw stanowi reakcję społeczności międzynarodowej na zachodzące zmiany cywilizacyjne czy też postęp techniczny.[25]

W związku z czym, należy przychylić się do wniosku, iż wartości obecne w międzynarodowym systemie ochrony praw człowieka, stanowią swoisty standard, który stanowi właściwy punkt odniesienia dla poszukiwania obecnie obowiązującej i uniwersalnie akceptowalnej treści sformułowania pojęcia praw człowieka.

1.1.2.1. Godność jako źródło praw człowieka

Jako, że w poprzedniej części uznaliśmy system tworzony przez Organizację Narodów Zjednoczonych, za właściwy punkt odniesienia przy poszukiwaniu przedmiotowej treści praw człowieka, to warto rozpocząć analizę od

---

[23] Rada Pokoju (*Board of Peace*), czyli organizacja to organizacja powołana przez rząd Stanów Zjednoczonych, w roku 2026, która może być uznawana jako pierwszą otwartą próbę zastąpienia ONZ, przez alternatywną strukturę prawnomiędzynarodowa, przez mocarstwo globalne. Jednakże, wzbudził entuzjazmu większości światowych przywódców sprawia, iż należy uznać, tę próbę za nieudaną. Zob. J. Madid, *Trump says Board of Peace 'might' replace United Nations, but wants UN to continue*, https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/trump-says-board-of-peace-might-replace-united-nations-but-wants-un-to-continue/ [dostęp: 4.02.2026 r.], C. Gatinois, *Trump's 'board of peace' fails to spark enthusiasm among world leaders*, https://www.lemonde.fr/en/international/article/2026/01/20/donald-trump-s-peace-council-fails-to-spark-enthusiasm-among-world-leaders_6749600_4.html [dostęp: 4.02.2026 r.].

[24] Zob. M. Piechowiak, *Filozofia praw człowieka. Prawa człowieka w świetle ich międzynarodowej ochrony*, wyd. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1999, s. 80.

[25] *Ibidem*, s. 62-63.

treści aktów normatywnych tej organizacji dotyczącej tej materii, czyli uznawaną za podstawę systemu ochrony praw człowieka w systemie ONZ, pochodzącą z 1948 roku, i przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ, Powszechną Deklarację Praw Człowieka[26].

Już w preambule akt ten uznaję „przyrodzoną godność" za podstawę wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie, twierdzenie to, jest wzmocnione poprzez w Artykuł 1 tejże Deklaracji, w którym mowa jest, iż „wszystkie istoty ludzkie rodzą się równe w godności i prawach". Normę tą, należy uznać za swoistą meta-normę, międzynarodowego systemu praw człowieka, która znajduje swoje odbicia w tym, iż instrumenty międzynarodowego prawa dotyczącego praw człowieka konsekwentnie odwołują się do godności, organy interpretacyjne i orzekające regularnie stosują tę koncepcję, natomiast komentarze doktrynalne i literatura naukowa powołują się na nią i promują jej stosowanie. Z tych powodów nie można zaprzeczyć, że godność ludzka jest słusznie uznawana za podstawową zasadę międzynarodowego prawa dotyczącego praw człowieka[27].

Jednakże próbując ustalić dokładniejsze rozumienie niniejszej koncepcji za pomocą samego tekstu Konwencji, należy stwierdzić, iż normodawca nie zamieścił definicji, odnośnie tego co dokładnie jest rozumiane poprzez pojęcie godności, w rozumieniu systemu praw człowieka. Jednakże, ten problem w przestrzni międzynarodowej znalazł swoje rozwiązanie, gdyż istnieją w niej tradycyjne cechy godności, które stanowią: podstawowość, przyrodzoność, niezbywalność, niestoponiowalność, obiektywność, niezależność od praw i wolności oraz niezastępowalność[28].

Fakt ten obrazuje, iż godność ludzka pozostaje zjawiskiem definiowanym poprzez tradycyjnie przypisywane jej aksjomaty. Cecha ta powoduje, iż nie sposób uniknąć jej wieloznaczności. Która objawia się w doktrynie prawnej, która wyróżnia się obecnością czterech możliwych rodzajów jej definiowania. Które odpowiednio

---

[26] Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, sporządzona w Paryżu dnia 10.12.1948 r., http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html [dostęp: 24.08.2022 r.].

[27] Zob. P. G. Carozza, *Human Dignity*, [w:] *The Oxford Handbook of International Human Rights Law*, red. D. Sheldon, wyd. Oxford University Press, Oxford 2013, s. 345.

[28] Zob. K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 20.

stanowią godność: osobistą, osobowościową, ugruntowaną w okolicznościach życia oraz osobową.[29]

Pierwsza z wymienionych, czyli godność osobista, jest definiowana zgodnie z pojęciem Tomasza Hobbesa, jako „publiczna wartość człowieka, która jest wartością, jaką mu przypisuje prawo i społeczność, jest tą wartością, którą ludzie nazywają dostojeństwem”[30] Warto zauważyć, iż w wzmiankowanej definicji istnieje odwołanie do społeczeństwa, oznacza to iż, w tym rozumieniu jest to wartość zależna od czynników kulturowych i historycznych. Sprawia to, iż przyjmując to rozumienie, musimy przyjąć, iż godność ludzka jest zjawiskiem, odznaczającym się zmiennym charakterem i zakresem obowiązywania, a próg jej naruszenia, pozostaje definiowany poprzez rozmaite czynniki środowiskowe, wywodzące się z różnic odnoszących się do systemów etycznych. Z tych względów, należy przyjąć że ten rodzaj godności nie jest relewantny w kontekście prawnym[31].

Kolejnym rodzajem godności, obecnym w refleksji prawniczej jest godność ugruntowana w okolicznościach życia. Stanowi ona zjawisko, które może się przejawiać w działaniach innych ludzi, lub w wolności człowieka do działania w określony sposób. Ten rodzaj godności, bezpośrednio odnosi się do warunków życia człowieka o charakterze materialnym lub uprawnień mu przysługujących, których obecność warunkuje godność życia ludzkiego. Jednakże, problemem obecnym w tej definicji, jest fakt, iż ten rodzaj godności, nie posiada podstawowych przymiotów omawianego aksjomatu godności, które stanowią: przyrodzoność, nienaruszalność i niezbywalność. Przez co, nie sposób uznać, iż ten rodzaj godności może być uznawany za godność w rozumieniu prawodawstwa regulującego prawa człowieka[32].

Trzecim z rodzajów godności jest godność osobowościowa, odznaczająca się ścisłym związkiem z etyką. Zgodnie z tym rozumieniem omawianego pojęcia, jednostka ma zdolność do nabywania lub tracenia godności ze względu na własne

---

[29] Zob. M. Piechowiak, *Wokół Tomasza z Akwinu i Immanuela Kanta propozycji ugruntowania godności człowieka*, [w:] *Prawo naturalne - natura prawa*, red. P. Dardziński, F. Longchamps de Berier, K. Szczucki, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 3-20.

[30] T. Hobbes, *Lewiatan czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego*, wyd. Aletheia, Warszawa 2005, s. 167–168.

[31] Zob. S. Zieliński, *Rozumienie godności człowieka i jej znaczenie w procesie stanowienia i stosowania praw. Propozycja testu zgodności regulacji prężnych z zasadą godności człowieka.*, „Przegląd Sejmowy” 2019, Nr 4, s. 109-110.

[32] *Ibidem*, s. 110.

postępowanie, co znaczy, iż jej obecność, nie jest ona warunkowana od wyłącznie poprzez sam fakt bycia człowiekiem, tylko od działania w zgodzie z przyjętym systemem wartości[33]. Uwidacznia to, że ten rodzaj godności jest całkowicie uwarunkowany od oceny moralnej działań jednostki, dotyczących podejmowanych przez nią działań. Co stanowi całkowicie subiektywne kryterium, które nie może zostać w jakikolwiek sposób zobiektyzowane. Co stoi w obiektywnej sprzeczności z tym, iż godność ludzka, w rozumieniu praw człowieka musi przejawiać takie czynniki jak: przyrodzoność, niezbywalność czy też obiektywność. W związku z czym, jak w poprzednich przypadkach, nie sposób uznać ten rodzaj godności, za relewantny w kontekście tematu powyższej pracy.

Ostatnim z rodzajów godności, jaki analizuję w powyższym podrozdziale jest godność osobowa, która tradycyjnie jest wywodzona z nauk św. Tomasza z Akwinu, w którego dziełach osobą jest tym co posiada godność[34], co ciekawe pomimo znacznych różnic aksjologicznych niezwykle zbliżone stanowisko możemy znaleźć w pracach Immanuela Kanta, według którego „W państwie celów wszystko ma albo jakąś cenę, albo godność. To, co ma cenę, można zastąpić także przez coś innego, jako jego równoważnik, co zaś wszelką cenę przewyższa, a więc nie dopuszcza żadnego równoważnika, posiada godność”[35]. Powyższe odwołania do poglądów filozofów, wykazujących tak skrajnie różne podejście do rzeczywistości, jest niewątpliwie bardzo ciekawe, gdyż fakt ten uwidacznia, że teza o nierozerwalnym i koniecznym związku ludzkiej godności z samym człowieczeństwem, pozostaje trwale obecna w ramach tradycji filozoficznej, niezależnie od zmiennych o charakterze religijnym, filozoficznym, politycznym, kulturowym czy też cywilizacyjnym. A co za tym idzie, może ona być uniwersalnie zastosowana do każdego człowieka niezależnie od okoliczności, w jakich się znajduję ani cech które przejawia. Wszystkie wymienione powyżej cechy świadczą o tym, że to właśnie godność osobową, należy uznać za czynnik występujący w preambule i początkowym artykule Powszechnej Deklaracji

[33] Zob. M. Ossowska, *Normy moralne w obronie godności człowieka*, „Etyka” 1969, Nr 5, s. 12.

[34] Zob. L. Bosek, *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2012, s. 35.

[35] Zob. I. Kant, *Uzasadnienie metafizyki moralności*, wyd. Antyk, Kęty 2001, s. 51.

Praw Człowieka, a co za tym idzie to właśnie tak rozumiana godność, stanowi podstawę aksjologiczną systemu ochrony praw człowieka.

1.1.2.2. Prawa człowieka a pojęcia wolności

W kontekście analizy wartości, kryjących się za pojęciem praw człowieka, wynikającym ze struktury aktów prawnych opisujących to zjawisko w przestrzeni prawa międzynarodowego publicznego, naturalnym następstwem opisanego związku aksjomatu ludzkiej godności, na którym jest oparte zjawisko praw człowieka, we współczesnym podrugowojennym znaczeniu, stanowi ich uzupełnienie o dokonanie analogicznej analizy, łączącej obiekt naszych zainteresowań z pojęciem wolności. Opinię tą, opieram na podejściu, zgodnie z którą traktowana jest ona w obecnym demokratyczno-liberalnym porządku światowym, jako swoisty weberowski typ idealny[36], stanowiąc wartość do osiągnięcia której współcześnie dąży się w najszerszy możliwy sposób.

W Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, wolność jest wielokrotnie wzmiankowanym pojęciem. W tym kontekście warto zauważyć, iż w preambule tego aktu jest mowa o tym, że „uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków rodziny ludzkiej stanowi podstawę wolności". Ponadto musimy zauważyć, iż w powyższej Deklaracji[37], istnieje podział na prawa i wolności. Opisane powyżej fakty świadczą o niezwykle podniosłej roli, która jest nadawana temu pojęciu w omawianym systemie. O czym świadczy, iż maksymalizacja wolności jest razem z maksymalizacją godności celem zasadniczym istnienia systemu ochrony praw człowieka. Aczkolwiek, równocześnie musimy zauważyć, iż jej zagwarantowanie nie jest samodzielnym celem istnienia systemu praw człowieka, gdyż pozostaje ona definiowana jako pochodna zasady godności człowieka,

---

[36] „Jest obrazem myślowym, który nie jest ani historyczną rzeczywistością, ani tym bardziej rzeczywistością właściwą i który w żadnym wypadku nie istnieje po to, by służyć nam jako schemat, do którego przyrównuje się rzeczywistość w charakterze egzemplarza. Typ idealny ma znaczenie czystego idealnego pojęcia granicznego, do którego przyrównuje się rzeczywistość, by wyeksponować pewne istotne części składowe jej empirycznej zawartości. Pojęcia takowe są tworami, za pomocą których (i posługując się kategorią obiektywnej możliwości) konstruujemy zależności, które nasza fantazja, zdeterminowana i ukształtowana przez rzeczywistość, oceni jako adekwatne" M. Weber, *Racjonalność, władza, odczarowanie*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2004, s. 175.

[37] Między innymi we wstępie, art. 2 i art. 28-30 PDPCz.

czy też równych i niezbywalnych praw[38]. W związku z czym, absolutyzowanie tej wartości, pomimo niezwykłej doniosłości jaką ona przejawia w kontekście praw człowieka, jest niewłaściwe.

A świadczy to o tym, iż w kontekście praw człowieka wolność, jest modelowo zjawiskiem ograniczonym przez inne czynniki, przez co musimy określić, pojęcie to pozostaje definiowane z punktu widzenia systemu prawnego definiującego system ochrony praw człowieka. Odpowiedzi na to pytanie znajdujemy w wchodzącym w skład systemu Narodów Zjednoczonych Międzynarodowym Pakcie Praw Osobistych i Politycznych[39], gdzie wolność została przeciwstawiona czynnikom takim jak niewolnictwo i poddaństwo (art. 8) czy też arbitralne pozbawienie wolności (art. 9).

Biorąc pod uwagę, powyższe czynniki oraz wcześniej wzmiankowaną definicję wolności, jako składową godności i równych oraz niezbywalnych praw, to należy stwierdzić iż, ochrona wolności człowieka w kontekście praw człowieka nie jest tożsama z powszechnie przyjętym rozumieniem tego pojęcia, jako zapewnienie podmiotom podlegającym ochronie swobody działań, ale nacisk położony jest na zapewnienie godnego statusu podmiotom ochrony oraz przeciwstawienie się jakiejkolwiek arbitralności działań[40]. Warto zauważyć, iż opisane czynniki stanowią refleks przytaczanych powyżej definicji pochodzących z Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, według których godność człowieka i równość i niezbywalność praw stanowią części składowe wolności.

Sprawia to, iż biorąc pod uwagę wszystkie z wymienionych powyżej czynników, tworzących interesujący nas sposób rozumienia wolności, powinniśmy określić, które ze znaczeń przypisywanych temu pojęciu znaczeń obecnych w dyskursie prawnym pozostaje najbardziej stosowne w kontekście przedmiotu zainteresowań.

Za najbardziej popularne we współczesnej systemowi ochrony praw człowieka, refleksji filozoficzno-prawnej pozostaje rozróżnienie rodzajów wolności pochodzi z dzieł Isaiaha Berlina wyróżniające istnienie „wolności negatywnej" i „wolności pozytywnej". Pierwszy z nich wiąże się z odpowiedzią na pytanie, o obszar

---

[38] Zob. M. Piechowiak, *Filozofia praw człowieka. ...*, s. 93-94.

[39] Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych sporządzona w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19770380167/T/D19770167L.pdf [dostęp: 5.09.2022 r.].

[40] Zob. M. Piechowiak, *Filozofia praw człowieka. ...*, s. 94.

w którego granicach podmiot ma lub powinien mieć całkowitą swobodę działania wedle własnej woli, natomiast drugi z nich wiążę się z pytaniem o źródło władzy lub ingerencji, która może przesądzić o zachowaniu danego podmiotu[41].

Próbując zastosować powyższy podział do definicji wolności w rozumieniu praw człowieka, należy skłonić się do tezy, iż jest ona bliższa, aczkolwiek nie w pełni zbieżna, z pojęciem Berlinowskiej wolności negatywnej. Pogląd ten opieram na tym, iż określa ona czynniki tj. godność człowieka i równość i niezbywalność praw których realizacja, jest niezbędna dla spełnienia niezbędnego minimum, właściwego dla wolności człowieka, przez co należy określić iż, biorąc pod uwagę wzmiankowaną uprzednio tendencje do maksymalizacji sfery wolności, trzeba przyjąć iż, zgodnie z koncepcją praw człowieka jest ona limitowana jedynie godnym statusem podmiotów chronionych, oraz powstrzymywaniem się od arbitralności. Wolność pozytywna nie wydaje się właściwym podejściem w omawianym kontekście, gdyż dotyczy ona działań podmiotów zobowiązanych do aktywnego działania w sferze jej ochrony, co oczywiście może mieć przełożenie na sferę równego traktowania.

Jednakże musimy zauważyć, iż w przyjętej w dyskursie o prawach człowieka, definicji dotyczącej przedmiotowego zakresu zjawiska wolności, nie sposób w żaden sposób powiązać jej z kompetencjami jakiegokolwiek z organów mających za zadanie zapewnienie właściwych warunków, tylko z minimalnym standardami które muszą zostać spełnione.

Przez co, biorąc pod uwagę powyższe właściwości jakie przyjmuję pojęcie wolności w kontekście praw człowieka, należy przyjąć, iż mamy do czynienia z całkowicie autonomicznym pojęciem, które mimo podobieństw nie pozostaje w całkowitej łączności z pojęciem wolności, istniejącym w innych kontekstach. Sprawia to, iż pojęcie wolności, w kontekście użycia go w systemie ochrony praw człowieka, należy zakwalifikować jako wewnętrzne zjawisko, które może, ale nie musi pozostawać całkowicie zbieżne z pozostałymi sposobami definiowania tego pojęcia.

---

[41] Zob. I. Berlin, *Dwie koncepcje wolności*, [w:] *Cztery eseje o wolności*, red. I. Berlin, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994, s. 178-233.

1.1.3. Podmiot praw człowieka

Jako, że w poprzedniej części określiliśmy zakres przedmiotowy stosowania pojęcia praw człowieka, to by w pełni przybliżyć to pojęcie, stoimy przed koniecznością zdefiniowania podmiotu, który jest przynależny omawianemu pojęciu. Z samej nazwy pojęcia praw człowieka, intuicyjnie nasuwa się pogląd, zgodnie z którym jego podmiotem jest człowiek, który jest pojęciem mogącym być zdefiniowanym w sposób wysoce zróżnicowany, na podstawie wielu konkurencyjnych koncepcji filozoficznych[42]. Aczkolwiek ta występująca różnorodność, powoduje problemy, gdyż nie sposób dokonać wyboru odnoszącego się do określenia nadrzędności jednej z nich. Natomiast próba znalezienia wspólnego mianownika jest równie problematyczna, gdyż te koncepcję, odznaczają się zbytnią rozbieżnością względem siebie by móc służyć jako wyłączna podstawa, do zbudowania na ich podstawie wiążącego obrazu człowieka.

W związku z czym, jako podstawę dla naszych rozważań lepiej przyjąć definicję istniejącą w naukach prawnych, co ma dodatkowo tą zaletę, że jest sformułowana w języku prawnym, tożsamym z tym, w którym stworzone są akty konstytuujące zakres regulacji wchodzących w skład praw człowieka. Co stawia nas, przed pozornym problemem polegającym na wyborze najwłaściwszej z dostępnych definicji, obecnych w aktach prawnych. Jednakże pozorność tego dylematu jest uwidaczniania poprzez fakt, iż w obecnych czasach zarówno znaczna większość państw narodowych, jak i organizację międzynarodowe o charakterze regionalnym i globalnym, powołują się przynajmniej w warstwie deklaratywnej do zbliżonych ideałów godności ludzkiej, demokracji, liberalizmu czy też samych praw człowieka. Co sprawia, iż we współczesnym *zeitgeiscie*, mamy do czynienia z dominującą podstawą ideologiczną. Ponadto, nasze rozważania na tym etapie mają charakter teoretyczny, a nie doktrynalno-systemowy, w związku z czym potrzebujemy jedynie ogólnego zarysu, a nie precyzyjnej definicji. Powyższe fakty, świadczą o tym że definicję którą możemy odnaleźć miedzy innymi w Ustawie z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny[43],

---

[42] Zob. R. Darowski, *Filozofia człowieka. Zarys problematyki. Antologia tekstów*, Kraków 2008, s. 36-56, *Człowiek w filozofii*, [w:] *Encyklopedia powszechna PWN*, https://encyklopedia.pwn.pl/materialy-dodatkowe/haslo/Czlowiek-w-filozofii,503429.html [dostęp: 14.12.2022 r.].

[43] t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1360, 2337, 2339.

zgodnie z którą osobę fizyczna, stanowi każdy człowiek od chwili urodzenia do momentu śmierci można uznać za właściwą.

Aczkolwiek jednocześnie należy zauważyć, iż tak prosta klasyfikacja nie jest w kontekście naszych rozważań zupełna, gdyż system praw człowieka chroni również różnorakie zbiorowości, składające się z więcej niż jednej jednostki, które pozostają traktowane jako całość. Ponadto, nie sposób pominąć faktu, iż zgodnie z doktryną praw człowieka, istnieją również podmioty objęte szczególną ochroną[44]. Zróżnicowanie to, zatem wymaga dokładniejszego omówienia tych pojęć.

1.1.3.1. Jednostka

Jako, że podstawowym podmiotem systemu ochrony praw człowieka jest jednostka[45], to nie sposób pominąć faktu, iż omawiany system prawny stanowi przypadek szczególny w systemie prawa międzynarodowego, w którym, jako zasada generalna, podmiotami są: państwa, państwa *in stadu nascendi*, Zakon Kawalerów Maltańskich, Stolica Apostolska oraz międzyrządowe organizacje międzynarodowe. Natomiast obecność podmiotowość osób fizycznych i prawnych, jako podmiotów wzmiankowanego systemu, pozostaje wysoce kontrowersyjną kwestią[46].

Konsekwencją powyższej prawidłowości, jest specyfika istniejąca w systemie ochrony praw człowieka, gdzie wytworzył się specyficzny stosunek dwustronny, z jednej strony łączący państwo oraz jednostkę, której podstawowe prawa muszą być przez nie gwarantowane oraz państwo, będące podmiotem prawa międzynarodowego, na gruncie traktatowym, w ramach poszczególnych systemów ochrony praw człowieka.

Przekładając tę prawidłowość na język prawny, musimy przyjąć, iż jednostka w wzmiankowanym systemie jest podmiotem prawa - czyli posiada przynależne jej prawa i wolności, z których może korzystać, jednakże nie jest ich

---

[44] Por. I. Nifosi-Sutton, *The Protection of Vulnerable Groups under International Human Rights Law*, wyd. Routledge, London 2017.

[45] Zob. P. Kuczma, *Prawa człowieka w zarysie*, Wydawnictwo Dolnośląskiej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Techniki, Polkowice 2011, s. 12-15.

[46] Zob. B. Kuźniak, M. Marcinko, M. Ingelevic-Citak, *Organizacje międzynarodowe*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 10.

adresatem, tj. prawa człowieka, nie są bezpośrednio do niej adresowane[47]. A co za tym idzie, zgodnie z koncepcją praw człowieka, przyjęta koncepcja praw podmiotowych jest traktowana jako, kształtowany przez społeczność międzynarodową instrument prawny, który jest przynależny jednostce, służący do ochrony jej wolności względem ich bezpośredniego adresata, czyli państwa[48].

Z powyższych czynników, wynika iż, jednostka w systemie praw człowieka, stanowi podmiot tylko w znaczeniu stosowania prawa, gdyż może ona stosować instrumenty przynależące do omawianego systemu w celu ochrony uznanych przez międzynarodową społeczność praw i wolności. Natomiast jeżeli mówimy o jednostce, jako podmiotowi praw człowieka, w sferze tworzenia prawa, to należy przyznać, iż nie ma ona żadnego wpływu na treść materialną praw człowieka, a co za tym idzie ich treść zależy wyłącznie od konsensusu państw reprezentowanych w Narodach Zjednoczonych.

1.1.3.2. Zbiorowość

Problematyka zbiorowości, czyli osób prawnych, stowarzyszeń, związków zawodowych oraz związków wyznaniowych w kontekście praw człowieka jest problematyczna, gdyż prawa człowieka, mają co do zasady charakter indywidualny a nie kolektywny, w związku z czym, ich podmiotem jest pojedyncza jednostka, a nie ich grupa[49]. Dosłowne rozumienie tego twierdzenia, może skłaniać nas do tezy, zgodnie z którą nie są one, w ramach systemów ochrony praw człowieka objęte ochroną systemową, aczkolwiek jednocześnie musimy stwierdzić, iż chronią one niektóre dobra, których ochrona może być realizowana także w odniesieniu do zbiorowości[50].

---

[47] Zob. M. Jagielski, *Podmioty w prawach człowieka*, [w:] *O czym mówią prawnicy, mówiąc o podmiotowości*, red. A. Bielska-Brodziak, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2015, s. 140.

[48] Zob. K. Wojtyczek, *Granice ustawodawczej inferencji w sferę praw człowieka w Konstytucji RP*, wyd. Wolters Kluwer, Kraków 1999, s. 20.

[49] Zob. M. Nowicki, *Co to są prawa człowieka?*, https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2016/02/Marek-Nowicki_co-to-sa-prawa-czlowieka.pdf [dostęp: 12.10.2022 r.].

[50] Jako przykład ochrony prawa do działań zbiorowych, możemy uznać art. 28 Karty praw podstawowych UE, chroniącej prawo do rokowań i działań zbiorowych. Zob. Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej sporządzona w Nicei dnia 7 grudnia 2000 r. https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:pl:PDF [dostęp: 13.10.2022 r.]

Jako przykład takiej normy możemy podać prawo własności, chronione w europejskim systemie ochrony praw człowieka na podstawie protokołu Nr 1[51] do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka[52], zgodnie z którą „każda osoba fizyczna i prawna ma prawo do poszanowania swojego mienia." Warto zauważyć, iż mamy tu do czynienia z uprawnieniem przynależnym zarówno osobom fizycznym i prawnym. Co może świadczyć o antropocentryzmie systemu ochrony praw człowieka, w której to właśnie prawa bezpośrednio przynależne osobom fizycznym są w centrum zainteresowań danej dziedziny, a takim przypadku ochronę osób prawnych, należy traktować jako swoiste uzupełnienie systemowe, gdyż sytuacja w której nie byłyby one uwzględnione, jako podmiot chroniony, stwarzałoby oczywistą lukę prawną. O takim stanie rzeczy, świadczy fakt, iż katalog praw chroniących stowarzyszenia w ramach systemów ochrony praw człowieka, jest całkowicie zbieżny z dobrami przynależącymi jednostce, do których należy zaliczyć np. ochronę siedziby firmy czy też ochronę jej korespondencji. Uwidacznia to, iż system ochrony praw człowieka, nie zawiera jakichkolwiek norm prawnych, dedykowanych tylko i wyłącznie do określonych zbiorowości, pomijając jako podmiot ochrony jednostki.

1.1.3.3. Podmioty szczególnie chronione

Powyższa analiza zarówno mówiąca o jednostkach jak i ta mówiąca o zbiorowościach, opiera się na istniejącym standardzie ochrony systemowej praw człowieka o charakterze ogólnym, czyli dotyczącym każdego podmiotu podległego systemowi praw człowieka, do których zaliczają się zarówno wszystkie pojedyncze jednostki oraz w określonych warunkach ich zbiorowości. Aczkolwiek analizując tą kwestię, nie sposób pominąć faktu, iż systemy ochrony praw człowieka, zawierają

[51] Protokół dodatkowy do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Paryżu dnia 20 marca 1952 r., https://www.echr.coe.int/documents/convention_pol.pdf [dostęp: 12.10.2022 r.].

[52] Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., https://www.echr.coe.int/documents/convention_pol.pdf [dostęp: 12.10.2022 r.].

ponadto kategorię podmiotów szczególnie chronionych. Do których zaliczają się min. dzieci[53], mniejszości narodowe[54], uchodźcy[55] czy też więźniowie[56].

Warto zauważyć, iż wszystkie spośród wyżej wymienionych grup ludności charakteryzują się wspólną specyfiką, którą jest wyższe od standardowego narażenie na objęcie represjami, łamiącymi normy zawarte w katalogu praw człowieka. Co sprawia, iż w ich przypadku występuje konieczność nałożenia bardziej rygorystycznego od standardowego standardu ochrony.

Ponadto, Warto zwrócić uwagę, na to, iż kategoria podmiotów szczególnie chronionych może byś uważana, za teoretyczne odstąpienie od aksjomatu równości wobec prawa, któremu nadano tak wielką wagę w międzynarodowym systemie ochrony praw człowieka, iż wzmianka o nim została zawarta w art. 1 PDPCz[57]. Przez co, pozornie może się wydawać, iż ich obecność jest złamaniem kategorycznego w kontekście przyjętych przez powojenny system praw człowieka aksjomatu.

Jednakże, w dla rozstrzygnięcia tegoż dylematu, niezbędne jest zauważenie, iż zasadniczą wartością chronioną przez ten system jest godność ludzka posiadająca cechę niestopniowalności[58], w której to kontekście pozostałe wartości pozostają interpretowane, z czego wynika możliwość pozornego naruszenia nawet tak fundamentalnych wartości jak: wolność czy też równość wobec prawa, jeżeli byłoby to niezbędne z punktu widzenia ludzkiej godności. A jako, że wolność ludzka, w motywowanym aksjomatem godności rozumieniu systemów ochrony praw człowieka, jest zawsze identyczna, to istnieje proste przełożenie, zgodnie z którą większe ryzyko naruszenia musi oznaczać większy zakres wymaganej ochrony. Co oczywiście narusza

---

[53] Zob. W. Szyszka, *Problem wczesnych małżeństw w Afryce Środkowej i Zachodniej a prawa dziecka*, [w:] *Powszechny system ochrony praw człowieka. Podsumowanie dekad*, wyd. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, red. M. Półtorak, I. Topa, Katowice 2018, s. 186-187.

[54] Zob. K. Mazalik, *Powszechna ochrona praw mniejszości. Szczególne znaczenie art. 27 MPPOiP*, [w:] *Powszechny system ochrony praw człowieka. Podsumowanie dekad, wyd. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego,* red. M. Półtorak, I. Topa, Katowice 2018, s. 208-211.

[55] Zob. M. Kowalski, *Znaczenie art. 14 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka dla międzynarodowego prawa uchodźczego*, [w:] *70 lat Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, wyd. Księgarnia Akademicka, red. M. Florczak-Wątor, M. Kowalski, Kraków 2019, s. 79-89.

[56] Zob. E. Dawidziuk, M. Mazur, *Prawa więźniów w najnowszych wyrokach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przeciwko Polsce*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego" 2018, Nr 1, s. 37-57.

[57] „Wszyscy ludzie rodzą się […] równi pod względem […] swych praw".

[58] Zob. Zieliński S., *Rozumienie godności człowieka i jej znaczenie w procesie stanowienia i stosowania prawa. Propozycja testu zgodności regulacji prawnych z zasadą godności człowieka*, „Przegląd Sejmowy" 2019, Nr 4, s. 112.

formalnie rozumianą równość wobec prawa, ale również oznacza zbliżenie się do materialnie rozumianej równości.

1.2. Ewolucja systemów ochrony praw człowieka

Prawa człowieka są zjawiskiem obecnym w historii refleksji filozoficznej, socjologicznej, politologicznej, historycznej czy też prawnej już od stuleci[59]. W związku z czym, zjawisko społeczne, jakim są niezależne od władzy państwowej przyrodzone prawa jednostki o charakterze materialnym, wykazuje niezwykłe bogactwo form i treści, pozostając warunkowanymi poprzez czynniki o charakterze historycznym, kulturowym, cywilizacyjnym, religijnym, ekonomicznym, społecznym czy też geograficznym.

Warto również w tym miejscu wspomnieć o zachodzącym zjawisku globalizacji, rozumianej jako dążenie do klasycznej polityki liberalnej w gospodarce światowej, rosnącej dominacji zachodnich form życia politycznego, gospodarczego i kulturalnego czy też długoletniej dominacji globalnego porządku politycznego zbudowanego na liberalnych koncepcjach prawa międzynarodowego[60]. Jest ona ciągle zjawiskiem stosunkowo nowym[61], zachodzącym na skutek rewolucyjnych zdarzeń, następujących, od czasu pojawienia się kapitalizmu przemysłowego, a zarazem silnie wpływających na kształt współpracy międzynarodowej, takich jak: kolonializm, rewolucja przemysłowa czy też utworzenie Światowej Organizacji Handlu, niosących za sobą konsekwencję polegające na usunięciu ograniczeń handlowych.[62] Przez co, pomimo pojawiających się tendencji izolacjonistycznych, w ostatnich latach możemy obserwować meta-proces ekonomiczny, polegający na powstawaniu w coraz większym stopniu wzajemnych współzależności oraz integracji państw, społeczeństw, gospodarek

---

[59] Por. M. R. Ishay, *The History of Human Rights. From Ancient Times to the Globalization Era*, wyd. University of California Press, Berkley 2008.

[60] Globalization, [w:] *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, https://plato.stanford.edu/entries/globalization/ [dostęp: 4.02.2026 r.].

[61] Por. G. Modelski, *Principles of World Politics*, wyd. Free Press, New York 1972.

[62] Zob. D. Walczak-Duraj, *Podstawy współczesnej socjologii*, wyd. Omega-Praksis, Pabianice 2006, s. 261–263.

i kultur, a co za tym idzie, stopniowy proces zacierania się różnic kulturowo-cywilizacyjnych, którymi się charakteryzują poszczególne zbiorowości[63].

Powyższe prawidłowości, skłaniają ku konkluzji, zgodnie z którą dla omówienia procesu który zaowocował powstaniem obecnie obowiązującego systemu ochrony praw człowieka, konieczne jest prześledzenie koncepcji praw przyrodzonych w europejskiej tradycji politycznej i prawnej. Podejście to uznaję za stosowne, gdyż to właśnie w ramach tej tradycji wytworzyła się dominująca w przestrzeni międzynarodowej kultura prawna, która została recypowana nawet przez państwa nie mające z nią historycznego związku[64] [65], Przez co, biorąc te czynniki pod uwagę, w powyższej części pracy skupie się na w pierwszym podrozdziale na historii myśli europejskiej w kontekście zachodzenia zjawiska społecznego, polegającego na istnieniu koncepcji praw przyrodzonych. Natomiast drugi podrozdział będzie stanowić analizę historycznych aktów, będących objawem opisanej uprzednio tendencji.

1.2.1. Prawa człowieka jako kontynuacja koncepcji prawa natury i cywilizacji

Zaczynając rozważania w tym podrozdziale warto wrócić do początkowych rozważań, o prawach człowieka w znaczeniu formalnym i materialnym. Te pierwsze powinny być rozumiane jako zjawiska występujące pod szyldem praw człowieka, natomiast drugie z nich, stanowią zasady lub normy o charakterze etycznym, które pozostają niezbędne dla zachowania pewnych standardów ludzkiego zachowania. Rozwijając tę myśl, musimy przyjąć, za obiekt naszego zainteresowania w poniższej części drugą z wymienionych myśli, które stanowią prawa człowieka w znaczeniu materialnym, co umożliwi prześledzić wszelakie historyczne przejawy koncepcji spełniających analogiczną funkcje, co obecnie występujące prawa człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem tych, które w poprzedzają pełne ukonstytuowanie omawianej koncepcji.

---

[63] Zob. M. Kempny, Globalizacja, [w:] *Encyklopedia Socjologii*, tom I, pr. zb., wyd. Oficyna Naukowa, Warszawa 1998, s. 241.

[64] Zob. L. Leszczyński, *Recepcja prawa z okresu Meiji - podłoże oraz wpływ na japoński porządek prawny*, „Studia Iuridica Lublinensia" 2013, Nr 1, s. 171-179.

[65] Zob. G. Xu, *Recepcja i nauczanie prawa rzymskiego w Chinach*, „Zeszyty prawnicze UKSW" 2008, Nr 1, s. 306-317.

W nauce rozpowszechniona jest teza, zgodnie z którą prawa człowieka, powstały na skutek historycznego procesu, w którym następuje ona po okresach, w których analogiczną funkcję pełniły takie koncepcje jak cywilizacja czy też prawo naturalne[66]. Stawia nas to przed potrzebą analizy podobieństw i różnic, występujących między wyżej wzmiankowanymi pojęciami, a koncepcją praw człowieka, będącą obiektem naszych zainteresowań.

Zgodnie z kolejnością chronologiczną rozpocznę powyższą analizę od przybliżenia pojęcia prawa naturalnego. Istnieje ono na przestrzeni wieków, od starożytności, poprzez średniowiecze z którym jest najsilniej kojarzone, aż to czasów współczesnych[67], ta różnorodność jest powodem, który sprawia, iż koncepcja ta na przestrzeni mileniów, przybierała najrozmaitsze konteksty i formy. Pozornie może to stanowić problem, aczkolwiek należy zauważyć, iż myśl ta zawsze niosła za sobą wspólny aksjomat. Polega on na dostrzeżeniu faktu, zgodnie z którym prawa i zasady o charakterze moralnym są konsekwencją cech obecnych w ludzkiej naturze.[68] Koncepcja ta istnieje w myśli europejskiej od czasów Arystotelesa, a następnie była rozwijana przez stoików takich jak Cyceron, Seneka czy też Marek Aureliusz[69]. Myśl prawnonaturalna, znalazła następnie recepcję w myśli chrześcijańskiej w pracach św. Augustyna oraz św. Tomasza z Akwinu[70], a następnie została rozwinięta przez takich

---

[66] Zob. I. Wallerstein, *Europejski uniwersalizm: Retoryka władzy*, wyd. Scholar, Warszawa 2007, s. 42.

[67] Zob. J. Hervada, *Historia prawa naturalnego*, wyd. Petrus, Kraków 2013, s. 23.

[68] Zob. R. D. Schwarz, *Natural Law*, [w:] *International Encyclopedia of Social & Behavioral Sciences*, https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B0080430767029235 [dostęp: 14.12.2022 r.].

[69] Zob. R. Tokarczyk, *Historia filozofii prawa w retrospektywie prawa natury*, wyd. Temida 2, Białystok 1999, s. 80-81.

[70] *Ibidem*, s. 136-137

myślicieli jak Hugo Grocjusz[71], Thomas Hobbes[72], John Locke[73], Gottfried Leibniz[74], Jean Jacques Rousseau[75], Immanuel Kant[76], Gustaw Radbruch[77] czy też Lon Fuller.[78]

Obfitość myślicieli którzy obieli przedmiotem swojej refleksji problematykę prawa naturalnego, skłania ku dwóm refleksjom. Pierwszą jest ciągła żywotność i aktualność tej koncepcji, która wbrew stereotypowym stwierdzeniom ciągle wykazuje swoją aktualność. Ponadto musimy zauważyć, iż jest to niezwykle zróżnicowana koncepcja, w przypadku której, ciężko wywieść wspólny precyzyjnie i kompleksowo określić materialną treść wynikających z niej norm[79]. Zwłaszcza że, nawet powszechnie z nim kojarzony aksjomat podstawy teologicznej prawa nie jest obowiązującym w każdym z wymienionych przypadków.

Aczkolwiek próba uogólnienia istniejących koncepcji prawnonaturalnych, jest możliwa. Może mieć ona podstawę religijną jak w przypadku św. Tomasza z Akwinu lub być świecka jak np. w przypadku Grocjusza, tak samo jej celem może być utrzymanie porządku społecznego, co ma miejsce w przypadku Hobbesa, jak i stanowić apologię stanu natury, jak ma ma to miejsce w refleksji Rousseau. Aczkolwiek, w każdym przypadku istnieje wspólny element, który należy definiować jako niezmienna i niezależna od zwierzchniej władzy państwowej podstawa etyczna, którą należy uznać za najbardziej ogólny wspólny mianownik prawa natury. W tym kontekście prawa człowieka, można uznać za przypadek szczególny prawa naturalnego, gdyż w ich przypadku rolę wzmiankowanej podstawy etycznej przyjmuje niezmienną i niezbywalną godność ludzka.

Związek drugiej z opisanych koncepcji czyli cywilizacji z prawami człowieka, zdaje się mniej intuicyjny, zwłaszcza biorąc pod uwagę niezwykłą

---

[71] Zob. H. Grocjusz, *Wolność mórz czyli dysertacja o prawie, jakie przysługuje Holendrom do handlu z Indiami*, wyd. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1955, Zob. H. Grocjusz, *Trzy księgi o prawie wojny i pokoju, w których znajdują wyjaśnienie prawo natury i prawo narodów, a także główne zasady prawa publicznego*, wyd. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1957.

[72] Zob. T. Hobbes, *Lewiatan*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1954, s. 113.

[73] Zob. J. Locke, *Dwa traktaty o rządzie*, wyd. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992, s. 165.

[74] Zob. R. Tokarczyk, *Historia filozofii prawa* ..., s. 234-235.

[75] *Ibidem*, s. 271-273.

[76] *Ibidem*, s. 283-285.

[77] Zob. G. Radbruch, *Pięć minut.filozofii prawa*, „Colloquia Communia" 1988/1989, Nr 6/Nr 1, s. 62.

[78] Zob. L. L. Fuller, *The Morality of Law*, Yale University Press, New Haven-London 1964, s. 34-41.

[79] Zob. J. Jaskiernia, *Spór o istnienie naturalnego porządku prawnego*, „The Peculiarity of Man" 2018, Nr 27, s. 121.

wieloznaczność pojęcia. Które to, między innymi występuję jako: kierunek postępu ludzkości, synonim kultury, szczególna kategoria zjawisk kulturowych, przeciwieństwo kultury, wyodrębniona część ludzkości czy też kategoria analizy historycznej[80]. Ta wieloznaczność, stwarza ogromne problemy definicyjne, co jest szczególnie mocno widoczne gdy zwrócimy uwagę na problematykę relacji pojęcia cywilizacji do pojęcia kultury, aczkolwiek pozwala nam to na stwierdzenie, iż istnieją pewne sposoby zrozumienia tego pojęcia, które okażą się niezwykle przydatne, z punktu widzenia naszych rozważań.

Za pomocne w kontekście danej pracy uznaje tradycyjnie przyjętą antynomiczność pojęcia cywilizacja względem barbarzyństwa obecną w pracach Fernanda Braudla.[81] W kontekście pojęcia praw człowieka, zaznaczona powyżej dychotomia okazuje się niezwykle pomocna, gdyż realizując prawa człowieka, rozumiane jako wynikające z godności ludzkiej trwałe i niezbywalne prawa, dane społeczeństwo niewątpliwie dokonuje rozwoju o charakterze cywilizacyjnym. Wynika z tego, iż stan cywilizacji stanowi swoisty cel idealny do którego dąży się, między innymi poprzez realizację norm wynikających z praw człowieka.

1.2.2. Historyczne przejawy ochrony praw człowieka

We wcześniejszych częściach pracy wspomniano, iż koncepcja praw człowieka posiada niewątpliwe ugruntowanie historyczne na przestrzeni rozwoju cywilizacji zachodniej, co w poprzedniej części pracy zostało opisane poprzez ukazanie związków łączących je z pokrewnymi pojęciami prawa naturalnego oraz cywilizacji. Aczkolwiek musimy zauważyć, iż ukazaliśmy jedynie związki zachodzące mające charakter teoretyczno-filozoficzny, bez odniesień do praktyki prawnej.

Oczywiście budzi to wątpliwości, gdyż stan rzeczy w której pewien zespół pokrewnych pojęć teoretyczno-filozoficznych istnieje przez tak długi okres czasu w danej kulturze, jednocześnie nie przekładając się na rzeczywistość prawną wydaje się wysoce nieprawdopodobny. Powoduje to konieczność, prześledzenia historii

[80] Zob. B. Działoszyński, *Cywilizacja. Szkice z dziejów pojęcia w XVIII i XIX wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2019, s. 16.

[81] *Ibidem*, s. 11.

europejskiego prawodawstwa, w kontekście zjawisk opisanych w powyższej części pracy.

Powyższą analizę podzielę na dwie części, w pierwszej skupie się na historycznej analizie regulacji obecnych w poszczególnych państwach europejskich, które retroaktywnie mogą zostać uznane za normy przybliżające środowisko prawne, w których funkcjonowały do realizacji ideałów, zaliczonych do katalogu praw człowieka, natomiast w kolejnym podrozdziale opiszę kształt europejskiego systemu międzynarodowego w tym samym kontekście. Rozróżnienie to wydaje się właściwe, gdyż system międzynarodowy jako przestrzeń prawna pozbawiona suwerennej władzy, wydaje się z jednej strony bardziej narażona na amoralizm, natomiast z drugiej wymagająca osiągnięcia konsensusu w miejsce nakazu suwerena. Analizę zakończę na analizie procesu historycznego owocującego powstaniem obecnie obowiązującego systemu, którego kształt opiszę w osobnej części pracy.

Ponadto należy zaznaczyć, że w tej części pracy ograniczę się jedynie do analizy historycznej zjawisk zachodzących w europejskim kręgu kulturowym. Powodem tego zawężenia pola analizy jest uprzednio wspomniany fakt, europejskiego rodowodu systemu ochrony praw człowieka, które poprzez zjawisko globalizacji, będące bezpośrednią konsekwencją systemu kapitalistycznego[82] oraz rewolucji przemysłowej[83], pozwoliło krajom europejskim osiągnięcie komparatywnej przewagi uwidaczniającej się w ich *soft power*, a co za tym idzie, skonstruowanie przez nie systemu światowego, który był wzorowany na historycznie przez nie wytworzonymi wzorcami cywilizacyjnymi.

1.2.2.1. W poszczególnych państwach

Historia regulacji państw europejskich, które regulują prawa i wolności obywatelskie zawarte w katalogu obecnie istniejących systemów ochrony praw człowieka ma już wielowiekową tradycję, która objawia się w wielu aktach powstałych na przestrzeni wieków w krajach zaliczanych do cywilizacji europejskiej. Obiektem

---

[82] Zob. P. Sztompka, *Socjologia zmian społecznych*, wyd. Znak, Kraków 2005, s. 93-94.

[83] Zob. K. H. O'Rourke, J. G. Williamson, *When Did Globalization Begin?*, „European Review of Economic History" 2002, Nr 6, s. 23–50.

zainteresowania w tej części pracy jest dokonanie przeglądu najważniejszych aktów, które służyły jako podstawa prawna ochrony tych wartości. Uznaję dokonanie tego, za niezwykle istotne, gdyż uczynienie tego unaoczni tendencję historyczną, której efektem było powstanie koncepcji praw człowieka.

W histografii za możemy odnotować uregulowania spełniające materialne funkcje zbieżne z prawami człowieka już w średniowieczu. Oczywiście z dzisiejszej perspektywy są one anachroniczne, gdyż regulowały jedynie stosunki między monarchą a stanem szlacheckim, aczkolwiek ukazanie ich jako przykład wytworzenia się tendencji to uznawania istnienia, pewnej sfery niezależnej od *imperium* państwowego wolności, istniejącej w ówczesnym społeczeństwie wydają się niezwykle doniosłe.

Za sztandarowy przykład takiego aktu jest uznawana angielska Wielka Karta Swobód (*Magna Carta Libertatum*)[84], nakładała ona na władzę centralną szereg ograniczeń głównie w dziedzinach skarbowych i sądowych, przyznając poddanym prawo oporu w razie jej nieprzestrzegania. Przepisy które zawierała, są w kontekście średniowiecznym, z perspektywy systemu ochrony norm zaliczonych do katalogu praw człowieka nowatorskie, gdyż przykładowo art. 28 tejże Karty, dozwalał dokonania rekwizycji tylko za rekompensatą, art. 39 zabraniał aresztu lub rekwizycji majątku tylko na podstawie wyroku sądowego, natomiast art. 41 gwarantował swobodę handlu. Jak łatwo zauważyć, są to normy chroniące podstawowe wartości obecne występujące w systemie ochrony praw człowieka, do których należy zaliczyć: ochronę prawa własności oraz zakaz karania bez podstawy prawnej.

Analogiczne przywileje nie są jedynie angielską specyfiką, gdyż podobne akty w średniowieczu powstawały na całym kontynencie europejskim. Jako przykład, można podać przywilej pochodzący z Królestwa Leonu, który został uchwalony w 1188 roku regulujący pierwszy parlament obywatelski w Europie[85], oraz węgierską Złotą Bulę Andrzeja II, pochodzącą z 1222 roku zapewniającą nietykalność osobistą i majątkową.[86]

---

[84] Wielka Karta Swobód (Magna Carta Libertatum, sporządzona w Runnymede dnia 15.08.1215 r., https://pl-static.z-dn.net/files/d9d/6469a34df595bd421e8f48488a4d4d24.pdf [dostęp: 14.12.2022 r.].

[85] *The Decreta of Leon of 1188 - The oldest documentary manifestation of the European parliamentary system*, https://en.unesco.org/memoryoftheworld/registry/251 [dostęp: 14.12.2022 r.].

[86] Zob. M. Rady, *Hungary and the Golden Bull of 1222*, https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1457439/6/II.087-108.pdf [dostęp: 14.12.2022 r.].

Obecność tych artefaktów prawnych stanowiących, podstawę do ochrony dóbr prawnych wchodzących w skład katalogu praw człowieka, świadczy, iż obecność niezależnej od *imperium* państwowego, przestrzeni wolności istnieje w europejskiej tradycji prawnej już od okresu średniowiecza. Oczywiście, powstawały one z konieczności politycznej, a ich związek z istniejącymi koncepcjami prawnonaturalnymi obecnymi w pracach św. Augustyna[87] może być uznany, za jedynie incydentalny. Jednakże nie sposób pominąć faktu, iż ich istnienie uwidacznia istnienie meta-trendu w europejskiej tradycji kulturowej i prawnej, który dopuszczał istnienie pewnej sfery wolności pre-obywatelskiej, która okazała się kluczowa z punktu widzenia, wytworzenia się koncepcji prawa naturalnego, a co za tym idzie pokrewnej jej koncepcji praw człowieka.

W okresie nowożytnym wzmiankowany trend gwarantowania praw podstawowych nie ustał, a koncepcja istnienia praw przyrodzonych ugruntowywała swoją pozycję. Przykładowo w Anglii, system oparty na Wielkiej Karcie Swobód, został wzbogacony o *Habeas Corpus Act* z 1679[88]. W którym to dokumencie poszerzono zakres przywilejów, o zakaz uwięzienia bez prawomocnego nakazu sądowego. Waga tego dokumentu jest znaczna, gdyż należy zauważyć, iż nie ma w nim odwołania do szlachty bądź arystokracji jako warstwy uprzywilejowanej, tylko odnosi się do każdego poddanego brytyjskiego[89].

Kolejnym niezwykle istotnym dokumentem, pochodzącym z okresu nowożytnego są prawa z Burgos, pochodzące z roku 1512. Jest to akt niezwykłej wagi, gdyż z jednej strony ich celem było polepszenie losu Indian, żyjących w nowym świecie pod panowaniem hiszpańskim[90]. W związku z czym, akt ten jest jednym z pierwszych przejawów ekspansji globalnej, europejskiego porządku prawnego. Z drugiej strony, zawierał regulacje niespotykane w przywilejach szlacheckich okresu średniowiecza, bowiem regulował on takie kwestie jak: zakaz pracy dzieci poniżej 14 roku życia, gwarantowanie praw przynależnych samotnym kobietom, regulacja czasu

---

[87] Warto zauważyć, iż powstanie wzmiankowanych dokumentów poprzedza chronologicznie twórczość św. Tomasza z Akwinu.

[88] Habeas Corpus Act, sporządzony w Westminsterze dnia 27 maja 1679 r., https://press-pubs.uchicago.edu/founders/documents/a1_9_2s2.html [dostęp: 14.12.2022 r.].

[89] Warto zwrócić uwagę, na wielokrotne użycie zwrotu „any person" w tekście.

[90] Zob. F. Macias, *The Laws of Burgos : 500 Years of Human Rights*, https://blogs.loc.gov/law/2012/12/the-laws-of-burgos-500-years-of-human-rights/ [dostęp: 14.12.2022 r.].

wolnego od pracy[91], zapewnienie pracującym Indianom zakwaterowania czy też obowiązek nauki pisania i czytania wśród Indian[92].

Analizując historie rozwoju przejawów istnienia materialnych praw człowieka, w prawie polskim, musimy zwrócić uwagę na późnośredniowieczne i wczesnonowożytne przywileje szlacheckie. Które wprawdzie nie różniły się od istniejących już przykładów analogicznych praw w innych krajach Europy, dotyczyły bowiem wyłącznie szlachty. Aczkolwiek zapewniały one szeroki zakres wolności osobom im podległym. Na szczególną uwagę spośród nich zasługują dwa przywileje, wydane za panowania Władysława II Jagiełły, a mianowicie przywilej czerwieński [93] oraz przywilej jedlneńsko-krakowski[94]. Akty te zawierały prawa, odpowiadające materialnie istotnym częściom obecnemu katalogu praw człowieka, które stanowią: nietykalność majątkową bez wyroku sądowego, sądzenie według prawa pisanego (co można interpretować, jako ważny krok ku wprowadzeniu rządów prawa) oraz nienaruszalność osobistą bez wyroku sądowego.

Jednakże za najważniejszy wkład tradycji polskiej, w rozwój materialnych podstaw ku utworzeniu upowszechnieniu norm, zawartych w współczesnych katalogach praw człowieka, należy uznać konferedrację warszawską[95]. Był to dokument zapewniający tolerancję religijną, która stanowi jedną z najbardziej fundamentalnych osobistych praw człowieka, znajdującą się w obecnym systemie ochrony prawnomiędzynarodowej, zarówno na poziomie powszechnym w postaci art. 18 MPPOiP jak i europejskim jako art. 9 ust. 1 i 2 EKPCz. W związku z czym należy stwierdzić, iż normy chronione w powyższych normach prawnych zostały uznane, za prawo przyrodzone w polskim porządku prawnym, już ponad 400 lat temu.

---

[91] 40 dni czasu wolnego po 5 miesiącach pracy jako poszukiwacz złota oraz ograniczenia pracy kobiet ciężarnych.

[92] Zob. Ordenanzas reales para el buen regimiento y tratamiento de los indios (Królewskie zarządzenie dotyczące dobrego rządzenia i traktowania Indian), sporządzone w Burgos dnia 27 grudnia 1512 r., https://www.uv.es/correa/troncal/resources/leyesburgos1512.pdf [dostęp: 14.12.2022 r.].

[93] Zob. Z. Grolger, *Czerwiński przywilej*, [w:] *Encyklopedia staropolska*, https://pl.wikisource.org/wiki/Encyklopedia_staropolska/Czerwi%C5%84ski_przywilej [dostęp: 14.12.2022 r.].

[94] Zob. Przywilej jedlińsko-krakowski, https://polishfreedom.pl/przywilej-jedlnensko-krakowski/ [dostęp: 14.12.2022 r.].

[95] Konfederacja generalna uchwalona w Warszawie dnia 28 stycznia 1573 r., http://www.literatura.hg.pl/varsconf.htm [dostęp: 14.12.2022 r.].

Powyższe rozważania niewątpliwie obrazują, iż porządek prawny wytworzony przez kraje europejskie w średniowieczu i nowożytności, niewątpliwie okazał się środowiskiem sprzyjającym wytworzeniu się praw i wolności obywatelskich, rozpoznanych współcześnie jako część koncepcji praw człowieka. Oczywiście z dzisiejszej perspektywy wiele czynników może budzić wątpliwości, głównie polegających na ograniczaniu praw dla uprzywilejowanej warstwy szlacheckiej. Aczkolwiek, bycie zbyt rygorystycznym w tej kwestii stanowiłoby błąd prezentyzmu. Ponadto, musimy zauważyć, iż bez postępu który dokonał się w tym okresie, późniejsze zmiany prawne, związane z przełomem okresu oświecenia nie byłyby możliwe, przez co musimy uznać, iż proces który miał wówczas miejsce, był niezbędny dla wytworzenia się nowoczesnego rozumienia pojęcia praw człowieka.

1.2.2.2. W systemie międzynarodowym

Historia porządku prawnego, obecnego w systemie europejskim w okresie poprzedzającym wytworzenie się obecnie występującej formy stosunków międzynarodowych, opartej na instytucjach, operujących zgodnie z zasadami prawa międzynarodowego publicznego jest w porównaniu do uregulowań obecnych w poszczególnych systemach krajowych, bardziej uboga. Powód tego stanu rzeczy jest oczywisty, bowiem przez większą część historii prawa europejskiego, nie istniała wówczas żadna sformalizowana instytucja, której podlegałaby poszczególne państwa narodowe, natomiast rywalizujące nad władzą zwierzchnią papiestwo i cesarstwo poprzez wzajemną rywalizację wzajemnie redukowały swoje wpływy nad poszczególnymi państwami[96].

Ponadto musimy zauważyć, iż w w dziedzinie prawa międzynarodowego publicznego, które jest z perspektywy omawianego tematu niezwykle istotne, to właśnie prawo zwyczajowe jest dominującym źródłem treści materialnej, która się w nim znajduje[97]. W związku z czym, obecność artefaktów prawnych, na podstawie których możemy przybliżyć problematykę zakresu przedmiotowego, norm zbliżających

---

[96] Por. P. Musiewicz, *Zarys średniowiecznego sporu i supremację między papieżem a cesarzem*, [w:] „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ Nauki Społeczne" 2012, Nr 1.

[97] Zob. L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa*, wyd. Dom Organizatora, Toruń 2014, s. 86-87.

środowisko prawne w których funkcjonowały do osiągnięcia poziomu uprawniającego refleksję nad normami materialnie zbieżnymi, z tymi obecnymi w katalogach praw człowieka, za wysoce niewystarczający.

Biorąc to wszystko pod uwagę, omawiając tę problematykę w okresie średniowiecza i wczesnej nowożytności, odstąpię od analizy aktów normatywnych, w miejsce których przybliżę poglądy dwóch myślicieli, którzy niewątpliwie okazali się jednymi z najbardziej zasłużonych w procesie rozwoju treści materialnej praw człowieka.

Pierwszym myślicielem, na którego warto zwrócić uwagę jest Paweł Włodkowic, który występując na soborze w Konstancji (1414-1418), wprowadził do dyskursu europejskiego pojęcia takie jak: wolność religijna oraz wojna sprawiedliwa.[98] Drugim z interesujących nas teoretyków prawa międzynarodowego był Francisco de Vittoria, który w swoich pracach delegitymizował działania wojenne[99] i postulował stosowanie zasad etycznych[100]. Jak widać, myśl przedstawiona przez tych dwóch myślicieli, uznawanych za ojców prawa międzynarodowego we współczesnym rozumieniu tego terminu może być uznana także za pionierską z perspektywy praw człowieka. Gdyż, widać w niej wyraźne tendencje zbieżne, którymi są czynniki takie jak prymat etyki nad polityką czy też, aplikowanie zasady sprawiedliwości do stosunków międzynarodowych. Z powyższych rozważań wynika, iż myśl zbieżna z wartościami kryjącymi się obecnie za koncepcją praw człowieka, istniała już w XV i XVI wiecznej Europie, aczkolwiek fakt, zgodnie z którym mówimy nie o aktach prawa międzynarodowego, a opieramy się na myślicielach nie świadczy o braku poczucia humanitaryzmu wśród ówczesnych, tylko o funkcjonowaniu w ramach zupełnie innej kultury prawnej opartej na zwyczaju, w miejsce wiążących poszczególne państwa kodyfikacji.

Świadczy o tym między innymi brak regulacji zbiorowych, stanowiących współcześnie system stosunków międzynarodowych. Za pionierską regulacje prawa

---

[98] P. Włodkowic, *O wojnie i tolerancji*, https://staropolska.pl/sredniowiecze/Publicystyka/Pawel_Wlodkowic.html [dostęp: 14.12.2022 r.].

[99] Jedynymi powodami do działań zbrojnych jakie dopuszczał były wojna obronna i naprawienie bardzo dużej niesprawiedliwości. Jednocześnie uznając, iż każde wypowiedzenie wojny musi być poprzedzone próbami osiągnięcia porozumienia poprzez arbitracje.

[100] Zob. Francisco de Vittoria, [w:] *Encyclopedia Brittanica*, https://www.britannica.com/biography/Francisco-de-Vitoria [dostęp: 14.12.2022 r.].

międzynarodowego, w którym zawarto regulację chroniącą dobra prawne, wchodzące w skład współcześnie rozumianych praw człowieka, należy uznać traktat westfalski (1648), kończący okres wojen religijnych. Istotnie szczególnym przepisem, w omawianym traktacie, dla omawianej tematyki, jest art. 28 dozwalający na wolność wyznawania religii[101]. Aczkolwiek, należy zwrócić uwagę na to, że następował on po długotrwałym i krwawym konflikcie, jakim okazała się wojna XXX-letnia. W związku z czym, ten akt ten, nie należy traktować wyłącznie, jako przejaw trendu umacniającego wartości zbieżne z dzisiejszymi prawami człowieka, ale również jako konieczny kompromis warunkowany koniecznością geopolityczną.

Ponadto, musimy zauważyć zajście zmian na przełomie XVIII i XIX wieku, które nabrały charakteru rewolucyjnego. Zmiany które zaszły na skutek triumfu filozofii oświeceniowej, oraz sukcesów rewolucji amerykańskiej i francuskiej spowodowały przełom w podejściu do wartości uosabianych z prawami człowieka. Za przykład tej rewolucyjnej zmiany można uznać, potępienie niewolnictwa które miało miejsce w traktatach kończących wojny napoleońskie, zawartych na kongresie wiedeńskim[102]. Przyjęcie tej deklaracji możemy traktować za profetyczne w kontekście działań podejmowanych przez XIX i pierwszą polowe XX wieku, przez społeczność międzynarodową. Bowiem w tym okresie, powstawało coraz więcej organizacji międzynarodowych, które miały za swój cel działanie na korzyść praw, funkcjonującego w świecie zmieniającym się na bezprecedensową skalę człowieka[103]. Za najbardziej doniosłą z nich można uznać Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, którego działanie stało u podstawie powstania miedzynarodowego prawa humanitarnego[104]

Podsumowując, pozornie może się zdawać, iż stosunki międzynarodowe przez okres średniowiecza i nowożytności nie były oparte na normach prawnych,

---

[101] Zob. Münsterscher Friedensvertrag (Munsterski Traktat Pokojowy) sporządzony w Munster dnia 24 października 1648 r., https://www.lwl.org/westfaelische-geschichte/portal/Internet/finde/langDatensatz.php?urlID=741&url_tabelle=tab_quelle [dostęp: 15.10.2022 r.].

[102] Zob. The Parliamentary Debates from the Year 1803 to the Present Time, Published by s.n., 1816, https://books.google.pl/books?id=I8ETAAAAYAAJ&pg=P74&redir_esc=y&hl=pl#v=onepage&q&f=false, s. 200 [dostęp: 14.12.2022 r.].

[103] Zob. K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, *op. cit.*, s. 9.

[104] Zob. J. Pictet, *Development and Principles of International Humanitarian Law*, https://books.google.pl/books?id=dHV7fix7nLcC&printsec=frontcover&dq=international+humanitarian+law&lr=&source=gbs_summary_s&redir_esc=y#v=onepage&q=international%20humanitarian%20law&f=false [dostęp: 14.12.2022 r.], s. 2.

wskazujących na istnienie systemu ochrony praw człowieka, bądź związanych z nim wartości. Jednakże, należy zdać sobie sprawę z dwóch czynników. Pierwszym z nich jest fakt, obecności opisywanych wartości w istniejącym wówczas dyskursie filozoficzno-prawnym, o czym świadczą między innymi poglądy Włodkowica i de Vittorii, oraz licznych filozofów, którzy tematem swojej refleksji uczynili analizę nad zjawiskiem prawa natury. Ponadto, należy stwierdzić, iż w wzmiankowanym okresie, w poszczególnych państwach istniał wyraźny trend, sprawiający, że prawa i swobody obywatelskie, stawały się coraz mocniej obecne. Więc, należy przyjąć, aksjomaty utożsamiane obecnie z systemem ochrony praw człowieka, były przedmiotem refleksji, a ich brak w prawodawstwie międzynarodowym wiąże się raczej z obowiązującą ówcześnie specyfiką systemu międzynarodowego, w którym prawo międzynarodowe opierało się wyłącznie na zwyczaju.

Warto zwrócić uwagę, na istniejące w tym okresie zapóźnienie prawa międzynarodowego względem prawa stanowionego. Powodem tego stanu rzeczy, okazał się brak bodźca, jakim jest dążenie do jedności politycznej, a zarazem zdecydowania obrona przez każde państwo swej niezależności, która, wraz z różnicami tradycji prawnej i różnicy interesów, ograniczała usiłowania unifikacji prawnej w dziedzinie stosunków międzynarodowych[105].

1.2.3. System ochrony praw człowieka powstały po zakończeniu Drugiej Wojny Światowej

System ochrony praw człowieka powstały po zakończeniu Drugiej Wojny Światowej i zarazem obowiązujący do dnia dzisiejszego należy utożsamiać, jako zbudowany na podstawie Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, stanowiącej punkt wyjścia a zarazem drogowskaz do budowy, w ramach prawa międzynarodowego,

[105] Zob. B. Winiarski, *O kodyfikacji prawa międzynarodowego. Wykład inauracykny wygłoszony w Auli Uniwersytetu Poznańskiego dnia 20 października 1929 r.*, https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/20308/1/016%20DR.%20BOHDAN%20WINIARSKI%20RPEiS%2010%281%29%2C%201930.pdf [dostęp: 14.12.2022 r.].

systemu skutecznej ochrony praw jednostki[106]. Stanowi to kluczowe zagadnienie, dla tematu niniejszej pracy.

W związku z czym, w niniejszej części pracy skupię się na opisaniu powstania nowoczesnego systemu ochrony praw człowieka i kluczowych aktów prawnych w procesie, skutkującym wytworzeniem omawianego systemu. Którymi są w przypadku regulacji krajowych, Deklaracja Niepodległości USA[107], oraz francuska Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela[108], natomiast w przypadku systemu prawa międzynarodowego Pakt Ligi Narodów[109].

Chronologicznie pierwszym z wymienionych, okazała się konstytucja amerykańska, która była wzorowana na ideałach oświeceniowych, m.in. obecnych w pracach Johna Locke[110]. W kontekście tego aktu, warto zwrócić uwagę, na Deklaracje Praw Wirginii[111], która okazała się wysoce nowatorskim aktem prawnym, zawierającym prawa i swobody obywatelskie, do których możemy zaliczyć, przykładowo zawartą w nim była pierwszą deklarację wolności prasy[112], czy też bardzo wyraźne zaznaczone deklaracje o charakterze egalitarnym, co stanowi największą zauważalną różnicę jakościową w porównaniu z historycznymi regulacjami. Kontynuacją tendencji, które zostały wykazane w niej, była równie mocno czerpiąca z tychże koncepcji filozoficznych, Deklaracja Niepodległości USA. Omawiając ją nie trudno pominąć pierwsze dziesięć poprawek[113], które zapewniają bardzo szeroki zakres podstawowych i przyrodzonych wolności i swobód, którymi są między innymi: wolność religijna, prasy,

---

106 Zob. R. Wieruszewski, *Współczesne znaczenie Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z międzynarodowym systemie ochrony praw człowieka*, [w:] *70 lat Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, wyd. Księgarnia Akademicka, red. M. Florczak-Wątor, M. Kowalski, Kraków 2019, s. 31.

107 Deklaracja Niepodległości Stanów Zjednoczonych sporządzona w Filadelfii dnia 4 lipca 1776 r., https://uscon.mobi/ind/index.html [dostęp: 14.12.2022 r.].

108 Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela sporządzona w Paryżu dnia 26 sierpnia 1789 r., https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/cst2.pdf [dostęp: 14.12.2022 r.].

109 Pakt Ligi Narodów sporządzony w Paryżu dnia 28 czerwca 1919 r., http://www.grocjusz.edu.pl/Documents/pln.html [dostęp: 14.12.2022 r.].

110 Por. C. L. Becker, *The Declaration of Independence: a Study in the History of Political Ideas*, wyd. Harcourt, Brace and Company, New York 1922, s. 27.

111 Deklaracja Praw Wirginii (The Virginia Declaration of Rights) sporządzona w Williamsburgu dnia 12 czerwca 1776 r., https://web.archive.org/web/20181022172807/http://www.gunstonhall.org:80/georgemason/human_rights/vdr_final.html [dostęp: 14.12.2022 r.].

112 Zob. C. R. Smith, *To form a more perfect union*, wyd. University Press of America, Long Beach 1993, s. 21.

113 Zob. Text od the 1st -10-th Amendments to the US Constitution The Bill of Rights, https://www.nj.gov/state/archives/pdf/amendments.pdf [dostęp: 14.12.2022 r.].

słowa i zgromadzeń, nietykalność osobista, prawa osób oskarżonych, prawo do obrony czy też prawo do sądu. Jak widać, zakres zapewnionych przez amerykańskiego ustawodawcę praw i wolności jest bardzo szeroki, i materialnie zbliżony do dzisiejszych przepisów, w związku z czym należy przychylić się do tezy, iż jest to pierwszy przykład nowoczesnej konstytucji, która zakłada istnienie przyrodzonych praw i wolności, w stopniu i formie zbliżonej do regulacji przyjętych obecnie. Co potwierdza fakt, iż ciągle jest to obowiązujący dokument.

Drugi z wymienionych aktów, czyli francuska Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela, okazała się niezwykle wpływowa w procesie popularyzacji aksjomatów prawa naturalnego, wiążąc je z normami wolności indywidualnej i demokracji[114]. Podobnie jak amerykański odpowiednik była oparta na ideałach oświecenia, co widać po jej treści. Przykładowo zgodnie z normami w niej zawartymi: ludzie rodzą się i pozostają wolni w swych prawach (art. 1), celem istnienia każdej organizacji politycznej jest zachowanie naturalnych i nieprzedawnianych praw człowieka, do których zaliczono wolność, własność, bezpieczeństwo i opór przeciwko uciskowi (art. 2) czy też, uznano w jej treści naród za suwerena (art. 3), co stanowiło fundamentalną zmianę w samej koncepcji państwa i prawa, gdyż stało to w sprzeczności z ugruntowaną tradycją podziałów i przywilejów stanowych.

Uwidacznia to, iż mamy do czynienia z niezwykle nowoczesnym aktem, co świadczy, że w pewnych względach zdaje się do dzisiaj relewantny, bowiem to właśnie na podstawie haseł programowych rewolucji francuskiej, a mianowicie: równości, wolności i braterstwa użyto w XX wieku do klasyfikacji praw człowieka, na prawa obywatelskie i polityczne (pierwsza generacja - odwołująca się do wolności) prawa gospodarcze, społeczne i kulturalne (druga generacja - odwołująca się do równości) oraz prawa solidarnościowe (stanowiące trzecią generacja - będącą odpowiednikiem braterstwa)[115]. Jednakże, pomimo tego, że Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela, niewątpliwie stanowiła niezwykle doniosły akt, który okazał się wręcz kluczowy w procesie formowania się koncepcji praw człowieka, we współcześnie przyjętej formie,

---

[114] Zob. J. Kopstein, *Comparative politics Interests, Identities, and Institutions on a Changing Global Order*, wyd. Cambridge University Press, Cambridge 2000.

[115] Zob. K. Vasak, *A 30-year struggle. The sustained efforts to give force of law to the Universal Declaration of Human Rights*, [w:] „The UNESCO Courier" 1977, Nr 11, s. 29–33.

nieustannie oddziałując na przestrzeni lat, na wiele różnych porządków prawnych obowiązujących na całym świecie, nie sposób pominąć faktu, iż nie przyniosła ona bezpośrednio pozytywnych skutków, gdyż była ona dziełem rewolucji która w imię szczytnych humanistycznych ideałów dokonywała czystek etnicznych i religijnych. W związku z czym, jest ona asumptem do kolejnego, choć niezamierzonego wniosku, zgodnie z którym dla realizacji wywiedzionych nawet w najszczytniejszym akcie praw istnieje konieczność funkcjonowania stabilnej instytucji ograniczonej władzy, dla zachowania praw jednostkowych.

Trzecia z wymienionych w tytule instytucji, czyli Liga Narodów, powstała na skutek traktatu wersalskiego była pierwszą instytucją międzyrządową, której celem było podtrzymywanie pokoju światowego[116]. Była ona organizacją, stawiającą przed sobą ambitne cele, do których między innymi zaliczały się: zapewnienie uczciwych i humanitarnych warunków pracy dla mężczyzn, kobiet i dzieci (*sic!*), ochrona ludności tubylczej, przeciwdziałanie handlu ludźmi i narkotykami, prowadzenie nadzoru nad handlem bronią, zapewnienie wolności komunikacji i swobody handlu[117]. Więc, jak widać była to organizacja podobna w treści przyjmowanych aspiracji do istniejącej obecnie ONZ, posiadająca podobną pozycję w ramach ówcześnie panującego ładu międzynarodowego. Aczkolwiek analizując treść poszczególnych aktów prawnych równie mocno widać, swoistą nieprzystawalność norm przyjmowanych jako prawa przyrodzone, do obecnie funkcjonujących warunków gospodarczych i społecznych. Najbardziej dobitnym przykładem, jest zapewnienie uczciwych i humanitarnych warunków pracy dzieci, co z perspektywy epoki niewątpliwie było krokiem w właściwym kierunku, aczkolwiek współcześnie zdaję się absurdalne. Fakt ten składnia ku refleksji, o istniejącym *de facto* związku, między prawami człowieka, a osiągniętym stopniem rozumianego technicznie rozwoju cywilizacyjnego.

Jednakże, mówiąc o Lidze Narodów, nie sposób pominąć najbardziej popularnej krytyki tejże organizacji, a mianowicie faktu, iż była to organizacja skrajnie nieskuteczna, której bierność zaowocowała wybuchem Drugiej Wojny Światowej. W

---

[116] Zob. Q. He, *The Crucial Role of United Nations in Managing International Peace and Security*, [w:] *The United Nations at Age Fifty. A legal Perspective*, red. C. Tomuschat, wyd. Kluwer Law International, The Hague 1995.

[117] Art. 23, Konwencji o Lidze Narodów (The Covenant of the League of Nations), https://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp [dostęp: 14.12.2022 r.].

związku z czym, należy sobie zadać pytanie o powody tegoż niepowodzenia i braku jakiejkolwiek sprawczości, w zapewnieniu deklarowanych celów. Próbę odpowiedzi na to pytanie, w mojej ocenie można wywieść, zwracając uwagę na treść Artykułu 8 Konwencji o Lidze Narodów, zgodnie z którym którego członkowie Ligi powinni zredukować zbrojenia do najniższego poziomu odpowiadającego bezpieczeństwu narodowemu, a zarazem działaniu w celu utworzenia globalnej architektury bezpieczeństwa poprzez wzajemną współpracę. To podejście, wraz z małą elastycznością wykazywaną przez aparat Ligi, spowodowało brak zaufania wielkich potęg, a co za tym idzie wytworzyło wokół niej atmosferę bezsilności[118].

Jednakże, mówiąc o pierwszej nieudanej próbie utworzenia organizacji międzynarodowej, chroniącej pokoju światowego, i wartości wchodzących w skład katalogu praw człowieka, musimy zauważyć iż, Liga postawiła przed sobą dwa główne zadania mianowicie ochronę praw człowieka oraz pokoju światowego, które to wartości dzieli z ONZ. Jednak, również współczesny system Narodów Zjednoczonych, nie w każdym przypadku wykazuje się skutecznością, we wdrażaniu we wszystkich krajach norm z zakresu praw człowieka. Jednakże, obecny system okazał się skuteczniejszy, w realizacji zadania relatywnego utrzymywania ładu światowego i unikania wojen o charakterze hegemonicznym, co miało przełożenie na realizację norm z zakresu praw człowieka. Nasuwa to tezę, zgodnie z która normy fundamentalne, odnoszące się do jednostki, nie są czynnikiem mogącym istnieć w próżni, ale muszą być oparte na stabilnej architekturze bezpieczeństwa.

1.3. Powszechny system ochrony praw człowieka

Za powszechny system ochrony praw człowieka, uważany jest w przestrzeni prawnej system wytworzony pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych, który powstał na skutek przyjęcia przez tę organizację Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka w roku 1948[119]. Fakt, że wchodzi w skład instytucjonalny niewątpliwie

---

[118] Zob. H. A. Ikonomou, *The Administrative Anatomy of Failure: The League of Nations Disarmament Section, 1919–1925*, „Contemporary European History" 2021, Nr 3 s. 321–334.

[119] Zob. A. Gallagher, *The United Nations, Democracy and Human Rights*, https://www.jus.uio.no/smr/english/about/programmes/nordem/publications/manual/current/kap1.pdf [dostęp: 14.12.2022 r.], s. 3.

najważniejszej organizacji międzynarodowej, zarówno w kontekście ogólnopolitycznym, jako element konstytuujący obecny ład światowy oraz forum dyskusyjne przedstawicieli poszczególnych państw, jak i w szczególnym przypadku, systemu ochrony praw człowieka, co stanowi jeden z celów nadanych tejże przez społeczność międzynarodową[120], ma wielkie znaczenie w kontekście estymy, jaką cieszy się on, w systemie współpracy międzynarodowej. Dokonując analizy systemu wytworzonego pod auspicjami Narodów Zjednoczonych, należy skupić się na gwarancjach zawartych w Karcie Praw Człowieka, na które składają się Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Polityczych oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych,[121] które stanowią rdzeń gwarancji wytworzonych w systemie ONZ.

Jednakże, musimy ponadto zaznaczyć, iż system ONZ *sensu stricto* nie jest jedyną organizacją o globalnym zakresie oddziaływania, która działa w celu systemowej ochrony praw człowieka. W tym kontekście na szczególną uwagę zasługuje, spokrewniony z nią Międzynarodowy Trybunał Karny z siedzibą w Hadze, którego zakres zainteresowań, stanowią zagadnienia związane ze ściganiem zbrodnii przeciwko ludzkości, do których zalicza zbrodnie: ludobójstwa, przeciwko ludzkości, wojenne i agresji.[122] Analizując problematykę związaną z tym trybunałem, trudno oprzeć się wrażeniu, iż jest on związany i komplementarny z systemem ONZ *sensu stricto*, w związku z czym należy również prześledzić relację, jaka wiąże te dwie organizacje.

Ponadto ze względu na tematykę niniejszej pracy, prześledzę gwarancje systemowe ochrony praw człowieka, zawarte w ramach Światowej Organizacji Handlu. Wprawdzie dziedziny takie jak, prawa człowieka i handel międzynarodowy, stanowią gałęzie współpracy międzynarodowej, które w teorii mogą istnieć całkowicie niezależnie od siebie, aczkolwiek należy zaznaczyć, iż mają one punkty styczne, poprzez które wzajemnie oddziaływują na siebie[123]. Stwarza to konieczność

---

[120] Zob. Karta Narodów Zjednoczonych (Charter of the United Nations) uchwalona w San Francisco dnia 26 czerwca 1945 r., https://www.unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php [dostęp: 14.12.2022 r.].

[121] Zob. S. Gardbaum, *Human Rights as International Constitutional Rights*, „The European Journal of International Law", 2008, Nr 4, s. 749-750.

[122] Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego, sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r.

[123] Zob. Ch. Kaufmann, S. Heri, *Liberalizing Trade in Agriculture and Food Security – Mission Impossible?*, „Vanderbilt Journal of Transnational Law" 2007, Nr 4.

wymienienia obecnie istniejących obszarów wzajemnych relacji, zachodzących między tymi dwoma systemami. Podobna potrzeba istnieje w przypadku, organizacji zbliżonych zakresem zainteresowania do Światowej Organizacji Handlu, którymi są Bank Światowy i Międzynarodowy Fundusz Walutowy.

Część tą warto zakończyć, napomnieniem o działalności i wpływie Organizacji Pozarządowych (znanych jako NGO), na istniejący obecnie system ochrony praw człowieka. Ich rola w istniejącym systemie międzynarodowym nie pozostaje jednak w pełni uregulowana, aczkolwiek ich wpływ poprzez działania takie jak współpraca z organizacjami międzynarodowymi, krajowymi organizacjami ochrony praw człowieka oraz udział w postępowaniach przed regionalnymi trybunałami i komisjami praw człowieka, jest coraz mocniej znaczący[124]. Przez co skupienie się na działaniach organizacji pozarządowych, zwłaszcza w zakresie wzmiankowanego styku przedmiotów zainteresowań systemu ochrony praw człowieka oraz Światowej Organizacji Handlu, wydaję się wskazane.

1.3.1. Organizacja Narodów Zjednoczonych

Organizacja Narodów Zjednoczonych, jest organizacją międzynarodową która powstała jako konsekwencja zakończenia Drugiej Wojny Światowej, która okazała się konfliktem o niebywale donośnych skutkach dla światowego pokoju, gdyż wiązała się z nadzwyczajną nawet w kontekście stanu wojny hegemonicznej, eskalacją przemocy w stosunkach międzynarodowych, ponadto w skutek jej działań prawa człowieka, doznały uszczerbków na wręcz niespotykaną dotychczas skale. Proces, który zaowocował jej powstaniem, rozpoczął się jeszcze podczas jej trwania, a mianowicie od podpisania przez władze brytyjskie i amerykańskie tzw. Karty Atlantyckiej[125], która postulowała stworzenie stabilnego i skutecznego systemu zapewnienia bezpieczeństwa zbiorowego. Została ona następnie potwierdzona, przez 26 państw koalicji

---

[124] Zob. B. Ziemblicki, *Rola organizacji pozarządowych w ochronie praw człowieka*, [w:] ”Ochrona praw człowieka w wymiarze uniwersalnym. Aksjologia – instytucje – nowe wyzwania – praktyka”, red. J. Jaskiernia, K. Spryszak, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2017, s. 359-372.

[125] Karta Atlantycka (The Atlantic Charter) sporządzona na „HMS Prince of Wales” u wybrzeży Nowej Funlandii, dnia 14 sierpnia 1941 r., https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_16912.htm [dostęp: 14.12.2022 r.].

antyniemieckiej w Deklaracji waszyngtońskiej[126], a jej ostateczny kształt został ustalony podczas trwającej między 21 sierpnia a 9 września 1944 roku konferencji w Dumbarton Oaks. Natomiast w ostatecznej formie, została ona powołana do życia, na skutek trwającej od 25 kwietnia do 26 czerwca 1945 roku konferencji w San Francisco[127].

Dokumentem ją konstytuującym była Karta Narodów Zjednoczonych, określający cel powołania ONZ, za który uznano utrzymywanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, rozwiązywanie sporów między poszczególnymi państwami w sposób pokojowy, popieranie praw człowieka oraz zwalczanie dyskryminacji.[128] Dokument ten okazał się przełomowy, gdyż jako pierwszy nadał formalny i autorytatywny wyraz systemowi praw człowieka, który powstał pod koniec II wojny światowej. Od tego momentu, przyjmuje się, iż ONZ pełniła rolę istotnego instytucjonalnego motoru rozwoju systemu ochrony praw człowieka, także stanowiąc ważne forum wielostronnych debat na temat ich ochrony[129]. Co istotne, w kontekście tematyki ochrony praw i wolności, wynikających z samej istoty człowieczeństwa, prawa człowieka pozostają traktowane w ramach ONZ, w sposób niezaprzeczalnie pryncypialny, pomimo faktu ich ochrona nie stanowi jedynego zadania jakie nadano omawianej organizacji. Co obrazuje, iż waga ochrony praw człowieka zajmuję w kontekście działalności Narodów Zjednoczonych w szczególności, oraz całego podrugowojennego ładu instytucjonalnego w ogólności niezwykle doniosłą pozycję. O czym świadczy również fakt, iż Karta Narodów Zjednoczonych, jest uznawana w społeczności międzynarodowej za quasi-konstytucję, a wynikające z niej zobowiązania w hierarchii norm prawa miedzynarodowego traktowane są jako zobowiązania wyższego rzędu[130].

Uwzględniając powyższą charakterystykę Karty Narodów Zjednoczonych, musimy zauważyć, iż w powyższym dokumencie sformułowanie prawa człowieka zostało użyte tylko dwukrotnie, co miało miejsce w preambule i artykule 1 powyższego

---

[126] Deklaracja Narodów Zjednoczonych (Declaration by United Nations), sporządzona w Waszyngtonie, dnia 1 stycznia 1942 r., http://www.ibiblio.org/pha/policy/1942/420101a.html [dostęp: 14.12.2022 r.].

[127] Zob. G. Burt, *Values, World Society and Modeling Yearbook 2015*, wyd. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle-Upon-Tyne 2017, s. 109.

[128] Zob. art. 1, Karty Narodów Zjednoczonych (Charter of the United Nations).

[129] Zob. P. Alston, *International Human Rights*, wyd. NYU Law, New York 2025, s. 102.

[130] Zob. B. Kuźniak, M. Marcinko, M. Ingelevic-Citak, *op. cit.*, s. 68.

dokumentu, określającym cele ONZ, natomiast odwołania do praw i wolności, wystąpiło siedmiokrotnie (art. 1, 13, 55, 62, 68, 76 UNCh), ponadto w rozdziale XIV, zamieszczono normy konstytucyjne dla Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości. Biorąc pod uwagę powyższe fakty, należy przyjąć iż, w tym kluczowym dla kształtu społeczności międzynarodowej dokumencie, bardzo wyraźnie została określona zasadnicza doniosłość koncepcji praw człowieka, w obecnie obowiązującym porządku światowym. Jednakże, dodatkowo musimy zauważyć, iż ograniczając się do Karty Narodów Zjednoczonych, nie można doprecyzować materialnej treści jaka jest przypisana aksjomatowi praw człowieka.

1.3.1.1. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka

Treść tą opiera się, na uchwalonej 10 grudnia 1948 roku, Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Dokument ten, pomimo skromnej, bowiem liczącej sobie zaledwie 30 artykułów treści, zawiera przepisy odnoszące się do różnych rodzajów norm z zakresu praw człowieka. Różnorodność ta jest szczególnie widoczna, podczas analizy obecnych w omawianym dokumencie norm prawnych, spośród których możemy wyróżnić: preambułę, część ogólną niezawierającą konkretnych norm prawnych (art. 1, 2, 29, 30), oraz przepisy dotyczące praw: osobistych (art. 3-12), obywatelskich (13, 15-20), politycznych (14, 21), gospodarczych, społecznych i kulturalnych (22-28)[131].

Pomimo tego, nie sposób pominąć faktu iż, Deklaracja zajmuje, swoje honorowe miejsce w ruchu na rzecz praw człowieka, gdyż służy ona za dokument programowy, wyrażający wartości stojące u jego podstawy. Fakt ten, okazał się radykalną zmianą w stosunkach przynależnych do prawa międzynarodowego, podważając wiele ugruntowanych doktryn, oraz na zawsze zmieniając dyskurs stosunków międzynarodowych w kwestiach, które to uznano, za istotne dla zapewnienia godności ludzkiej i pokoju[132].

---

[131] Zob. J. Jaskólska, *Treść Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, „Człowiek w Kulturze" 1998, Nr 2, s. 53.

[132] Zob. H. Steiner, *Securing Human Rights: The First Half-Century of the Universal Declaration, and Beyond*, „Harvard Magazine" 1998, Nr 5, s. 45.

Natomiast w treści przepisów ogólnych, nie zawierających norm prawnych, możemy znaleźć wartości kluczowe w kontekście omawianej deklaracji: są nimi wolność i równość pod względem godności i praw, w duchu braterstwa. Co stanowi oczywiste nawiązanie do ideałów rewolucji francuskiej. Ponadto we wstępnej części możemy znaleźć zakaz dyskryminacji przy jej stosowaniu, bez względu na jakiekolwiek przymioty osobiste jakie osoba podlegająca jej mogłaby przejawiać.

Dokonując przeglądu regulacji praw osobistych, należy odnotować ochronę wartości takich jak: życie, wolność, bezpieczeństwo (art. 3), zakaz niewolnictwa (art. 4), zakaz tortur, okrutnego i poniżającego traktowania i karania (art. 5), prawo do osobowości prawnej (art. 6), równość wobec prawa i prawo do jednakowej ochrony przed dyskryminacją (art. 7), prawo do skutecznego odwoływania się do sądów krajowych (art. 8), zakaz bezprawnego aresztowania, zatrzymania lub deportacji (art. 9), prawo do niezależnego i bezstronnego sądu (art. 10), domniemanie niewinności oraz zasadę *nullum crimen sine lege* (art. 11) czy też zakaz od ingerencji w życie rodzinne, sferę prywatności oraz tajemnice korespondencji (art. 12).

W skład praw obywatelskich wchodzą: prawo do swobodnego poruszania się i osiedlania w granicach każdego państwa (art. 13), prawo do obywatelstwa (art. 15), prawo mężczyzny i kobiety, do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny (art. 16), prawo własności (art. 17), swoboda myśli, sumienia oraz religii (art. 18), wolność przekonań oraz wypowiedzi (art. 19) oraz swoboda stowarzyszania się (art. 20). Dodatkowo do praw politycznych zaliczają się: prawo do azylu (art. 14) oraz prawo do uczestnictwa w rządach swojego kraju zarówno bezpośrednio jak i poprzez swobodnie wybranych przedstawicieli (art. 21)

Artykuł 22 PDPCz ma charakter ogólnej gwarancji do praw o charakterze społecznym, gospodarczym i kulturalnym, co jest uszczegółowione w następujących po nim normach, do których zaliczają się: prawo do pracy, swobodnego jej wyboru i wstępowania w skład związków zawodowych (art. 23), prawo do odpoczynku i czasu wolnego (art. 24), prawo do odpowiedniego poziomu życia, gwarantującego dobrobyt oraz gwarancji socjalnych (art. 25), prawo do nauki (art. 26), prawo do swobodnego uczestnictwa w życiu kulturalnym, wraz z ochroną interesów wynikających z twórczością naukową, literacką bądź artystyczną (art. 27). Artykuł 28, zawiera

natomiast prawo jednostki do ustroju społecznego i międzynarodowego, który zapewnia możliwość pełnego urzeczywistnienia praw i wolności zawartych w całym PDPCz.

Należy nadmienić, iż PCPCz nie zawiera wyłącznie praw, ale w jego treść wchodzą również obowiązki, znajdują się one w art. 29 PDPCz. W treści tego artykułu, możemy znaleźć normy mówiące o: zobowiązaniach wynikających z stosunku jednostki do społeczeństwa, korzystania z przynależnych praw w granicach określonych poszanowaniem praw i wolności innych oraz czynieniu zadość wymogom moralności, porządku publicznego i powszechnego dobrobytu demokratycznego społeczeństwa. Ponadto napomniano, iż nikt nie może wykorzystać przynależnych mu praw w sposób sprzeczny z celami i zasadami ONZ.

Kontynuując analizę Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, nie sposób pominąć kontrowersji dotyczących charakteru prawnego, jaką przypisuje się temu dokumentowi. Deklaracji nie został nadany charakter traktatu międzynarodowego, co oznacza, iż nie posiadała ona charakteru prawnie wiążącego[133]. W doktrynie istnieje spór co do charakteru, jaki ona posiada. Według pierwszego stanowiska, w systemie ONZ pełni funkcję quasi-konstytucji, wiążąc organy Narodów Zjednoczonych w toku wykonywanych przezeń działań[134]. Zgodnie z konkurencyjnym stanowiskiem, bezsporne przyjmowanie Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka należy odnosić do prawa naturalnego, które wydaje się domniemane w PDPCz[135], natomiast zgodnie z trzecim stanowiskiem, powołując się na Kartę Narodów Zjednoczonych oraz art. 53 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów[136], należy ją zaliczyć do miękkiego prawa międzynarodowego[137].

Dodatkowo nie sposób pominąć faktu, iż w nauce istnieje pogląd, zgodnie z którym jej postanowienia istnieją jako zwyczaj międzynarodowy. Jeżeli miałoby to miejsce, to jej postanowienia obowiązywałyby Międzynarodowy Trybunał

---

133 Zob. J. Bucińska, *Społeczne prawa w powszechnej deklaracji praw* człowieka, „Rocznik Nauki Prawnej" 2003, Nr 1, s. 127.

134 Zob. Z. Resich, *Międzynarodowa ochrona praw człowieka*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1981, s. 42-43.

135 Zob. H. Andrzejczak, *Filozoficzne podstawy Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, „Roczniki Filozoficzne" 1966, Nr 2, s. 81-97.

136 Konwencja wiedeńska o prawie traktatów, sporządzona w Wiedniu dnia 23 maja 1969 r. http://www.grocjusz.edu.pl/Materials/mw_kpt.pdf [dostęp: 14.12.2022 r.].

137 Zob. R. Bieżanek, *„Miękkie" prawo międzynarodowe*, „Sprawy Międzynarodowe" 1987, Nr 1, s. 91-106.

Sprawiedliwości, który stosuje „zwyczaj międzynarodowy, jako dowód ogólnej praktyki przyjętej za prawa”[138]. Wymogi, jakie muszą być w takim przypadku spełnione to: obiektywność rozumiana jako powszechna praktyki przyjęta jako prawo, oraz subiektywność polegająca na przekonaniu o tworzeniu prawa przez tę praktykę. Ponadto częściami składowymi zwyczaju, musi być odpowiednio długi, aczkolwiek niedookreślony czas obowiązywania wzmiankowanej praktyki. Niewątpliwą zaletą, przyjęcia tej linii argumentacyjnej byłoby nadanie PDPCz mocy wiążącej[139]. Warto napomnieć, iż jest to pogląd, najsilniej obecny w polskiej judykaturze, która uznając możliwość powoływania się przez obywateli RP na normy zawarte w PDPCz[140], zakłada, że stanowi ona źródło wiążącego organy państwowe zobowiązania o naturze prawno-międzynarodowej,[141] zobowiązując prokuratorów i sady do przestrzegania jego postanowień[142].

1.3.1.2. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych

Normy prawne obecne w PDPCz, zostały wzbogacone przez uchwalenie przez Zgromadzenie Ogólne ONZ tzw. „paktów bliźniaczych”, czyli Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych[143]. Obydwa z wymienionych aktów, w przeciwieństwie do Konwencji, która ma charakter aspiracyjny, wiąże państwa-strony zgodnie z jego postanowieniami i prawem międzynarodowym, z zastrzeżeniem takich formalnych kwestii, jak zastrzeżenia i rodzaje wyjątkowych okoliczności opisanych powyżej w analizie traktatów[144]. Oznacza to, iż mamy do

---

[138] Art. 38 § 1 lit b.), Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych, sporządzony w San Francisco dnia 26 czerwca 1945 r., https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19470230090/O/D19470090.pdf [dostęp: 14.12.2022 r.].

[139] Zob. J. Bucińska, *Społeczne prawa w powszechnej deklaracji praw* człowieka, „Rocznik Nauki Prawnej” 2003, Nr 1, s. 128.

[140] Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 grudnia 2009 r. (U 10/07).

[141] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2016 r. (I KZP 17/15).

[142] Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 25 lutego 2014 r. (SK 65/12).

[143] Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, sporządzony w Nowym Jorku dnia 16 grudnia 1966 r.

[144] Zob. P. Alston, *International Human Rights*, s. 115.

czynienia z prawnie wiążącymi umowami międzynarodowymi, z których wynikają zobowiązania dwojakiego rodzaju. Które wertykalnie przyznają jednostce zawarte w nich prawa, natomiast horyzontalnie umożliwiają odpowiednia reakcje w wypadku braku poszanowania praw człowieka przez państwo będące strona paktu.[145]

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych liczy sobie 53 artykuły podzielone na VI części. Spośród nich I, II i III część zawiera prawa i wolności zawarte w nim, w IV zawarto mechanizm ich obrony, V mówi o interpretacji jego postanowień, natomiast treścią VI, są postanowienia końcowe[146]. Analizując treść praw zawartych w MPPOiP, możemy wyróżnić trzy kategorie.

Pierwszą stanowią prawa dotyczące egzystencji osoby, które stanowią twardy rdzeń praw obywatelskich. Zaliczają się do nich prawa związane z egzystencją fizyczną: prawo do życia (art. 6), prawo do integralności psychicznej i fizycznej (art. 7 i 10), wolność i bezpieczeństwo osobiste (art. 9), zakaz więzienia za długi (art. 11), egzystencja psychiczną: wolność sumienia i wyznania, prawo do wyrażania własnych poglądów i wyznawania danej religii (art. 18 ust. 1, art. 19 ust. 1) a także prawa związane z egzystencją prawną, które stanowi: zakaz niewolnictwa i pracy przymusowej (art. 8), prawo do osobowości prawnej (art. 16), prawo do uzyskania minimum gwarancyjnego w postępowaniu cywilnym i karnym (art. 14, art. 15), prawo dziecka do posiadania nazwiska i obywatelstwa (art. 24 ust. 2 i 3), a także prawo do uczestnictwa w instytucjach małżeństwa i rodziny (art. 23 i 24).

Drugą kategorią praw zawartych w omawianym tekście stanowią, prawa wolnościowe *sensu stricto*, również one dzielą się w trójnasób, na prawa dotyczące wolności i prawa dotyczące ochrony prywatności, do których zaliczają się: prawo do osobowości, integralności i autonomii jednostki (wliczając ochronę sfery życia rodzinnego i seksualnego) (art. 17). Druga z nich, wolność poruszania się obejmuję: prawo do swobody podróży, wolność mieszkania i pobytu (art. 12) oraz prawo do azylu i ochrona przed wydaleniem (art. 13). Ostatnia z kategorii na które dzielą się prawa wolnościowe *sensu stricto*, to prawa związane z możliwością komunikowania się z innymi, czyli wolność: wyznania, światopoglądu, słowa, przekazywania informacji (art.

---

[145] Zob. K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, *op. cit.*, s. 77.

[146] *Ibidem*.

18 ust. 2 i 3, art. 19 ust. 2), wliczając w to prawo do bezpieczeństwa publicznego (art. 18 ust. 3 art. 19 ust. 3, art. 20).

Ostatnią z kategorii zawartych w podziale podstawowym norm istniejących w MPPOiP, stanowią prawa polityczne, dzielące się na prawa obywatelskie, czyli: prawa wyborcze, prawo równego dostępu do instytucji publicznych oraz praw równego udziału w demokratycznym kształtowaniu się woli państwa (art. 25). Drugą w tym podzbiorze kategorie stanowią, wolności polityczne, do których się zaliczają wolność do wyrażania własnych poglądów (art. 19), wolność zrzeszania się oraz wolność zgromadzeń (art. 21). Prawa polityczne zawierają również kategorie praw o charakterze równościowym, czyli zasadę równości wobec prawa i równej ochrony prawnej (art. 2) oraz nałożenie na państwo obowiązku zapewnienia równych szans i warunków rozwoju, wliczając w to ochronę przed dyskryminacja (art. 26)[147].

1.3.1.3. Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych

Drugi z tzw. „paktów bliźniaczych", współtworzących fundament międzynarodowego systemu normatywnego w zakresie praw człowieka[148], czyli Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych jest zbudowany z V części na które składa się 31 artykułów. Podobnie jak w poprzednim dokumencie, pierwsze trzy zawierają zasady, prawa i wolności a czwarty mechanizm ich obrony, natomiast w ostatniej części możemy znaleźć postanowienia końcowe. Ponadto należy wspomnieć, iz poziom zobowiązań powiązany z tym aktem jest uzależniony od poziomu rozwoju państwa i posiadanym przezeń zasobów[149].

Analogicznie, jak w MPPOiP normy zawarte w MPPGSiK, są również podzielone na trzy kategorie. Pierwsza z nich są prawa o charakterze ekonomicznym, czyli: związane z pracą (art. 6) i sprawiedliwych i korzystnych jej warunków (art. 7), wolność zrzeszania się w związki zawodowe, i do strajku (art. 8). Druga z kategorii

---

147 Por. M. Nowak, *UN Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary.*, Engel, Kehl-an-Rhein 2005, Zob. I. Boerefijn, *UN Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary The Procedures before the UN Human Rights Treaty Bodies. Divergence or Convergence? Non-discrimination and Equality in the View of the UN Human Rights Treaty Bodies,* „European Journal of International Law" 2007, Nr 1, s. 220-224.

148 Zob. P. Alston, *International Human Rights*, s. 242.

149 Zob. K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, *op. cit.*, s. 79.

stanowią prawa socjalne, na które się składają: prawo do zabezpieczenia socjalnego (art. 9), prawo rodziny do ochrony (art. 10), prawo do odpowiedniego poziomu życia (art. 11) oraz prawo do ochrony zdrowia (art. 12). Trzecią i ostatnią kategorią, obecną w Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, stanowią prawa kulturalne. W ich skład wchodzą: prawo do nauki (art. 13 i 14), prawo do udziału w życiu kulturalnym, swoboda badań naukowych oraz wolność nauki i sztuki (art. 15).

Warto zwrócić uwagę, na to, że zarówno w skład Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, jak i „aktów bliźniaczych" według typologii Berlina wchodzą zarówno prawa i wolności o charakterze pozytywnym jak i negatywnym.[150] Więc zawiera zarówno normy, w których z punktu widzenia państwa, lub innego podmiotu potencjalnie mającego zdolność do ich naruszenia spełnienie wymaga (w przypadku wolności „od") umożliwienia działania jednostki wedle własnej woli, natomiast drugim z nich (wolności „do") podmiot władczy ma powinność podjęcia określonych działań, zapewniających jednostce spełnienie posiadanego przezeń prawa. W związku z czym, przy konkretnej analizie każdej z wymienionych norm, mamy obowiązek przyporządkowania jej do jednego z wymienionych powyżej rodzajów.

1.3.1.4. Międzynarodowy Trybunał Karny

Międzynarodowy Trybunał Karny z siedzibą w Hadze, stanowi jedną z najważniejszych i najbardziej wpływowych organizacji pochodnych, przyczyniających się do popularyzacji i ochrony wartości zawartych w katalogu praw człowieka. Jest on jest stałym ciałem sądowniczym, ustanowionym na mocy statutów rzymskich z 1998 roku. Jako cel jego istnienia zostało określone prowadzenie dochodzeń, ściganie i sądzenie osób oskarżonych o ludobójstwo, zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości, oraz nakładanie kar więzienia na osoby uznane za winne tych zbrodni[151]. Stanowi on pierwszy w historii ludzkości stały i międzynarodowy organ sądowniczy, pozostający organem zdolnym do pociągnięcia do odpowiedzialności prawnokarnej

---

[150] Zob. I. Berlin, *Dwie koncepcje wolności*, [w:] *Cztery eseje o wolności*, red. I. Berlin, wyd. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994, s. 178-233.

[151] Zob. International Criminal Court, [w:] Encyclopedia Brittanica, https://www.britannica.com/topic/International-Criminal-Court [dostęp: 14.12.2022 r.].

osób fizycznych, odpowiedzialnych za najcięższe przestępstwa, przeciw normom z zakresu praw człowieka[152].

Pomimo tego, iż mamy do czynienia z organem funkcjonującym w przestrzeni międzynarodowej, postawił on sobie za cel karanie sprawców przestępstw przeciwko prawom człowieka, w kontekście odpowiedzialności prawnokarnej a nie politycznej, niemniej jednak jego utworzenie było z natury procesem wysoce politycznym.[153] Ponadto, nie sposób pominąć, iż w odniesieniu do MTK, międzynarodowe postępowanie karne, stanowi złożony proces polityczny i prawny, charakteryzujący się koniecznością zaangażowania się w przebieg poszczególnych postępowań suwerennych państw[154].

Jednakże, utworzenie tegoż organu oznacza niewątpliwy krok w kierunku zaistnienia, tzw. sukcesji uniwersalnej, w przypadku najpoważniejszych naruszeń prawa międzynarodowego[155]. W artykułach 6-8 niniejszego statutu zostały wymienione czyny spełniające przesłanki uprzednio wymienionych zbrodnii. Uznając za ludobójstwo czyny przeciw prawu do życia, zdrowia czy też wolności rodziny dokonane z zamiarem zniszczenia w całości lub części grupy narodowej, etnicznej, rasowej lub religijnej. Za zbrodnie przeciwko ludzkości, zostały uznane czyny takie jak: zabójstwa, eksterminacje, niewolnictwo, przymusowe deportacje i przesiedlenia, uwięzienie lub inne dotkliwe pozbawienie wolności fizycznej, tortury czy też gwałty popełnione w ramach rozległego lub systematycznego, świadomego ataku skierowanego przeciwko ludności cywilnej. Natomiast za zbrodnie wojenne, zostały uznane min. Poważne naruszenia Konwencji Genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r.[156], oraz inne poważne naruszenia praw i zwyczajów prawa międzynarodowego, mających zastosowanie do konfliktów zbrojnych o międzynarodowym charakterze.

---

[152] Zob. A. Podkówka, *Międzynarodowy Trybunał Karny jako wypełnienie „luki bezkarności" w prawie międzynarodowym*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ, Nauki Społeczne" 2018, Nr 2, s. 47-48.

[153] Zob. M. Krennerich, *Human Rights Politics An introduction*, wyd. Springer, Cham 2024, s. 155.

[154] Zob. V. E. Dittrich, *The International Criminal Court: Between Continuity and Renewal*, [w:] *The Past, Present and Future of the International Criminal Court*, red. A. Heinze, V. E. Dittrich, wyd. TOAEP, Brussels 2021, s. 7.

[155] Zob. A. Łazowski, A. Zawidzka, *Prawo międzynarodowe publiczne,* C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 242.

[156] Zob. Konwencje o ochronie ofiar wojny, podpisane w Genewie dnia 12 sierpnia 1949 r.

Lista ta obrazuje, iż za przedmiot zainteresowania omawianego trybunału zostały uznane wyłącznie najpoważniejsze naruszenia ładu międzynarodowego, jednocześnie stanowiące rażące naruszenia norm z zakresu praw człowieka. Uwidacznia to, że katalog norm chronionych przez międzynarodowy system ochrony praw człowieka, jest o wiele szerszy w stosunku do norm których złamanie, może skutkować pociągnięciem do odpowiedzialności przez MTK. Jednocześnie analizując katalog chronionych przez Międzynarodowy Trybunał Karny norm prawnych, musimy zauważyć, iż każde chronione przezeń prawo ma niezwykle doniosłą wagę. Wynika z czego, iż przedmiotem zainteresowania MTK, nie są wszystkie naruszenia praw człowieka, a jedynie przypadki najpoważniejszych zbrodni wagi międzynarodowej, na których karalność pozwala istnienie sądu stałego z powszechną jurysdykcją odnoszącą się do najpoważniejszych zbrodnii.[157] Co sprawia, że funkcjonowanie Międzynarodowego Trybunału Karnego jest niewątpliwie niezwykle istotnym elementem w systemie międzynarodowej ochrony praw człowieka, aczkolwiek należy wspomnieć, iż element ten aktualizuje się, wyłącznie w kontekście najbardziej doniosłych naruszeń podstawowych praw i wolności.

1.3.2. Pozostałe organizacje międzynarodowe

Pomimo faktu, iż mechanizmy zawarte bezpośrednio w ramach struktur Organizacji Narodów Zjednoczonych, będącej niewątpliwie wiodącą organizacją w kontekście instytucjonalnych gwarancji przyrodzonych prawom jednostki stanowią rdzeń powszechnego systemu ochrony praw człowieka, to system ochronny praw i wolności wynikających z esencji człowieczeństwa, nie znajduje ochrony wyłącznie w jego rdzeniowych regulacjach. A jako, iż obecnie obowiązujący system współpracy międzynarodowej, jednocześnie stanowi ona organizację posiadająca rozbudowaną strukturę instytucjonalną, to należy zauważyć, iż standard ochrony praw człowieka, na szczeblu globalnym, nie ogranicza się jedynie do gwarancji zawartych w dokumentach konstytuujących system powstały pod auspicjami ONZ, a zarazem przyjętych przez

---

[157] Zob. H. Bussmann, *Międzynarodowy Trybunał Karny - perspektywa europejska*, [w:] *Międzynarodowy Trybunał Karny USA i UE: dwa równe podejścia*, red. E. Zielińska, wyd. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2002, s. 115-116.

Zgromadzenie Ogólne ONZ. W związku z czym, należy dojść do konkluzji, iż ochrona przyrodzonych wartości, będących niezbywalną konsekwencją statusu człowieka, istnieje w przestrzeni międzynarodowej, także za pośrednictwem organów, nie wchodzących bezpośrednio w skład tego systemu.

W kontekście tematyki omawianej pracy, za najważniejsze tego typu działanie musimy uznać normy ochrony praw człowieka istniejące w ramach instytucjonalnych i proceduralnych Światowej Organizacji Handlu. Które to rozważania zostaną wzbogacone poprzez analizę analogicznych instytucji powstałych pod auspicjami Banku Światowego i Międzynarodowego Funduszu Walutowego. Uznaję, te trzy organizację za w sposób oczywisty porównywalne, gdyż przedmiot kompetencji im nadany jest spójny i wzajemnie do siebie komplementarny, poprzez fakt, iż łączy je główny przedmiot zainteresowania, który stanowią regulacje zachodzące w środowisku miedzynarodowym, a zatem posiadające zasięg globalny, odnoszące się do tematyki działań gospodarczych, finansowych, handlowych czy też inwestycyjnych. Dlatego właśnie, uznaję, iż omawiając jedną z powyższych instytucji, warto uzupełnić rozważania o pozostałe.

1.3.2.1. Światowa Organizacja Handlu

Problematyka istnienia systemu ochrony praw człowieka, w systemie utworzonym pod auspicjami Światowej Organizacji Handlu, z uwagi na tematykę poniższej pracy należy niewątpliwie do kluczowych kwestii. Jednakże, jednocześnie jest to problematyka, która wymaga szerokiego i kompleksowego podejścia. W związku z czym, w obecnej części pracy temat ten zostanie jedynie napomniany z perspektywy kolizji doktryny praw człowieka, z istniejącymi uregulowaniami a następnie próbom rozwiązania występujących problemów. Natomiast gruntowne rozwiniecie tematu będzie możliwe dopiero po dokładniejszym omówieniu systemu WTO, w rozdziale trzecim.

Światowa Organizacja Handlu, jest międzyrządową organizacją międzynarodową, powstałą na skutek porozumienia z Marrakeszu, w 1994 roku[158]. Celem jej utworzenia było zapewnienie pokoju gospodarczego i stabilności na świeciem poprzez wielostronny system oparty na konsensusie państw członkowskich[159]. Natomiast funkcje jakie spełnia ta organizacja w porządku prawnomiędzynarodowym to: bycie forum rozstrzygania sporów handlowych oraz im przeciwdziałanie w sposób prewencyjny, dostarczane pomocy technicznej krajom rozwijającym się oraz sporządzanie przeglądu polityk handlowych członków, przybierającym formę raportu polityki handlowej każdego z członków WTO.[160]

W kontekście powyższych celów i funkcji Światowej Organizacji Handlu, nie sposób pominąć faktu, iz mamy do czynienia z wysoce wyspecjalizowaną organizacją, której celem jest kompleksowa regulacja pewnej dziedziny prawa międzynarodowego, związanej z handlem i inwestycjami międzynarodowymi. W związku z czym, oczywistym jest, iż przedmiot jej zainteresowania nie będzie całkowicie spójny z katalogiem ochrony praw człowieka, a zatem będzie skupiał się na pewnym wycinku tego katalogu, który jest najściślej powiązany z przedmiotem handlu i inwestycji międzynarodowych.

W literaturze przedmiotu, za punkty styczne systemu WTO i praw człowieka, uznano między innymi:

Wpływ Światowej Organizacji Handlu, na istnienie problemu ubóstwa w niektórych częściach świata, a co za tym idzie strukturalne utrwalenie nierówności występujących między krajami wysoko rozwiniętymi a pozostałymi stojącymi na niższym etapie rozwoju cywilizacyjnego krajami, w których utrzymuje się powszechny stan ubóstwa[161]. Co według niektórych przedstawicieli doktryny, stanowi wystarczającą

---

[158] Zob. Agreement establishing the World Trade Organization, (Porozumienie ustanawiające Światową Organizację Handlu) uchwalona w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r., https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto.pdf [dostęp: 14.12.2022 r.].

[159] Zob. R. Hakal, *What is the World Trade Organization (WTO)? Purpose and Functions*, https://www.investopedia.com/investing/what-is-the-world-trade-organization/ [dostęp:13.2.2026 r.]

[160] Zob. Ł. Gruczyński, M. Menkes, Ł. Nowak, *Prawo międzynarodowe gospodarcze*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 22-23.

[161] Zob. S. Joseph, *Blame on the WTO?A Human Rights Critique*, wyd. Oxford University Press, Oxford 2011, s. 142.

przesłankę do stwierdzenia naruszeń praw człowieka, przez WTO[162]. Jednakże, podejście to równocześnie wiąże się z kontrowersją, która stawia pod znakiem zapytania, czy środki związane z handlem są realnym instrumentem poprawy sytuacji w zakresie praw człowieka w danym kraju. Gdyż pomimo tego, iż z etycznego punktu widzenia, niektóre środki handlowe, przykładowo zakaz importu towarów wytworzonych przy wykorzystaniu pracy dzieci, wydają się uzasadnione. Jednakże, z ekonomicznego punktu widzenia skutki takich sankcji handlowych często szkodzą mieszkańcom kraju docelowego bardziej niż faktycznie przyczyniają się do poprawy sytuacji w zakresie praw człowieka. Co ramach WTO stanowi refleks konfliktu interesów między krajami uprzemysłowionymi a rozwijającymi się[163].

Kolejnym niezwykle istotnym prawem, na które ma przełożenie działania WTO, jest prawo do pożywienia, gwarantowane w art. 11 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Regulacje dotyczące rolnictwa w reżimie WTO, zostały zawarte w Umowie w sprawie Rolnictwa (Agreement of Agriculture)[164], jednakże to porozumienie zostało równie mocno poddane krytyce, gdyż zostały one opracowane przede wszystkim uwzględniając interesy handlowe krajów uprzemysłowionych. Natomiast interesy krajów rozwijających się, które mają problemy z bezpieczeństwem żywnościowym, zostały uwzględnione niewielkim stopniu[165]. Ponadto, problematyka styku prawa do pożywienia oraz chronionej w systemie WTO własności intelektualnej, jest również wysoce problematyczna[166].

Następnym problemem, powiązanym z regulacjami dotyczącymi ochrony własności intelektualnej, istniejącymi w ramach reżimu WTO, jest jej styk z prawem do ochrony zdrowia. A mianowicie wątpliwości dotyczące możliwości jednoczesnego spełnienia regulacji obecnych w TRIPS, oraz standardów ochrony praw człowieka. Przez co w doktrynie istnieją wątpliwości, dotyczące tego, czy jest możliwe

---

[162] Zob. T. Pogge, *Recognized and Violated: the Human Rights of the Global Poor*, „Leiden Journal of the International Law" 2005, Nr 4, s. 717.

[163] Zob. G. M. Zadel, *WTO & Human Rights: Examining Linkages and Suggesting Convergence*, „ IDLO Voices of Development Jurists" 2005, Nr 2, s.5.

[164] Zob. Agreement of Agriculture (Porozumienie w sprawie rolnictwa), https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/14-ag_01_e.htm [dostęp: 14.12.2022 r.].

[165] Zob. M. Wolf, *Why Globalisation Works*, Yale University Press, London 2004, s. 216.

[166] Zob. S. Joseph, *Blame on the WTO?...*, s. 207-210.

zapewnienie poprzez regulacje TRIPS wystarczającej swobody, umożliwiającej państwom wywiązanie się z ich zobowiązań dotyczących prawa do zdrowia[167].

Jak widać, istniejące w przestrzeni międzynarodowej systemy ochrony praw człowieka, oraz handlu miedzynarodowego, niewątpliwie wymagają wzajemnej harmonizacji, gdyż posiadają one wiele punktów, mogących budzić problematyczne kolizje, które mogą skutkować naruszeniami odpowiednio norm praw człowieka oraz światowej swobody gospodarczej. W związku z czym należy stwierdzić, iż próby harmonizacji wzmiankowanych porządków prawnych min. podjętych w deklaracji z Doha z roku 2001[168], nie przyniosły na chwilę obecną oczekiwanych rezultatów.

1.3.2.2. Bank Światowy

Bank Światowy jest organem wyspecjalizowanym ONZ powstałym na konferencji z Breton Woods, która miała miejsce w 1944 roku, czyli jeszcze podczas trwania drugiej wojny światowej. Fakt ten wydaje się istotny, gdyż warto zauważyć, iż w podobnym okresie następował proces konstytuujący samą Organizację Narodów Zjednoczonych, pełniącą kluczową funkcję dla powszechnego systemu ochrony praw człowieka. W związku z czym, może się wydawać, iż stanowią one w stosunku do siebie organizacje komplementarne i wzajemnie spójne, co pozytywnie wpływa na podejście Banku, do problematyki praw człowieka. Aczkolwiek to wrażenie jest złudne, o czym świadczy między innymi opinia Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka, według którego związek ten jest wysoce iluzoryczny[169].

Cele postawione przed omawianą organizacją, są określane jako redukcja biedy, za pomocą rozwoju ekonomicznego i równości społecznej, co ma szczególnie doniosłe znaczenie w kontekście praw człowieka[170].

---

[167] Zob. S. Joseph, *Blame on the WTO?…*, s. 214-243.

[168] Zob. Declaration on TRIPS agreement and public health, przyjęta w Doha dnia 14 listopada 2001 r., https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/mindecl_trips_e.htm [dostęp: 14.12.2022 r.].

[169] Zob. „The World Bank is a Human Rights-Free Zone" - UN expert on extreme poverty expresses deep concern, https://www.ohchr.org/en/press-releases/2015/09/world-bank-human-rights-free-zone-un-expert-extreme-poverty-expresses-deep [dostęp: 14.12.2022 r.].

[170] Zob. R. Dañino, *The Legal Aspects of the World Bank's Work on Human Rights*, „The International Lawyer" 2007, Nr 1, s. 22.

Jednocześnie należy zauważyć, iż każda analiza zdolności Banku Światowego do ochrony i promowania praw człowieka, może budzić kontrowersję w kontekście jego aktu konstytucyjnego, który stanowi Porozumienie o Międzynarodowym Banku dla Odbudowy i Rozwoju[171]. Artykuły tego aktu zabraniają bowiem organom Banku, by angażować się w jakąkolwiek działalność, która może zostać określona jako polityczna. Jest to szczególnie istotne, w kontekście braku zdefiniowania co się według omawianego tekstu rozumie się poprzez to pojęcie. Ta niejasność, dotycząca stopnia możliwego zaangażowania się organów Banku, w działalność na korzyść praw człowieka, sprokurowała debatę na ten temat[172].

W powyżej zaznaczonej debacie, wytworzyły się trzy stanowiska na temat praw człowieka w kontekście ich wpływu, na działania podejmowane przez i pod egidą Banku Światowego.

Pierwsze z nich mówi, iż kwestie praw człowieka, stały się częścią kompetencji przynależnych Bankowi. Zgodnie z nią, zarówno obowiązki Banku Światowego jak i system międzynarodowy w którym on funkcjonuje, muszą być postrzegane jako dynamiczny ewoluujący system. W którym normy ustalone w przeszłości, są równoważone przez współczesną, biorąca pod uwagę zachodzące obecnie polityczne wymogi i zapotrzebowania przyszłości interpretację[173]. Według drugiego podejścia, do omawianej kwestii, kwestię praw człowieka, mają wymiar ekonomiczny. Ten pogląd, oparty na rozróżnieniu między prawami o charakterze ekonomicznym, kulturalnym i społecznym a prawami politycznymi. Zgodnie z nim istnieją limity angażowania się Banku Światowego i jego instytucji w sprawy z dziedziny praw człowieka. Aczkolwiek, zgodnie z tym podejściem, Bank może pełnić bardzo znaczącą rolę w procesie promowania praw o charakterze ekonomicznym i społecznym[174]. Natomiast według trzeciego stanowiska, prawa człowieka stanowią problem o charakterze międzynarodowym. Oznacza to, iż termin sprawy polityczne, w

---

171 Zob. International Bank For Reconstruction and Development Articles of Agreement (Porozumienie w sprawie Międzynarodowego Banku w sprawie rekonstrukcji i rozwoju), sporządzone w Waszyngtonie dnia 27 grudnia 1945 r.

172 Zob. B. Broding, *The World Bank and Human Rights: Mission Impossible?*, „PRAXIS: The Fletcher Journal of Development Studies" 2002, Nr 17, s. 4-5.

173 Zob. B. S. Brown, *The United States and the Politicization of the World Bank. Issues of International Law and Policy*, London 1992.

174 Zob. I. F. I. Shihata, Prohibition of Political Activities in the Bank's Work: Legal Opinion by the Senior Vice President & General Counsel, July 12, 1995.

tym kontekście pozostaje otwarty do interpretacji, a jego pole znaczeniowe się przemieszcza, ze względu na zmieniające się parametry konstytuujące suwerenność. Natomiast dbałość o przestrzeganie fundamentalnych praw człowieka, w obecnie obowiązującym porządku światowym wykracza ponad jurysdykcję krajową, w związku z czym są one przedmiotem zainteresowania całej społeczności międzynarodowej[175].

Powyższe rozważania skłaniają nas do wniosku, iż działania Banku Światowego, mające na celu realizację norm praw człowieka, mimo programowej apolityczności omawianego organu są możliwe. W związku z czym, należy zauważyć i pozytywnie ocenić trend polegający na coraz odważniejszym otwieraniu się tej instytucji na możliwe naruszenia praw człowieka, zwłaszcza o charakterze ekonomicznym i społecznym.

1.3.2.3. Międzynarodowy Fundusz Walutowy

Podobnie jak Bank Światowy, Międzynarodowy Fundusz Walutowy to organizacja wywodząca się z konferencji w Breton Woods, będąca główną agencją finansową Organizacji Narodów Zjednoczonych. W kontekście tematyki powyższej pracy, stawia ją to w specyficznym położeniu, gdyż z jednej strony jako jest ona podległa ONZ, który jest podstawowym źródłem międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka, przez co istnieje w jej kontekście, element wpływu instytucjonalnego mający pozytywne przełożenie na ochronę praw człowieka w jej ramach. Natomiast jako instytucja, której przedmiotem działania są sprawy ekonomiczne, gospodarcze i fiskalne, stawia sobie za za cel jej działania określono zabezpieczenie międzynarodowej współpracy monetarnej, ustabilizowanie kursów walutowych oraz zwiększenie płynności międzynarodowej[176], czyli opracowanie międzynarodowego systemu walutowego, który sprzyjałby pełnemu zatrudnieniu i stabilności cen, jednocześnie umożliwiając poszczególnym krajom osiągnięcie równowagi zewnętrznej bez

---

[175] Zob. B. Broding, *The World Bank and Human Rights: Mission Impossible?*, „PRAXIS: The Fletcher Journal of Development Studies" 2002, Nr 17, s. 11.

[176] Zob. International Monetary Fund, [w:] Encyclopedia Brittanica, https://www.britannica.com/topic/International-Monetary-Fund [dostęp: 14.12.2022 r.].

nakładania ograniczeń na handel międzynarodowy[177]. Co oznacza, iż jako w przypadku WTO i Banku Światowego, jej główny zakres zainteresowania jest odległy od praw i wolności, wynikających z esencji człowieczeństwa. Równocześnie, nie sposób pominąć faktu, iż przedmiot zainteresowania IMF jest zbliżony i pokrywający się z kluczową w kontekście powyższej pracy Światową Organizacją Handlu.

Analogicznie, jak w przypadku Banku Światowego głównym obiektem zainteresowania IMF, są prawa ekonomiczne, społeczne i kulturowe[178]. Co sprawia, że punkty styczne Funduszu na regulacje z dziedziny prawa człowieka są podobne. Aczkolwiek, należy zauważyć, iż jego możliwości są jeszcze bardziej ograniczone niż te występujące w przypadku Banku. Powodem tego stanu rzeczy, jest fakt, iż IMF jest instytucją której zadaniem jest kontrola monetarna, a nie finansowanie działań rozwojowych, a przez co w porównaniu do Banku większą uwagę skupia na sprawach makroekonomicznych. Drugim powodem, mniejszego zaangażowania IMF od Banku, jest horyzont czasowy, w którym operuje. Jest on o wiele krótszy, w związku z czym mniej przystaje do rozwiązywania problematyki, z dziedziny praw człowieka, które często wymagają strukturalnego i długotrwałego podejścia, nacelowanego na wywołanie zmian o charakterze cywilizacyjnym.

Trzeci problem, jaki napotyka IMF przy działaniach nakierunkowanych na prawa człowieka, jest fakt, iż ta instytucja nie jest wyposażona w instrumenty zapewniające skuteczne działania w tym zakresie. Po pierwsze Międzynarodowy Fundusz Walutowy ma obowiązek balansować obowiązki w stosunku do obywateli kraju naruszającego prawa człowieka z powinnościami chroniącymi innych udziałowców międzynarodowego systemu monetarnego, przez co sankcje nie mogą mieć znaczącego efektu na tenże system. Po drugie, IMF zapewnia finansowanie w oparciu o ogólny bilans płatniczy, a nie w odniesieniu do poszczególnych projektów, przez co odznacza się mniejszą elastycznością od Banku Światowego. Po trzecie, akt konstytuujący Międzynarodowy Fundusz Walutowy, ograniczają jego możliwość do używania sankcji. IMF jest zobligowany do zapewnienie finansowana każdemu z

---

[177] Zob. P. R. Krugman, M. Obstfeld, *International Economics. Theory and Policy*, wyd. Addison-Wesley, Boston 2003, s. 546.

[178] Zob. F. Gianviti, *Economic, Social and Cultural Rights and the International Monetary Fund*, https://www.imf.org/external/np/leg/sem/2002/cdmfl/eng/gianv3.pdf [dostęp: 14.12.2022 r.].

krajów członkowskich, które wypełnia zobowiązania członkowskie Międzynarodowego Funduszu Walutowego, a jednocześnie ma problemy z balansem płatności[179].

Powyższe cechy przejawiane przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy, uwidaczniają dogłębny problem instytucjonalny, jaki przejawia ta instytucja w kontekście reagowania na naruszenia praw człowieka. Polega on na zobowiązaniach konstytucyjnych IMF, zapewnienia stabilnego i przewidywalnego rynku światowego dla społeczności międzynarodowej, co wiążę się po pierwsze z koniecznością balansowania interesów osób poddanych naruszeniom ich praw człowieka, z interesami społeczności międzynarodowej dla której ewentualne sankcje mogą przynieść negatywne konsekwencje. Drugi problem, polega na konieczności zapewnienia finansowania każdemu krajowi, spełniającemu przesłanki IMF, bez względu na wątpliwości natury etycznej, związane z naruszeniami praw człowieka, które to państwo może przejawiać. Problemy te są współcześnie szczególnie istotne, w kontekście coraz szerszej globalizacji i globalnych łańcuchów dostaw, stanowiących czynnik, który coraz mocnej ujednolicają gospodarkę światową.

Jednakże musimy zauważyć, dodatkową cechę wspólną zarówno dla systemu Banku Światowego jak i dla Międzynarodowego Funduszu Walutowego, którą stanowi ich podległość organizacyjno-strukturalna w stosunku do Organizacji Narodów Zjednoczonych, będącej głównym źródłem międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka. Przez co, rozpatrywanie tych organizacji jako odrębnych i autonomicznych bytów zapewniających przestrzeganie praw podstawowych, w oderwaniu od ich podstawowej ekonomiczno-fiskalnej funkcji wydaję się nadużyciem. Należy zatem stwierdzić, iż Bank i IMF, są organizacjami dla których ochrona praw człowieka, ma drugorzędne znaczenie, realizacja przez nie prowadzenie polityki sprzyjającej ich ochrony, musi wywodzić się z ONZ.

1.3.3. Organizacje Pozarządowe (NGOs)

Problematyka organizacji pozarządowych w powszechnym systemie ochrony praw człowieka, znacznie się różni od wszystkich organizacji opisanych w

[179] Zob. D. D. Bradlow, *The World Bank, the IMF, and Human Rights*, „Journal of Transnational Law and Contemporary Problems" 1996, Nr 6, s. 72-73.

poprzednich częściach pracy. Głównym powodem tego stanu rzeczy jest ich brak podmiotowości, w prawie międzynarodowym, którą przyznaję się państwom i organizacjom międzynarodowym[180]. W związku z czym, nie posiadają one wszelkich praw i obowiązków, związanych z statusem członka społeczności międzynarodowej.

Jednakże, należy zważyć, iż pomimo braku instytucjonalnego umocowania NGOs, w procesie prawodawczym, zarówno na zarówno na poziomie powszechnym, jak i regionalnym czy też krajowym. Mogą one zajmować znacząca rolę w procesie tworzenia, czy też wykonywania prawa międzynarodowego, wliczając w to zajmowanie przez nie miejsca w procesach, służących do ochrony norm z dziedziny praw człowieka. Gdyż, można im przypisać między innymi: inicjowanie procesów, skutkujących utworzeniem nowych norm prawa międzynarodowego, chroniących prawa człowieka[181] czy też świadczenie pomocy prawnej w procesach prawotwórczych, gdyż w przeciwieństwie do rządów, często to właśnie one posiadają wiedzę ekspercką niezbędną przy tworzeniu regulacji[182].

Istotna rola organizacji pozarządowych w procesie ochrony praw człowieka, polega również na ich znacznym znaczeniu dla zbierania informacji na temat występujących naruszeń praw człowieka, co uwidacznia ich rolę szczególnie w procesie współpracy z państwami, organizacjami międzyrządowymi czy też trybunałami praw człowieka. Ich kontakt ze wymienionymi powyżej podmiotami prawa miedzynarodowego, polega również na podejmowanych działaniach lobbingowych, podejmowanych na rzecz zwiększenia stopnia ochrony praw człowieka, oraz współpracowaniu w wypracowaniu porozumień podczas różnych, często trudnych i budzących strukturalne napięcie procesów mediacyjnych[183].

Aczkolwiek rolę organizacji pozarządowych, nie możemy ocenić jako jednoznacznie pozytywną. Objawia się to w wysuwanych przeciwko nim, licznych zarzutów dotyczących uzurpowania sobie przejawów suwerenności państwowej. Jedną

---

[180] Zob. R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2014, wyd. Wolters Kluwer, s. 120-123, s. 136-137.

[181] Zob. W. Korey, *NGOs and the Universal Declaration of Human Rights. A Curious Grapevine*, wyd. Palgrave Macmillan, New York 1998, s. 3.

[182] Zob. C. E. Welch, *Introduction*, [w:] *NGOs and Human Rights: Promise and* Performance, red. C. E. Welch, wyd. University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2001, s. 5.

[183] Zob. L. Marcinkute, *The role of Human Rights NGO's: Human Rights defenders or state sovereignty destroyers*, „Baltic Journal of Law & Politics" 2011, Nr 2, s. 55-57.

z podstawowych kontrowersji jest, udział organizacji pozarządowych w działaniach, które tradycyjnie były wyłączną domeną państwa, co ma miejsce zwłaszcza w kontekście określania standardów ochrony praw człowieka. Oznacza to, próbę oddziaływania przez nie, na stopnień angażu państwa w daną sferę życia społecznego. Ich wpływ nie ogranicza się do tego, gdyż szczególnie w mniej rozwiniętych państwach, zaczynają one spełniać funkcję zarezerwowane dla państwa[184]. Ponadto, NGOs często działają quasi-politycznie, zachęcając inne państwa do stosowania presji dyplomatycznej czy też sankcji ekonomicznych[185], co stanowi działania, które mogą niezwykle mocno może zaszkodzić reputacji danego państwa na arenie międzynarodowej, a przez to mieć negatywny wpływ na jego relacje z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi.

Podsumowując rolę organizacji pozarządowych w powszechnym systemie ochrony praw człowieka, należy zdać sobie sprawę z ich rosnącego znaczenia. Często bowiem, ich działania i współpraca instytucjonalna z różnymi podmiotami prawa międzynarodowego, pozwala im na częste osiąganie celów statutowych, które przed sobą stawiają. Działając za pomocą wywierania wpływu na poszczególne państwa i organizacje międzynarodowe, niewątpliwie pełnią znaczącą funkcję w procesie kształtowania się międzynarodowego porządku prawnego. Są one również organizacjami niezwykle skutecznymi w procesie stygmatyzacji na arenie międzynarodowej w stosunku do poszczególnych państw, które w ich ocenie łamią standardy praw człowieka.

Jednakże, nie można być w stosunku do nich całkowicie bezkrytycznym, gdyż w stosunku do nich również istnieją liczne zastrzeżenia, które pozostają związane między innymi z ich brakiem odpowiedzialności za własne działania, niedostatecznym stopniem jawności i transparentności ich struktur czy też niejasnymi źródłami ich finansowania[186].

---

[184] *Ibidem*, s. 64-65.

[185] Zob. E. Brahm, *Sovereignity*, https://www.beyondintractability.org/essay/sovereignty/ [dostęp: 14.12.2022 r.].

[186] Zob. J. Bendell, *Debating NGO Accountability*, wyd. UN Non-Governmental Liaison, New York, Geneva 2006.

1.4. Regionalne systemy ochrony praw człowieka

Regionalne systemy ochrony praw człowieka wykazują się podobnymi właściwościami co system powszechny. Powiem powstały one w analogicznym okresie, a mianowicie latach bezpośrednio następujących po drugiej wojnie światowej, jako reakcja na jej skrajnie negatywne konsekwencje wzmiankowanego konfliktu, dla przestrzegania praw jednostki w systemach totalitarnych. Co powoduje, iż porównując system globalny, z poszczególnymi systemami regionalnymi, należy zauważyć, iż bezsprzecznie, mamy do czynienia z systemami opartymi na tożsamych aksjomatach filozoficzno-prawnych. Z drugiej strony, musimy zauważyć, iż wzmiankowane systemy stanowiły konsekwencję przyjęcia przez Organizację Narodów Zjednoczonych, Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, która stanowiła dokument ideowy nowo ukształtowanego ładu międzynarodowego[187], przez co mogą być traktowane jako uszczegółowienie i dostosowanie do lokalnych warunków tejże regulacji. Internacjonalizacja systemu ochrony praw człowieka, stała się wówczas powszechną tendencją, co w kontekście faktu, iż podrugowojenny świat ciągle nie przezwyciężył wielu partykularyzmów o naturze politycznej, ekonomicznej, społecznej, aksjologicznej czy też religijnej[188], sprawia, iż ich obecność może okazać się niezwykle cenna dla ochrony norm z zakresu praw człowieka. Gdyż, systemowo w ramach każdego z systemów regionalnych, znajdują się państwa, o wiele bardziej do siebie zbliżone pod wzmiankowanymi względami.

Jednocześnie należy zauważyć, iż zaledwie trzy z inicjatyw regionalnych, a mianowicie systemy europejski, amerykański i afrykański, dodają do międzynarodowego prawa praw człowieka ważną cechę, której nie zapewnia system uniwersalny, tworzony pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych, a

---

[187] Zob. J. Zajadło, *Historia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka a spór o uniwersalizm - relatywizm*, „Gdańskie Studia Prawnicze" 2006, Nr 1, s. 519-533.

[188] Zob. B. Liżewski, *Europejski regionalny system ochrony praw człowieka a systemy interamerykański i afrykański - realizacja idei uniwersalizmu czy autonomia rozwiązań systemowych*, „Studia Iuridica Lublinensia" 2016, Nr 3, s. 544.

mianowicie zapewniają one jednostkom dostęp do sądów międzynarodowych, które wydają prawnie wiążące orzeczenia w odniesieniu do ochrony praw człowieka[189].

Ponadto, proces regionalizacji stanów prawnych, może być traktowany jako sprzyjający teoriom cywilizacyjnym, które zakładają odmienność poszczególnych społeczeństw, istniejącą na poziomie podstawowym, a mianowicie zauważeniu istnienia odmienności w sposobie życia zbiorowego. W tej perspektywie obecność autonomicznych, istniejących obok siebie systemów regionalnych, które z grubsza pokrywają się z typami cywilizacyjnymi proponowanymi przez Konecznego czy Huntingtona sprawiałaby, iż ochrona praw człowieka w ich obrębie, spełniałaby pryncypia zbliżone do argumentacji stojącej za zasadą subsydiarności, będąc procesem lepiej przystosowanym do specyfiki poszczególnych społeczeństw, w ramach których te naruszenia mogłyby mieć miejsce.

Jednakże obecność odmiennych geograficznie systemów ochrony praw człowieka budzi dodatkowe problemy. Wiążą się one z euro-cenrycznością, samej koncepcji praw człowieka, która powstała w ramach europejskiej tradycji polityczno-prawnej. Ponadto poszczególne systemy regionalne, wzorowały się na prekursorskim europejskim systemie praw człowieka, który służył za inspirację dla ukształtowanych później systemów[190]. Ten podwójny europejski rodowód może być problematyczny, na dwa odmienne sposoby. Zgodnie z pierwszym, dbałość o przestrzeganie praw człowieka, może być odbierana jako czynnik europeizujący, a co za tym idzie budzić opór społeczny, będąc uważanym za relikt kolonialnej przeszłości. Z drugiej strony, próba dostosowania się praw człowieka, będącej aksjomatem osadzonym w pewnej tradycji polityczno-prawnej, do warunków lokalnych, może z powodów cywilizacyjnych powodować stopniowe odchodzenie od wartości, uznanych za kluczowe dla tegoż systemu.

Z tych właśnie powodów, przy omówieniu poszczególnych systemów regionalnych skupię się na przybliżeniu europejskiego systemu ochrony praw

---

189 Zob. C. Heyens, M. Killander, *Universality and the Growth of Regional Systems*, [w:] *The Oxford Handbook of International Human Rights Law*, red. D. Sheldon, wyd. Oxford University Press, Oxford 2013, s. 672.

190 Zob. A. Domagała, A. Florczak, *Międzynarodowe trybunały karne i praw człowieka*, [w:] *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota - mechanizmy działania - zasięg*, red. T. Łoś-Nowak, wyd. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009, s. 76.

człowieka, który osiągnął pozycję autorytetu kształtującego normatywny sposób rozumienia standardu ochrony praw człowieka[191].

1.4.1. Europejski system ochrony praw człowieka

Europejski system ochrony praw człowieka, jest uznawany za najsprawniejszy i najefektywniejszy system ochrony przyrodzonych praw jednostkowych[192], jednakże jednocześnie należy zauważyć, iż tradycyjnie obejmował on stosunkowo jednorodną grupę krajów, w których zazwyczaj nie występowały naruszenia praw człowieka na szeroką skalę[193]. Jego cechą charakterystyczną, jest skomplikowana budowa instytucjonalna, którą się charakteryzuje, bowiem składa się z trzech podsystemów, które stanowią odpowiednio: Rada Europy, Unia Europejska oraz Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie[194]. W związku z czym, należy przedstawić trzy wymienione systemy instytucjonalne, gdyż wszystkie trzy przykładają się działając w sposób niezależny od siebie, przykładają się do spełnienia materialnych przesłanek ochrony praw człowieka na kontynencie europejskim.

1.4.1.1. Rada Europy

Rada Europy, była pierwszą chronologicznie organizacją chroniącą prawa człowieka, na kontynencie europejskim. Powstała ona w latach bezpośrednio następujących po drugiej wojnie światowej, bowiem już w 1949 roku, 10 krajów zachodnioeuropejskich[195], podpisało Traktat Londyński[196], pełniący funkcję aktu konstytucyjnego dla struktury organizacyjno-prawnej Rady Europy. Członkostwo

---

[191] Zob. B. Liżewski, *Europejski regionalny system* …, „Studia Iuridica Lublinensia" 2016, Nr 3, s. 547.

[192] Zob. R. Kuźniar, *Międzynarodowe systemu ochrony praw człowieka*, „Sprawy Międzynarodowe" 1984, Nr 6, s. 95-108.

[193] Zob. C. Heyens, M. Killander, *Universality and the Growth of Regional Systems*, [w:] *The Oxford Handbook of International Human Rights Law*, red. D. Sheldon, wyd. Oxford University Press, Oxford 2013, s. 677.

[194] Zob. K. Boyle, *Council of Europe, OSCE and European Union,* [w:] *Guide to International Human Rights Practice*, red. H. Hannum, wyd. Brill | Nijhoff, Leiden 2004, s. 143.

[195] Pierwotnymi sygnatariuszami były: Belgia, Dania, Francja, Holandia, Irlandia, Luksemburg, Norwegia, Szwecja, Wielka Brytania i Włochy.

[196] Statut Rady Europy, przyjęty w Londynie dnia 5 maja 1949 r., https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19941180565/O/D19940565.pdf [dostęp: 14.12.2022 r.].

pozostałych krajów europejskich w wzmiankowanej organizacji, było *de facto* warunkowane od zimnowojennego podziału świata na blok zachodni i sowiecki, widać to gdyż większość państw zachodnioeuropejskich[197] przystąpiła jako strona traktatu, w przeciągu kilku lat po jego podpisaniu. Natomiast kraje należące do byłego bloku wschodniego, które znalazły się w bloku sowieckim zaczęły wstępować do Rady Europy dopiero po upadku żelaznej kurtyny w latach 90-tych. Powodem tego stanu rzeczy były niewątpliwie polityczne. O czym świadczy fakt, iż członkostwo w Radzie krajów europejskich jest obwarowane wymogami, które zostały zaznaczone w Artykule 3, traktatu londyńskiego, a mianowicie zasadą praworządności, zgodnie z którą wszystkie osoby pozostające pod jego jurysdykcją korzystają z praw człowieka i podstawowych wolności.

Cele przyjęte przez Radę, zostały określone w art. 1, wyżej wzmiankowanego traktatu, jako osiągnięcie większej jedności miedzy jej członkami w celu ochrony wspólnego dziedzictwa europejskiego oraz ułatwienia postępu ekonomicznego i społecznego, co ma być urzeczywistniane za pośrednictwem organów Rady, zawieranie dalszych porozumień i wspólne działanie w sprawach gospodarczych, społecznych, kulturalnych, naukowych, prawnych i administracyjnych, oraz co jest dla nas szczególnie ważne w kontekście tematyki tej pracy przestrzegania i rozwoju praw człowieka i podstawowych wolności.

Wymogi traktatowe, świadczą o tym, iż prawa człowieka i podstawowe wolności, są konieczne przy wstąpieniu do omawianej organizacji, przez co należy stwierdzić, same członkostwo w tejże organizacji, tworzy przestrzeń współpracy w pogłębianiu dalszego rozwoju praw człowieka, co stanowi czynnik programowo zabezpieczający istnienie określonych standardów w dziedzinie praw człowieka[198].

Omawiając strukturę organizacyjną organów Rady Europy, należy stwierdzić, iż system jaki ona przyjmuje jest kształtowany przez dwa organy statutowe Komitet Ministrów i Zgromadzenie Parlamentarne.

---

[197] Za wyjątkiem Portugalii i Hiszpanii, które przystąpiły do omawianej organizacji w drugiej połowie lat 70, po upadku autorytarnych rządów w tych krajach.

[198] Zob. S. Greener, R. Slove, *Human Rights in the Council of Europe and the European Union: Achievements, Trends and Challenges*, wyd. Cambridge University Press, Cambridge 2018, s. 32.

Pierwszy z nich składający się z ministrów spraw zagranicznych państw członkowskich lub też wyznaczonych przez nich zastępców, ma za zadanie działanie w imieniu Rady, opracowanie projektów nowych konwencji oraz posiada kompetencje nadzorcze w stosunku nad wykonywaniem wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Jego funkcjonowanie jest uzupełniane poprzez działające w bezpośrednim związku z nim organy takie jak: grupy robocze, komitety o charakterze stałym lub doraźnym oraz komisję ministrów.

Natomiast kompetencje Zgromadzenia Parlamentarnego, złożonego z odpowiednio 318 przedstawicieli parlamentów państw członkowskich i ich zastępców polegają na: obradach nad sprawami znajdującymi się w kompetencji Rady, przedkładanie Komitetowi zaleceń oraz wyboru sędziów Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Jeśli chodzi o zakres praw, zawartych w systemie europejskim, to podstawami funkcjonowania systemu europejskiego, są: Europejska Konwencja Praw Człowieka i Podstawowych Wolności będąca traktatem międzynarodowym o charakterze ogólnym oraz zawierająca prawa o charakterze ekonomicznym i socjalnym Europejska Karna Społeczna[199].

Pomimo faktu, iż EKPCz stanowi pochodną Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, na którą się powołuje, należy iż stanowi ona sama w sobie, dokument niezwykle istotny dla rozwoju dyscypliny praw człowieka. Powodem tego stanu rzeczy jest fakt, iż stanowiła ona pierwszy kompleksowy traktat na świecie w tej dziedzinie, ustanawiając pierwszą międzynarodową procedurę skargową oraz pierwszy międzynarodowy trybunał rozstrzygania spraw dotyczących praw człowieka. Ponadto, pozostając najbardziej rozwiniętym systemem praw człowieka pod względem prawnym spośród wszystkich systemów, wygenerowała obszerniejsze orzecznictwo niż jakakolwiek inna część systemu międzynarodowego[200].

Natomiast przechodząc do treści Konwencji, należy stwierdzić, iż zamieszczono w niej prawa mające znaczenie dla zdrowego funkcjonowania i zachowania ustroju demokratycznego. Jednocześnie zgodnie z systemem, Rady Europy

---

[199] Zob. Europejska Karta Społeczna, sporządzona w Turynie dnia 18 października 1961 r.

[200] Zob. Alston P., *International Human Rights*, s. 785.

działają w jej zakresie komitety eksperckie, mające za zadanie ciągłe poszerzanie, opracowanie, utrwalanie i rewizję praw. Natomiast za kryteria, które nowe prawa powinny spełniać zostały uznane trzy warunki: według pierwszego z nich prawo musi być prawem podstawowym, zgodnie z drugim wymogiem prawo musi cieszyć się powszechnym lub bardzo szerokim uznaniem, jednocześnie gwarantowanym każdej jednostce oraz według trzeciego wskazania prawo musi być wystarczająco jasno sformułowane, stanowiące zobowiązanie o charakterze prawnym występującym po stronie państwa[201].

Warto zauważyć, iż zakres obowiązywania Konwencji i Karty, nie jest tożsamy. Pierwszy dokument jest adresowany do każdego człowieka przebywającego pod jurysdykcją państwa-sygnatariusza Konwencji, natomiast w drugim przypadku zakres podmiotowy został ograniczony jedynie do obywateli państw-stron Karty[202]. Rozróżnienie to, świadczy o tym, iż nawet w przypadku najbardziej rozwiniętych systemów ekonomicznych i społecznych, ochrona praw człowieka musi odbywać się, z zachowaniem szacunku do racji stanu i ekonomicznego interesu danego państwa, na które nakłada ona swoje obowiązki.

Analizując treść Konwencji i Karty nie trudno oprzeć się wrażeniu, iż oba te dokumenty mają analogony w powszechnym systemie ochrony praw człowieka. Zgodnie z tą tezą Europejska Konwencja Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, jest odpowiednikiem Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, natomiast Europejska Karta Społeczna, pełni analogiczną funkcję co Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Stawia to pytanie o potrzebę dublujących się regulacji, aczkolwiek należy zauważyć, iż EKS jest regulacją chronologicznie wcześniejszą od MPPGSiK, przez co zaszła sytuacja w której to w systemie powszechnym, przez pewien czas występowały zaległości w stosunku do regulacji europejskich. Uwidacznia to istotność funkcji, jaką mogą przyjmować systemy regionalne, które to mogą rezonować dobrymi wzorcami, na system powszechny.

---

[201] Zob. F. G. Jacobs, *The Extension of the European Convention on Human Rights to Include Economic, Social and Cultural Rights*, „Human Rights Review" 1978, Nr 4, s. 80.

[202] Zob. A. Przyborowska-Michalska, *Europejski System Ochrony Praw Człowieka*, „Roczniki Nauk Prawnych" 1992-1992, t. I-II, s. 133-134.

Ponadto, należy zauważyć iż kraje podległe systemowi europejskiemu łączy wiele podobieństw, które nie łączą ich z krajami pozaeuropejskimi. W związku z czym, pracę nad dalszym rozwojem podstawowych praw chroniących przyrodzone prawa jednostki, mogą napotykać na mniejszą ilość trudności, a przez co dalszy ich rozwój, potencjalnie może okazać się procesem sprawniejszym, niż w przypadku analogicznych działań podejmowanych na poziomie globalnym.

1.4.1.2. Unia Europejska

Drugim z filarów na którym oparty jest europejski system ochrony praw człowieka, jest Unia Europejska. W kontekście porządku światowego, stanowi ona niezwykle specyficzną instytucję, która jest określana jako mniej niż państwo, ale więcej niż organizacją międzynarodowa. Cieszy się ona szerokim wpływem, w wielu aspektach działalności krajów członkowskich, a zarazem jej prawo jest uznawane za nadrzędne w stosunku do regulacji państw członkowskich. Pomimo czego, że struktury europejskie pozostawiają państwom na dużą swobodę w wielu aspektach prowadzenia zarówno wewnętrznej jak i zewnętrznej polityki[203].

Biorąc to pod uwagę, musimy ustalić status prawny dotyczący regulacji unijnych, mówiących o kwestii ochrony przyrodzonych praw jednostki, gdyż mamy do czynienia z instytucją posiadającą cechy zarówno organizacji międzynarodowej *sensu stricto* jak i państwa federalnego. Po traktacie lizbońskim[204], wprowadzono lub wzmocniono pozycję praw fundamentalnych w UE, Karta Praw Podstawowych UE, nabrała wiążącego charakteru. Ponadto, w treści Traktatu o Unii Europejskiej[205], znalazły się prowizję świadczące o tym, iż poszanowanie dla praw człowieka i podstawowych wartości stanowią jedną z podstawowych zasad konstytucyjnych Unii[206] W związku z czym, należy stwierdzić, iż prawa człowieka i ich ochrona w systemie

---

[203] Zob. M. Hlavac, *Less Than a state, more than an international organization: The Sui generis nature of European Union*, https://mpra.ub.uni-muenchen.de/27179/1/MPRA_paper_27179.pdf [dostęp: 14.12.2022 r.], s. 2.

[204] Zob. Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i ustanawiający Wspólnotę Europejską, sporządzony w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r.

[205] Zob. Traktat o Unii Europejskiej, sporządzony w Maastricht dnia 7 lutego 1992 r.

[206] Zob. S. Douglass-Scott, *The European Union and Human Rights after the Treaty of Lisbon*, „Human Rights Review" 2011, Nr 4, s. 646.

unijnym ma dwojaką podstawę, pierwszą z nich stanowi Karta Praw Podstawowych UE, natomiast druga jest oparta na Traktacie o Unii Europejskiej. Obydwa z wymienionych aktów, należą do katalogu prawa pierwotnego Unii Europejskiej[207], co oznacza, iż maję one pierwszeństwo, zarówno nad prawem pochodnym UE, które musi pozostawać z nim zgodne jak i nad regulacjami prawa wewnętrznego państw członkowskich UE. W związku z czym, musimy stwierdzić, iż ochrona praw człowieka, w systemie Unii Europejskiej, ma miejsce na poziomie wspólnotowym, i nadano mu pierwszeństwo nad jakimikolwiek regulacjami prawa krajowego.

Podsystem, oparty na Karcie Praw Podstawowych UE, stanowi zarówno zabezpieczenie praw i wolności ludzkich o charakterze fundamentalnym, jak i podstawowych zasad prawnych, wspólnych zarówno dla całej Unii, jak i poszczególnych państw członkowskich. Warto napomnieć, iż nie rozszerza ona kompetencji traktatowych Unii, i nie ustanawia praw o charakterze absolutnym i niederogowanym[208]. Z czego wynika wniosek, zgodnie z którym stanowi ona swoisty zbiór praw i wolności, które państwa członkowskie mają obowiązek spełnić, jednakże sposób osiągnięcia tego celu, pozostał pozostawiony im do dyskrecji.

Analizując treść omawianego aktu, musimy zauważyć, iz podzielono go na siedem tytułów, które stanowią: godność, wolności, równość, solidarność, prawa obywatelskie, wymiar sprawiedliwości oraz postanowienia ogólne dotyczące wykładni i stosowania karty. Treść wzmiankowanych tytułów, zawiera prawa zawiera w przeważającej części normy chronione w systemie miedzynarodowym, min. w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, jednakże na szczególną uwagę zasługuje tytuł V, mówiący o solidarności. Zawarto w nim, zaawansowane regulacje chroniące osoby podległe temu aktowi, w związku z prowadzeniem przez nich pracy i działaności zawodowej. Świadczy to z jednej strony, o większym zaawansowaniu systemu europejskiego, który często zawiera bardziej restrykcyjne regulacje niż system powszechny, z drugiej strony może być też to przejawem szerszych możliwości, które są dostępne twórcom systemu operującego w krajach rozwiniętych. Co potwierdza jedną z postawionych w poprzedniej części pracy tez mówiącej, że istnieje korelacja

---

[207] Zob. M. M. Kenig-Witkowska, A. Łazowski, R. Ostrihansky, *Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej*, wyd. C.H Beck, Warszawa 2019, s. 31.

[208] Zob. K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, *op. cit.*, s. 126.

między stopniem ochrony praw człowieka, a osiągniętym stopniem rozumianego technicznie rozwoju cywilizacyjnego.

Drugi podsystem prawa unijnego, ma swoją podstawę w Traktacie o Unii Europejskiej, gdzie odniesienia do praw człowieka zostały zawarte w preambule i art. 2, 3, 6 i 21. W preambule, legislator europejski stwierdził, iż dokument ten stanowi potwierdzenie przywiązania do poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności. Ten swoisty „duch prawa", świadczy o tym, iż niezbywalne i przynależne każdemu człowiekowi prawa podstawowe, należą do cywilizacyjnych aksjomatów konstytuujących wspólnotę europejską. Ma to odzwierciedlenie w treści wyżej wymienionych wyżej norm prawnych, co zostało powtórzone w artykule 2. Natomiast artykuł 3 i konkretyzujący go artykuł 21, nakłada na Unię obowiązek, ochrony praw człowieka w stosunkach zewnętrznych, co w sposób oczywisty ma wielkie znaczenie zwłaszcza biorąc pod uwagę atrakcyjność cywilizacyjną projektu zjednoczonej Europy, objawiającą się np. licznymi procesami akcesyjnymi czy też projektami realizowanymi w ramach Europejskiej Polityki Sąsiedztwa. Artykuł 6, stanowi nadanie mocy traktatowej Karcie Praw Podstawowych UE, i przystąpienie do europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka. Zawarcie tych deklaracji w akcie konstytucyjnym, jako zasady prawa stanowi niewątpliwe wzmocnienie pozycji tych aktów w porządku europejskim, które stały się częścią konstytucyjnego porządku UE.

Jak widać, TUE nie zawiera konkretnych regulacji wchodzących w skład katalogu praw człowieka. Pomimo tego, jego rola w procesie ochrony podstawowych praw, wynikających z samej istoty człowieczeństwa jest niepodważalna. Dzieje się to, na poziomie ideowym, gdyż stanowi on jasną deklarację Unii Europejskiej, która jako instytucja cieszącą się wielkim autorytetem, deklaruje o stosowaniu praw człowieka, w swoich działaniach, zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych. Uznanie EKPCz i nadanie rangi konstytucyjnej KPPUE, niewątpliwie wzmacnia siłę oddziaływania tych instrumentów, co w praktyce może okazać się niezwykle istotnym instrumentem. Zwłaszcza, że każda regulacja prawno-międzynarodowa, by stać się prawem obowiązującym *de facto* nie może istnieć w próżni, a zatem musi odznaczać się znacznym wsparciem instytucjonalnym.

1.4.1.3. Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie

Ostatnim elementem współtworzącym europejski system ochrony praw człowieka jest Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, która pomimo tego, iż jest ona organizacją której głównym celem jest, zapewnienie regionalnego bezpieczeństwa w Europie, zapewnia specyficzny wpływ na standard ochrony praw człowieka, znacznie różniący się od pozostałych organizacji funkcjonujących w przestrzeni międzynarodowej. Standardy OBWE, co do zasady nie polegają na egzekwowanych obligacjach prawa międzynarodowego, ani nie zawierają zbioru bronionych praw jednostkowych. Dzieje się to dlatego, gdyż standardy jakie zapewnia ta organizacja, mają charakter ściśle polityczny, i polegają określaniu adresowanych do państw i innym organizacji międzynarodowych standardów zachowania[209].

Genezą powstania tej organizacji, są negocjacje między przedstawicielami bloków zachodniego i wschodniego, które odbyły się w latach 70-tych XX wieku, w Helsinkach. Celem tych rokowań, było ustalenie podstawowych zasad kreujących zasady obowiązujące na poziomie stosunków międzynarodowych, pomiędzy krajami należącymi do dwóch przeciwstawnych obozów polityczno-militarnych, przez co Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, stała się forum dialogu, między dwoma zantagonizowanymi obozami.

Cele konferencji, podzielono na cztery koszyki, spośród których: pierwszy dotyczył budowy wzajemnego zaufania, i aspektów bezpieczeństwa i wzajemnego rozbrojenia, tematem drugiego było nawiązanie kooperacji gospodarczej, naukowej i technicznej oraz sprawy środowiskowe, w koszyku trzecim, znajdowały się sprawy współpracy humanitarnej wraz z pokrewnymi dziedzinami min. prawa człowieka, natomiast czwarty koszyk polegał na zagadnieniach rozwijania dalszej współpracy, czyli pogłębiania procesu helsińskiego[210].

Kluczowy z punktu widzenia tematu powyższej pracy, trzeci koszyk został zakończony podpisaniem Aktu Końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy

---

[209] Zob. C. Chamoun, G. D. Gudmundsdottir, M. Septulveda, T. van Banning, W. J. M. van Genugten, *Human Rights Reference Handbook*, wyd. University for Peace, Ciudad Colon 2004, s. 171.

[210] Zob. K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, *op. cit.*, s. 130.

w Europie[211], akt ten jest wysoce niepodobny do regulacji omawianych w poprzednich częściach pracy, zarówno tyczących się powszechnego jak i europejskiego systemu ochrony praw człowieka. Składa się bowiem, z 10 artykułów dotyczących: suwerenności i równości państw, powstrzymywania się od użycia siły lub groźby jej użycia, nienaruszalności granic, integralności terytorialnej państw, pokojowego załatwiania sporów, nieingerencji w sprawy wewnętrzne, poszanowania praw człowieka i podstawowych wartości, włączając w to wolność myśli, sumienia i religii, równouprawnienia narodów i ich prawa do samostanowienia oraz wykonywania w dobrej wierze zobowiązań wynikających z prawa międzynarodowego.

Po treści wymienionych powyżej punktów widać, iż przedmiotem zainteresowania nie są prawa jednostki, ale stosunki międzynarodowe *sensu stricto*, punkt dotyczący praw człowieka stanowi jedyny wyjątek w wzmiankowanym zbiorze. Nasuwa to pytanie, dotyczące zasadności umieszczenia tego punktu w tym dokumencie, który wywodził się z Konferencji, której celem było zapewnienie stabilnej architektury bezpieczeństwa w Europie.

Osobiście wychodzę z założenia, iż powodem dodania tej regulacji przez twórców wzmiankowanego aktu polega na konkluzji, iż zamieszki wewnętrzne zachodzące w jednym z państw europejskich, które mogą być prokurowane między innymi napięciami o charakterze etnicznym czy też religijnym, mają potencjał do eskalacji na pozostałe kraje, powodując zagrożenie dla bezpieczeństwa na kontynencie. Przez co, proponowałbym rozważenie tego punktu w tym kontekście. W związku z czym, należy stwierdzić, że przez przestrzeganie praw człowieka państwa, zobowiązywały się łagodzić napięcia społeczne, co miało skutkować niedopuszczenia do sytuacji w której istnieje potencjalne ryzyko upadku kontynentalnej architektury bezpieczeństwa.

Przez co uważam, iż należy z pełną stanowczością oddzielić sam akt, od procesu helsińskiego, następującego po zakończeniu zimnej wojny, czyli momencie w którym wszelakie zagrożenia dla bezpieczeństwa na kontynencie europejskim wydawały się minione, o czym świadczy koincydencja czasowa z popularnością prac Francisa Fukuyamy, mówiącej o triumfie demokracji i liberalizmu a co za tym idzie

[211] Zob. Akt Końcowy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, sporządzony w Helsinkach dnia 1 sierpnia 1975 r.

końcu historii[212]. Przez co ludzki wymiar procesu helsińskiego, polegający na coraz szerszym skupianiu się na prawach jednostki i jej przyrodzonych prawach[213], należy rozumieć jako niezwykle ciekawą próbę redefinicji celów tej organizacji. Natomiast zainteresowanie ochroną praw człowieka, organizacji zajmującej się dotychczas tak istotną a zarazem odmienną kwestią, jak zapewnienie stabilnej architektury bezpieczeństwa na kontynencie, należy uznać za miarę wagi jaką koncepcja ochrony przyrodzonych i niezbywalnych praw jednostki nabrała na przestrzeni ostatnich lat.

1.4.2. Pozostałe systemy regionalne

Należy jednak zaznaczyć, iz pomimo europejskiego rodowodu, regionalne systemy ochrony praw człowieka nie są zjawiskiem występującym jedynie na starym kontynencie. Poza nim, ukształtowały się autonomiczne systemy chroniące przyrodzone prawa i wolności człowieka, które stanowią system: amerykański, afrykański, arabski i azjatycki. Z jednej strony może okazać się to niezwykle cenne, zwłaszcza w kontekście eurocentryzmu omawianej koncepcji. Gdyż właśnie te organizację, mogą tworzyć autonomiczne systemy uwzględniając różnice cywilizacyjne występujące między poszczególnymi częściami świata. Co może okazać się szczególnie cenne, gdyż pozwala na dostosowanie ochrony aksjomatów praw człowieka, do często specyficznych warunków lokalnych.

Jednakże, w tej pracy ograniczę się do zaznaczenia ich istnienia, z dwojakich powodów. Po pierwsze koncepcja praw człowieka, wywodzi się z europejskiej kultury filozoficzno-prawnej, w związku z czym jej stosowanie poza Europą czy też szerzej rozumianym zachodem, może być równie dobrze traktowane jako przejęcie wzorców cywilizacyjnych, a co za tym idzie systemy, będące przedmiotem refleksji w poniższym dziale, mogą być odbierane jako pochodne w stosunku do systemu europejskiego[214]. Po drugie pisząc niniejszy traktat, *ipso facto* przyjmuję perspektywę polską, a co za tym idzie europejską, w związku z czym uznaję, iż odmienności kulturowo-cywilizacyjne poszczególnych systemów ochrony,

---

[212] Por. F. Fukuyama, *Koniec historii*, Zysk i S-ka Wydawnictwo, Poznań 1996.

[213] Zob. P. Dunay, *The OSCE in crisis. Vol. 88*, wyd. Institute for Security Studies, Paris 2006, s. 54.

[214] Zob. B. Liżewski, *Europejski regionalny system …*, „Studia Iuridica Lublinensia" 2016, Nr 3.

stanowiłyby zbyt szerokie rozwodnienie tematu pracy. W związku z czym, zaznaczając istnienie kontynentalnych, pozaeuropejskich systemach ochrony praw człowieka, skupię się wyłącznie na najbardziej charakterystycznych cechach, które różnią je od systemów powszechnego oraz europejskiego.

1.4.2.1. Amerykański system ochrony praw człowieka

Amerykański system ochrony praw człowieka, jest chronologicznie najwcześniejszy, gdyż wywodzi się z Organizacji Państw Amerykańskich, zrzeszającej niemalże wszystkie państwa kontynentu amerykańskiego, która obecną formę przyjęła podczas IX Konferencji Państw Amerykańskich w 1948 r. Organizacja ta, stawia sobie za cel umacnianie pokoju i bezpieczeństwa kontynentu amerykańskiego, pokojowe regulowanie sporów, wspólne rozwiązywanie problemów ekonomicznych, społecznych i politycznych a także udzielanie sobie wzajemnej pomocy.[215]

Drugim istotnym elementem tego systemu jest Amerykańska Konwencja Praw Człowieka[216], jest to dokument zawierający preambułę i trzy części. Pierwsza z nich reguluje obowiązku państw i prawa chronione, aczkolwiek w tym systemie nie został sformułowany katalog praw ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych przez co jest ona oceniana jako akt przesadnie liberalny i promujący kapitalizm.[217]

1.4.2.2. Afrykański system ochrony praw człowieka

Afrykański system ochrony praw człowieka, wywodzi się od powołanej do życia w 1963 roku Organizacji Jedności Afrykańskiej, która to następnie w 2002 roku została przekształcona w Unię Afrykańską. Jest to organizacja czerpiąca organizacyjne wzorce z Unii Europejskiej, a przez co zmierzająca do utworzenia analogicznych struktur integracyjnych[218].

---

[215] Zob. M. Gołaś-Podolec, *Porównanie europejskiego i interamerykańskiego systemu ochrony praw człowieka*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe" 2008, Nr 2, s. 156.

[216] Zob. Amerykańska Konwencja Praw Człowieka, sporządzona w San Jose 22 listopada 1969 r.

[217] Zob. P. Camargo, *The American Convention on Human Rights,* „Revue des Droits de l'Homme" 1970, Nr 3, s. 334.

[218] Zob. G. Michałowska, *Problemy ochrony praw człowieka w Afryce*, wyd. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, s. 33.

Specyficzne problemy państw afrykańskich, takie jak: bieda, różnorodność religijna, plemienna czy etniczna, brak stabilizacji politycznej i świadomości politycznej oraz szereg wojen i powiązanych z nimi zbrodnii wojennych[219] sprawiają, iż system ten należy postrzegać w kategoriach wzorców programowych, a nie rzeczywistej ochrony.

Podstawę tego systemu stanowi Afrykańska Karta Praw Człowieka i Ludów[220], która jest dokumentem specyficznie afrykańskim, co objawia się w widocznej w preambule „konieczności wyeliminowania wszelkich form kolonializmu z Afryki", uznanie w niej niemożności odzielenia praw obywatelskich i politycznych od gospodarczych, społecznych i kulturalnych, konsekwentne powiązanie praw człowieka i praw ludów, będących prawami przyznawanymi kolektywnym zbiorowościom czy też, związanie praw i wolności z obowiązkami w stosunku do rodziny, społeczeństwa, państwa i narodu[221], co niewątpliwie stanowi egzemplifikację lokalnej specyfiki tegoż to systemu, i może służyć jako argument świadczący o potencjale systemów kontynentalnych do lepszego przystosowania swojego środowiska prawnego, do specyfiki lokalnej w której funkcjonuje.

1.4.2.3. Arabski system ochrony praw człowieka

Arabski system ochrony praw człowieka, jest oparty na dwóch aktach Arabskiej Karcie Praw Człowieka[222], oraz Deklaracji Kairskiej[223], stanowi ona system poddawany silnej krytyce a wręcz pozostaje uznawany za wątpliwy od strony prawnej do tego stopnia, iż w doktrynie pojawiają się głosy, według których trudno mówić o istnieniu regionalnego systemu praw człowieka, występującego w świecie arabskim[224].

---

[219] Zob. A. Lizak, *Afrykańskie instytucje bezpieczeństwa*, wyd. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2012, s. 33-102.

[220] Zob. Afrykańska Konwencja Praw Człowieka i Ludów, sporządzona w Nairobi dnia 26 czerwca 1981 r.

[221] Zob. B. Liżewski, *Europejski regionalny system …*, „Studia Iuridica Lublinensia" 2016, Nr 3, s. 522.

[222] Zob. Arabska Karta Praw Człowieka, sporządzona w Tunisie dnia 22 maja 2004 r.

[223] Zob. Kairska Deklaracja Praw Człowieka w Islamie, sporządzona w Kairze dnia 5 sierpnia 1990 r.

[224] Zob. M. Jabłoński, S. Jarosz-Żukowska, *Prawa człowieka i systemy ich ochrony. Zarys wykładu*, wyd. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004, s. 305-310.

Powody tak surowej oceny są dwojakie. Głównym powodem wątpliwości dotyczących systemu arabskiego, jest zarówno fakt ciągłego istnienia, przełożenia na materialną treść przepisów, regulacji prawa religijnego. Dodatkowo wątpliwości może budzić, nie nadanie, obydwu omawianym dokumentom statusu aktu bezpośrednio wiążącego[225].

Wyżej wzmiankowany stan rzeczy, w mojej ocenie dobitnie uwidacznia problematykę zaproponowanego w uprzedniej części pracy rozróżnienia między „prawami człowieka", w znaczeniu materialnym i formalnym. System arabski, bowiem, powołuję się w preambułach dokumentów fundacyjnych na Powszechną Deklarację Praw Człowieka, aczkolwiek normy jakie przyjmuję pozostają wywodzone z prawa koranicznego. Co sprawia, iż sam w sobie nie spełnia on minimalnych wymogów, niezbędnych by uznać go skuteczny instrument broniący praw i wolności, przynależnych do katalogu powszechnie uznanych praw człowieka.

1.4.2.4. Azjatycki system ochrony praw człowieka

Jeżeli chodzi o ochronę praw człowieka w Azji, to musimy zauważyć, iż na tym kontynencie nie wytworzył się ani regionalny system ochrony praw człowieka ani mechanizm nakierowany na promowanie i promocje praw człowieka[226]. Co oczywiście, jest zrozumiałe, biorąc pod uwagę to, iż mamy do czynienia z największym i najbardziej zróżnicowanym cywilizacyjnie kontynentem na ziemi, na którym współistnieją państwa takie jak Chiny, Indie, kraje arabskie czy też turańskie państwa Azji centralnej, znacznie różniące się od siebie w swoich najbardziej istotnych przymiotach cywilizacyjnych.

Najbardziej znaczącym systemem, który deklaruje uwzględnianie zasad, promocji i poszanowania praw człowieka jest Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej, założona w 1967, w skład której wchodzą: Filipiny, Indonezja, Malezja, Singapur, Tajlandia, Brunei, Wietnam, Laos, Mjanma (Birma) i

---

[225] Zob. J. M. Pawłowski, *Ochrona prawa własności w państwach arabskich z perspektywy norm prawa międzynarodowego w szczególności międzynarodowego prawa praw* człowieka, „Acta Universitatis Wratislaviensis" 2008, Nr 1, s. 242.

[226] Zob. S. Chiam, *Asia experience in quest for a regional human rights mechanism.* „Victoria University of Wellington Law Review" 2009, Nr 1, s. 127.

Kambodża. Więc, mamy tu do czynienia z państwami, należącymi do szeroko rozumianych Indochin, w związku z czym wykazującym relatywną bliskość cywilizacyjną, wypracowaną na skutek funkcjonowania na styku dwóch wielkich kultur.

Początkowy brak zainteresowania organów ASEAN, problematyką przyrodzonych i niezbywalnych praw jednostkowych jest rekompensowany w ostatnich dekadach, kiedy wyodrębniono stałą Międzyrządową Komisje ds. Praw Człowieka, odpowiedzialną za promowanie o ochronę praw człowieka w regionie[227].

Obecny stan rzeczy odnośnie azjatyckiego systemu ochrony praw człowieka, uwidacznia wagę spoistości cywilizacyjnej przy projektowaniu systemów regionalnych. Fakt, iż to właśnie na najbardziej zróżnicowanym cywilizacyjnie kontynencie nie wytworzył się jednolity system ochrony praw człowieka, świadczy iż, to właśnie podobieństwa w sposobie życia zbiorowego, a nie bliskość geograficzna powinny być kluczem doboru członków podległych temu a nie innemu systemowi regionalnemu. W związku z czym przykład ASEAN, może być traktowany jako dobry wzorzec dla reszty kontynentu w którym mogą wytworzyć się subazjatyckie organizacje, oparte na bliskości kulturowo-cywilizacyjnej członków.

1.5. Krajowe systemy ochrony praw człowieka

Trzecim poziomem na którym chronione są przyrodzone i niezbywalne prawa jednostkowe, są poszczególne państwa tworzące krajowe systemy ochrony praw człowieka. Oczywistym jest, iż systemy te wykazują niezwykle szeroko idące różnice, zależne od czynników konstytucyjnych, politycznych, gospodarczych, społecznych, kulturowych, cywilizacyjnych, religijnych czy też historycznych[228]. W związku z czym, próba wykazania jakichkolwiek podobieństw czy też punktów stycznych łączących je jest z góry skazana na niepowodzenie. W związku z czym, w tej części pracy ograniczę się do przykładu polskiego. Uważam to za zasadne, po części z uwagi na polską perspektywę którą odznaczam się tworząc tą pracę, ponadto warto zauważyć, iż jest to

---

[227] Por. W. J. Jones, D. Rhein, *From 1993 to 2023: 30 Years Of Human Rights Process In The Association Of Southeast Asian Nations (ASEAN)*, „Migration Letters" 2024, Nr 6, s. 788-796.

[228] Zob. N. Carl, H. Rindermann, *Human rights: why countries differ*, https://www.tu-chemnitz.de/hsw/psychologie/professuren/entwpsy/team/rindermann/pdfs/Rindermann2017CarlHumaNrightsDraft.pdf [dostęp: 14.12.2022 r.].

kraj będący stroną zarówno wszystkich ważniejszych organizacji międzynarodowych i sygnatariuszem umów, które tworzących systemy powszechny i europejski, będący ponadto członkiem WTO.

Ponadto, ukazanie systemu krajowego w kontekście ochrony praw człowieka, ukaże właściwość systemu, polegającą na implementacji rozwiązań obecnych na poziomie powszechnym i regionalnym na poziom krajowy. W związku z czym, syntetyczne ujęcie tej kwestii, pozwoli na lepsze zrozumienie sposobu ochrony praw i wolności podstawowych wartości, związanych z koncepcją praw człowieka.

1.5.1. Polski system ochrony praw człowieka

Omawiając problematykę polskiego systemu prawnego, warto rozpocząć od rozpoznania organizacji międzynarodowych, konwencji, których Polska jest stroną. Rzeczypospolita, jest państwem przynależnym do powszechnego i europejskiego systemu praw człowieka. Czyli pozostaje sygnatariuszem takich organizacji jak: Organizacja Narodów Zjednoczonych, Międzynarodowy Trybunał Karny, Światowa Organizacja Handlu, Bank Światowy, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Europejski system ochrony praw człowieka, Rada Europy, Unia Europejska, Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. W związku z czym prawodawstwo wszystkich z wzmiankowanych instytucji, ma przełożenie na polski porządek prawny[229].

Przez co, omawiając porządek krajowy należy założyć istnienie ochrony praw człowieka na poziomie ponadnarodowym i skupić się na rdzennie krajowych instytucjach. Najważniejszym dokumentem w polskim porządku prawnym, zarówno pod względem ogólnym jak i przypadku szczególnego, który stanowi system krajowy ochrony praw człowieka jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, z dnia 16 lipca 1997 r.[230]. A jako, że we współczesnych aktach konstytucyjnych oprócz tradycyjnej funkcji konstytucyjnej, czyli określenia sposobu zorganizowania państwa, określenia jego ustroju, akty te wyrażają również stopień ochrony praw człowieka, gwarantowaną

[229] Problematykę stosunku prawa krajowego i prawa międzynarodowego tj. sporu zwolenników monizmu i dualizmu, tych dwóch porządków, uznaję za drugorzędną w tym miejscu.

[230] Zob. Dz.U. 1997 Nr 78 poz. 483.

przez to pastwo, to stanowi ona właściwy punkt początkowy, przy analizie polskiego systemu ochrony praw człowieka.

1.5.1.1. Gwarancje obecne w Konstytucji RP

Prawa człowieka, istniejące w polskim systemie ochronym praw człowieka, i gwarantowane na podstawie Konstytucji RP, są oparte na aksjomacie godności człowieka[231], czego wyraz ma treść art. 30 KRP, w którym stwierdzono, iż „przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych". Uznanie godności, za aksjomat konstytuujący prawa człowieka, jest całkowicie spójne, z uregulowaniami zawartymi w powszechnym, i europejskim systemie ochrony praw człowieka, co stanowi przesłankę do stwierdzenia, iż system polski był projektowany z założeniem spójności i komplementarności.

Artykuł ten, jest pierwszym z przepisów konstytucyjnych normujących prawa człowieka, którym prawodawca polski, nadał rangę aksjomatów o randze konstytucyjnej. Następujące, po nim przepisy podzielono na wolności i prawa: osobiste, polityczne oraz ekonomiczne, społeczne i kulturalne.[232] Stanowi to refleks norm prawnych, przyjętych w powszechnym systemie praw człowieka, przez Organizację Narodów Zjednoczonych, gdzie mamy do czynienia z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka, zawierającą normy chroniące osobiste prawa człowieka, oraz Międzynarodowym Paktem Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowym Paktem Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, w których przypadku przedmiot zainteresowania jest widoczny już w nazwie.

Analizując treść, norm konstytucyjnych należy rozpocząć od zasad ogólnych odnoszących się do wszystkich wolności, praw i obowiązków człowieka i

---

[231] Zob. M. Piechowiak, *W sprawie aksjologicznej spójności Konstytucji RP. Dobro wspólne czy godność człowieka?*, [w:] *Jednolitość aksjologiczna systemu prawa w rozwijających się państwach demokratycznej Europy*, red. S. L. Stadniczenko, wyd. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2011, s. 120.

[232] Zob. P. Sarnecki (red), *Prawo konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2014, s. 97.

obywatela, uregulowanych w konstytucji. Zostały one zawarte na samym początku rozdziału II, od artykułu 30, do artykułu 37.

W pierwszym z nich, art. 30 zdefiniowano sposób rozumienia pojęcia prawa człowieka, jako nienaruszalne, niezbywalne i przyrodzone prawo podmiotowe, które pozostaje zbudowane na fundamencie godności ludzkiej. Przepis ten, nakłada ponadto obowiązek poszanowania i ochrony tych praw, na organy władzy publicznej. Natomiast w drugim mówiącym o prawach człowieka artykule 31 KRP, mowa jest o ochronie prawnej zjawiska wolności, do której każdy z osób podlegających temu aktowi ma prawo. Ważny z tego punktu widzenia jest punkt 3, mówiący o ograniczeniach konstytucyjnych praw i wolności. Mogą one mieć wyłącznie charakter ustawowy, w przypadkach w których jest to „konieczne w demokratycznym państwie dla ochrony jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób". Ciekawym jest zwrócenie uwagi na podobieństwo tego przepisu, z art. 29 pkt 2 PDPCz, w stosunku do którego polska regulacja może być traktowana jak o uzupełniająca. Podobnie interesujące może okazać się umieszczenie gwarancji dotyczących wolności, zaraz po regulacji godnościowej. Jest to zjawisko występujące w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Obywatela oraz Karcie Praw Podstawowych UE. Świadczy to, o komplementarności i inspiracji regulacji krajowej w stosunku do obowiązujących Polskę międzynarodowych systemów ochrony praw człowieka.

Następne artykuły 32 i 33, mówią o równości wobec prawa z szczególnym wyróżnieniem równości płci. Co stanowi kolejne nawiązanie do wzmiankowanych powyżej aktów zawartych w systemach międzynarodowych, gdzie równość jest uznawana za fundamentalną wartość następującą zaraz po dwóch uprzednich. Artykuł 34 mówi o obywatelstwie polskim i niemożności jego utraty niezwiązaną z jego zrzeknięciem się. Jest to prawo i charakterze politycznym, jednakże umieszczenie go w tym miejscu wydaję się zasadne, gdyż z punktu widzenia stosunku państwa i opieki nad podmiotami mu podległymi kwestia obywatelstwa jest kluczowa, o czym świadczy art. 36, rozciągający ochronę państwową na obywateli przebywających poza granicami Polski. Po którym następuję artykuł 37, stanowiący iż, każdy człowiek bez względu na

obywatelstwo pozostając pod władzą Rzeczypospolitej, ma prawo do swoich wolności i praw. Artykuły te, są deklaratywnym nałożeniem przez władzę Rzeczypospolitej, obowiązku wypełniania, ochrony i wspierania przyrodzonych i niezbywalnych podmiotowych praw przynależnych każdemu człowiekowi, na każdą sytuację w których posiada ona właściwość rzeczową (w przypadku obywateli poza granicami) i miejscową (w przypadku każdego człowieka, znajdującego się pod władzą Rzeczypospolitej). Dodatkowo w omawianej części konstytucji, występuje artykuł 35, stanowiący analogiczną deklarację polskiego prawodawcy dla obywateli polskich, należących do mniejszości narodowych i etnicznych, do wypełniania zobowiązań o charakterze ochrony praw i wolności kulturalnych.

Pierwszy z podrozdziałów szczegółowych, tyczących się ochrony praw człowieka, w Konstytucji RP dotyczy wolności i praw osobistych. Rozpoczyna się on artykułem 38 a kończy 56, zawierając 18 artykułów. Prawa i wolności, które są w nim zawarte to: prawna ochrona życia, zakaz przeprowadzania eksperymentów medycznych bez dobrowolnie wyrażonej zgody, zakaz tortur, nieludzkiego i poniżającego traktowania, zakaz kar cielesnych, nietykalność i wolność osobista i cielesna, poddawanie odpowiedzialności karnej, tylko na podstawie ustawy obowiązującej w trakcie popełnienia czynu, prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania, domniemanie niewinności, prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy sądowej, ochrona prawna życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz decydowania o swoim życiu osobistym, prawo do wychowywania dzieci zgodnie z przekonaniami, wolność i tajemnica komunikacji, nienaruszalność miru domowego, zakaz przymuszenia do ujawniania informacji na temat swojej osoby, prawo do dostępu do dotyczących go urzędowych dokumentów i zbiorów danych, wolność poruszania się po terytorium Polski oraz swobodnego wyboru miejsca zamieszkania, swobodę opuszczenia terytorium Rzeczypospolitej, zakaz wydalenia obywatela Polski, wolność sumienia i religii w sferze publicznej i prywatnej, wolność wyrażania poglądów i pozyskiwania i rozpowszechniania informacji, zakaz cenzury prewencyjnej, zakaz ekstradycji obywatela polskiego oraz zapewnienie prawa azylu dla zasadach ustawowych.

Katalog wolności i praw politycznych, jest uboższy, gdyż zawiera zaledwie siedem artykułów. W których każdemu zapewnia się prawo do: wolności organizowania i uczestnictwa w pokojowych zgromadzeniach, wolność zrzeszania się w tym w związkach zawodowych, organizacjach społeczno-zawodowych i organizacjach pracodawców mających prawo do strajków pracowniczych i innych form protestu określonych w ustawie oraz do składania petycji, wniosków i skarg w interesie publicznym, własnym lub innej osoby za jej zgodą. Ponadto, we omawianej części Konstytucji, nadano prawo obywatelom polskim do dostępu do służby publicznej na jednakowych zasadach, uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej oraz osób pełniących funkcję publiczne oraz udziału w referendum i czynne prawa wyborcze. Rozróżnienie praw, między te przysługujące każdemu człowiekowi i obywatelom polskim, jest zauważalne, aczkolwiek wydaję się szczególnie zasadne, gdyż mamy tu do czynienia z prawami o charakterze politycznym, czyli mającym przełożenie na władzę państwowe.

Ostatnią kategoria praw człowieka, zagwarantowaną w treści Konstytucji RP, stanowią wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne. Prawodawca, w 13 artykułach zaliczył do nich: prawo do własności i innych praw majątkowych i dziedziczenia, wolność wykonywania pracy osobom powyżej 16 roku życia wraz z wyborem zawodu i miejsca pracy, prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy wliczając w to ustawowe dni wolne oraz coroczne płatne urlopy, prawo do zabezpieczenia rentalnego ze względu na chorobę lub inwalidztwo i emerytalnego po osiągnięciu ustawowego wieku, prawo do ochrony zdrowia, zapewniony równy dostęp do świadczeń publicznej opieki zdrowotnej ze szczególną opieką dzieci, ciężarnych, osób w podeszłym wieku i niepełnosprawnych, którzy dodatkowo mają zapewnioną pomoc w zabezpieczeniu egzystencji i przysposobieniu do życia społecznego i zawodowego, bezpłatnego obowiązku szkolnego obowiązującego do 18 roku życia, zapewnienie pomocy dla rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej wsparcia państwowego, ochronę praw dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją, wolność twórczości artystycznej, badań naukowych, nauczania i korzystania z dóbr kultury, zapewnienie bezpieczeństwa

ekologicznego i mieszkaniowego oraz ochronę przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi.

Jak widać katalog ten zawiera podstawowe prawa i wolności zawarte w aktach prawa międzynarodowego, choć w niektórych przypadkach określony przez polską konstytucję zakres ochrony, znacznie przewyższa normy prawa międzynarodowego[233]. Aczkolwiek musimy zauważyć, iż większość z tych praw jest regulacjami blankietowymi, wymagającymi konkretyzacji, lub wyjątków od stosowania określonych w ustawie. Świadczy to o programowej funkcji aktu konstytucyjnego, który stanowi swoisty drogowskaz właściwego zachowania i podejścia do omawianych kwestii przez organy państwa.

Ponadto, analizując Konstytucję RP, musimy zauważyć, iż zawiera ona strukturalne organy ochrony praw człowieka, które stanowią: Trybunał Konstytucyjny i Rzecznik Praw Obywatelskich[234]. Omawiając pierwszy z wymienionych instrumentów, należy napomnieć o przedmiocie jego konstytucyjnych kompetencji, które określono w art. 188 Konstytucji RP. Za istotną uważam tu przede wszystkim orzekanie o zgodności ustaw i umów międzynarodowych z Konstytucją RP. Oznacza to, że podejmując badania danego aktu prawnego, Trybunał ma *ipso facto* obowiązek zbadać, czy regulacja ta, nie łamię norm z zakresu podstawowych praw i wolności, gwarantowanych w Konstytucji, co stanowi zabezpieczenie systemu krajowego przed błędami i naruszeniami ustawodawczymi. Druga z konstytucyjnych instytucji, Rzecznik Praw Obywatelskich, ma zadanie ściśle powiązane z tematem naszych rozważań. Bowiem, stoi on na straży wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji oraz innych aktach normatywnych. Regulacje konstytucyjne zapewniają mu niezależność i immunitet. Aczkolwiek zarówno w przypadku TK jak i RPO, regulacje o randze konstytucyjnej zawierają jedynie normy programowe, a dokładniejsze regulacje dotyczące tych instytucji istnieją na poziomie ustawowym.

---

[233] Zob. K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, *op. cit.*, s. 135.

[234] *Ibidem* s. 137.

1.5.1.2. Gwarancje o charakterze pozakonstytucyjnym

Pozakonstytucyjne gwarancje praw człowieka pełnią rolę uzupełniającą w stosunku do norm prawnych którym nadano rangę konstytucyjną, co jest oczywiste biorąc pod uwagę, iż Konstytucja stanowi akt najwyższy w porządku krajowym, a przez co regulujący wszystkie najważniejsze funkcje i zadania państwa, wraz z regulacją najważniejszych struktur państwowych. Co w rzeczy samej wymaga pewnego stopnia ogólności regulacji, a co za tym idzie sprecyzowania na poziomie ustawowym.

Analizę aktów normatywnych, gwarantujących istnienie polskiego systemu ochrony praw człowieka rozpocznę od Ustawy z dnia 30 listopada 2016 r., o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym[235]. Omawiając treść tej ustawy, warto zwrócić uwagę, iż w art. 33 OrgTKU, powtórzono zakres kompetencji z art. 188 i 193 KRP. Z punktu widzenia ochrony praw człowieka, istotne jest orzekanie trybunału w sprawach skargi konstytucyjnej i pytań prawnych sądów. Natomiast artykuł 35 OrgTKU, zawiera nieznany Konstytucji RP środek chroniący prawa człowieka, polegający na sygnalizacji organom prawodawczym, w tym Sejmowi i Senatowi istnienia uchybień u luk w prawie. Ponadto prawa człowieka, mogą być chronione przed TK, poprzez skargę konstytucyjną, opisaną w artykule 42 OrgTKU.

Zgodnie z tą procedurą uczestnikami postępowania wszczynającym postępowanie jest podmiot który złożył skargę konstytucyjną lub sąd, który przedstawił Trybunałowi pytanie prawne, i zgłosił jednocześnie udział w toczącym się przed TK postępowaniu. Drugą stroną postępowania, nieinicjującą są organ który wydał akt normatywny objęty wnioskiem, pytaniem prawnym albo skargą konstytucyjną, albo Prokuratoria Generalna Skarbu Państwa, jeżeli Rada Ministrów wyznaczyła Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa do reprezentowania Rady Ministrów lub ministrów w postępowaniu przed Trybunałem. Podmiotami biorącymi udział w postępowaniu mogą być również: Prokurator Generalny, Sejm, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej i minister właściwy do spraw zagranicznych – w sprawach zgodności z Konstytucją umów międzynarodowych ratyfikowanych w trybie art. 89 ust. 1 oraz art. 90 ust. 2 i 3 Konstytucji, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej i minister

[235] Zob. Dz.U. 2016 poz. 2072.

właściwy do spraw zagranicznych – w sprawach zgodności z Konstytucją innych ratyfikowanych umów międzynarodowych. A także, co ma zasadnicze znaczenie z perspektywy praw człowieka Rzecznik Praw Obywatelskich, jeżeli zgłosił udział w postępowaniu, oraz Rzecznik Praw Dziecka, jeżeli zgłosił udział w postępowaniu wszczętym na wniosek RPO lub postępowaniu w sprawie skargi konstytucyjnej, dotyczących praw dziecka.

Trybunał Konstytucyjny wydaje orzeczenia w formie postanowienia lub wyroku. Pierwsze z nich, następuje w sytuacji zakończenia postępowania sądowego z powodów proceduralnych, natomiast drugie z nich stanowią rozstrzygnięcia merytoryczne.

Drugim z istotnych organów władzy sądowniczej w polskim systemie sprawiedliwości, jest Sąd Najwyższy, który został wzmiankowany w Konstytucji w art. 175 ust. 1 - sprawowanie wymiaru sprawiedliwości oraz art. 183 - nadzór nad działalnością sądów powszechnych i wojskowych. Omawiając jego wpływ na system ochrony praw człowieka, należy zwrócić uwagę na ustawę z dnia 8 grudnia 2017 r., o Sądzie Najwyższym[236], oraz zawartą w nim instytucję skargi nadzwyczajnej rozpoznawanej przez Izbę Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych. Zgodnie z art. 89 ust. 1 pkt 1 USN, pozwala ona na odwołanie od prawomocnego orzeczenie sądowego, w sytuacji naruszenia zasad lub praw i wolności człowieka i obywatela, które można odnaleźć w Konstytucji.

Kolejną z instytucji posiadających umocowanie konstytucyjne, a zarazem istotną z punktu widzenia ochrony praw człowieka, w polskim systemie prawnym jest Rzecznik Praw Obywatelskich, który na mocy art. 208 KRP, stoi na straży wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji RP oraz w innych aktach normatywnych. Jego kompetencje zostały rozwinięte w ustawie z dnia 15 lipca 1987 r., o Rzeczniku Praw Obywatelskich[237]. Już w artykule 1 URPO określono zakres kompetencji rzecznika, którym jest stanie na straży wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji RP oraz w innych aktach normatywnych, w tym również na straży realizacji zasady równego traktowania.

---

[236] Zob. Dz.U. 2018 poz. 5.

[237] Zob. Dz.U. 1987 Nr 21 poz 123.

Ostatnią z istotnych instytucji dla ochrony przyrodzonych praw i wolności w polskim systemie prawnym, jest Rzecznik Praw Dziecka, którego kompetencje i sposób powoływania określa Konstytucja, w art. 72 pkt 4. Pozostałe regulacje dotyczące tego organu istnieją ustawowo, w ustawie z dnia 6 stycznia 2000 r., o Rzeczniku Praw Dziecka[238]. Zgodnie z art. 2 ustawy, przedmiotem jego zainteresowania jest ochrona praw dziecka, od poczęcia do osiągnięcia pełnoletniości. Natomiast jego kompetencje są porównane z RPO.

Podsumowując całość krajowego systemu praw człowieka, wypracowanego w Rzeczypospolitej Polskiej, nie trudno oprzeć się wrażeniu zachodzenia wzajemnej komplementarności regulacji krajowych, europejskich i powszechnych. Poszczególne systemy, wzajemnie z siebie czerpiąc, nie rywalizują ze sobą. Nie sposób również znaleźć jakąkolwiek kolizję, która między nimi zachodzi. Cechy te skłaniają, do postawienia tezy o monizmie systemu ochrony praw człowieka, w którym zarówno regulacje o zakresie powszechnym jak i normy regionalne i krajowe uzupełniają się. Co widać, po wzajemnych odesłaniach istniejących zarówno na poziomie wertykalnym (np. odwołania w systemie europejskim do powszechnego systemu ochrony praw człowieka), jak i horyzontalnym (wzorowanie systemów regionalnych, na europejskim wzorcu). Przez co omawiany powyżej podział, ma charakter techniczny, a nie materialny. I należy stwierdzić, iż prawa człowieka, są zjawiskiem posiadającym spójny i niesprzeczny katalog.

[238] Zob. Dz.U. 2000 Nr 6 póz 69.

Rozdział 2: Struktura, kompetencje i system aksjologiczny Światowej Organizacji Handlu

2.1. Geneza Światowej Organizacji Handlu

W ramach stosunków międzynarodowych panuje przekonanie, iż obecność wyspecjalizowanych instytucji, może pomagać państwom w procesie prowadzenia wzajemnej współpracy, w sytuacji, w której ich zdecentralizowane wysiłki w tym zakresie zawodzą. W przypadku szczególnym handlu międzynarodowego, objawia się ono, w sytuacji gdy poszczególne państwa, chcąc sprawować władzę nad własną polityką handlową, nakładają cła i taryfy, w celu zwiększenia swoich realnych dochodów. Jednak, jeżeli proces ten stanie się zjawiskiem powszechnym, poszczególne państwa znajdą się w gorszej sytuacji, niż wtedy, gdyby wszystkie przystąpiły one do sfery wolnego handlu. To prowadzi do sytuacji, opisywanej jako „dylemat więźnia". Przez co, obecność instytucji promujących wolny handel ma w tym przypadku wartość dodaną, ponieważ może pomóc państwom w osiągnięciu równowagi w warunkach otwartego rynku, która poprawia wynik Pareto[239].

Z tych właśnie powodów, ustanowiono Światową Organizację Handlu, będącą zgodnie z definicją słownikową organizacją międzynarodową, która została ustanowioną w celu nadzoru i liberalizacji handlu międzynarodowego. Jest ona bezpośrednim następcą instytucjonalnym utworzonego w 1947 roku, Układu Ogólnego w sprawie Taryf Celnych i Handlu (GATT). Który zgodnie z planami twórców, miał być rozwiązaniem tymczasowym, obowiązujące jedynie do momentu zakończenia negocjacji, powołującej do życia Międzynarodową Organizację Handlu (ITO) stanowiącą wyspecjalizowaną agencję, pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych, co jednak nie nastąpiło[240]. Fakt ten zdaje się istotny, także z punktu widzenia niezaliczenia WTO, do grona wyspecjalizowanych agencji Narodów Zjednoczonych, które to w obecnie obowiązującym systemie współpracy

---

[239] Zob. J. Gowa, *Explaining the GATT/WTO: Origins and Effects*, [w:] *The Oxford Handbook of The Political Economy of International Trade*, red. L. L. Martin, wyd. Oxford University Press, Oxford/New York 2015, s. 20.

[240] World Trade Organization, [w:] *Encyclopedia Brittanica*, https://www.britannica.com/topic/World-Trade-Organization [dostęp: 6.6.2023 r.].

międzynarodowej pełnią rolę agencji nadrzędnej, konstytuującej kształt ładu międzynarodowego.

W związku z czym, lapidarnie przedstawiając genezę WTO, należałoby prześledzić ten proces w kontekście procesu następującego po zakończeniu drugiej wojny światowej, który owocował utworzeniem stanowiącego bazę systemu prawa międzynarodowego systemu Narodów Zjednoczonych, stanowiących konstytucyjną organizację dla obecnie obowiązującego porządku międzynarodowego, również w przypadku instytucji, bezpośrednio z nimi nie związanych.

Jednakże warto zauważyć, iż początki inicjatyw dążących do naprawienia konsekwencji charakterystycznych dla międzywojnia, protekcjonistycznych polityk ekonomicznych, stanowiących jedną z charakterystycznych cech reżimów autorytarnych[241], zachodziły jeszcze przed wyklarowaniem się systemu prawno-międzynarodowego opartego na ONZ. Mianowicie już w latach 30 XX wieku, amerykański sekretarz stanu i późniejszy laureat Pokojowej nagrody Nobla Cordell Hull, podjął działania zmierzające do odwrócenia konsekwencji pochodzącej z 1930, zwiększającej w sposób rekordowy taryfy celne na towary importowane Ustawy Smoot-Harveya[242]. Działania te zaowocowały uchwaleniem w roku 1934 przez amerykański kongres, Aktu o wzajemnych umowach handlowych (Reciprocal Trade Agreement Act)[243], zgodnie z którym prezydent USA, w toku negocjacji umów handlowych miał prawo do obniżenia ceł, z czego skorzystano w latach 1934-1945 w 32 dwustronnych umowach, redukujących cła i potwierdzających wspólnie uznawane zasady polityki handlowej.

Powyżej opisane umowy które powielały ten sam schemat, funkcjonując w przestrzeni prawa międzynarodowego, pełniąc istotną funkcję w procesie historycznego rozwoju tendencji liberalizacyjnych, skutkujących powstaniem WTO, gdyż stanowiły one wzorzec, którym posługiwali się twórcy projektu wielostronnej umowy GATT[244].

---

[241] Zob. A. J. De Grand, *Fasist Italy and Nazi Germany*, wyd Routledge, London 1995, s. 60-61.

[242] The Tariff Act of 1930, 46 Stat. 590 (Pub. L. 71-361).

[243] The Reciprocal Trade Agreement Act, 48 Stat. 943 (Publ. L. 73-316).

[244] Por. K. W. Dam, *Cordell Hull, the Reciprocal Trade Agreements Act, and the WTO: An Essay on the Concept of Rights in International Trade*, „New York University Journal of Law and Business" 2006, Nr 1.

Analizując ten akt, w kontekście historycznego procesu, skutkującego jego powstaniem, należy rozpocząć od tego, iż podobnie jak w przypadku Banku Światowego i Międzynarodowego Funduszu Walutowego, Układ Układ Ogólny w sprawie Taryf Celnych i Handlu, wywodzi się z on inicjatyw zmierzających do stabilizacji powojennego sytemu ekonomicznego, które znalazły swoje odbicie na konferencji Breton Woods. Podczas której prócz powstałych ostatecznie dwóch instytucji finansowych zarekomendowano utworzenie, trzeciej Międzynarodowej Organizacji Handlu (ITO), która miała stanowić „trzecią nogę" projektowanego post-wojennego systemu finansowego[245].

Prace nad jej powstanie w pierwszych latach powojennych były bardzo zaawansowane, co objawiało się szeregiem konferencji międzynarodowych, odbywających się pod auspicjami ONZ. Omawiając je, stoimy przed potrzebą analizy czterech rund negocjacyjnych, podczas których ostateczny kształt projektowanego systemu się klarował. Pierwszą z nich była londyńską konferencję z września 1946, na której zostały omówione procedury wielostronnych negocjacji handlowych. Na chronologicznie drugiej, konferencji z Lake Success, która odbyła się w styczniu i lutym 1947 r., przygotowano pełen szkic postanowień GATT, planowo mającej być jedną z umów wchodzących w skład struktury prawnej ITO. Na trzeciej konferencji odbywającej się w kwietniu 1947 w Genewie, opracowano projekt karty ITO, który zostać zaakceptowany na konferencji ONZ. Ostatnią konferencją, na której istniał temat potencjalnego zawiązania Międzynarodowej Organizacji Handlu, była odbywają się pod auspicjami Narodów Zjednoczonych między 21 listopada 1947 r., a 24 marca 1948 r., konferencja hawańska, na której zaakceptowano wzmiankowany uprzednio statut ITO. Jednakże, na skutek jednostronnego wycofania się Stanów Zjednoczonych, w których bezpośrednio zaczęły przeważać tendencje protekcjonistyczne, z ratyfikacji projektowanego statusu Międzynarodowej Organizacji Handlu, projektowana organizacja mimo bardzo zaawansowanego stadium przygotowań ostatecznie nie powstała[246].

---

[245] Zob. *From the GATT to the WTO: A Brief Overview*, https://guides.ll.georgetown.edu/c.php?g=363556&p=4108235 [dostęp: 6.6.2023 r.].

[246] Zob. J. H. Jackson, *The World Trading System: Law and Policy if International Economic Relations*, wyd. The MIT Press, Cambridge 1989, s. 34.

Międzynarodowa Organizacja Handlu, planowo miała być wyspecjalizowaną agencją podporządkowaną instytucjom Narodów Zjednoczonych, powołaną w celu administracji i implementacji zespołu zasad sprawiedliwego handlu międzynarodowego, który zawarto w Karcie Hawańskiej[247]. Za cele tegoż aktu, uznano promowanie rozwoju handlu międzynarodowego, rozwoju ekonomicznego zapóźnionych regionów oraz poprawę globalnego standardu życia[248]. Jednocześnie statut ITO, regulował aktywności wykraczające poza strefę handlu *sensu stricto*, do których należą kwestie takie jak: problemy zatrudnienia, rozwoju ekonomicznego i powojennej odbudowy czy też istniejąca w projekcie procedura zwracania się do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, będącego głównym organem sądowniczym Narodów Zjednoczonych, który miał być kompetentny w sprawach dotyczących działalności ITO[249].

Analizując powyższe ustalenia, należy stwierdzić iż, projektowana Międzynarodowa Organizacja Handlu, jako wyspecjalizowana agencja Organizacji Narodów Zjednoczonych, stanowiła organizację doskonale odzwierciedlającą ducha swoich czasów. Kiedy to, z jednej strony trauma wynikająca ze zbrodni reżimów totalitarnych okresu Drugiej Wojny Światowej, natomiast z drugiej oraz rozczarowanie bezskutecznością Ligi Narodów spowodowało wytworzenie się klimatu intelektualnego sprzyjającego utworzeniu nowej organizacji, konstytuującej ład międzynarodowy, którym było ONZ, będący organizacją do której fundamentalnych celów, o czym świadczy umieszczenie w artykule 1 Karty Narodów Zjednoczonych, utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, oraz rozstrzyganie międzynarodowych sporów lub sytuacji, które mogą prowadzić do naruszenia pokoju zgodnie z zasadami sprawiedliwości i prawa międzynarodowego, rozwijanie przyjaznych stosunków między narodami, opartych na poszanowaniu zasady równouprawnienia i samostanowienia, oraz osiągnięcie współpracy międzynarodowej w rozwiązywaniu międzynarodowych problemów o charakterze gospodarczym, społecznym, kulturowym

---

[247] Zob. United Nations Conference on Trade and Employment, sporządzona w Hawanie dnia 24 marca 1948 r.

[248] Zob. *The International Trade* Organization, [w:] „Yearbook of United Nations 1950", wyd. Columbia University Press, New York 1950, s. 1001.

[249] Zob. O. Long, *Law and Its Limitations in the GATT Multilateral Trade System*, wyd. Graham & Trotman, London 1987, s. 1.

lub humanitarnym oraz w promowaniu i zachęcaniu do poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności.

Z drugiej strony, omawiana tendencja została zahamowana poprzez wzrost napięć zimnowojennych, spowodowanych ciągłym i bezpośrednim ryzykiem wojny atomowej. Co najpełniej uwidacznia powstanie doktryny wzajemnego zniszczenia (Mutual Assured Destruction), podczas kryzysu kubańskiego w 1964 roku[250], zgodnie z którą atak jednego z zimnowojennych mocarstw atomowych, wiązałby się z wzajemnym zniszczeniem, spowodowanym przez ofensywne zdolności przeciwnika[251].

Wzmiankowana sytuacja wzmożonych napięć występujących w globalnej architekturze bezpieczeństwa, zaowocowała „zimną wojną", oraz wyklarowaniu się dwóch obozów politycznych, różniących się w podejściu do aksjomatów ekonomicznych, co bezsprzecznie stanowiło niesprzyjające warunki dla powstania globalnego systemu prawno-gospodarczego. Los Międzynarodowej Organizacji Handlu, która pomimo bycia owocem prac na szeregu istotnych konferencji, na szczeblu międzynarodowym nie weszła w życie, bezsprzecznie świadczy o tym. Pomimo tego ITO stanowi ona ważny element w procesie powstawania obecnie obowiązującego systemu międzynarodowego prawa gospodarczego, a widoczny wspólny rdzeń łączący je z międzynarodowym systemem ochrony praw człowieka, stanowi istotną przesłankę w kontekście przedmiotu zainteresowania tejże pracy.

2.1.1. Karta Hawańska

Karta Hawańska, stanowiła projekt statutu ITO, treść tego dokumentu została ustalona podczas konferencji genewskiej z 1947 roku, oraz zatwierdzona w trakcie konferencji ONZ zorganizowanej na przełomie lat 1947 i 1948 w Hawanie. Programowo dokument ten, zawierał szereg uwidaczniających ducha ówczesnej mu epoki ambitnych celów, gdyż prócz aktywności handlowych *sensu stricto* regulował aktywności takie jak: problemy zatrudnienia, rozwój ekonomiczny i powojenna odbudowa, proces mediacji i konsultacji o charakterze międzynarodowym ponadto

---

[250] Zob. J. R. Oppenheimer, *Atomic Weapons and American Policy*, „Foreign Affairs" 1953, Nr 4, s. 529.

[251] Zob. T. Delpech, *Nuclear Deterrence in the 21st Century: Lessons from the Cold War for a New Era of Strategic Piracy*, wyd. RAND Corporation, Santa Monica 2012, s. 35.

zawierał procedurę dającą kompetencję Międzynarodowemu Trybunałowi Sprawiedliwości do opiniowania działalności ITO[252].

Problemy postawione przed ITO, polegały na zapewnieniu znaczących redukcji ceł przy jednoczesnej eliminacji preferencji taryfowych, co miało zapewnić utworzenie wzajemnie korzystnego dla zainteresowanych stron międzynarodowego środowiska handlowego, prócz tego w trakcie procesu negocjacji, pojawiły się dodatkowe różnice stanowisk dotyczące problematyki: pełnego zatrudnienia, które *de facto* stanowiło wyrażenie zaniepokojenia dotyczącego stabilności ładu powojennego, drugim ważnym problemem postawionym przez kraje rozwijające się, było wytworzenie procesu pozwalającego na ich industrializację. Dodatkowo, podczas negocjacji uwidoczniły się różnice stanowisk polegające na uznaniu w karcie ITO możliwości, wprowadzenia protekcjonizmu gospodarczego w celu promowania lub rekonstrukcji wybranych dziedzin życia gospodarczego.

Natomiast przechodząc do analizy rozwiązań przyjętych w Statucie ITO, należy stwierdzić, iż zakładały one wiele niezwykle interesujących cech, które można podzielić na 5 kategorii.

Pierwszą z nich stanowi kształt instytucjonalny, jaki miała przybrać projektowana instytucja i przewidziany w niej sposób rozwiązywania sporów. Środowisko instytucjonalne ITO, polegałby na strukturze zbliżonej, do rozwiązań przyjętych przez Bank Światowy i Międzynarodowy Fundusz Walutowy. Jednakże jako, że ITO nie miała być instytucją finansową, to w przeciwieństwie do Banku i IMF, siła poszczególnych państw w jej ramach instytucjonalnych, nie byłaby uzależniona od wkładów finansowych do wzmiankowanej organizacji. Natomiast przechodząc do samego sposobu rozwiązywania sporów, to należy stwierdzić, iż jednym z głównych założeń Karty Hawańskiej, był mechanizm, zgodnie z którym żaden z jej członków nie powinien uciekać się do jednostronnych działań. W związku z czym, zaproponowanym sposobem rozwiązywania konfliktów handlowych, w ramach projektowanego systemu były instrumenty, takie jak wiążący strony arbitraż czy też wzmożone kontakty instytucjonalne łączące Międzynarodową Organizację Handlu z Międzynarodowym Trybunałem Sprawiedliwości.

---

[252] Zob. O. Long, *Law and Its Limitations in the GATT Multilateral Trade System*, s. 1.

Druga kategoria stanowiąca rdzeń regulacji międzynarodowego prawa handlowego i inwestycyjnego, odnosiła się do problematyki polityki handlowej. Zawierając między innymi działania, takie jak: klauzule najwyższego uprzywilejowania, obniżenie ceł wraz ze zniesieniem preferencji, zasadę traktowania narodowego czy też zniesienie ograniczeń ilościowych. Widać zatem, że są to regulacje materialnie podobne do późniejszych przepisów zawartych w przepisach należących do WTO.

Zawarcie trzeciej kategorii, dotyczących standardów zatrudnienia i pracy budziło wątpliwości w trakcie negocjacji nad treścią aktu[253], aczkolwiek rozwiązano je w w finalnej wersji aktu, gdzie zawarto prowizje umiędzynarodowujące walkę z bezrobociem oraz nakładające wymogi dotyczące warunków pracy. Czwarta kategoria, tycząca się inwestycji międzynarodowych, aczkolwiek może być uznana za niewystarczającą, gdyż nie zawierała zasad ochrony inwestycji jednocześnie zawierając regulację dotyczące prawa poszczególnych rządów do ich ograniczania, jednocześnie nie zawierając obowiązku niedyskryminacyjnego w stosunku do nich.

Piąta i ostatnia kategoria, tycząca się szkodliwych praktyk biznesowych z jednej strony zakładając szeroki katalog powyższych, zaliczając do nich między innymi: ustalanie cen, kwot sprzedaży lub zakupu, działania dyskryminujące lub wykluczające czy też działania kartelowe. Dodatkowo wyliczono też gałęzie gospodarki które powinny być objęte szczególną ochroną. Aczkolwiek, należy stwierdzić, iż regulacje zawarte w niej odznaczają się zbytnią elastycznością. Co uwidacznia treść art. 46 ust. 1 Karty Hawańskiej, zgodnie z którym ograniczono się do zobowiązania członków do „współpracy (…) w celu zapobiegania".

Podsumowując, należy do zasady należy stwierdzić, iż w procesie negocjacji umowy uwidoczniło się napięcie strukturalne, dzielące kraje wysoko rozwinięte oraz państwa rozwijające się, co najwidoczniej ilustruje z jednej strony dążenia tych drugich do używania protekcjonistycznych instrumentów gospodarczo-finansowych, przy jednoczesnym braku skłonności zapewnienia instrumentów

---

253 Zob. R. N. Gardner, *Sterling-Dollar Diplomacy - Anglo-American Collaboration in the Reconstruction of Multilateral Trade*, wyd. Clarendon Press, Oxford 1956, s. 271-272.

zabezpieczających interesy inwestorów zagranicznych[254]. Ponadto w procesie negocjacji nad traktatem Statutu ITO, można zauważyć dodatkowy podział między zaangażowanymi stronami, który uwidaczniał fakt, iż w konferencjach dotyczących przyszłego kształtu Międzynarodowej Organizacji Handlu, brały udział kraje znajdujące się po obu stronach „żelaznej kurtyny"[255], przez co koincydencja czasową łączącą brak dojścia do ostatecznego porozumienia dotyczącego kształtu instytucjonalno-prawnego tworzącej się instytucji z wzrostem napięć zimnowojennych, zdaję się nieprzypadkowa.

Biorąc pod uwagę powyższe czynniki, może się wydawać, iż inicjatywa utworzenia Międzynarodowej Organizacji Handlu, okazała się zbyt ambitną próbą która nie wytrzymała prób powiązanych z eskalacją napięć politycznych i nierównościami gospodarczo-społecznymi między krajami globalnej północy i południa, przez co ostatecznie zakończyła się niepowodzeniem. Aczkolwiek takie postawienie sprawy jest zbyt pobieżne, gdyż podczas trwania konferencji hawańskiej, 1.1.1948 r., 8 krajów[256] podpisało Protokół tymczasowego stosowania[257], w którym układające się strony wzajemnie się zobowiązały do przestrzegania GATT, dając początek systemowi opatem na tym traktacie.

2.1.2. Traktat GATT

Układ ogólny w sprawie taryf celnych i handlu (GATT 1947)[258], zaczęto stosować w sposób tymczasowy[259]. W treści Deklaracji o tymczasowym stosowaniu, państwa układające się przyjęły iż, rozdziały I i III Układu Ogólnego oraz rozdział II w najpełniejszym możliwym stopniu, z wyjątkiem kolizji z normami prawa krajowego

---

254 Zob. R. Toye, *Developing multilateralism: The Havana Charter and the Fight for the International Trade Organization, 1947-1948*, „The International history review" 2003, Nr 2, s. 286-287.

255 Zob. The Havana Charter for an International Trade Organization. An informal summary, https://docs.wto.org/gattdocs/q/GG/SEC/53-41.PDF [dostęp: 7.6.2023 r.], s. 2-3.

256 Były to: Australia, Belgia, Kanada, Francja, Luksemburg, Niderlandy, Stany Zjednoczone i Zjednoczone Królestwo.

257 Provisional Application of the General Agreement, sporządzony w Hawanie dnia 1.1.1948 r., https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/gatt_ai_e/prov_appl_gen_agree_e.pdf [dostęp: 7.6.2023 r.].

258 Układ ogólny w sprawie taryf celnych i handlu (General Agreement on Tariffs and Trade), sporządzony w Genewie dnia 30 października 1947 r.

259 Zob. C. VanGrasstek, *The History and Future of the World Trade Organization*, wyd. World Trade Organization, Geneva 2013, s. 44.

będą przez nie stosowane[260]. Rozwiązanie to, było uznawane za tymczasowe, planowo mające obowiązywać wyłącznie, do powołania organizacji międzynarodowej, realizującej zadania przewidziane dla ITO, co jednak nie miało miejsca[261]. W efekcie czego, planowo tymczasowe porozumienie GATT, z czasem nabrało charakteru organizacji międzynarodowej, posiadającej Dyrektora Generalnego, szereg departamentów wyspecjalizowanych w poszczególnych dziedzinach handlu, Radę oraz sieć grup konsultacyjnych, komitetów i rad eksperckich.

Rdzeniem prawnym omawianego systemu był Układ Ogólny w Sprawie Taryf Celnych i Handlu, opracowany w trakcie konferencji dotyczących ITO w II połowie lat 40, jest to dokument zawierający 38 artykułów podzielonych na IV rozdziały, w którym zawarto normy konstytuujące kształt międzynarodowego systemu handlowego.

Jako podstawową normę istniejącą w omawianym akcie, należy zaliczyć zasadę „kraju najwyższego uprzywilejowania", zawartą w artykule 1, zgodnie z którą wszelakie koncesję przysługujące jednemu państwu, jednocześnie z mocy prawa przysługują wszystkim pozostałym partnerom handlowym. Kolejna z podstawowych zasad omawianego systemu stanowi, umieszczona w artykule 3, reguła statusu narodowego, zgodnie z którą produkty, usługi i własność intelektualna pochodząca z innego kraju, uzyskuję nie mniejszy stopień ochrony niż ta wywodząca się z kraju udzielającego tejże ochrony. Kolejną z zasad konstytucyjnych zawartych w wzmiankowanym akcie jest zasada wolnego handlu, która powinna być realizowana przez redukcję barier handlowych i zwiększenie swobodnego transgranicznego przepływu towarów. Środki przewidziane dla realizacji tej normy, w GATT 1947, stanowią ograniczenie barier handlowych do barier celnych, redukcja kwot handlowych oraz sprzeciw w stosunku do państwowego subsydiowaniu eksportu[262].

Oprócz wspomnianych powyżej norm o charakterze pozytywnym, należy wspomnieć zawartą w GATT procedurę występującą jako konsekwencję nieprzestrzegania zasady niedyskryminacji, dająca poszkodowanemu państwu możliwość modyfikacji koncesji. Zgodnie z Art. 2 ust. 5 GATT 1947, jeżeli strona

---

[260] Art. 1 Protokołu tymczasowego stosowania.

[261] Zob. O. Long, *Law and Its Limitations in the GATT Multilateral Trade System*, s. 12.

[262] Zob. R. R. Ludwikowski, *Handel Międzynarodowy*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 90-91.

konwencji uważa, że jej produkty nie są traktowane w podobny sposób jak produkty innego kraju, może, po konsultacji z krajem, który udzielił koncesji, oczekiwać rekompensaty, o wartości równej koncesji. Procedura ta, stanowiła problem dla funkcjonowania porozumienia GATT 1947, gdyż stwarzała ryzyko uzyskiwania podwójnych korzyści przez państwa podległe systemowi GATT 1947, które uzyskując pewne uprawnienie w sposób automatyczny, na podstawie samego członkostwa w omawianej organizacji, mogłyby jednocześnie żądać odszkodowania w momencie modyfikacji koncesji[263].

Ostatnią z kluczowych zasad zawartych w GATT 1947, jest zasada wielostronnych negocjacji. Analizując proces, który doprowadził do powstania omawianego aktu, należy zauważyć, iż wykazywał on wyraźne dążenie do uniwersalizmu, usiłując wytworzyć wspólną przestrzeń gospodarczą, współfunkcjonując w niej, wraz Bankiem Światowym i Międzynarodowym Funduszem Walutowym, co miało stanowić ekonomiczny odpowiednik Organizacji Narodów Zjednoczonych, czyli organ regulujący o zasięgu globalnym, współdecydujący o kształcie ładu międzynarodowego. O czym świadczy praktyka funkcjonowania pod auspicjami systemu GATT 1947, która działała poprzez rundy międzynarodowych negocjacji handlowych, co których możemy zaliczyć: Rundę Genewską 1947, Rundę w Annecy 1949, Rundę w Torquay 1950-1951, Rundę Genewską 1956 i Rundę Ilona 1960-1962. Materialnie w trakcie tych rund, podejmowano czynności skupiające się głównie na obniżce ceł w handlu między układającymi się stronami. Jednakże należy zauważyć, iż z biegiem czasu następowało rozszerzenie zakresu kompetencji ustalanych podczas tych rund. Świadczą o tym, rundy: Kennedy'ego 1964-1967 oraz Tokijska, trwająca między 1973 a 1979 rokiem, które rozszerzyły zakres przedmiotowy na rewizję kodeksu antydumpingowego[264].

Stosunkowo długie ograniczanie zakresu przedmiotowego pierwszych pięciu Rund do taryf celnych, oraz rozszerzenie zakresu zainteresowań podczas Rund Kennedy'ego oraz Tokijskiej, nastąpiło równocześnie z znacznym zwiększeniem ilości

---

[263] *Ibidem*, s. 93-94.

[264] Zob. D. S. Esty, *Greening the GATT*, wyd. Peterson Institute for International Economics, Waszyngton 1994, s. 247-248.

zaangażowanych stron[265]. Co w kontekście systemu handlu światowego, należy uznać za niezwykle doniosłe wydarzenie, gdyż oznaczało to przełamanie napięcia strukturalnego, będącego immanentną dyspozycją kolektywnego systemu handlowo-gospodarczego, o czym świadczą przypadki sporów krajów wysoko rozwiniętych i rozwijających się podczas negocjacji traktatu ITO, oraz problem związany z art. 2 pkt 5 Traktatu GATT 1947. Co obrazuje ilość problemów, jakie powszechny system ekonomiczny musiał przełamać by uzyskać zdolność do faktycznej powszechności i sterowności. Musimy dodatkowo zauważyć, że stopniowy proces przekształcania się tymczasowego układu GATT, w międzynarodową organizację, współtworząca i organizującą światowy porządek ekonomiczny jest zjawiskiem niezaprzeczalnym. W związku z czym, należy uznać, iż etap ten był niezbędny dla wytworzenia się systemu Światowej Organizacji Handlu, gdyż bez postępów poczynionych podczas procesu rozpoczętego podpisaniem przez 8 wysoko rozwiniętych państw zachodnich, Protokołu Tymczasowego Stosowania, prawdopodobnie dziedzictwo pozostawione przez pracę nad zawiązaniem Międzynarodowej Organizacji Handlu zostałoby zaprzepaszczone.

2.1.3. Runda Urugwajska

Runda Urugwajska okazała się punktem zwrotnym, w procesie rozwoju podrugowojennego powszechnego systemu gospodarczego, jednakże w momencie gdy rozpoczynały się jej negocjacje, sama przyszłość GATT wydawała się niepewna[266]. Pomimo tego, była ona największą konferencją tyczącą się materii handlu międzynarodowego, bowiem w jej prace było zaangażowanych aż 125 państw, co uwidacznia postępującą globalizację funkcjonowania organizacji, która rozpoczęła funkcjonowanie, na podstawie porozumienia zaledwie 8 krajów. Natomiast jej efekty, okazały się przełomowe dla międzynarodowego systemu gospodarczego, bowiem oprócz działań polegających na pogłębianiu liberalizacji handlu światowego, znacznej redukcji ceł na dobra przemysłowe, regulacji kwestii własności intelektualnej i

[265] Zob. *The GATT years: from Havana to Marrakesh*, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm [dostęp: 8.6.2023 r.].

[266] Por. M. Sowa, *GATT - coraz bliżej półmetka Rundy Urugwajskiej*, „Rynki Zagraniczne" 1988, Nr 1.

zintegrowana kwestii handlu tekstyliami i produktami rolnymi skutkowała utworzeniem nowej organizacji międzynarodowej, którą była Światowa Organizacja Handlu[267].

Nie sposób pominąć koincydencji czasowej omawianej Konferencji, z końcem zimnej wojny, której rozstrzygnięcie skutkowało powstaniem unilateralnego porządku światowego, cechującego się globalną supremacją krajów wyznających wartości demokratyczne, liberalne i kapitalistyczne[268]. W związku z czym należy stwierdzić, iż klimat intelektualny epoki po raz pierwszy od fiaska negocjacji w sprawie Międzynarodowej Organizacji Handlu, okazał się sprzyjający powstaniu organizacji międzynarodowej, regulującej kwestię handlu światowego.

Asumptem do zwołania kolejnej konferencji GATT, była propozycja amerykańska, złożona na ministerialnym spotykaniu GATT w 1982 roku. Planowo polegała ona na zapobieżeniu spodziewanemu cyklowi recesyjnemu, fali protekcjonizmu i ogólnej redukcji ilości towarów znajdujących się w obiegu międzynarodowym. Aczkolwiek, pomysł ten pierwotnie nie zyskał powszechnej aprobaty, w związku z czym w Stanach Zjednoczonych nastąpiło wzmożenie nastrojów regionalistycznych[269], za czym nastąpiło podpisanie dwustronnych umów handlowych Kanadą i Izraelem[270]. Było to wydarzenie bezprecedensowe, gdyż oznaczało, że istnieje ryzyko odejścia wiodącego mocarstwa od konstytutywnej dla ładu gospodarczego zasady multilateralizmu. Na skutek czego, ostatecznie zdecydowano się na rozpoczęcie nowych negocjacji, w sprawie problemów narosłych w funkcjonowaniu GATT.

Analizując kontekst historyczny, nie sposób pominąć podobieństwo zachodzącą między niepowodzeniem projektu ITO oraz zwołaniem omawianej konferencji GATT. Obydwa z wymienionych wydarzeń, które z perspektywy czasu można kluczowe dla istniejącego kształtu systemu handlu międzynarodowego, faktycznie odbyły się na skutek jednostkowej decyzji Stanów Zjednoczonych. Uwidacznia to widoczny problem, polegający na tym, że w globalnym systemie

---

[267] Zob. The Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations 1986-94, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/272015/2579.pdf, [dostęp: 8.6.2023 r.], s. 7.

[268] Zob. Jest to tendencja, którą obrazuję teza Francisa Fukuyamy, mówiąca o końcu historii będącym konsekwencją wyższości systemu demokracji liberalnej. Por. F. Fukuyama, *Koniec historii.*

[269] Zob. R. R. Ludwikowski, *Handel Międzynarodowy*, s. 96.

[270] Zob. J.J. Schott, *The Uruguay Round*, wyd. Peterson Institute for International Economics, Washington 1994, s. 5.

ekonomicznym, kraje wytwarzające znaczny procent światowego PKB, mają ogromny wpływ na kształt lub wręcz istnienie organizacji międzynarodowych. Przez co mają one możliwość nieproporcjonalnie istotnego, unilateralnego wpływu na kształt systemu miedzynarodowego, poprzez swoje dyskrecjonalne motywowane politycznie decyzje.

Ponadto warto zwrócić uwagę na najbardziej kontrowersyjny problem, który powstał w toku negocjacji. Za który niewątpliwie należy uznać politykę rolniczą Wspólnoty Europejskiej[271]. Polegała ona na cłach importowych i subsydiach do eksportowanych produktów rolnych, w celu utrzymania preferencyjnych warunków dla produktów wspólnotowych, stojąc w opozycji do zarówno Stanów Zjednoczonych jak i koalicji mniejszych państw, znanych jako Grupa Cairns, w skład której wchodziły kraje takie jak Argentyna, Australia, Brazylia, Kanada, Chile, Kolumbia, Fidżi, Węgry, Indonezja, Nowa Zelandią, Filipiny, Tajlandia i Urugwaj[272], co stanowi dobitny przykład tego, iż kraje wysoko rozwinięte oraz rozwijające się często dzielą znaczne różnice strukturalne. Sprzeczne stanowiska transatlantyckich mocarstw gospodarczych, również stanowi niezwykle ciekawy *casus*, gdyż obrazuje, iż alianse polityczne, czy też militarne nie zawsze znajdują przełożenie, na aspekt gospodarki światowej. Ostatecznie, po długich negocjacjach, stronom udało się osiągnąć porozumienie, w którym strony zobowiązały się do redukcji subsydiów eksportowych[273].

Choć pomimo wagi powyższych wydarzeń, niewątpliwie najważniejszą konsekwencją omawianej Rundy GATT, było powołanie do życia Światowej Organizacji Handlu, będącą początkowo inicjatywą Królestwa Kanady, która to wystąpiła z tą koncepcją na brukselskim spotkaniu w 1990 roku, rok później Unia Europejska podjęła tą inicjatywę. Warto w tym momencie zauważyć, iż w tym momencie mamy do czynienia z projektem popartym przez większość krajów G7. W związku z czym, pomimo nieentuzjastycznego podejścia krajów rozwijających się[274], z końcem 1991 roku, zainicjowano negocjacje na temat utworzenia nowej organizacji,

---

271 Zob. R. R. Ludwikowski, *Handel Międzynarodowy*, s. 96.

272 Zob. R. C. Hine, K. A. Ingersent, A. J. Rayner, *Agriculture in the Uruguay Round: An Assessment*, „The Economic Journal" 1993, Nr 6, s. 1517-1518.

273 Zob. D. MacLaren, *The Uruguay Round Agreement on Agriculture: A New Order?*, „Agenda: A Journal of Policy Analysis and Reform" 1995, Nr 3, s. 284.

274 Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, *The Law and Policy od the World Trade Organization*, wyd. Cambridge University Press, Cambridge 2013, s. 80.

trwające do końca 1993 roku[275]. Które ostatecznie zakończono sukcesem, przez co projekt zaakceptowano w ogólnych zarysach w protokole końcowym Rundy Urugwajskiej, i oddano do podpisu 15 kwietnia 1994 roku, w Marrakeszu.[276]

2.2. Podstawy prawne systemu Światowej Organizacji Handlu

We współcześnie wypracowanym ładzie światowym, Światowa Organizacja Handlu stanowi jedyną organizację międzynarodową, powołaną dla regulowania problematyki powszechnego systemu gospodarczego. Do zakresu jej kompetencji należy zaliczyć: administrację wielostronnymi porozumieniami handlowymi składającymi się na dorobek prawny organizacji, implementacja wzmiankowanych porozumień, pełnienie roli wielostronnego forum na którym podejmowane są działania polegające na: prowadzeniu negocjacji i rozstrzygania sporów handlowych oraz sprawowania nadzoru nad polityką handlową poszczególnych państw członkowskich[277].

Umiejscawiając WTO, w bardziej ogólnym systemie współpracy międzynarodowej, należy zauważyć, iż w przeciwieństwie do Banku Światowego i IMF, nie jest ona wyspecjalizowaną agencją Narodów Zjednoczonych[278]. Natomiast, wzajemną współpracę tych dwóch organizacji, opierają się na dwóch podstawach. Pierwsza z nich o charakterze formalno-prawnym, jest ukonstytuowana poprzez Porozumienie w sprawie efektywnej współpracy z innymi organizacjami międzyrządowymi - Stosunki między WTO a Organizacją Narodów Zjednoczonych[279]. Ponadto również warto wspomnieć, że Dyrektor Generalny WTO uczestniczy w Radzie Koordynacyjnej Dyrektorów Naczelnych Organów w ramach systemu Narodów Zjednoczonych.[280]

---

[275] *Ibidem*, s. 81.

[276] *Porozumienie ustanawiające Światową Organizację Handlu,* https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto.pdf [dostęp: 8.6.2023 r.].

[277] Zob. B. Kuźniak, M. Marcinko, M. Ingelevic-Citak, *op. cit.*, s. 338.

[278] Zob. Z. J. Wang, J. Chen, *International Trade Regulation. Evolving Dynamics and Shifting Foundations*, wyd. Routledge, London, New York 2023, s. 19.

[279] Agreements for Effective Cooperation with Other Intergovernmental Organizations. Relations Between the WTO and the United Nations, sporządzona w dnia 15 listopada 1995 r. https://www.wto.org/english/thewto_e/coher_e/wto_un_e.htm [dostęp: 9.6.2023 r.].

[280] *The WTO and the United Nations*, https://www.wto.org/english/thewto_e/coher_e/wto_un_e.htm [dostęp: 9.6.2023 r.].

Aktem o randze konstytucyjnej w systemie WTO, stanowi Porozumienie z Marrakeszu, znane również jako Karta WTO. Jest to dokument określający strukturę organizacyjną, regulujący procedury oraz formułujący główne cele działania tejże organizacji. Oprócz niego, ramy prawne funkcjonowania Światowej Organizacji Handlu współtworzą kilka umów międzynarodowych, dołączonych do niej jako aneksy, do których się zaliczają: Układ Ogólny w Sprawie Ceł i Handlu (GATT)[281], Układ Ogólny w Sprawie Handlu Usługami (GATS)[282], Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej (TRIPS)[283] oraz Uzgodnienie o rozstrzyganiu sporów (DSU)[284] [285].

Oprócz tych, kluczowych dla funkcjonowania omawianego systemu prawno-międzynarodowego dokumentów, do porządku prawnego Światowej Organizacji Handlu, należy zaliczyć około 60 porozumień dotyczących poszczególnych gałęzi gospodarczych, do których zaliczają się tak istotne kwestię jak: rolnictwo, handel tekstyliami i odzieżą, bankowość, telekomunikacja, zamówienia publiczne, standardy przemysłowe, przepisy sanitarne czy też własność intelektualna[286].

Ponadto, kolejną konkluzją tyczącą się systemu handlu światowego stanowi fakt, iż od momentu powstania nie nabrał on statyczności, gdyż odznacza się stałą kontynuacją trendu reformistycznego który uwidocznił się, w procesie przekształcenia systemu utworzonego na podstawie GATT w Światową Organizację Handlu. Odznacza się on stałymi próbami dostosowania ram prawnych w których wzmiankowany system obowiązuję, do dynamicznie zmieniających się okoliczności, wynikających z zarówno z postępu technologicznego jak i stale pojawiających się nowych wyzwań o charakterze społecznym, bezpośrednio przekładających się na

---

[281] Układ Ogólny w Sprawie Ceł i Handlu (General Agreement on Tariffs and Trade), sporządzony w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

[282] Układ Ogólny w Sprawie Handlu Usługami (General Agreement of Trade in Services), sporządzony w Marrakeszu dnia 19 kwietnia 1994 r.

[283] Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej (Agreement of Trade-Related Aspects of Intelectual Property Rights), sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

[284] Uzgodnienie o rozstrzyganiu sporów (Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes), sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

[285] Zob. D. Palmeter, P. C. Mavroidis, *The WTO Legal System: Sources of Law*, „ American Journal of International Law", 1998, Nr 2, s. 398.

[286] *WTO Trade topics*, https://www.wto.org/english/tratop_e/tratop_e.htm [dostęp: 7.2.2026 r.].

światowe życie gospodarcze. Co najpełniej uwidacznia się, poprzez stanowiącą kontynuację tradycji GATT, Rundę z Doha[287].

2.2.1 Porozumienie z Marrakeszu

Porozumienie z Marrakeszu było efektem prac powiązanych z Rundą Urugwajską GATT, jednocześnie stanowiąc akt założycielski kluczowej dla obecnie obowiązującego powszechnego systemu gospodarczego, który powstał pod auspicjami Światowej Organizacji Handlu. Co uwidacznia niezwykle donośne znaczenie, jakim odznacza się ten dokument, dla tematu tejże pracy, a jednocześnie stawia przed koniecznością precyzyjniejszego przybliżenia określonych w nim celów, postawionych przed omawianą organizacją.

Cele te można wywieść z preambuły do Porozumienia, gdzie za kluczowe obszary działania projektowanej organizacji uznano: traktowanie stosunków handlowych i gospodarczych jako czynności prowadzonych w celu podniesienia poziomu życia, zapewnienia pełnego zatrudnienia, dużych i stale rosnących rzeczywistych dochodów i efektywnego popytu oraz rozszerzenia produkcji i handlu towarami i usług. Przy jednoczesnym umożliwieniu optymalnego wykorzystania światowych zasobów zgodnie z celami zrównoważonego rozwoju, dążąc do ochrony środowiska. Ponadto przyjęto, że istnieje potrzeba podjęcia wysiłków zmierzających do zapewnienia krajom rozwijającym się, udziału we wzroście handlu międzynarodowego, który ma pozostać proporcjonalny, w celu osiągnięcia właściwego stopnia rozwoju gospodarczego.

Cele wymienione powyżej, zgodnie z systemem przyjętym w Porozumieniu z Marrakeszu, powinny być realizowane za pomocą instrumentów takich jak: zawieranie wzajemnych porozumień zmierzających do znacznego obniżenia ceł i innych barier handlowych oraz zniesienie dyskryminacyjnego traktowania w międzynarodowych stosunkach handlowych. Ponadto, za cechę konieczną systemu Światowej Organizacji Handlu przyjęto, iż projektowany system powinien przyjąć

[287] Zob. *The Doha Round*, https://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/dda_e.htm [dostęp: 9.6.2023 r.].

formę systemu handlowego, przyjmującego cechy: zintegrowania, trwałości oraz wielostronności[288].

Jak widać WTO w dokumencie powołującym ją do życia, postawiła przed sobą bardzo ambitne założenia, co musiało się wiązać z rozszerzeniem stosunkowo ograniczonego przedmiotowego zakresu działania[289]. Aczkolwiek, należy również zauważyć, iż głównym obiektem zainteresowania Światowej Organizacji Handlu, muszą pozostać zadania wynikające z aktów tworzących system prawny WTO, czyli kształtowanie międzynarodowych stosunków gospodarczych[290], a także prowadzenie odpowiedniej polityki inwestycyjnej pozwalającej na efektywne wspieranie handlu, co miałoby mieć miejsce we współpracy z Międzynarodowym Funduszem Walutowym czy też Międzynarodowym Bankiem Odbudowy i Rozwoju[291].

Wzmiankowane fakty wyraźnie obrazują iż, zakres celów postawionych przed Światową Organizacją Handlu, okazał się niezwykle szeroki. Gdyż, prócz tradycyjnych, odziedziczonych po treści porozumienia GATT celach, tyczących się zapewnienia stabilnego istnienia powszechnemu systemowi ekonomicznemu, niesie on za sobą dodatkowe, zaznaczone w preambule priorytety, które sprawiają wrażenie bycia refleksami norm systemu Narodów Zjednoczonych. Jednakże, w odnosząc się do ich umiejscowienia w preambule należy uznać ich istotność, gdyż oznacza to, iż pełnią one funkcję zasad interpretacyjnych, którymi trzeba się posługiwać przy rekonstrukcji norm prawnych zawartych w wszelkich przepisach aktów należących do porządku prawnego Światowej Organizacji Handlu.

---

288 Preambuła do Porozumienia z Marrakeszu tworzącego Światową Organizację Handlu.

289 Zob. B. Stępień-Załucka, *Geneza i działalność Światowej Organizacji Handlu (WTO) na arenie międzynarodowej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego" 2009, Nr 1, s. 227.

290 *Ibidem*, s. 227-228.

291 Zob. S. Parzymięs, I. Popiuk-Rysińska, *Polska w organizacjach międzynarodowych*, wyd. Scholar, Warszawa 2002, s. 148-150.

2.2.2. Przyjęte dokumenty

Działalność Światowej Organizacji Handlu, jest oparta na trzech filarach prawnych, które przyjęły formę wielostronnych porozumień prawno-międzynarodowych.[292]

Pierwszy z nich, stanowi Układ Ogólny w sprawie Taryf Celnych i Handlu (GATT), który współistnieje wraz z zawartymi porozumieniami dotyczącymi między innymi w sprawach: rolnictwa, stosowania środków fitosanitarnych i sanitarnych, tekstyliów i odzieży, barier technicznych w handlu, handlowych aspektów polityki inwestycyjnej, kontroli przedwysiłkowej, reguł pochodzenia, licencyjnych procedur importowych subsydiów i środków wyrównawczych czy też środków ochronnych[293].

Do zakresu przedmiotowego materii należących do drugiego filaru WTO czyli Układu Ogólnego w sprawie Handlu Usługami (GATS), należy stworzenie jasnych i przejrzystych reguł międzynarodowego handlu usługami, wliczając w to realizację sprawiedliwego i równego traktowania wszystkich podmiotów stosunków handlowych a także jak najszersze zapewnienie dostępu do rynków światowych, poprzez proces liberalizacji handlu[294].

Natomiast ostatni z filarów, którym jest Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej (TRIPS), polega na stworzeniu warunków, niezbędnych do poprawnego funkcjonowania oraz ochrony praw własności intelektualnej, na szczeblu uniwersalnym.

2.2.2.1. Układ Ogólny w sprawie Taryf Celnych i Handlu

Akt końcowy Rundy Urugwajskiej, oprócz aktu ustanawiającego utworzenie WTO, zawierał wiele dokumentów dołączonych do treści aktu, w formie załączników. W ich zbiorze znalazły się umowy dotyczące handlu towarami zawierające interpretację poszczególnych przepisów Układu Ogólnego w sprawie Taryf Celnych i

---

[292] Zob. B. Stępień-Załucka, *Geneza i działalność Światowej Organizacji Handlu (WTO)* ..., s. 226.

[293] Zob. U. Stępkowska, *Miejsce prawa WTO w prawie wspólnotowym*, [w:] *Prawo wspólnotowe. Wybrane problemy*, red. J. Barcz, wyd. Prawo i Praktyka Gospodarcza, Warszawa 2005, s. 74.

[294] *Ibidem*, s. 75.

Handlu, były one sposobem na obejście treści oryginalnego porozumienia GATT, który był układem odznaczającym się klauzulami utrudniającymi proces modyfikacji poszczególnych norm prawnych. W ten sposób powstał nowy GATT, składający się z oryginalnych przepisów porozumienia, zawartych w 1947 roku oraz nałożonej na nie interpretacji, ustalonej osobnymi umowami podpisanymi w trakcie Rundy Urugwajskiej[295].

W związku z czym, odtwarzając treść porozumienia GATT, w formie następującej na skutek utworzenia WTO, musimy rozpocząć od analizy dotyczącej aktu pochodzącego z 1947 roku, a następnie w relewantnych przypadkach przeanalizować zachodzące poprawki. Pierwotny akt składa się z 38 artykułów podzielonych na cztery części. Warto zauważyć, iż podział ten jest wysoce specyficzny. Gdyż część pierwsza zawiera zaledwie dwa pierwsze artykuły natomiast w skład części drugiej wchodzi pozostałe 21 norm prawnych, stanowiących swoistą część szczególną. Część trzecia odnosi się do kwestii technicznych, związanych z wdrażaniem poniższych postanowień w życie, natomiast kończąca akt cześć czwarta dotyczy kwestii wsparcia dla powszechnego rozwoju.

Powyższy podział wskazuję na kluczową rolę, jaką autorzy omawianego aktu przypisali normom znajdującym się w artykułach 1 i 2, które dotyczą problematyki generalnego traktowania kraju najwyższego uprzywilejowania (Artykuł 1), zgodnie z którą istnieje zakaz dyskryminacji pomiędzy podobnymi towarami pochodzącymi od różnych członków WTO. Odnosi się on do ceł i pozostałych związanych z handlem transgranicznym. Ponadto, wszelakie przywileje lub zwolnienia przyznane przez jakąkolwiek układającą się stronę jakiemukolwiek produktowi pochodzącemu z dla każdego innego kraju, są automatycznie przyznawane podobnym produktom pochodzącym ze wszystkich układających się stron.

W drugim artykule, określającym harmonogramy koncesyjne określono, że każda strona poniższego układu, ma obowiązek przyznania pozostałym układającym stronom traktowania nie mniej korzystnego niż te, które zostały przewidziane układzie GATT, z czego wynika, iż omawiany Układ, pełni funkcję powszechnie przyjętego

[295] Zob. R. R. Ludwikowski, *Handel Międzynarodowy*, s. 99-100.

standardu, który może być w zależności od polityki wewnętrznej poszczególnego państwa dalej rozwijany.

Powyżej wzmiankowane normy stanowią podstawę, na podstawie której można skonstruować ogólną normę funkcjonowania omawianego systemu. Polega ona na utworzeniu ogólnych standardów, powszechnie obowiązujących w przestrzeni obowiązywania Układu Ogólnego w sprawie Taryf Celnych i Handlu. Które muszą być przestrzegane w identyczny sposób w odniesieniu do każdej strony omawianego układu.

Druga część omawianego aktu, zawierającej 21 artykułów, z których znaczna większość zawiera regulację dotyczące bardziej szczegółowych zagadnień. Do których się zaliczają: traktowanie narodowe w zakresie podatków wewnętrznych i regulacji (art. 3) postanowienia specjalne dotyczące filmów kinematograficznych (art. 4), wolność tranzytu (art. 5), cła antydumpingowe i wyrównawcze (art. 6), ustalanie wartości dla celów celnych (art. 7) opłaty i formalności związane z przywozem i wywozem (art. 8), oznaczenie pochodzenia produktu (art. 9), publikacji i zarządzania przepisami handlowymi (art. 10), całkowita eliminacja ograniczeń ilościowych (art. 11), regulacja ograniczeń w celu ochrony bilansu płatniczego (art. 12), niedyskryminacyjne zarządzanie ograniczeniami ilościowymi (art. 13), wyjątki od zasady niedyskryminacji (art. 14), porozumienia dotyczące współpracy z MTF (art. 15), uregulowanie dotacji w kontekście reakcji środowiska międzynarodowego na nie (art. 16), państwowych przedsiębiorstw handlowych (art. 17), rządowego wsparcia dla rozwoju gospodarczego (art. 18) oraz działań nadzwyczajnych w kontekście importu wybranych produktów (art. 19).

Artykuł 20, zawiera wyjątki ogólne, w których odstąpienie od warunków umowy jest uzasadnione. Do powyższych zaliczają się działania: niezbędne do ochrony moralności publicznej, niezbędne do ochrony życia lub zdrowia ludzi, zwierząt lub roślin, dotyczące przywozu lub wywozu złota lub srebra, niezbędne do zapewnienia zgodności z przepisami nie pozostającymi w sprzeczności z postanowieniami niniejszej Umowy, odnoszące się do produktów pracy więźniów, nałożone w celu ochrony narodowych dóbr kultury o wartości artystycznej, historycznej lub archeologicznej, odnoszące się do zachowania wyczerpywalnych zasobów naturalnych, podjęte w wykonaniu zobowiązań wynikających z jakiejkolwiek międzyrządowej umowy

towarowej, która jest zgodna z kryteriami przedstawionymi w akcie, obejmujące ograniczenia w eksporcie materiałów krajowych niezbędnych do zapewnienia podstawowych ilości takich materiałów krajowemu przemysłowi przetwórczemu w okresach, gdy krajowa cena takich materiałów jest utrzymywana poniżej ceny światowej w ramach rządowego planu stabilizacji oraz niezbędne do nabywania lub dystrybucji produktów, które przejawiają ogólnokrajowe lub lokalnie braki.

Artykuł 21, zawiera rozwinięcie poprzedniego regulując wyjątki, w których odstąpienie od warunków umowy jest uzasadnione, ze względu na czynniki dotyczące materii bezpieczeństwa państwowego. Zgodnie z regulacjami tego przepisu żadne z postanowień niniejszej Umowy, nie będzie stosowane gdy, wymaga od układającej się strony dostarczenia informacji, których ujawnienie uważa ona za sprzeczne z jej podstawowymi interesami bezpieczeństwa lub gdy jest podejmowane by uniemożliwić którejkolwiek z układających się stron podjęcie jakichkolwiek działań, które uzna ona za niezbędne dla ochrony jej podstawowych interesów bezpieczeństwa, a także uniemożliwiające którejkolwiek z układających się stron podjęcie działań w celu wykonania jej zobowiązań wynikających z Karty ONZ, w celu utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.

Część tą kończą regulacje dotyczące wzajemnych konsultacji stron (art. 22), oraz procedury występującej w razie naruszenia korzyści wynikających z umowy jako rezultat działań innej jej strony (art. 23).

Trzecia część, dotycząca technikaliów dotyczy między innymi takich kwestii jak: Terytorialny zakres stosowania (art. 24), wspólne działanie umawiających się stron (art. 25) czy też uregulowane w artykule 28 bis negocjacje taryfowe.

Ostatnia część omawianego aktu, dotycząca problematyki handlu i rozwoju zawiera zasady i cele oraz wzajemne zobowiązania, podejmowane w celu podniesienia poziomu życia i stopniowego rozwoju gospodarek wszystkich układających się stron, ze szczególnym uwzględnieniem gospodarek krajów rozwijających się.

Jako, że Układ Ogólny w sprawie Taryf Celnych i Handlu, w wersji przyjętej w Marrakeszu składa się z: Postanowień GATT z 1947 roku, postanowień zawartych w instrumentach prawnych które weszły w życie na podstawie GATT 1947 przed datą wejścia w życie Porozumienia WTO oraz uzgodnień: w sprawie interpretacji

poszczególnych artykułów tyczących się porozumienia GATT.[296] Wynika z tego, iż nie stanowi on zmiany systemowej w stosunku do poprzedzającej wersji aktu, ograniczając się do uzupełnienia, poprzez doprecyzowanie poprzednio obowiązujących regulacji. Co świadczy o tym, iż zawiązanie WTO, okazało się ewolucją systemu opartego na GATT, w związku z czym, można powiedzieć, iż ewolucyjny rozwój tego systemu trwa nieprzerwanie od 1947 r..

2.2.2.2. Układ Ogólny w sprawie Handlu Usługami

Drugim z filarów, na którym opiera się system prawny tworzący Światową Organizacje Handlu, stanowi Układ Ogólny w sprawie Handlu Usługami (GATS). Został on wyszczególniony, z uwagi na charakterystyczne cechy, jakimi charakteryzuje się handel usługami, co sprawia, iż stanowi ona o wiele trudniej uchwytne zjawisko,. Z uwagi na ten fakt, globalna regulacja tycząca się tej problematyki, przez dłuższy czas pozostawała znacznie utrudniona. Ponadto, świadczenie usług na terenie danego kraju, jest często objęte reglamentacją, co w praktyce jest czynnikiem dyskryminującym zarówno zagranicznych obywateli jak i firmy działające pochodzące z innych krajów[297].

Analizując treść Układu GATS, należy zauważyć, iż składa się on z pięciu części na które składa się 39 artykułów. Spośród których pierwsza określa zakres usług podlegających regulacji GATS, druga zawiera podstawowe zasady dotyczące handlu usługami, trzecia zawiera wzajemne zobowiązania podmiotów umowy zapewniające dostęp do ich wewnętrznego rynku usług, część czwarta zawiera przepisy techniczne, odnoszące się do dalszych rund negocjacji koncesji, a ostatnia część określa strukturę organizacyjną instytucji administrujących międzynarodową wymianą usług.

Część pierwsza, składająca się zaledwie z jednego artykułu skupia się na określeniu zakresu obowiązywania danego aktu, oraz zawiera słowniczek używanych w danym Układzie pojęć.

Natomiast część druga jest już o wiele bardziej treściwa, gdyż w niej zawarte są podstawowe zasady dotyczące handlu usługami, których realizacje strony

---

[296] Układ Ogólny w sprawie Taryf Celnych i Handlu 1994, Artykuł 1.

[297] Zob. R. R. Ludwikowski, *Handel Międzynarodowy*, s. 111.

Umowy są zobligowane zagwarantować. W ich skład wchodzą: klauzula największego uprzywilejowania (art. 2), obowiązek przejrzystości funkcjonowania (art. 3), z wyjątkiem informacji poufnych (art. 3 *bis*), działania zmierzające do zwiększenia udziału krajów rozwijających się (art. 4), problematyka integracji gospodarczej (art. 5) oraz porozumień o wspólnych rynkach pracy (art. 5 *bis*), norm nakładanych na kształt przepisów wewnętrznych (art. 6), wzajemnego uznawania norm (art. 7), problematyki monopoli (art. 8) i innych ograniczających konkurencję praktyk biznesowych (art. 9), nadzwyczajnych środków ochronnych opartych na zasadzie niedyskryminacji (art. 10), regulacji generalnej dotyczącej braku ograniczeń dotyczących płatności i przelewów (art. 11), oraz wystąpienia wyjątku od powyższej reguły w przypadku wystąpienia poważnego naruszenia bilansu płatniczego i trudności finansowych (art. 12), zamówień rządowych (art. 13), oraz uniknięcia zakłócającego wpływu dotacji na światowy handel usługami (art. 15).

W artykule 14 wyliczono wyjątki, w przypadku wystąpienia których powyższe przepisy nie będą stosowane. Zgodnie z omawianą umową są to sytuację, w których nieegzekwowanie wymienionych regulacji jest niezbędne dla: ochrony moralności publicznej lub porządku publicznego, ochrony życia lub zdrowia ludzi, zwierząt lub roślin, zapewnienia zgodności z przepisami ustawowymi, które nie są niezgodne z postawieniami omawianej umowy. W tym dotyczącymi: zapobiegania oszukańczym praktykom lub radzenia sobie ze skutkami niewykonania umów o świadczenie usług, ochrony prywatności osób fizycznych w związku z przetwarzaniem i rozpowszechnianiem danych osobowych, bezpieczeństwa oraz problematyki dotyczącymi podwójnego opodatkowania.

Podobnie jak w Traktacie GATT, istnieje następujący artykuł tyczący się wyjątków ze względu na bezpieczeństwo publiczne. W tym przypadku jest to artykuł 14 *bis*, zgodnie z którym, żadne z postanowień niniejszej Umowy nie będzie wiążące w sytuacji: żądania od któregokolwiek Członka dostarczenia informacji, których ujawnienie uważa on za sprzeczne z jego podstawowymi interesami bezpieczeństwa lub uniemożliwienia jakiemukolwiek Członkowi podjęcie działań, które uzna on za niezbędne dla ochrony jego podstawowych interesów bezpieczeństwa a zwłaszcza odnoszące się do: świadczenia usług świadczonych bezpośrednio lub pośrednio w celu

zaopatrzenia placówki wojskowej, materiałów rozszczepialnych i zdolnych do syntezy jądrowej lub materiałów, z których są one uzyskiwane, działań podjętych w czasie wojny lub innej sytuacji nadzwyczajnej a także uniemożliwiającej jakiemukolwiek Członkowi podjęcie jakichkolwiek działań w celu wykonania jego zobowiązań wynikających z Karty ONZ, w celu utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.

W części trzeciej omawianego aktu, znajdują się zobowiązania członków umowy regulujące problematykę dostępu do ich wewnętrznego rynku usług. Analizując treść poszczególnych przepisów, należy stwierdzić, że oprócz przepisu generalnego opisującego dostęp do rynku (art. 16), znajdują się w nim uregulowania dotyczące traktowania narodowego (art. 17) oraz dodatkowych zobowiązań z tym powiązanych (art. 18).

Część czwarta Układu GATS, tyczy się przepisów dotyczących dalszych rund negocjacji. W ich skład, wchodzą regulacje dotyczące negocjacji szczegółowych zobowiązań (art. 19), warunków dotyczących specyficznych zobowiązań (art. 20) a także modyfikacji zobowiązań (art. 21).

Piąta i ostatnia część Układu, dotyczy określenia kształtu instytucjonalnego organizacji administrujących międzynarodową wymianą usług, regulowaną w artykule 24, Radą do spraw Usług na czele. Oprócz niej, we wzmiankowanej części znajdują się przepisy regulujące: procedurę konsultacyjną (art. 22), rozstrzyganie sporów i egzekwowanie prawa (art. 23), współpracę techniczną (art. 25) oraz stosunki z innymi organizacjami międzynarodowymi (art. 26).

2.2.2.3. Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej

Ostatnim filarem tworzącym Światową Organizację Handlu, jest Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej (TRIPS). Reguluje ono, kwestię własności intelektualnej, która konstytuuje jeden z najbardziej donośnych problemów, powiązanych z problematyką międzynarodowego prawa handlowego. Co obrazuje fakt, iż wprowadzenie w życie, tego porozumienia wiązało się z zasadniczym sporem, o charakterze strukturalnym, zachodzącymi między krajami

eksportującymi technologię (TEC - technology-exporting countries), a krajami importującymi technologię (TIC - technology-impotring countries). Dla pierwszego stronnictwa, składającego się z krajów wysoko rozwiniętych, kluczowe okazało się znalezienie minimalnego standardu ochrony, chroniącego własność intelektualną, którą wytworzyły one na drodze dotychczasowego rozwoju technologicznego. Z drugiej strony druga grupa, składająca się z krajów rozwijających się, obawiała się monopolizacji technologii, przez kraje wysoko uprzemysłowione. W związku z tym sporem, wynegocjowane Porozumienie stanowi kompromis, którego osiągnięcie było możliwe poprzez potraktowanie rundy urugwajskiej jako pakietu[298].

Porozumienie, składa się z trzech głównych części, spośród których pierwsza dotyczy, podstawowych zasad ochrony własności intelektualnej, druga mówi o zakresie praw do korzystania z własności intelektualnej oraz minimalnym zakresie ochrony, natomiast trzecia część zawiera zobowiązania stron Porozumienia do reorganizacji własnego systemu prawnego, w sposób gwarantujący ochronę własności intelektualnej.

Natomiast, przechodząc do szczegółowych norm, część I zawierająca podstawowe zasady i postanowienia ogólne, zawiera regulację dotyczące: charakteru i zakresu zobowiązań (art. 1), konwencje dotyczących ochrony własności intelektualnej (art. 2), zasady traktowania narodowego (art. 3), klauzuli największego uprzywilejowania (art. 4), regulacji wyłączające zobowiązania wynikające z zasady traktowania narodowego oraz klauzuli największego uprzywilejowania w przypadku procedur przewidzianych w umowach wielostronnych zawartych pod auspicjami Światowej Organizacji Własności Intelektualnej (art. 5), niemożliwości wyczerpania praw własności intelektualnej w kontekście rozstrzygania sporów na mocy TRIPS (art. 6) oraz celów ochrony praw własności intelektualnej (art. 7), a także zasad programowych odnoszących się do przepisów krajowych (art. 8).

W drugiej części znajdują się regulację dotyczące: praw autorskich i praw pokrewnych (art. 9-14), znaków towarowych (art. 15-21), oznaczeń geograficznych (art. 22-24), wzorów przemysłowych (25 i 26), patentów (art. 27-34), topografii układów

[298] *Ibidem*, s. 113.

scalonych (art. 35-38), ochrony informacji niejawnych (art. 39), oraz kontroli praktyk antykonkurencyjnych w licencjach umownych (art. 40).

Część trzecia, na którą składają się regulację dotyczące zobowiązań do reorganizacji własnego systemu prawnego w sposób gwarantujący ochronę własności intelektualnej, składa się z norm prawnych regulujących: obowiązki ogólne (art. 41), procedury cywilne i administracyjne oraz środki odwoławcze (art. 42-49), środki tymczasowe (art. 50), specjalne wymagania dotyczące środków granicznych (art. 51-60) oraz procedury karne (art. 61).

Ponadto, musimy zauważyć, iż omawiane Porozumienie, zawiera cztery dodatkowe części, które dotyczy odpowiednio kwestii, takich jak: nabywanie i utrzymywanie praw własności intelektualnej (Część IV), rozstrzyganie sporów (Część V), przepisy przejściowe (Część VI) oraz uzgodnień instytucjonalnych, które pozostają powiązane z postanowieniami końcowymi (Część VII).

2.2.3. Konferencje ministerialne Światowej Organizacji Handlu

Jednakże, Światowa Organizacja Handlu, nie jest systemem statycznym, w związku z czym, przyjęte Układy i Porozumienia, nie stanowią całości systemu prawnego funkcjonującego w ramach Światowej Organizacji Handlu, przez co odwołanie się wyłącznie do treści porozumień przyjętych w Marrakeszu pod żadnym względem nie jest wystarczające. Ma to miejsce, gdyż z praktyki funkcjonowania w systemie prawnym GATT, możemy wywieść wniosek o charakterystyce jaką przyjmuję globalny system handlowy, który odznacza się częstą potrzebą modyfikacji poczynionych założeń, poprzez szereg rund międzynarodowych negocjacji, rozwijających kształt interesującej nas gałęzi prawa międzynarodowego. Wprowadzane modyfikacje są dokonywane, pod wpływem nowych wyzwań stojących przed międzynarodowym systemem wymiany handlowej, które mają zarówno technologiczne jak i polityczne podłoże. Dodatkowo kolejnym istotnym powodem częstego występowania jego reform, były wykazywane przez niego mankamenty, do których zaliczały się między innymi czynniki takie jak: opóźnienia w procesie powoływania komisji, spory co do jej składu, nieprofesjonalizm jej członków, blokowanie jej

postanowień przez same strony procesu rozjemczego czy też nieefektywność procesu wykonania decyzji komisji rozjemczych[299].

W związku z czym, strony negocjujące powstanie Światowej Organizacji Handlu, mającym za zadanie regulację materii handlu globalnego, które do momentu zawiązania tej organizacji, działały w reżimie GATT, będącym niewątpliwie systemowo suboptymalnym z punktu widzenia instytucjonalno-systemowego rozwiązaniem. Przez co utworzenie WTO niewątpliwie należy uznać, za próbę rozwiązania tego problemu, a co za tym idzie jednym z celów, postawionym przed twórcami Światowej Organizacji Handlu, było nadanie projektowanej organizacji bardziej stabilnej, i nieobarczonej piętnem tymczasowości struktury organizacyjnej.

Jednakże, impas negocjacyjny powstały już na forum WTO, okazał się problemem wielowymiarowym. Na który składają się, konsekwencje ekonomiczne i społeczne kryzysów gospodarczych ostatniego 30-lecia, do których zaliczają się: ogólnoświatowy kryzys z roku 2008, narastająca wielobiegunowość świata, charakteryzująca się wzrostem państw dalekowschodnich[300] czy też pochodzące z ostatnich lat wydarzenia mające bezpośredni wpływ na światową gospodarkę, do których zalicza się: pandemia wirusa SARS-CoV2, będąca największym starciem konwencjonalnym w Europie po IIWŚ wojna na Ukrainie, powszechna inflacja w krajach rozwiniętych czy też światowy decoupling gospodarczy, którego przejawem jest amerykański CHIPS and Science Act.[301]

Zatem, problemy przed którymi stoi światowy system gospodarczy, wraz ze zwiększeniem się globalnej roli krajów rozwijających się, w proporcjonalnym stosunku do dotychczasowych liderów przemysłowych Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej, powoduję, iż rozpoczęta w 2001 roku, Runda Rozwoju do tej pory nie przyniosła rezultatów. Co stanowi dla dalszej spoistości systemu WTO, niezwykle poważny problem, gdyż brak możliwości dojścia do porozumienia, powoduje ciągłe

---

[299] *Ibidem*, s. 117.

[300] Zob. E. Majchrowska, *Perspektywy działalności Światowej Organizacji Handlu w obliczu nowych tendencji w handlu światowym - efekty XI Konferencji Ministerialnej WTO*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe" 2018, Nr 4, s. 243.

[301] CHIPS Act of 2022, 136 Stat. (Pub. L. 117–167).

zwiększanie się roli umów bilateralnych i regionalnych, wiążących podmioty prawa międzynarodowego oczekujące dalszej liberalizacji handlu[302].

Powyższe czynniki uwidaczniają, iż Światowa Organizacja Handlu, stanowi organizację, która odziedziczyła wiele specyfik ustrojowych systemu GATT, a przez co należy omówić najważniejsze decyzję, które miały miejsce na XIV Konferencjach Ministerialnych, które odbyły się do tej pory, gdyż posługując się historycznymi analogiami, zarówno okresu funkcjonowania w systemie GATT 1947, jak i praktyce zachodzącej już pod reżimem WTO, właśnie na nich mogą mieć miejsce wydarzenia mające dla ostatecznego kształtu systemu zasadnicze znaczenie.

Dotychczasowe reformy, najlepiej obrazuje proces powiązany z trwającą od 2001 roku, Rundą Rozwoju Doha, która planowo miała stanowić czynnik liberalizujący, jednakże przez ponad 20 lat następujących po tej decyzji, proces ten pozostawał w impasie, na co miały wpływ głównie tendencje protekcjonistyczne, które nastąpiły jako konsekwencja globalnego kryzysu sektora finansowego[303].

Jednakże, procesy marginalizujące pozycję Światowej Organizacji Handlu, zostały zatrzymane podczas trwającej w 2013 roku, IX Konferencji Ministerialnej WTO na Bali. Podpisano wówczas Pakiet z Bali (Bali Package), który stanowi zespół 10 porozumień dotyczących kluczowych problemów handlowych, dla współczesnego życia gospodarczego, które stanowią: ułatwienia w handlu, rolnictwo, handel bawełną oraz problemy krajów rozwijających się oraz najmniej rozwiniętych[304]. Trend ten został utrzymany na następującej, X Konferencji Ministerialnej WTO która odbyła się w 2015 roku w kenijskim Nairobi. Ustalenia przyjęte tam, doprowadziły do podpisania Pakietu z Nairobi (Nairobi Package), zawierający decyzję dotyczące rolnictwa, handlu bawełna oraz kwestie dotyczące krajów nisko rozwiniętych[305].

Opisane powyżej wydarzenia obrazują pewien trend istniejący w przestrzeni międzynarodowego prawa gospodarczego, który polega na stałej autokorekcie

---

[302] Zob. E. Majchrowska, *Perspektywy działalności Światowej Organizacji Handlu w obliczu nowych tendencji w handlu światowym - efekty XI Konferencji Ministerialnej WTO*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe" 2018, Nr 4, s. 243-244.

[303] Zob. A. Hajdukiewicz, *Od Bali do Nairobi - nowy impuls dla wielostronnej liberalizacji handlu rolnego na forum WTO*, „Biznes międzynarodowy w polityce globalnej" 2016, Nr 1, s. 210-211.

[304] Deklaracja Ministerialna z Bali (Bali Ministerial Declaration), sporządzona na Bali dnia 7 grudnia 2013 r.

[305] Deklaracja Ministerialna z Nairobi (Nairobi Ministerial Declaration), sporządzona w Nairobi dnia 19 grudnia 2015 r.

obowiązującego systemu, prokurowanego przez stale dynamiczną sytuację międzynarodową. W związku z czym, należy założyć, iż mamy do czynienia ze stale ewoluującą gałęzią prawa, w której uzyskanie stanu niezmiennej regulacji, obowiązującej na zasadzie nienaruszalnych aksjomatów, pozostaje normatywnie niemożliwa, a zarówno żywotność wytworzonego systemu jak i kształt materialny norm wypracowywanych w jego ramach, jest wprost zależny od czynników pozaprawnych.

2.3. Struktura Światowej Organizacji Handlu

Światowa Organizacja Handlu, w odróżnieniu od systemu utworzonego na podstawie porozumienia GATT z 1947, stanowi organizację międzynarodową, a nie układ wiążący zaledwie układające się strony. Podstawowymi cechami, które wynikają z tego faktu, jest stały charakter utworzonej organizacji, zawiązanie jej na czas nieokreślony i posiadanie członków w normalnym rozumieniu doktryny prawa międzynarodowego. A zatem, WTO jest organizacją, która programowo stanowi organizację międzynarodową, zajmującą się liberalizacją międzynarodowego obrotu handlowego[306].

Nadanie WTO tej formy oznacza, że po jej utworzeniu, znacznie rozszerzyła ona mandat swoich zainteresowań w stosunku do stanu prawnego obowiązującego w porządku porozumienia GATT, odchodząc od skupienia się głównie na działaniach dążących do globalnego zniesienia ceł. Dodając do tych celów potrzebę uregulowania kwestii funkcjonowania między innymi: rolnictwa, tekstyliów, kwestii sanitarnych, technicznych barier handlowych, inwestycji zagranicznych, działań anty-dumpingowych, subsydiów rządowych, usług czy też praw własności intelektualnej[307].

Tak szeroki zakres kompetencji wymaga rozbudowanej organizacji. W związku z czym Światowej Organizacji Handlu, nadano typową dla współcześnie istniejących organizacji międzynarodowych strukturę instytucjonalną. Na która składają się sześć podstawowych organów, które stanowią: Konferencja Ministerialna, Rada Generalna, Rada do spraw Handlu Towarami, Rada do spraw Handlu Usługami, Rada

---

[306] Zob. M. Kruszka, *Instytucjonalnej aspekty funkcjonowania Światowej Organizacji Handlu*, „Ekonomia. Rynek, gospodarka, społeczeństwo" 2004, Nr 1, s. 127.

[307] Zob. S. Joseph, *Blame on the WTO?...*, s. 9-10.

do spraw Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej oraz Sekretariat z Dyrektorem Generalnym na czele[308].

Dodatkowo prócz trzech najważniejszych komitetów, odpowiadających za działania w obrębie traktatowych „trzech filarów", powszechnego systemu prawa handlowego w ramach systemu WTO, funkcjonuje wiele pomniejszych komitetów specjalistycznych, odpowiadających za działania w ramach poszczególnych umów funkcjonujących w obrębie tegoż systemu.

Natomiast dla rozstrzygania sporów, powstałych w ramach i na podstawie systemu Światowej Organizacji Handlu, powoływane są *ad hoc* specjalne panele, od których decyzji stronom przysługuje odwołanie do Organu Odwoławczego, których decyzję podlegają następnie formalnemu zatwierdzeniu przez Organ ds. Rozstrzygania Sporów[309].

2.3.1. Konferencja Ministerialna

Mówiąc o miejscu Konferencji Ministerialnej Światowej Organizacji Handlu, w strukturalnym systemie tejże organizacji, musimy musimy rozpocząć od faktu, iż stanowi ona najwyższy organ decyzyjny wchodzący w skład jej struktury organizacyjnej[310]. Zrzesza ona wszystkich przedstawicieli wszystkich państw członkowskich, w randze odpowiedzialnych za materię handlową ministrów, oraz jednocześnie posiada ona uprawnienia do podejmowania decyzji we wszystkich kwestiach związanych z poszczególnymi porozumieniami handlowymi, podejmując działania na wniosek poszczególnych państw członkowskich[311].

Jako, że podstawą prawną funkcjonowania WTO, stanowi Porozumienie z Marrakeszu ustanawiające Światową Organizację Handlu, to właśnie w tym akcie

---

[308] Zob. B. Kuźniak, M. Marcinko, M. Ingelevic-Citak, *op. cit.*, s. 340-341.

[309] Zob. Ł. Gruszczyński, M. Menkes, Ł. Nowak, *Prawo międzynarodowe gospodarcze*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 23-24.

[310] Zob. *Ministerial Conferences*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/minist_e.htm [dostęp: 13.6.2023 r.].

[311] Zob. J. Flett, M. Mataija, *International Trade Law Institutions*, [w:] *The Oxford Handbook of International Trade Law. Second Edition*, red. D. Bethlehem, D. McRae, R. Neufeld, I. van Damme, wyd. Oxford University Press, Oxford 2022, s. 101.

odnajdziemy podstawowe przepisy określające strukturę prawną Konferencji Ministerialnej.

Zgodnie z artykułem 4 aktu, w którym regulowane są kwestie strukturalne WTO, Konferencja Ministerialna ma stanowić ciało, które zbiera się co najmniej raz na dwa lata, będąc uprawnioną do podejmowania decyzji we wszystkich sprawach zawartych w ramach któregokolwiek z wielostronnych porozumień handlowych. Natomiast określając jej bezpośrednie powiązania z pozostałymi organami istniejącymi w ramach WTO, należy stwierdzić, iż posiada ona prawo do mianowania Dyrektora Generalnego (art. 6 pkt 2) oraz powoływania Komitetów do spraw: Handlu i Rozwoju, Ograniczeń Wprowadzanych dla Ochrony Bilansu Płatniczego oraz Budżetu, Finansów i Administracji[312].

Analizując sposób podejmowania decyzji przez Konferencję Ministerialną, należy stwierdzić, iż co do zasady wiążąca dla niej jest pochodząca z porozumienia GATT 1947, zasada konsensusu który jest osiągany w sytuacji, gdy żaden z obecnych na danym głosowaniu członków, formalnie nie sprzeciwia się przyjęciu danej decyzji (art. 11 pkt 1). Subsydiarnie w stosunku do niej, w sytuacjach w których nie uda się osiągnąć konsensusu, decyzja może być pojętą poprzez głosowanie. Jednakże, w sytuacjach uznanych za szczególnie istotne dla funkcjonowania organizacji, wymagane jest podjęcie decyzji w drodze głosowania w drodze większości kwalifikowanej rzędu 3/4 głosów[313].

Analizując przedstawione szczegóły dotyczące Konferencji Ministerialnej, należy stwierdzić, iż dla przyjętej przez nią kształtu instytucjonalno-kompetencyjnego kluczowe są następujące czynniki: polityczny charakter objawiający się obecnością w jej ramach reprezentantów politycznych danych państw w randze ministrów właściwych ds. gospodarki, jej sesyjny charakter, posiadane przez nią uprawnienie do podejmowania całkowicie dyskrecjonalnych decyzji w ramach systemu Światowej Organizacji Handlu, nie będąc ograniczanym w jakikolwiek sposób oraz domniemanie zasady konsensusu. Świadczy to o przystosowaniu struktury WTO, do funkcjonowania w sposób właściwy dla organizacji międzynarodowej, która w celu skutecznego

---

[312] Zob. B. Kuźniak, M. Marcinko, M. Ingelevic-Citak, *op. cit.*, s. 341.

[313] *Ibidem*, s. 342.

wykonywania swoich funkcji, musi zdać się na dobrą wolę i solidarną współpracę, zainteresowanych jej dalszym działaniem stron-członków.

Przez co pisząc o jej miejscu w strukturze WTO, należałoby przychylić się do tezy, iż jej znaczenie jest dosyć trudno uchwytne. Bowiem, mamy do czynienia z ciałem o materialnie celowo nieograniczonym zakresie kompetencji, wpływania na międzynarodowy system prawa handlowego, który formalnie jest jedynie ograniczany zasadą konsensusu przy podejmowaniu decyzji, w ramach Konferencji Ministerialnej. Przez co należy stwierdzić, iż funkcjonalnie stanowi ona łącznik między organami WTO, a określającymi jej kompetencje, motywowanymi politycznie rządami poszczególnych państw członkowskich.

2.3.2. Rada Generalna

Rada Generalna Światowej Organizacji Handlu, jest kolejnym organem kolegialnym WTO, w skład który wchodzą wszyscy członkowie tejże organizacji. Stanowi ona najwyższe ciało tejże organizacji, która regularnie wykonujące swoje zadania w ramach omawianej struktury organizacyjnej. Przedstawiciele państw członkowskich, wchodzący w jej skład, zwykle mają rangę ambasadora (lub ekwiwalentną pozycję)[314]. Ponadto, Rada Generalna ma również szczególne uprawnienia, w szczególności do: podejmowania działań na rzecz współpracy z innymi organizacjami międzynarodowymi i organizacjami pozarządowymi, zatwierdzania rocznego budżetu oraz przyjmowania przepisów finansowych. Pozostając, pod względem operacyjnym, centralnym i dominującym organem, działającym w zastępstwie Konferencji Ministerialnej oraz nadzorującym i kierującym większością innych rad, komitetów i innych organów[315].

Analogicznie, jak w przypadku regulacji dotyczących Konferencji Ministerialnej, podstawa prawna jej funkcjonowania pozostaje określona w artykule 4 Porozumienia z Marrakeszu, gdzie określono jej charakterystykę.

---

[314] Zob. *The WTO General Council*, https://www.wto.org/english/thewto_e/gcounc_e/gcounc_e.htm [dostęp:13.6.2023 r.].

[315] Zob. J. Flett, M. Mataija, *International Trade Law Institutions*, [w:] *The Oxford Handbook of International Trade Law. Second Edition*, red. D. Bethlehem, D. McRae, R. Neufeld, I. van Damme, s. 101.

Zakres kompetencji jaki jej nadano w wzmiankowanym powyżej akcie prawnym, jest niewątpliwie szeroki, gdyż ma ona za zadanie: pełnienia funkcji Konferencji Ministerialnej w okresach pomiędzy poszczególnymi sesjami tejże (art. 4 pkt 2), pełnienie funkcji Organu Rozstrzygania Sporów (art. 4 pkt 3) oraz Organu Przeglądu Polityki Handlowej (art. 4 pkt 4). Wykonując funkcję określone w artykule 4 pkt 3 i 4, Rada ma możliwość ustanowienia właściwego dla danej kwestii przewodniczącego oraz ustanowić regulamin, jaki uzna za konieczny dla właściwego postępowania w danej materii.

Zgodnie z punktem 5 wzaminkwanego artykułu, Rada ds. Handlu Towarami, Rada ds. Handlu Usługami oraz Rada ds. Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej, są organami operującymi pod ogólnym kierownictwem Rady Generalnej WTO, która musi zatwierdzić regulaminy tychże. Natomiast zgodnie z punktem 7, ustanowione przez Konferencje Ministerialną Komitety do spraw: Handlu i Rozwoju, Ograniczeń Wprowadzanych dla Ochrony Bilansu Płatniczego oraz Budżetu, Finansów i Administracji, mają obowiązek wykonywać zadania powierzone im przez Radę Generalną. Również ciała ustanowione na podstawie multilateralnych postanowień handlowych, zgodnie z punktem 8, mają obowiązek informacyjny w stosunku do niej.

Rada Generalna WTO, zgodnie z treścią artykułu 5 pełni również zasadniczą funkcję podczas utrzymywania relacji z innymi organizacjami międzyrządowymi i w procesie konsultacji i kooperacji z organizacjami pozarządowymi, przejawiającymi zainteresowanie materią zbliżoną do zakresu kompetencji WTO. Rada, pełni również znaczącą role w procesie finansowania działalności Światowej Organizacji Handlu, gdyż zgodnie z treścią artykułu 7 Porozumienia z Marrakeszu ustanawiającego WTO, finansowe regulacje oraz roczny budżet musi zostać przez nią zatwierdzony.

W kwestii podejmowania decyzji przez Radę Generalną WTO, to analizując sposób podejmowania decyzji przez Radę Generalną, należy stwierdzić, iż podejmuje ona działania w sposób identyczny do Konferencji Ministerialnej. A mianowicie, co do zasady wiążąca dla niej jest pochodząca z porozumienia GATT 1947, zasada konsensusu który jest osiągany w sytuacji, gdy żaden z obecnych na danym głosowaniu

członków, formalnie nie sprzeciwia się przyjęciu danej decyzji (art. 11 pkt 1). Wraz z subsydiarnym w stosunku do niej podejmowaniu, decyzji może być pojętą poprzez głosowanie większościowe, w sytuacjach w których nie uda się osiągnąć konsensusu. Jednakże, w sytuacjach uznanych za istotne dla organizacji wymagane jest odpowiednie *quorum*, liczące sobie większość kwalifikowaną rzędu 3/4 głosów[316].

Podsumowując analizę działalności Rady Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych, należy stwierdzić, iż w stosunku do Konferencji Ministerialnej ONZ, wykazuje ona znacznie posunięte podobieństwa. Jednakże, ciała te różni od siebie o wiele bardziej precyzyjne kompetencje wynikające z Porozumienia z Marrakeszu, przynależne Radzie. Powód tego stanu rzeczy zdaję się oczywisty, a mianowicie należy zauważyć, iż mamy do czynienia z ciałem działającym regularnie w genewskiej siedzibie WTO. Przez co, w przeciwieństwie do Konferencji Ministerialnej silniej skupiającej się na osiągnięcie konsensusu politycznego, niż wdrażanie go w życie, pozostaje on ciałem o wiele mocniej zaangażowanym w codzienne funkcjonowanie Organizacji.

2.3.3. Rada ds. Handlu Towarami

Na poziomie poniżej Rady Generalnej znajdują się wyspecjalizowane ciała, których zakres kompetencji odpowiada podziałowi na „trzy filary" systemu WTO. Rada ds. Handlu Towarami odpowiedzialna za działania w granicach traktatu GATT, Rada ds. Handlu Usługami zajmująca się traktatem GATS oraz Rada ds. Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej której zakres kompetencji odpowiada traktatowi TRIPS, są wyspecjalizowanymi ciałami powstałymi na podstawie artykułu 5 traktatu o Światowej Organizacji Handlu. Zadanie przypisane wzmiankowanym strukturom, polega na wspomaganiu Rady Generalnej, działając pod jej przewodnictwem[317].

Rada ds. Handlu Towarami jest ciałem umocowanym w treści Porozumienia z Marrakeszu, które w artykule 4 punkcie 5 mówi, że przedmiotem zainteresowania tejże, będzie nadzorowanie funkcjonowania wielostronnych umów handlowych

[316] Zob. B. Kuźniak, M. Marcinko, M. Ingelevic-Citak, *op. cit.*, s. 342.

[317] Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, *op. cit.*, s. 125.

zawartych w załączniku 1A, czyli układu GATT w wersji z 1994 roku. Świadczy o tym fakt, że w jej skład wchodzi wiele wyspecjalizowanych komitetów, których zakres przedmiotowy odpowiada w znacznej części regulacjom zawartym w tymże układzie, do których zaliczają się ciała zajmujące się kwestiami: dostępu do rynków, rolnictwa, środków sanitarnych i fitosanitarnych, barier technicznych w handlu, subsydiów i środków wyrównawczych, praktyk antydumpingowych, wyceny celnej, reguł pochodzenia, licencjonowania importu, środków inwestycyjnych związanych z handlem oraz środków ochronnych, także Rada ds. Handlu Towarami stanowi grupę roboczą w kwestii państwowych przedsiębiorstw handlowych[318].

Analizując podstawy prawne, z których Rada, wywodzi swoją strukturę, należy stwierdzić, iż regulacje doń dotyczące znajdują się Porozumieniach dotyczących interpretacji poszczególnych artykułów GATT, wymienionych w artykule 1 punkcie c, Porozumienia Generalnego w sprawie Taryf Celnych i Handlu. Które stanowią, regulacje dotyczące Rady ds. Handlu Towarami umieszczone w Porozumieniach w sprawie interpretacji artykułów: XVII[319] i XXIV[320] Układu Ogólnego w sprawie Taryf Celnych i Handlu z 1994 r., oraz w Protokole z Marrakeszu do Układu Ogólnego w sprawie Taryf celnych i Handlu[321].

Odwołując się do treści aktów, należy stwierdzić, iż bezpośrednie kompetencje Rady w przypadku państwowych przedsiębiorstw handlowych polegają na: istnieniu obowiązku notyfikacyjnego w stosunku do Rady ds. Handlu Towarami (art. 1). Natomiast w odniesieniu do interpretacji art. 24 traktatu GATT, należy stwierdzić, iż: Rada ma prawo do żądania wyjaśnień od poszczególnych państw, które postanowiły o przyjęciu umowy przejściowej do utworzenia unii celnej lub strefy wolnego handlu między nimi niespełniając jednocześnie warunku, określonego w Art. 24 pkt 5 GATT 1947. Dodatkowo, ma ona prawo do: oceny Unii Celnych i stref wolnego handlu. Natomiast zgodnie z treścią, Protokołu z Marrakeszu do GATT, obowiązek

---

318 *Ibidem*, s. 119.

319 Porozumienie w sprawie interpretacji artykułu XVII Układu Ogólnego w sprawie Taryf celnych i Handlu, sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

320 Porozumienie w sprawie interpretacji artykułu XXIV Układu Ogólnego w sprawie Taryf celnych i Handlu, sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

321 Protokół z Marakeszu do Układu Ogólnego w sprawie Taryf celnych i Handlu z 1994 r., sporządzony w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

notyfikacyjny odnoszący się do wycofania przez państwo-stronę protokołu koncesji zawartej w harmonogramie GATT, musi odbyć się z udziałem Rady.

Podsumowując, stan prawny na którym oparta jest działalność Rady ds. Handlu Towarami, należy zwrócić uwagę na dwa czynniki. Pierwszym z nich jest znaczna ilość poszczególnych ciał wyspecjalizowanych, działających pod jej auspicjami a zarazem znacznie różniących się od siebie pod względem materii, które należą do zakresu ich kompetencji. Drugim, relewantnym czynnikiem jest działalność bezpośrednią interesującej nas w powyższej części Rady, której znaczną jest bycie ciałem, któremu należy notyfikować poszczególne działania. Oznacza to, iż Rada ds. Handlu Towarami, stanowi swoistą meta-organizację w ramach systemu WTO, dla której jednym z najważniejszych zadań jest koordynowanie poszczególnych bardziej szczegółowych polityk, podporządkowanych układowi GATT, a jednocześnie funkcjonujących w ramach osobnych porozumień, istniejących jako integralna jego część.

2.3.4. Rada ds. Handlu Usługami

Działająca na podstawie Układu GATS, Rada do spraw Handlu Usługami, podobnie jak powyżej omawiana Rada do spraw Handlu Towarami, stanowi wyspecjalizowane ciało znajdujące się w strukturze Światowej Organizacji Handlu , funkcjonując poniżej Rady Generalnej WTO, oraz powstałe na podstawie artykułu 5 traktatu o Światowej Organizacji Handlu, w związku z czym, mające za zadanie wspomaganie Rady Generalnej działając pod jej przewodnictwem[322].

W związku z czym, pozornie może się wydawać, że mamy do czynienia z wręcz bliźniaczymi organizacjami, które różnią się między sobą tylko pod względem przedmiotowego zakresu kompetencji. Aczkolwiek porównując treść dwóch układów, a co za tym idzie struktur organizacji powstałych na ich podstawie, można zauważyć zauważalne różnice. Po pierwsze w przeciwieństwie do GATT, Układ GATS, zawiera część, dotyczącą określenia kształtu instytucjonalnego organizacji administrujących międzynarodową wymianą usług, regulowaną w części piątej omawianego układu. Po

[322] Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, op. cit, s. 125.

drugie ilość wyspecjalizowanych komitetów wchodzących w systemu Rady ds. Handlu Usługami jest o wiele skromniejsza niż w przypadku swojego odpowiednika zajmującego się handlem towarami. W jej skład wchodzi zaledwie dwa komitety: do spraw Handlu Usługami Finansowymi oraz do spraw Szczegółowych Zobowiązań, a także dwie grupy robocze do spraw Regulacji krajowych oraz Reguł GATS.[323]

W związku z czym, dla analizy stanu prawnego, na którego podstawie Rada do spraw Handlu Usługami operuję, należałoby zgłębić treść Układu GATS, w którym zawarte są rozwiązania systemowe, regulujące strukturę tejże Rady.

Po pierwsze, państwa-strony układu mają co najmniej coroczny obowiązek informacyjny w stosunku do Rady o: stanie przepisów prawa krajowego materialnie należących do przedmiotu zainteresowania Rady (art. 3 pkt 3), liberalizacji handlu usługami między poszczególnymi krajami (art. 5 pkt 7a), integracji rynków pracy (art. 5 *bis*), wzajemnego uznania norm (art. 7), monopoli (art. 8), podjętych działań ze względu na bezpieczeństwo publiczne (art. 14 *bis*) oraz modyfikacji harmonogramów (art. 21). Ponadto, Rada ds. Handlu Usługami, może podjąć bardziej proaktywną rolę, między innymi w procesie ustanawiania wytycznych w procesie dalszej liberalizacji systemu (art. 19) czy też stworzenia procedur obowiązujących w procesie modyfikacji harmonogramów (art. 21).

Dodatkowo musimy zauważyć, iz Rada ds. Handlu Usługami, pełni kluczową funkcję w systemie instytucjonalnych prowizji, ustanowionych na podstawie Umowy GATS, gdyż ma ona prawo do: zażądania od członka podjęcia negocjacji z innymi członkiem lub członkami (art. 22) czy też dyskrecjonalnie tworzyć ciała doradcze (art. 24).

Podsumowując, stan prawny na którym oparta jest działalność Rady ds. Handlu Usługami, pomimo pozornych różnic wykazuję wysoki stopień podobieństwa do systemu regulującego handel towarami, obawiający się przede wszystkim, znacznie rozbudowanymi obowiązkami notyfikacyjnymi podmiotów podległych systemowi Światowej Organizacji Handlu, w stosunku do tejże rady. Kompetencje działania proaktywnego, przez nią posiadane są równie rozbudowane, gdyż podobnie jak Rada ds. Handlu Towarami opiera się na wyspecjalizowanych komisjach, działających w ramach

[323] *Ibidem*, s. 119.

jej przedmiotowego pola zainteresowań. Różnice występujące miedzy nimi, wynikają z różnic w technice prawodawczej występującej między GATT (którego korzenie sięgają do powojennej ITO), a uchwalonego podczas Rundy Urugwajskiej GATS, co może sprawiać wrażenie istnienia znacznych różnic systemowych między wzmiankowanymi.

2.3.5. Rada ds. Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej

Ostatnim z ciał wyspecjalizowanych, wspomagających i działających pod auspicjami Rady Generalnej WTO, stanowi Rada do spraw Aspektów Handlowych Praw Własności Intelektualnej. Działająca ona podstawie Układu TRIPS, stanowiąc dopełnienie trójfilarowego systemu działającego pod auspicjami Światowej Organizacji Handlu. Tak jak poprzednio omawiane rady wyspecjalizowane WTO, powstała na podstawie artykułu 5 traktatu o Światowej Organizacji Handlu[324]. W związku z czym, omawiając tę organizację, należy robić to w kontekście podobieństw i różnic łączących ja z Radami do spraw: Handlu Towarami oraz Handlu Usługami.

Przeprowadzając analizę strukturalną niniejszej instytucji, warto rozpocząć od faktu, iż w przeciwieństwie do pokrewnych rad, zajmujących się pozostałymi dwoma filarami systemu Światowej Organizacji Handlu, nie posiada ona żadnych komitetów ani grup roboczych, będących bezpośrednio podległymi w stosunku do niej[325]. W treści ustawy, nie ma również określonego *expressis verbis*, dozwolenia na powoływanie tychże. Jest to czynnik, który stanowi jedną z podstawowych różnic, dzielących ją z bliźniaczymi radami.

Podobnie jak w przypadku porozumienia GATS, w tekście Porozumienia w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej, znajdują się regulacje dotyczące Rady ds. Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej. W tymże akcie, odwołania do istnienia rady, a co za tym idzie określenie jej kompetencji, zawarto w wielu przepisach. Spośród nich, zawarto w artykule 24 normę, zgodnie z którą Rada TRIPS, ma obowiązek dokonywania przeglądów stosowania sekcji 3, dotyczącej oznaczeń geograficznych przez państwa członkowskie, podejmując uzgodnione przez

[324] *Ibidem*, s. 125.

[325] *Ibidem*, s. 119.

zainteresowanych członków działania, mające na celu realizację celów zaznaczonych w sekcji.

Kompetencje Rady, są również zaznaczone w części piątej, dotyczącej zapobieganiom i rozstrzyganiu sporów. W tejże, rada musi być informowana o ustawach i przepisach, wprowadzonych w zakresie: dostępności, zakresu, nabyciu, dochodzeniu i zapobieganiu nadużyciu praw własności intelektualnej (art. 63).

Rada do spraw Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej, ma też przypisane znaczenie w procesie przedłużenia 10-letniego okresu zawieszenia stosowania uregulowań zawartych w Porozumieniu o handlowych aspektach praw własności intelektualnej, w odniesieniu do krajów najmniej rozwiniętych (art. 66). Taka budowa normy prawnej, jest niewątpliwie bardzo ciekawa, gdyż stanowi przejaw pragmatyzmu stron, którzy posłużyli się elastycznymi instrumentami, które zawarto w omawianym akcie, by pokonać tradycyjny podział, dzielący globalną północ i południe, które ze względu na poziom rozwojowy dzieli znaczne gospodarcze napięcie strukturalne w tej kwestii[326].

W regulacjach zawartych w Porozumieniu, znajduję się część siódma, zawierająca postanowienia instytucjonalne. Jest ona niezwykle istotna, dla tematyki Rady ds. Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej, gdyż otwiera ją artykuł 68 który jest, bezpośrednio jej poświęcony. Określono w nim zadania Rady TRIPS, jako obserwowanie działania porozumienia TRIPS, a w szczególności: wywiązywanie się członków ze zobowiązań z niego wynikających, oraz stworzenie możliwości wzajemnych konsultacji państw-członków w sprawach związanych z handlowymi aspektami praw własności intelektualnej. Kolejnym zadaniem, jakie przynależy Radzie, jest wypełnianie innych obowiązków, które zostaną bezpośrednio powierzone przez państwa członkowskie, w szczególności w zakresie procedur rozstrzygania sporów.

Ponadto, w tejże części zamieszczono regulację uprawniającą Radę TRIPS, do dokonywania przeglądów dotyczących stosowania porozumienia, w okresach dwuletnich oraz jako reakcję na nowe wydarzenia, które mogą uzasadniać dokonanie zmian lub też uzupełnień treści porozumienia (art. 71).

---

[326] Zob. P. Low., H. Mamdouh, E. Rogerson, *Balancing Rights and Obligations in the WTO - A Shared Responsibility*, wyd. Government Offices of Sweden, Stockholm 2018, s. 24.

Podsumowując, stan prawny na którym oparta jest działalność Rady ds. Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej, powtarza tendencję widoczne w dwóch poprzednich Radach, skupiając przedmiot swych zainteresowań na tworzeniu środowiska ułatwiającego zainteresowanym stronom-członkom porozumienia, na dochodzenie do porozumienia w kwestii handlowych aspektów praw własności intelektualnej. W swojej konstrukcji, systemowej wykazując szeroko zakrojoną elastyczność oraz służąc jako forum współpracy międzypaństwowej. A uogólniając na wszystkie trzy omawiane Rady, zainteresowane działaniami na podstawie filarów systemu Światowej Organizacji Handlu, należy zauważyć, iż stanowią one głównie fora, ułatwiające proceduralnie współpracę państwową, które zarazem zostały zaprojektowane w sposób pozwalający im by elastycznie reagować na mające podstawy polityczne, ekonomiczne czy też społeczne zmiany zachodzące w systemie światowym.

W związku z czym należy stwierdzić, iż kształt tychże organizacji, w sposób oczywisty uwidacznia, że mimo powstania wielu zarówno powszechnych jak i regionalnych organizacji ponadnarodowych, to właśnie współpraca międzypaństwowa, z pomocniczą funkcją organizacji prawa międzynarodowego stanowi podstawę systemu ładu światowego, a co za tym idzie instytucjonalnej formy prawnej, jaką ona przyjmuję.

2.3.6. Sekretariat z Dyrektorem Generalnym na czele

Ostatnim z najważniejszych organów Światowej Organizacji Handlu, stanowi Sekretariat WTO, który pozostaje organem pozostającym pod kierownictwem mianowanego przez Konferencję Ministerialną WTO Dyrektora-Generalnego. Stanowi on jedyny organ należący do struktury organizacyjnej WTO, który formalnie składa się z funkcjonariuszy miedzynarodowych, którym przysługują stosowne dla tej funkcji immunitety i przywileje[327]. Sam ten fakt sprawia, iż Sekretariat, jest organem wykazującym głębokie różnicę w stosunku do pozostałych instytucji, które zostały uprzednio opisane.

Sam sekretariat, jest również jedną z najmniej licznych organizacji zapewniających wsparcie instytucjonalne, spośród pierwszorzędnych instytucji

[327] Zob. B. Kuźniak, M. Marcinko, M. Ingelevic-Citak, *op. cit.*, s. 341-342.

miedzynarodowych[328], licząc zaledwie około 620 osób[329], aczkolwiek należy zauważyć, iż zarówno Sekretariat WTO, jak i poszczególni delegaci krajowi współpracujący z tą organizacją, również pozostają w ścisłej komitywie z licznymi urzędnikami państwowymi poszczególnych krajów członkowskich, przez co całkowita liczba osób zaangażowanych w funkcjonowanie WTO, z pewnością przekracza 5000 osób.[330]

Głównymi obowiązkami Sekretariatu WTO, są: zapewnianie technicznego, sekretarskiego oraz profesjonalnego wsparcia dla wielu ciał działających pod auspicjami WTO, zagwarantowanie dostatecznego poziomu technicznego wsparcia tych spośród członków będących krajami rozwijającymi się, monitorowanie i analiza rozwoju handlu światowego, doradzanie rządom państw kandydującym do członkostwa we Światowej Organizacji Handlu, dostarczanie informacji do opinii publicznej oraz zapewnienie administracyjnego i prawnego wsparcia dla paneli zajmujących się rozstrzyganiem sporów w ramach systemu WTO[331].

Strukturę organizacyjną sekretariatu Światowej Organizacji Handlu, należy rozpocząć od stanowiska Dyrektora-Generalnego, który jest powoływany na trzyletnią kadencję przez Konferencję Ministerialną. Pod względem instytucjonalnym, do zakresu jego kompetencji należą głównie jego działania względem Sekretariatu WTO, polegający na mianowaniu personelu, połączonego z ustaleniem zakresu obowiązków i warunków zatrudnienia poszczególnych pracowników[332]. Organem należącym do struktury Sekretariatu, a zarazem bezpośrednio podlegający Dyrektorowi-Generalnemu stanowi Biuro Dyrektora-Generalnego, którego zadaniem jest zapewnianie profesjonalnego wsparcia Dyrektorowi-Generalnemu, w wykonywaniu jej funkcji szefa Sekretariatu WTO[333]. Dodatkowo organami WTO, są czterej Zastępcy Dyrektora-Generalnego, powoływani przez Dyrektora-Generalnego po konsultacjach z państwami członkowskimi WTO. Służą oni organizacji w sposób kadencyjny i wraz z Dyrektorem-

---

328 Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, op. cit, s. 130.

329 Zob. *Overview of the WTO Secretariat*, https://www.wto.org/english/thewto_e/secre_e/intro_e.htm [dostęp: 15.6.2023 r.].

330 Zob. B. Hoeckman, M. Kostecki, *The Political Economy of the World Trade System: The WTO and Beyond*, wyd. Oxford University Press, Oxford 2001, s. 55.

331 Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, op. cit, s. 133.

332 Zob. B. Kuźniak, M. Marcinko, M. Ingelevic-Citak, *op. cit.*, s. 341.

333 Zob. *Office of the Director-General*, https://www.wto.org/english/thewto_e/dg_e/dg_cabinet_e.htm [dostęp: 15.6.2023 r.].

Generalnym, współtworzą oni kadrę kierowniczą tejże organizacji[334]. Zastępcą Dyrektora-Generalnego, przydziela się nadzór nad poszczególnymi przedmiotami zainteresowania Sekretariatu[335].

Zarówno Dyrektor Generalny jak i Sekretariat, co do zasady, nie mają wyraźnych praw inicjatywy ani składania propozycji. W praktyce ich rola jest zazwyczaj określana jako, pomocnicza w stosunku do poszczególnych członków, stąd często powtarzane stwierdzenie, że WTO jest organizacją kierowaną przez członków. Dyrektor Generalny przewodniczy jednak Komitetowi Negocjacji Handlowych, i może nawet opracowywać własne projekty tekstów, w związku z czym, należy przyznać, iż w praktyce Dyrektor Generalny, a co za tym idzie, Sekretariat, odgrywają znaczącą rolę w procesie kierowania negocjacjami[336].

Podstawą prawną istnienia Sekretariatu Światowej Organizacji Handlu, jest artykuł 6 Porozumienia z Marrakeszu, ustanawiającego Światową Organizację Handlu. W tymże artykule (punktach 1-3) ustanowiono, że na czele Sekretariatu WTO stoi mianowany przez Konferencję Ministerialną, Dyrektor-Generalny który ma prawo mianowania członków personelu Sekretariatu oraz określa ich obowiązki.

Aczkowiek najwięcej mówiącą normą prawną, zawartą w powyższym artykule stanowi punkt 4, zgodnie z którym, obowiązki Dyrektora-Generalnego i Sekretariatu mają wyłącznie charakter międzynarodowy. Co się obawia w kategorycznym zakazie jakichkolwiek instrukcji od jakiegokolwiek rządu lub jakiejkolwiek innej instytucji funkcjonującej poza systemem instytucjonalnym WTO.

Podsumowując powyższe rozważania, należy stwierdzić, iż zarówno Sekretariat Światowej Organizacji Handlu, jak i Dyrektor-Generalny WTO, są organami których kompetencje nie polegają na kształtowaniu globalnego ładu ekonomicznego, tylko na zapewnieniu sprawnego funkcjonowania organizacji, za którą są odpowiedzialni. Działając poprzez techniczne, sekretarskie oraz profesjonalne wsparcie udzielane pozostałym ciałom działającym pod auspicjami WTO. W związku z czym, należy uznać, iż poprzez swoje profesjonalne i programowo apolityczne

---

334 Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, op. cit, s. 134.

335 Zob. *The Secretariat*, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org4_e.htm [dostęp: 15.6.2023 r.].

336 Por. H. Nordstrom, *The World Trade Organization Secretariat in a Changing World*, „Journal of World Trade" 2005, Nr 5, s. 819-853.

działania, to właśnie Sekretariat pod przewodnictwem Dyrektora-Generalnego, jest organizacją w płaszczyźnie struktury organizacyjnej Światowej Organizacji Handlu, na której opierają się pozostałe ciała wchodzące w skład WTO. Najważniejszą cechą umożliwiająca Dyrektorowi Generalnemu i Sekretariatowi WTO, bezproblemowe działanie, jest charakter ściśle międzynarodowy, co stanowi konieczny kontrast w stosunku do ciał o charakterze *stricte* politycznym, którymi są Konferencja Ministerialna oraz Rada Generalna.

2.4. Kompetencje Światowej Organizacji Handlu

Rozważania, dotyczące struktury organizacyjnej Światowej Organizacji Handlu, należy uzupełnić o analizę kompetencji organów WTO. Gdyż kształt jaki ten system przybiera, analogicznie do podobnych organizacji międzynarodowych, nie jest zależny wyłącznie od struktury organizacyjnej jaką mu nadano. Jako, że prawo międzynarodowe, definiowane jako zespół norm regulujących stosunki wzajemne miedzy państwami oraz organizacjami międzynarodowymi i innymi uczestnikami stosunków miedzynarodowych oznaczającymi się zdolnością do działania w nich[337], to tradycyjnie odznacza się funkcją przede wszystkim polegającą na rozgraniczaniu władzy suwerennych państw i rozdzieleniu jurysdykcji ich organów stycznych[338].

Fakt ten jest niezwykle doniosły dla dalszych rozważań, gdyż oznacza, że w przeciwieństwie do regulacji krajowych, w systemie prawa międzynarodowego nie mamy do czynienia z żadnym podmiotem, odznaczającym się pozycją faktyczną i prawną, będąca zbliżoną do tej, którą w prawie krajowym posiada państwo działające w sferze *imperium*. Różnica ta oznacza, że działające w sferze prawnomiędzynarodowej podmioty faktyczne mają, o wiele większe możliwości wpływu na kształt, jaki przybierze współpraca międzynarodową.

Biorąc pod uwagę wyżej wzmiankowane czynniki, trudno oczekiwać by postać jaka przyjęła Światowej Organizacji Handlu, powstała na skutek Rundy Urugwajskiej oraz Porozumienia z Marrakeszu z roku 1994, była odporna na zmiany

---

337 Zob. R. Bierzanek, J. Symonides, *op. cit.*, s. 18.

338 Zob. K. Skubiszewski, *Wzajemny stosunek i związki pomiędzy prawem międzynarodowym i prawem krajowym*, „Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny" 1986, Nr 1, s. 5.

strukturalne występujące w porządku światowym. Która polega w podejściu realistycznym polega na poszukiwaniu równowagi między siłą a prawem czy też między współpracą na rzecz wspólnego dobra a egoizmami narodowymi[339]. Zatem w tymże rozdziale, głównym obiektem zainteresowania będzie prześledzenie działań poszczególnych organów WTO, w celu prześledzenia ich *modus vivendi*, jakie przyjęły działając jako ciała wchodzące w skład systemu Światowej Organizacji Handlu.

2.4.1. Kompetencje poszczególnych organów Światowej Organizacji Handlu

Poszczególne organy Światowej Organizacji Handlu, wykazują względem siebie szereg niezwykle wyraźnych różnic. Które najwyraźniej można zobrazować, poprzez uwidocznienie rozbieżności występujących miedzy Konferencją Ministerialną Światowej Organizacji Handlu, która jest organizacją składającą się z przedstawicieli politycznych, zbierających się cyklicznie w celu podejmowania działań we wszelkich kwestiach związanych z powszechnym systemem handlowym działając na wniosek poszczególnych państw członkowskich, a programowo apolitycznym, eksperckim oraz zajmującym się codziennym funkcjonowaniem tejże organizacji Sekretariatem z Dyrektorem-Generalnym, na czele.

W związku z czym należy stwierdzić, iż wywodząc wyłącznie z samej istoty różnic instytucjonalnych dzielących poszczególne ciała współtworzące system WTO, należy stwierdzić, iż sposób ich codziennego funkcjonowania, który wytworzył się już po utworzeniu systemu, który współtworzą odzwierciedla występujące między nimi różnice. Przez co, dla zbliżenia tematu istnieje potrzeba, prześledzenia sposobu funkcjonowania odpowiednio: Konferencji Ministerialnej, Rady Generalnej oraz Sekretariatu kierowanego przez Dyrektora-Generalnego. Kwestie Rady ds. Handlu Towarami, Rady ds. Handlu Usługami oraz Rady ds. Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej, zostaną omówione w kontekście Rady Generalnej, gdyż są to organy działające pod jej przewodnictwem[340].

---

[339] Zob. M. Mironowicz, *Rola organizacji międzynarodowych w kształtowaniu polityki bezpieczeństwa państw w środowisku międzynarodowym*, „Obronność. Zeszyty Naukowe" 2016, Nr 3, s. 234.

[340] Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, *op. cit.*, s. 125.

2.4.1.1. Konferencja Ministerialna

Konferencje Ministerialne Światowej Organizacji Handlu, stanowią najwyższy organ decyzyjny wchodzący w skład struktury organizacyjnej WTO. Jest to ciało zrzeszające przedstawicieli państw członkowskich, którzy na jej forum działają w imieniu swoich państw. Mają oni kompetencję do podejmowania wszelakich decyzji związanych z poszczególnymi porozumieniami handlowymi[341]. W chwili pisania powyższej pracy miało miejsce 13 Konferencji Ministerialnych WTO[342].

Pierwsza z nich miała miejsce w Singapurze, między 9 a 13 grudniem 1996 roku. Uczestniczyli w niej przedstawiciele ponad 120 rządów państw członkowskich Światowej Organizacji Handlu oraz państw przystępujących do WTO. Przedmiotem zainteresowań, w trakcie jej obrad obejmował zagadnienia związane z oceną pierwszych dwóch lat działalności WTO oraz realizacją porozumień Rundy Urugwajskiej.[343]

Efektami prac, związanymi z tą Konferencją, były dwa dokumenty: Singapurska Deklaracja Ministerialna[344] oraz Deklaracja Ministerialna w sprawie handlu produktami technologii informacyjnej[345]. Zwłaszcza drugi z tych dokumentów jest istotny, gdyż stanowi on dokument liberalizujący światowy obrót technologii informacyjnej zgodnie z reżimem GATT.

Druga Konferencja Ministerialna, miała miejsce w szwajcarskiej Genewie od 18 do 20 maja 1998 r.[346] Efektem prac na niej były Genewska Konferencja Ministerialna z 1998 r.[347] oraz Deklaracja w sprawie światowego handlu

---

[341] Zob. *Ministerial Conferences*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/minist_e.htm [dostęp: 13.6.2023 r.].

[342] Czternasta Konferencja Ministerialna WTO, odbędzie się w dniach 26-29 marca 2026 r., w Kameruńskim Yaoundé.

[343] Zob. *The First WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min96_e/min96_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

[344] Singapurska Deklaracja Ministerialna, sporządzona w Singapurze dnia 13 grudnia 1996 r.

[345] Deklaracja Ministerialna w sprawie handlu produktami technologii informacyjnej, sporządzona w Singapurze dnia 13 grudnia 1996 r.

[346] Zob. *The Second WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min98_e/min98_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

[347] Deklaracja Ministerialna, sporządzona w Genewie dnia 20 maja 1998 r.

elektronicznego,[348] nakładającą na Radę Generalną, obowiązek ustalenia kompleksowego programu pracy w celu zbadania wszystkich kwestii związanych tą problematyką. Jednakże, kolejna Konferencja, która miała miejsce w Seattle, między 30 listopadem a 3 grudniem 1999 roku, nie przyniosła żadnych ustaleń, co objawiło się brakiem przyjętych na niej Deklaracji Ministerialnych[349].

Czwarta Konferencja Ministerialna, która miała miejsce w katarskim Doha, między 9 a 14 listopada 2001 roku[350], okazała się o wiele bardziej owocna. Przyniosła ona skutki, polegające na przyjęciu Deklaracji Ministerialnej[351] oraz Deklaracji w sprawie porozumienia TRIPS i zdrowia publicznego[352], nakładającą na Radę ds. Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej obowiązku podjęcia działań w celu usunięcia sporu występującego między dobrami, takimi jak ochrona własności intelektualnej, a także dążeniami do ochrony zdrowia publicznego. Na tej rundzie, rozpoczęto także pracę nad Agendą Rozwoju z Doha, w której skład wchodzi 21 dziedzin handlu, które miały ulec modyfikacjom prowadzonym w celu poprawy perspektyw handlowych krajów rozwijających się[353].

Kolejne konferencje, które miały miejsce w Cancun (10-14 wrzesień 2003 r.)[354] oraz Hong Kongu (13-18 grudzień 2005 r.)[355], miały za zadanie dalsze prace nad Agendą Rozwoju z Doha, aczkolwiek ich rezultaty były zmienne. Pierwsza z nich, została zerwana na skutek niesatysfakcjonującego kraje nisko rozwinięte kompromisu, zawartego między Stanami Zjednoczonymi a Unią Europejską[356]. Natomiast druga,

---

[348] Deklaracja w sprawie światowego handlu elektronicznego, sporządzona w Genewie dnia 20 maja 1998 r.

[349] Zob. *The Third WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min99_e/min99_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

[350] Zob. *The Fourth WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/min01_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

[351] Deklaracja Ministerialna, sporządzona w Doha dnia 14 listopada 2001 r.

[352] Deklaracja w sprawie porozumienia TRIPS i zdrowia publicznego, sporządzona w Doha 14 listopada 2001 r.

[353] Zob. *The Doha Round*, https://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/dda_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

[354] Zob. *The Fifth WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min03_e/min03_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

[355] Zob. *The Sixth WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min05_e/min05_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

[356] Zob. J. Schott, *Reviving the Doha Round*, https://www.piie.com/commentary/speeches-papers/reviving-doha-round [dostęp: 17.6.2023 r.].

przyniosła efekty w postaci Deklaracji Ministerialnej[357], w której nadano ramy programowe próbom rozwiązania problemów wynikających z wdrożeniem w życie agendy z Dohy, aczkolwiek nie wiązało się to z podjęciem żadnych istotnych decyzji. Wydarzenia te, uwidoczniły krystalizujący się w tychże latach problem strukturalny, który skał się jeszcze bardziej wyraźny na skutek niepowodzenia dwóch następujących po sobie, konferencji genewskich z lat 2009[358] i 2011[359].

Dziewiąta Konferencja Ministerialna WTO, która odbyła się na Bali w Indonezji, w dniach 3-7 grudnia 2013 r., okazała się przełomowym krokiem w procesie przełamania impasu, którym odznaczał się system WTO po przyjęciu tzw. Agendy Rozwoju z Dohy. Na tej konferencji przyjęto Pakiet z Bali[360], czyli serię decyzji mających na celu usprawnienie handlu[361], zapewnienie krajom rozwijającym się większych możliwości zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego[362], pobudzenie handlu najsłabiej rozwiniętych krajów[363] i działania odnoszące się do ogólnej pomocy w rozwoju[364].

Kolejna Konferencja Ministerialna, która miała między 15 a 19 grudnia 2015 r. w Nairobi, stanowiła kontynuację trendu widocznego na dziewiątej konferencji. Jej kulminacją było przyjęcie „pakietu z Nairobi", czyli serii sześciu decyzji

---

[357] Deklaracja Ministerialna, sporządzona w Hong Kongu dnia 18 grudnia 2005 r.

[358] Zob. *Seventh WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min09_e/min09_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

[359] Zob. *Eighth WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min11_e/min11_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

[360] Zob. *Bali Package and November 2014 decisions*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc9_e/balipackage_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

[361] Deklaracja w sprawie ułatwień w handlu, sporządzone na Bali dnia 7 grudnia 2013 r.

[362] Deklaracja w sprawie zapasów publicznych w dla celów bezpieczeństwa żywnościowego, sporządzone na Bali dnia 7 grudnia 2013 r.

[363] Deklaracja w sprawie bezcłowego i bezkwotowego dostępu do rynków dla krajów najsłabiej rozwiniętych, sporządzone na Bali dnia 7 grudnia 2013 r.

[364] Zob. *Ninth WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc9_e/mc9_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

ministerialnych dotyczących rolnictwa[365], bawełny[366] i kwestii związanych z krajami najsłabiej rozwiniętymi[367] [368].

Na jedenastej Konferencji Ministerialnej Światowej Organizacji Handlu, która odbyła się w dniach 10-13 grudnia 2017 r., w argentyńskim Buenos Aires, utrzymał się trend reformistyczny, którym charakteryzowały się dwie poprzednie konferencje. I przyniósł rezultaty w postaci szeregu decyzji ministerialnych, między innymi w sprawie dotacji dla rybołówstwa[369] czy też ceł w zakresie handlu elektronicznego.[370] [371]

Dwunasta Konferencja Ministerialna Światowej Organizacji Handlu, odbyła się w dniach 12-17 czerwca 2022 r. w Genewie. Warto zwrócić, uwagę, iż na skutek pandemii SARS-CoV2, nastąpiło odejście od uregulowanemu traktatowo cyklowi co-dwuletnich Konferencji. Konferencja zakończyła się sukcesem 17 czerwca, porozumieniem w sprawie pakietu inicjatyw handlowych które są określane jako Pakiet genewski[372]. Na który składają się porozumienia dotyczące: dopłat do rybołówstwa[373], reakcji WTO na pandemię[374], niepewności żywieniowej[375], programu prac dotyczących

---

[365] Deklaracja w sprawie specjalnych mechanizmów ochronnych dla członków z krajów rozwijających się, uchwalona w Nairobi dnia 19 grudnia 2015 r., Deklaracja w sprawie zapasów publicznych dla celów bezpieczeństwa żywnościowego, uchwalona w Nairobi dnia 19 grudnia 2015 r., Deklaracja w sprawie konkurencji w eksporcie, uchwalona w Nairobi dnia 19 grudnia 2015 r.

[366] Deklaracja w sprawie bawełny, sporządzona w Nairobi dnia 19 grudnia 2015 r.

[367] Deklaracja w sprawie preferencyjnych reguł pochodzenia dla krajów najsłabiej rozwiniętych, sporządzona w Nairobi dnia 19 grudnia 2015 r., Deklaracja w sprawie wdrożenia preferencyjnego traktowania usług i usługodawców z krajów najsłabiej rozwiniętych oraz zwiększenie ich udziału w handlu usługami, sporządzona w Nairobi dnia 19 grudnia 2015 r.

[368] Zob. *Tenth WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc10_e/mc10_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

[369] Deklaracja w sprawie dotacji dla rybołóstwo, sporządzona w Buenos Aires dnia 13 grudnia 2017 r.

[370] Deklaracja z sprawie programu roboczego w zakresie handlu elektronicznego, sporządzona w Buenos Aires dnia 13 grudnia 2017 r.

[371] Zob. *Eleventh WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc11_e/mc11_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

[372] Zob. *Twelfth WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc12_e/mc12_e.htm [dostęp: 18.6.2023 r.].

[373] Deklaracja w sprawie subsydiów dla rybołówstwa, sporządzone w Genewie dnia 17 czerwca 2022 r.

[374] Deklaracja Ministerialna w sprawie odpowiedzi WTO na pandemię COVID-19 i gotowości na przyszłe pandemię, sporządzona w Genewie dnia 17 czerwca 2022 r.

[375] Deklaracja Ministerialna w sprawie reagowania kryzysowego na brak bezpieczeństwa żywnościowego, sporządzona w Genewie dnia 17 czerwca 2022 r.

handlu elektronicznego[376] czy też przeprowadzenia kompleksowego przeglądu funkcji WTO w celu oszacowania potrzeby ewentualnej reformy[377].

Trzynasta Konferencja Ministerialna Światowej Organizacji Handlu, odbyła się w dniach 26 lutego–2 marca 2024 r. w Abu Zabi w Zjednoczonych Emiratach Arabskich.[378] Przynosząc skutki, polegające na przyjęciu Deklaracji Ministerialnej, oraz kontynuując pracę, na temat: środków na rzecz krajów, które awansowały z kategorii krajów najsłabiej rozwiniętych, czy też przyjmując program roboczy wspierający małe gospodarki[379].

2.4.1.2. Rada Generalna

Drugim co do ważności organem, funkcjonującym w strukturze organizacyjnej Światowej Organizacji Handlu jest Rada Generalna. Będąca najwyższym organem decyzyjnym, stale wykonującym funkcję WTO. Jej zakres kompetencji opiera się na trzech filarach. Pierwszym jest działanie w imieniu Konferencji Ministerialnej, podczas okresów pomiędzy poszczególnymi Konferencjami, co biorąc pod uwagę fakt, iż co do zasady Konferencja Ministerialną WTO, jest zwoływana co dwa lata i jej poszczególne sesja trwają zaledwie kilka dni, oznacza, iż właśnie podczas spotkań Rady Generalnej, ma miejsce znaczna część prac mających miejsce w ramach Światowej Organizacji Handlu. Pozostałe dwa sposoby funkcjonowania omawianego organu, polegają na działaniu jako Organ ds. Rozstrzygania Sporów, oraz Organ ds. Przeglądu Polityki Handlowej, opierając się na działaniu zgodnie z właściwymi dla tychże procedurami, przy zachowaniu struktur organizacyjnej Rady[380]. W związku z czym, mówiąc o tych dwóch organach, należy zaznaczyć, iż nie są one osobnymi ciałami organizacyjnymi, tylko stanowią emanację Rady Generalnej[381]. Sprawia to iż,

---

[376] Deklaracja w sprawie programu roboczego dla handlu elektronicznego, sporządzona w Genewie dnia 17 czerwca 2022 r.

[377] Dokument Końcowy 12 Konferencji Ministerialnej, sporządzony w Genewie dnia 17 czerwca 2022 r.

[378] Zob. *Thirteenth WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc13_e/mc13_e.htm [dostęp: 25.2.2026 r.]

[379] Zob. *Documents*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc13_e/documents_e.htm [dostęp: 25.2.2026 r.].

[380] Zob. *The WTO General Council*, https://www.wto.org/english/thewto_e/gcounc_e/gcounc_e.htm [dostęp: 19.6.2023 r.].

[381] Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, *op. cit.*, s. 124.

omawiając kompetencje nadane Radzie Generalnej, należałoby osobno omówić *modus operandi* tejże organizacji w każdej z przyjmowanych przez nią funkcji.

Zaczynając od analizy działania Rady Generalnej, w swojej podstawowej funkcji, najwyższego stałego organu, działającego w systemie WTO. Przeprowadzając analizę, spraw omawianych na jej posiedzeniach,[382] możemy zauważyć, iż corocznie przedmiot zainteresowania tejże organizacji, zawiera między kilkanaście a kilkadziesiąt spraw, z których każda wiąże się z przyjęciem wielu dokumentów. Zakres przedmiotowy tychże, jest niezwykle zróżnicowany, co jest powiązane z codziennym pełnieniem funkcji właściwych dla Konferencji Ministerialnej[383], często stanowiąc rozwinięcie przyjętych na tychże, programów roboczych. Ponadto, w zakresie ich kompetencji znajdują się między innymi kwestię takie jak: praca nad propozycjami poszczególnych członków, przyjmowanie sprawozdań i oświadczeń od poszczególnych ciał działających w systemie WTO, czy też rozstrzyganie w kwestiach organizacyjnych takich jak mianowanie urzędników do organów WTO czy też coroczny przegląd działań Światowej Organizacji Handlu.

Drugi sposób funkcjonowania Rady polega na przyjmowaniu przez nią funkcji organu służącego do rozstrzygania sporów, powstałych w sytuacjach gdy rząd członkowski uważa, że inny rząd członkowski narusza porozumienie lub zobowiązanie podjęte w ramach WTO. Rozwiązywanie powstałych na skutek takiego stanu rzeczy nieporozumień, stanowi realizację jednego z podstawowych funkcji Światowej Organizacji Handlu[384]. Natomiast w razie wystąpienia takiej sytuacji Rada Generalna, występuje jako Organ do spraw Rozstrzygania Sporów.

Organ ten, działa poprzez regularne, comiesięczne spotkania, aczkolwiek w razie wystąpienia potrzeby, może działać w na dodatkowych specjalnych spotkaniach, które są zwoływane na wniosek poszczególnych członków WTO[385].

Rada Generalna jest kompetentna do podejmowania działań jako Organ ds. Rozstrzygania Sporów, poprzez działania polegające na: administrowaniu systemem

---

[382] Zob. *Matters discussed at General Council meetings*, https://www.wto.org/english/thewto_e/gcounc_e/gc_matters_discussed_e.htm [dostęp: 19.6.2023 r.].

[383] Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, *op. cit.*, s. 123.

[384] Zob. *Dispute settlement*, https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_e.htm [dostęp: 19.6.2023 r.].

[385] Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, *op. cit.*, s. 124.

rozstrzygania sporów istniejącym w ramach instytucjonalnych WTO, czyli poprzez działania na które składają się: ustanawianie paneli, przyjmowanie raportów zarówno tychże paneli jak i Organu Apelacyjnego, utrzymywanie nadzoru nad wdrażaniem orzeczeń i zaleceń oraz zezwalanie na zawieszenie koncesji i innych zobowiązań wynikających z objętych porozumień. Dodatkowe funkcje omawianego organu polegają na przykładowo: powoływaniu członków Organu Apelacyjnego oraz przyjmowanie zasad postępowania w zakresie rozstrzygania sporów w ramach systemu WTO.[386]

Waga Organu ds. Rozstrzygania sporów i Organu Apelacyjnego w systemie Światowej Organizacji Handlu, najlepiej obrazuje sprawa European Communities — Measures Affecting Asbestos and Asbestos-Containing Products[387], kiedy to właśnie te instytucje, były w stanie narzucić paradygmat jurysprudencji, definiując relację między wolnym handlem a ochroną życia i zdrowia.[388] Ponadto, wagę tychże instytucji dla globalnego porządku gospodarczego, najlepiej jest obrazowana w ostatnich latach, kiedy to w sprawie China - Measures Related to the Exportation of Various Raw Materials[389], Stany Zjednoczone, Unia Europejska oraz Meksyk, uderzyły w politykę gospodarczą Chin, dotyczącą dostępu do surowców przemysłowych, oraz w sprawie China – Measures Related to the Exportation of Rare Earths, Tungsten and Molybdenum[390], Stany Zjednoczone, Unia Europejska oraz Japonia, zaskarżyły działania ChRL, w sprawie limitów eksportowych oraz ceł, na metale ziem rzadkich. Kiedy to działania Organu Apelacyjnego, stworzyło linię interpretacyjną zgodnie z którą państwa nie mogą powoływać się na wyjątki, zawarte w treści Artykułu XX GATT, w celu usprawiedliwienia ceł eksportowych, oraz stwierdziła, iż wykorzystanie

---

386 *Ibidem*, s. 206.

387 WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), European Communities - Measures Affecting Asbestos and Asbestos-Containing Products, WT/DS135/AB/R, przyjęty 12 marca 2001 r.

388 Por. H. Horn, J. H. H. Weiler, *EC - Asbestos European Communities – Measures Affecting Asbestos and Asbestos-Containing Products*, „World Trade Review" 2004, Nr. 1, s. 14-40.

389 WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), China - Measures Related to the Exportation of Various Raw Materials, WT/DS394/AB/R / WT/DS395/AB/R / WT/DS398/AB/R, przyjęty 30 stycznia 2012 r.

390 WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), China - Measures Related to the Exportation of Rare Earths, Tungsten and Molybdenum, WT/DS431/AB/R / WT/DS432/AB/R / WT/DS433/AB/R, przyjęty 7 sierpnia 2014 r.

tychże wyjątków nie może być tylko pretekstem do wspierania własnego przemysłu kosztem zagranicznego[391].

Ostatnia z postaci w których działa Rada Generalna WTO, opiera się na przyjmowaniu przez nią funkcji Organu ds. Polityki Handlowej. Jest to organ, którego kluczowym zadaniem jest wykonywanie funkcji nadzorczej nad politykami handlowymi poszczególnych krajów członkowskich. W centrum tych prac znajduje się Mechanizm Przeglądu Polityki Handlowej, któremu są poddawani są wszyscy członkowie WTO, przy czym częstotliwość tego przeglądu w odniesieniu do poszczególnego kraju różni się w zależności od stopnia jego udziału w światowym handlu[392].

Przegląd polityki handlowej, stanowi regularny mechanizm oceny polityki i praktyki handlowej poszczególnych członków, w kontekście ich wpływu na multilateralny system handlowy. Celami tego systemu są definiowane jako działania zmierzające do: osiągnięcia transparentności i większego zrozumienia polityki handlowej członków WTO oraz przyczynianie się do lepszego wypełniania przez wszystkich członków ich zobowiązań w ramach WTO. Przeglądy polityki handlowej są przeprowadzane przez Organ ds. Przeglądu Polityki Handlowej na podstawie dwóch raportów: dostarczonego przez członka objętego przeglądem oraz raportu sporządzonego przez Sekretariat WTO. Raporty te, wraz z uwagami końcowymi przewodniczącego Rady i protokołem z jej posiedzenia, są publikowane stanowiąc źródło informacji na temat polityki handlowej członka WTO. Co istotne, powyższe raporty nie służą jako podstawa wprowadzenia w życie poszczególnych obligacji nałożonych na poszczególnych członków w związku z członkowstwem w WTO, ani nie powinny być podstawą do działań w procesie rozstrzygania sporów[393].

Obrazuje to, iż wypełnianie przez Organ ds. Rozstrzygania sporów, funkcji przyczyniania się do lepszego wypełniania przez członków zobowiązań istniejących na skutek ich uczestnictwa w systemie Światowej Organizacji Handlu, ma miejsce na skutek realizowania przez tenże funkcji informacyjnej i działaniom na rzecz

---

391 Por. E. W. Bond, J. Trachtman, *China-Rare Earths: Export Restrictions and the Limits of Textual Interpretation*, „World Trade Review" 2016, Nr. 2, s. 189-209.

392 Zob. *Trade policy Reviews*, https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tpr_e.htm [dostęp: 19.6.2023 r.].

393 Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, *op. cit.*, s. 95-96.

transparentności. Ten stan również uwidacznia, charakterystykę omawianego systemu, w którym WTO, będącym przede wszystkim organizacją opartą na dobrej woli stron, i zapewniającą im strukturę organizacyjną ułatwiającą i formalizującą proces współpracy.

Funkcjonowanie Rady Generalnej, pozostaje także ściśle powiązane z ciałami jej podległymi, czyli Radami ds.: Handlu Towarami, Handlu Usługami oraz Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej. Wszystkie z trzech wyżej wzmiankowanych rad, stanowią zgodnie z treścią Porozumienia z Marrakeszu, organy te wykonują funkcje powierzone im na mocy zarówno odpowiednich aktów, regulujących właściwy im filar, z których składa się system WTO jak i nadanych przez Radę Generalną, która musi zatwierdzić regulaminy tychże organizacji[394].

Biorąc pod uwagę, rozważania z poprzedniego podrozdziału, w którym omówiono strukturę jaką nadano organom WTO, w dokumentach traktatowych, pełniących dla nich funkcję konstytucyjną. W których oparto się na tworzeniu środowiska ułatwiającego zainteresowanym stronom-członkom porozumienia, na dochodzenie do porozumienia w kwestiach podległych traktatom GATT, GATS i TRIPS. Należy przyjąć, iż ich kompetencje są w znacznej części zależne od działań Rady Generalnej. Ponadto, wzmiankowanym Radom powierzono niewiele konkretnych samodzielnych uprawnień, a ich ogólne uprawnienie do nadzorowania funkcjonowania odpowiednich porozumień nie obejmuje wyraźnego uprawnienia do podejmowania jakichkolwiek decyzji.[395] W związku z czym, analizując funkcjonalne uprawnienia tychże, należy stwierdzić, iż stanowią one wyspecjalizowane ciała, funkcjonujące w ramach Rady Generalnej, za pośrednictwem której działają.

2.4.1.3. Sekretariat z Dyrektorem Generalnym na czele

Sekretariat Światowej Organizacji Handlu, kierowany przez Dyrektora-Generalnego, to ciało wchodzące w skład struktury organizacyjnej WTO, najmocniej odróżniające się od pozostałych omawianych w tym podrozdziale organów. Powodem tej odrębności, jest jego programowa apolityczność, wynikająca z faktu, iż jego

[394] Art. 4 pkt. 5 Porozumienia z Marrakeszu ustanawiającego Światową Organizację Handlu.

[395] Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, *op. cit.*, s. 125.

głównym zadaniem jest codzienna administracja strukturą organizacyjno-prawną wytworzoną pod auspicjami Światowej Organizacji Handlu[396]. Natomiast, odnosząc się do jej kompetencji, to należy zauważyć, że jako zasada generalna WTO jest organizacją kierowaną przez rządy jej członków, w związku z czym Rada Generalna, pełniąca funkcję głównego organu fachowego nie posiada uprawnień decyzyjnych[397].

Z tych dwóch faktów wynika, iż zakres kompetencji nadanych Sekretariatowi, zgodnie z oficjalną wykładnią WTO polega na: udzielaniu wsparcia technicznego i profesjonalnego Radom i Komitetom WTO, udzielanie pomocy technicznej krajom rozwijającym się, monitorowanie rozwoju handlu światowego, prowadzenie badań ekonomicznych, rozpowszechnianie informacji o działaniach WTO i organizowanie Konferencji Ministerialnych. Sekretariat jest również odpowiedzialny, za zapewnienie pomocy prawnej, w procesie rozstrzygania sporów WTO, a także doradztwo dla rządów pragnących przystąpić do WTO[398]. Wzmiankowane zadania, wyraźnie uwidaczniają ekspercki oraz organizatorski charakter omawianego ciała instytucjonalnego.

Natomiast analizując poszczególne uprawnienia, to należy stwierdzić iż, zadania nadane Sekretariatowi WTO, są niezwykle zróżnicowane. O czym świadczy o tym istniejący w nim podział na wydziały, spośród których możemy wyróżnić wydział: Przystąpienia, zajmujący się ułatwianiem negocjacji między członkami WTO a podmiotami zainteresowanymi dołączeniem, Rolnictwa i Surowców, zajmujący się wszystkimi sprawami związanymi z negocjacjami prowadzonymi w zakresie rolnictwa, Komitet ds. Negocjacji Handlowych, będący wsparciem techniczno-merytorycznym dla Konferencji Ministerialnej, Rady Generalnej, Komitetu ds. Negocjacji Handlowych oraz Organu Rozstrzygania Sporów, Dostaw, służący do wspierania poszczególnych członków w wysiłkach zmierzających do osiągnięcia konkretnych rezultatów ustalonych na Konferencji Ministerialnej, Rozwoju, monitorującym i dostarczającym informacji kierownictwu wyższego szczebla o kwestiach związanych z handlem i rozwojem, Badań Ekonomicznych i Statystyki, zapewniającym analizy ekonomiczne i

---

396 *Ibidem*, s. 130.

397 Zob. *Overview of the WTO Secretariat*, https://www.wto.org/english/thewto_e/secre_e/intro_e.htm [dostęp: 20.6.2023 r.].

398 *Ibidem*.

badania wspierające działania operacyjne WTO, Instytut Szkoleń i Współpracy Technicznej, którego działania opierają się na pomocy instytucjonalnej krajom rozwijającymi się, Własności Intelektualnej, Zamówień Rządowych i Konkurencji, zajmującym się pracami związanymi z porozumieniem TRIPS, Handlu Usługami i Inwestycji zapewniającym wsparcie i doradztwo techniczne w zakresie wdrażania układu GATS, Dostępu do Rynków, odpowiedzialny za pomoc we wdrażaniu niektórych z najbardziej tradycyjnych porozumień systemu GATT-WTO czy też Handlu i Środowiska, udzielającego wsparcia na styku tych dwóch wartości.

Ponadto, w ramach Sekretariatu Światowej Organizacji Handlu, istnieją wydziały zajmujące się kwestiami czysto administracyjnymi, mianowicie działy: Administracji i Usług Ogólnych, Zasobów Ludzkich, Rozwiązań Informatycznych, Usług Językowych i Dokumentacyjnych, Prawny, czy też Biuro Nadzoru Wewnętrznego pełniące funkcję kontrolną w ramach omawianego systemu. W ramach Sekretariatu, możemy również wyróżnić departamenty nakierowane na kontakt ze światem zewnętrznym, którymi są działy: Informacji i Relacji Zewnętrznych, Zarządzania Wiedzą i Informacją, Pomocy Akademickiej i Programu Przewodniczących WTO, Regulaminów, oraz do spraw Przeglądu Polityki Handlowej. Na czele każdego z nich stoi Dyrektor, który pozostaje podległy służbowo a zarazem odpowiedzialny przed Zastępcą Dyrektora-Generalnego lub bezpośrednio przed Dyrektorem-Generalnym[399].

W powyższym podziale możemy zauważyć niezwykle szeroki zakres kompetencji przydanych Sekretariatowi Światowej Organizacji Handlu. Które można podzielić na wydziały pełniące rolę: funkcjonalne, informacyjne i łącznościowe oraz wspomagające.[400] Aczkolwiek należy również zaznaczyć, iż powyższy podział nie zawsze musi odpowiadać istniejącemu podziałowi obowiązków między Dyrektorem-Generalnym, a poszczególnymi jego Zastępcami, gdyż podział ten jest uzależniony od dyskrecjonalnej decyzji Dyrektora-Generalnego.[401]

Podsumowując kompetencje Sekretariatu Światowej Organizacji Handlu, należy zwrócić uwagę, iż jest to organizacja, która ze względu na charakter ekspercki oraz programowo apolityczny w Światowej Organizacji Handlu, kierowanej przez

---

[399] Zob. *Divisions*, https://www.wto.org/english/thewto_e/secre_e/div_e.htm [dostęp: 20.6.2023 r.].

[400] Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, *op. cit.*, s. 134.

[401] *Ibidem*.

członków pełni rolę doradczą oraz wsparcia administracyjnego i prawnego. W związku z czym, jej kompetencje nie polegają na uprawnieniu do działań, mających bezpośrednie przełożenie na kształt systemu prawnego WTO, o czym świadczy między innymi brak posiadanych przez nią kompetencji, do przeprowadzania działań kształtujących system prawny powszechnego porządku handlu międzynarodowego. Aczkolwiek podchodząc do tejże problematyki z punktu widzenia spoistości strukturalnej wzmiankowanego systemu, jest ona kluczowa, gdyż jednym z podstawowych zarzutów przedstawianych poprzedzającemu Światową Organizację Handlu, systemowi GATT, były czynniki takie jak: opóźnienia w procesie powoływania komisji czy też nieprofesjonalizm jej członków[402]. W związku z czym, mimo braku wyraźnych kompetencji, polegających na uprawnieniu do samodzielnych działań, wykraczających poza wsparcie i doradztwo, samo istnienie profesjonalnego i apolitycznego Sekretariatu, pozostaje niezwykle istotną cechą, niezbędną dla stabilnego trwania systemu handlu światowego wytworzonego pod auspicjami WTO.

Dodatkowo, podsumowując całość rozważań dotyczących kompetencji Światowej Organizacji Handlu, i jej poszczególnych organów, to nie trudno zauważyć, iż w ramach systemu, pozostają one ściśle powiązane z legitymizacją polityczną danego organu. Konferencja Ministerialna oraz w mniejszym stopniu Rada Generalna, jako organy posiadające ten rodzaj legitymacji, są kompetentne do kształtowania tegoż systemu. Natomiast pozostałe organy, które przyjęły bardziej ekspercką, apolityczną formę są zredukowane jedynie do funkcji pomocniczych. W związku z czym, *de facto* mogą mieć one swój wpływ w procesie kształtowania się systemu, ale należy stwierdzić, iż ostateczny wpływ mają *de iure* wyłącznie ciała legitymizowane politycznie.

2.5. System aksjologiczny Światowej Organizacji Handlu

System wytworzony pod auspicjami Światowej Organizacji Handlu, stanowi zarówno instytucjonalny jak i normatywny rdzeń powszechnego systemu prawa handlowego, który wykazuje znaczny, choć jednocześnie typowy dla organizacji

[402] Zob. R. R. Ludwikowski, *Handel Międzynarodowy*, s. 117.

międzynarodowej o podobnej randze, stopień instytucjonalnego i normatywnego skomplikowania. Jest to szczególnie widoczne, gdy prześledzimy przedmiot zainteresowań prawa Światowej Organizacji Handlu, który rozciąga się od taryf celnych, kwot importowych i formalności celnych do obowiązku licencyjnego, bezpieczeństwa żywnościowego czy też kwestii bezpieczeństwa narodowego[403]. Czynnik ten obrazuję, iż rola wzmiankowanego systemu we współcześnie wytworzonym porządku światowym jest niewątpliwie niezwykle doniosła, co objawia się w tym, że wytworzony przezeń multilateralny system handlowy, stanowi najważniejsze narzędzie w zarówno w światowym procesie rozwoju ekonomicznego[404] jak i zinstytucjonalizowanej kooperacji gospodarczej istniejącej w międzynarodowej przestrzeni prawnej[405].

Wzmiankowany stopień rozbudowania systemu sprawia, iż konieczne jest wykorzystywanie w kontekście WTO systemu aksjologicznego, mającego za zadanie definiowanie zasad generalnych, jakim miałby kierować się, omawiany system współpracy międzynarodowej. Można go odnaleźć w treści aktów stanowiących filary prawne, zawierające normy, zgodnie z którymi Światowa Organizacja Handlu określa swój zakres zainteresowań. W tym kontekście kluczowe okazują się: Układ GATT, Układ GATS oraz Porozumienie TRIPS. W których to aktach możemy odnaleźć normy stanowiące materialno-prawną podstawę stosowania porządku prawnego WTO, przez instytucje tejże organizacji.

System, przybiera kształt naczelnych, jasnych i przejrzystych zasad, które przybrały charakter aksjomatyczny. W ich skład wchodzą zasady: niedyskryminacji i równego traktowania, która wyraża się w zasadzie największego uprzywilejowania, traktowania narodowego, wzajemności ustępstw i korzyści, powinności używania przez państwa ceł zamiast środków pozataryfowych, konsultacji oraz odważnego i zdecydowanego dążenia do rozwoju i reform ekonomicznych[406].

---

[403] Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, *op. cit.*, s. 35.

[404] Zob. J. Sewell, P. Sutherland, D. Weiner, *Challenges Facing the WTO and Policies to Address Global Governance*, [w:] *The Role of the World Trade Organization in Global Governance*, red. G. Sampson, wyd. United Nations University Press, New York 2001, s. 81.

[405] Zob. M. Wolf, *What the World Needs from the Multilateral Trading System*, [w:] *The Role of the World Trade Organization on Global Governance*, red. G. Sampson, wyd. United Nations University Press, New York 2008, s. 81.

[406] Zob. P. Czubik, B. Kuźniak, *Organizacje międzynarodowe*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2004, s. 63.

2.5.1. Podstawowe zasady GATT

System aksjologiczny, zawarty w treści Układu Ogólnego w sprawie Taryf Celnych i Handlu, w wersji z roku 1947, został w całości adaptowany do funkcjonowania w reżimie Światowej Organizacji Handlu. Reguły odnoszące się ściśle do porządku prawnego uregulowanego w tej regulacji to: zasada niedyskryminacji składająca się z koncepcji kraju największego uprzywilejowania uzupełnianą przez regułę statusu narodowego, reguła wolnego handlu oraz reguła negocjacji wielostronnych[407].

2.5.1.1. Klauzula największego uprzywilejowania

Pierwsza z wymienionych zasad, którą stanowi Klauzula Największego Uprzywilejowania, jest wywodzona z treści pierwszych dwóch artykułów Układu GATT, która zarazem stanowi najważniejszą normę istniejącą w systemie prawnym Światowej Organizacji Handlu, bez której tenże system by nie mógł funkcjonować[408]. Mówi ona o tym, iż wszelkie koncesję handlowe zaoferowane jednemu państwo jednocześnie przysługują wszystkim partnerom handlowym, z wyjątkiem tych, którzy zostali ich *expressis verbis*, w wypadkach przewidzianych w treści porozumienia GATT pozbawieni tego przywileju[409]. Warto również napomnieć, iż zasada ta w musi być w przez państwa-członków WTO, stosowana w sposób natychmiastowy i bezwarunkowy, co oznacza, że przyznanie tychże praw nie może być uzależnione od analogicznych działań innych członków Światowej Organizacji Handlu[410].

W związku z czym, za konieczne jest określenie wyjątków, które występują zgodnie z Układem GATT. Ze względu na doniosłą wagę omawianej reguły, dla systemu handlu światowego, i jej statusu zasady generalnej, określenie przypadków w których jest ona wyłączona, pozwoli na dogłębniejsze zrozumienie tego systemu.

---

[407] Zob. R. R. Ludwikowski, *Handel Międzynarodowy*, s. 90-91.

[408] Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, *op. cit.*, s. 36.

[409] Zob. R. R. Ludwikowski, *Handel Międzynarodowy*, s. 90.

[410] Zob. Ł. Gruszczyński, M. Menkes, Ł. Nowak, *op. cit.*, s. 38.

Zgodnie z treścią Układu Ogólnego w sprawie Taryf Celnych i Handlu, klauzuli największego uprzywilejowania nie podlegają kraje: funkcjonujące według paradygmatu gospodarki centralnie planowanej, w przypadku których udzielane koncesje nie uruchamiały bodźców rynkowych oczekiwanych przez strony porozumienia funkcjonujące zgodnie z zasadami wolnorynkowymi. Dodatkowo, kraje znajdujące się w obszarach unii celnych i sfer wolnocłowych, mające prawo do przyznania pozostałym członkom znajdujących się w tychże specjalnych przywilejów. Układ ponadto, dozwala na specjalne traktowanie mające swoje źródła w uwarunkowaniach historycznych, a także kraje dozwala na obniżony standard ochrony w stosunku do krajów rozwijających się, od których nie wymaga się ekwiwalentnych koncesji w do tych, które proponują im wysoce uprzemysłowione kraje. Dodatkowo, w treści interesującego nas aktu zawarto konstrukcje zwolnienia partnerów handlowych od nałożonych zobowiązań, które było możliwe tylko w nadzwyczajnych okolicznościach za zgodą większości 2/3 przynajmniej połowy krajów należących do GATT a potem WTO[411]. Analizując powyższe czynniki, warto zauważyć, iż znaczna większość z wzmiankowanych wyjątków, polega na istnieniu dodatkowych przywilejów, których istnienie jest uzasadnione określonym kontekstem historycznym, gospodarczym, czy też rozwojowym. Jedynym wyjątkiem, jest traktowanie krajów o gospodarce centralnie planowanej, które są *de facto*, wykluczone z uczestnictwa w systemie Światowej Organizacji Handlu.

W praktyce istnienie zasady najwyższego uprzywilejowania oznacza, iż przyznanie preferencji w stosunku do jednego z krajów będących stroną omawianego systemu, musi jednocześnie oznaczać przyznane pozostałym krajom-członkom WTO analogicznych uprawnień[412], co stanowi regulację opartą na zasadzie skuteczności regulacji oraz przywilejów występujących *erga omnes*,[413] a zarazem jest niezbędne dla celów utworzenia powszechnego i przykładającego dużą wagę do zapewnienia niedyskryminacji w stosunku do żadnego ze swoich członków systemu handlu międzynarodowego.

---

411 *Ibidem*, s. 90-91.

412 Zob. B. Stępień-Załucka, *Geneza i działalność Światowej Organizacji Handlu (WTO)* ..., s. 225.

413 Zob. T. Białowąs, *Rozwój handlu międzynarodowego po II wojnie światowej*, wyd. Europejskie Centrum Edukacyjne, Toruń 2006, s. 12-14.

2.5.1.2. Status narodowy

Druga z wymienionych zasad, mówiącą o zapewnienia Statusu Narodowego, stanowi bezpośrednie uzupełnienie klauzuli największego uprzywilejowania, z którą razem tworzą regulację antydyskryminacyjne, stanowiące rdzeń regulacji uniemożliwiających prowadzenie przez poszczególnych członków WTO, protekcjonistycznej polityki handlowej[414].

Oznacza ona, że produkty, usługi oraz dobra uznawane za własność intelektualną pochodzącą z importu, uzyskuje co najmniej identyczny stopień ochrony jak produkty, usługi i dobra własności intelektualnej, pochodzące z kraju przyjmującego te produkty[415]. Co w praktyce zasada ta oznacza zakaz stosowania jakichkolwiek podatków, opłat a także wszelakich innych wewnętrznych ograniczeń ilościowych, w procesie sprzedaży, oferowania, zakupu, dystrybucji i użytkowania na terenie wewnętrznym towarów, produktów i usług, pochodzących z innego kraju, będącego stroną systemu Światowej Organizacji Handlu[416].

Za jedyną dopuszczalną formę dyskryminacji uznaję się stosowanie ceł, w stosunku do importowanych towarów. Ale nawet te cła, nie mogą być w wysokości wyższej niż w wynika to z zobowiązań zawartych w listach koncesyjnych danego członka WTO. W ten sposób regulacja ta, zapewnia dostęp do rynku wynikający z tychże list, walcząc zarówno z dyskryminacją bezpośrednią (poprzez różnicę w opodatkowaniu) jak i pośrednią (polegającą przykładowo na bardziej rygorystycznych standardach, które produkty importowane musiałyby spełniać)[417]. Natomiast jedyne wyjątki od tejże zasady, funkcjonujące w reżimie prawnym WTO, tyczą się: przetargów publicznych, istniejących wyjątków w zakresie subsydiów a także dotyczących krajowej produkcji filmowej[418].

---

[414] Zob. Ł. Gruszczyński, M. Menkes, Ł. Nowak, *op. cit.*, s. 40.

[415] Zob. R. R. Ludwikowski, *Handel Międzynarodowy*, s. 91.

[416] Zob., B. Stępień-Załucka, *Geneza i działalność Światowej Organizacji Handlu (WTO)* ..., s. 225.

[417] Zob. Ł. Gruszczyński, M. Menkes, Ł. Nowak, *op. cit.*, s. 40.

[418] *Ibidem*, s. 42-43.

Podsumowując widać że, zasada statusu narodowego oraz klauzula największego uprzywilejowania, są regulacjami stanowiącymi funkcjonalną całość, wzajemnie się uzupełniając, współtworząc istniejącą w systemie aksjologicznym Światowej Organizacji Handlu normę antydyskryminacyjną. Warto wspomnieć, iż te dwie normy łączy pewne podobieństwo, mianowicie obie są nakierunkowane na usunięcie jakichkolwiek przejawów dyskryminacji w handlu oraz tendencji protekcjonistycznych. Jednocześnie dzieli je zasadnicza różnica. A mianowicie, klauzula największego uprzywilejowania, jest ukierunkowana na regulację stosunków odnosząca się do międzypaństwowych stosunków handlowych, tworząc w systemie Światowej Organizacji Handlu przestrzeń w której, produkty pochodzące z poszczególnych państw-członków WTO cieszą się identycznym stopniem ochrony. Natomiast uzupełniający tą regulację status narodowy, stanowi rozszerzenie tejże zasady na stosunki wewnętrzne, oznaczając równe traktowanie przez poszczególne państwa produktów krajowych z importowanymi.

2.5.1.3. Reguła wolnego handlu

Jako, że promocja reguły wolnego handlu, była jednym z fundamentalnych celów aksjologicznych, której realizacji służyło utworzenie Światowej Organizacji Handlu, to oczywistym jest, że jej ochrona stanowi fundamentalny problem, w kontekście obowiązującego w ramach tej organizacji ładu międzynarodowego. Aczkolwiek, należy dobrze rozumieć to pojęcie, gdyż nie możemy rozumieć tej zasady, poprzez proste i politycznie motywowane przeciwstawienie jej gospodarce centralnie planowanej, który to wniosek nasuwa się, biorąc pod uwagę zarówno historię porozumienia GATT, powstałego w 1947 roku, jak i treść tej regulacji, w której możemy znaleźć obowiązywanie tej reguły, jako niezbędnej dla stosowania fundamentalnej dla systemu handlu światowego, reguły największego uprzywilejowania.

Jednak musimy zauważyć, iż zgodnie z definicją słownikową pojęcia te nie są wzajemnie przeciwstawne. Antonim wolnego handlu[419] stanowi protekcjonizm[420], gdzie kryterium podziały określa obecność ceł, subsydiów, kwot importowych oraz innych ograniczeń lub utrudnień nałożonych na gospodarcze podmioty zagraniczne. Natomiast gospodarka centralnie planowana[421] jest przeciwstawiana gospodarce rynkowej[422], w którym to przypadku kryterium podziału stanowi stopień kontroli centralnej władzy państwowej nad systemem gospodarczym. W związku z czym, te dwa podziały teoretycznie, stanowią niezależne od siebie zmienne. Dodatkowo należy zauważyć, iż pierwszy z wymienionych podziałów jest związany z prawem międzynarodowym, natomiast drugi dotyka stosunków między państwem a podmiotami podległymi jego władztwu.

W związku z czym, reguła wolnego handlu w rozumieniu Układu GATT, polega na na przeciwstawieniu się tendencjom protekcjonistycznym, poprzez redukcję barier handlowych i zwiększenie swobodnego przepływu towarów przez granicę państw. Środki, z których ten układ korzysta dla realizacji tego celu polegają na: ograniczeniu barier handlowych do barier celnych, przy jednoczesnej redukcji wszystkich innych ograniczeń a w szczególności kwot handlowych oraz sprzeciwie w stosunku do subsydiowania eksportu przez państwo[423].

2.5.1.4. Reguła negocjacji wielostronnych

Kolejny z aksjomatów, konstytutywnych dla porządku GATT, stanowi reguła negocjacji wielostronnych. Objawia się ona, poprzez sposób działania w reżimie Światowej Organizacji Handlu, który ma miejsce w wyniku szeregu rund wielostronnych negocjacji międzynarodowych[424], w których wszelakie decyzje są

---

[419] Free Trade, [w:] *Encyclopedia Brittanica*, https://www.britannica.com/topic/free-trade [dostęp: 22.6.2023 r.].

[420] Protectionism, [w:] *Encyclopedia Brittanica*, https://www.britannica.com/money/topic/protectionism [dostęp: 22.6.2023 r.].

[421] Command economy, [w:] *Encyclopedia Brittanica*, https://www.britannica.com/money/command-economy [dostęp: 22.6.2023 r.].

[422] Market (economics), [w:] *Encyclopedia Brittanica*, https://www.britannica.com/money/topic/market [dostęp: 22.6.2023 r.].

[423] Zob. R. R. Ludwikowski, *Handel Międzynarodowy*, s. 91.

[424] *Ibidem*.

podejmowane poprzez proces negocjacji[425], zakończonych osiągnięciem konsensusu przez rządy państw członkowskich.[426]

Takie podejście do konstrukcji omawianego systemu, ma zasadnicze znaczenie w kontekście funkcjonowania w wysoce asymetrycznym systemie światowym, charakteryzującym się obecności państwa hegemonicznego, które zgodnie z logiką egoizmu narodowego, będzie podejmować działania promujące wolny handel w sposób, który będzie korzystny głównie przede wszystkim dla jego partykularnych interesów gospodarczych.[427] W związku z czym, funkcjonowanie w ramach Światowej Organizacji Handlu, funkcjonującej jako, samodzielnie egzekwujący zbiór norm, podejmowanych w oparciu o ustrukturyzowany interes państw członkowskich, oznacza, że systemowo wszystkie państwa zyskają na członkostwie w tymże systemie.[428] Gdyż stanowi on krok w kierunku utworzenia scentralizowanego systemu handlu międzynarodowego, odznaczającego się większymi możliwościami egzekwowania prawa w tej dziedzinie.[429] Które by zostało przyjęte, musi odzwierciedlać kompromisowe stanowisko, między poszczególnymi państwami oraz ich interesami handlowymi, co też widzimy, biorąc pod uwagę dotychczasową praktykę Konferencji Ministerialnych Światowej Organizacji Handlu.

2.5.2. Podstawowe zasady GATS

System aksjologiczny, zawarty w treści Układu Ogólnego w sprawie Handlu Usługami, podobnie co w przypadku systemu stosowanego w poprzednio omawianej GATT, opiera się na klauzuli największego uprzywilejowania oraz zasadzie narodowego traktowania.[430] Aczkolwiek analizując szczegóły, zawarte w regulacjach obowiązujących w przypadku obydwu Układów, możemy zauważyć zasadnicze różnice

---

[425] Zob. T. Białowąs, *Rozwój handlu międzynarodowego po II wojnie światowej*, s. 16.

[426] Zob. *What we do*, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/what_we_do_e.htm, [dostęp: 22.6.2023 r.].

[427] Zob. S. D. Krasner, *State Power and the Structure of International Trade*. „World Politics" 1976, Nr 3, s. 321–323.

[428] Zob. C. L. Davis, M. Wilf, *WTO Membership*, [w:] *The Oxford Handbook of the Political Economy of International Trade*, red. L. Martin, wyd. Oxford University Press, Oxford, Nowy Jork 2015, s. 384.

[429] *Ibidem*.

[430] Zob. M. Kruszka, *Międzynarodowy handel usługami w świetle zasad WTO*, „Ekonomia" 2001, Nr 3, s. 125.

odnoszące się do sposobu definiowania tychże aksjomatów w wzmiankowanych aktach prawnych.

Mówiąc o różnicach dotyczących stosowania klauzuli największego uprzywilejowania, w tych aktach, należy zwrócić uwagę na możliwość uchylenia stosowania tejże normy, w razie wystąpienia sytuacji, w której dany kraj przed podpisaniem Umowy GATS oznajmi, iż nie będzie stosował się do niej w odniesieniu do pewnego sektora, należącego do przedmiotowego obszaru Układu Ogólnego w sprawie Handlu Usługami. Natomiast odnosząc się do zasady narodowego traktowania, należy stwierdzić, że w porównaniu z reżimem powstałym na bazie Układu Ogólnego w sprawie Handlu Towarami, zachodzą dwie istotne różnice między jej zastosowaniem w tychże systemach normatywnych. Pierwsza z nich polega na stosowaniu tejże zasady, tylko w sytuacji gdy dany kraj przyjął na siebie takie zobowiązanie w obrębie konkretnego podsektora usług. Natomiast druga różnica polega na tym, iż formalnie równe traktowanie, nie jest wymagane w interesującej nas w niniejszym podrozdziale Umowie. Zamiast tego obowiązku oczekuję się, by kraje podległe reżimowi aksjologicznemu Światowej Organizacji Handlu, nie używały w obrębie handlu usługami nieznieksztalcających warunków konkurencji środków[431].

Ponadto, istotna w kontekście systemu GATS, jest konieczność przejrzystości wewnętrznych regulacji, zaakcentowana w treści porozumienia poprzez obowiązki: niezwłocznego opublikowania wszyskich stosowanych powszechnie obowiązujących środków, istniejąca wraz z obowiązkiem regularnego informowania rady o wprowadzeniu jakichkolwiek zmian mających przełożenie na handel usługami[432]. Jest to przejaw występowania zasady transparencji, służącej jako podstawa opartej na normach międzynarodowej polityki handlowej oraz podtrzymywania stabilności i przewidywalności norm prawa handlowego w poszczególnych reżimach prawnych państw podległych systemowi Światowej Organizacji Handlu[433].

Aczkolwiek, najbardziej charakterystyczną cechą aksjologii układu GATS, stanowi obecność w wzmiankowanym systemie barier dotyczących ograniczeń się

---

[431] *Ibidem*, s. 125-126.

[432] *Ibidem*, s. 126.

[433] Zob., M. Matsushita, *Basic principles of the WTO and the Role of Competition Policy*, „Washington University Global Studies Law Review" 2004, Nr 3 s. 368.

krajowego rynku usług. Opierają się one na sześciu rodzajach możliwych barier dostępowych, którymi są: ograniczenia liczby usługodawców, ograniczenia całkowitej wartości usługowych albo aktywów, ograniczenia całkowitej ilości transakcji usługowych, ograniczenia, w postaci kontyngentów lub w inny sposób, całkowitej liczby osób które mogą być zatrudnione w danym sektorze usług lub przez konkretnego usługodawcę, środków które ograniczają lub wymagają szczególnego rodzaju formy prawnej, za pomocą której usługodawca może świadczyć usługę oraz ograniczenia nałożone na udział kapitału zagranicznego. Powyższe środki, nie są zakazami o charakterze ogólnym, tylko wynikającymi zobowiązania danego członka, umieszczonego w jego liście zobowiązań szczegółowych, które co do zasady mają charakter trwały[434].

2.5.3. Podstawowe zasady TRIPS

Ostatnim z aktów współtworzących trójfilarowy system działający pod auspicjami Światowej Organizacji Handlu, stanowi Porozumienie w sprawie Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej. Ponadto, analogicznie do poprzednio omawianych systemów aksjologicznych, odpowiednio dotyczących problematyki handlu towarami oraz handlu usługami w reżimie WTO, głównymi zasadami obowiązującymi w tymże reżimie są, fundamentalne dla porządku prawnego Światowej Organizacji Handlu zasady traktowania narodowego oraz najwyższego uprzywilejowania[435]. Podobnie, jak w przypadku zasad aksjologicznych występujących w poprzednich regulacjach, także normy chroniące pawa własności intelektualnej nie mają charakteru absolutnego. Podlegają one bowiem rozmaitym wyłączeniom, do których zaliczają się między innymi wyjątki od zasad generalnych: obejmujące korzyści wynikające z zasady wzajemności w oparciu o postanowienia konwencji berneńskiej[436] i rzymskiej[437], a także specjalne korzyści wynikające z porozumień międzynarodowych

[434] Zob. Ł. Gruszczyński, M. Menkes, Ł. Nowak, *op. cit.*, s. 72-73.

[435] *Ibidem*, s. 76-77.

[436] Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych, sporządzona w Bernie dnia 9 września 1886 r.

[437] Konwencja rzymska o ochronie artystów, producentów fonogramów oraz organizacji nadawczych, sporządzona w Rzymie dnia 16 października 1965 r.

dotyczących ochrony własności intelektualnej, obowiązujących przed wejściem w życie porozumienia TRIPS, pod warunkiem, że zostały one notyfikowane w Radzie ds. TRIPS, nie powodując jednocześnie arbitralnych lub nieuzasadnionych działań dyskryminacyjnych[438].

Ponadto, w porozumieniu TRIPS, zawarto szeregi zasad szczegółowych dotyczących poszczególnych praw własności intelektualnej. Do których zaliczają się regulację dotyczące: praw autorskich włączając w to, normy im pokrewne, praw chroniących znaki towarowe a także patentów. Pierwszy z wymienionych stanowiąc inkorporację i rozwinięcie zasad istniejących w konwencji berneńskiej, stanowi iż, przedmiotem ochrony stanowią wszelkie utwory literackie, naukowe i artystyczne, bez względu na sposób i formę ich wyrażenia. Druga norma szczegółową, chroniąca znaki towarowe stanowi zmodyfikowaną inkorporację norm konwencji paryskiej o ochronie własności przemysłowej[439], zgodnie z którą przedmiotem ochrony jest, jakikolwiek znak lub połączenie znaków, umożliwiające odróżnienie towarów lub usług pochodzących od innych przedsiębiorstw. Natomiast trzecia z wymienionych norm szczegółowych, dotyczy ochrony patentów, definiując je jako wynalazki, produkty i procesy ze wszystkich dziedzin techniki, które muszą kumulatywnie spełniać przesłanki: nowości, elementu wynalazczego i zdatności do przemysłowego wykorzystania. Podobnie, jak w poprzednio wzmiankowanych aksjomatach, należy wspomnieć, iż te normy nie mają charakteru absolutnego, podlegając rozmaitym wynikającym ze specyfiki przedmiotu będącego podmiotem zainteresowań wyłączeniom[440].

[438] Zob. Ł. Gruszczyński, M. Menkes, Ł. Nowak, *op. cit.*, s. 72-73.

[439] Konwencja paryska o ochronie własności przemysłowej, sporządzona w Paryżu dnia 20 marca 1883 r.

[440] Zob. Ł. Gruszczyński, M. Menkes, Ł. Nowak, *op. cit.*, s. 77-82.

Rozdział 3: Ochrona praw człowieka w działalności Światowej Organizacji Handlu

3.1. Aksjologia praw człowieka w systemie Światowej Organizacji Handlu

Światowa Organizacja Handlu, nie stanowi jedynie globalnej organizacji, istniejącej w wysoce sformalizowanej formie instytucjonalnej, której celem jest nadzór i liberalizacja regulacji prawno-międzynarodowych, dotyczących międzynarodowej wymiany handlowej. Ale równocześnie jest systemem, który posiada, ściśle określoną strukturę aksjologiczną, mającą za zadanie jasne definiowanie zasad, jakimi powinien kierować się system współpracy międzynarodowej, zachodzącej miedzy poszczególnymi państwami, w kontekście wymiany handlowej. Aksjologia ta, ma postać jasnych i przejrzystych zasad naczelnych, do których zaliczają się normy, takie jak: niedyskryminacja, równe traktowanie, zasada największego uprzywilejowania, traktowanie narodowe, wzajemność ustępstw i korzyści, powinność korzystania z ceł, w miejsce środków pozataryfowych, konsultacji a także dążność do rozwoju i reform ekonomicznych.[441]

Ponadto musimy zauważyć, iż niezależnie czy mowa o porządku powszechnym[442], regionalnym[443] czy też krajowym[444], system ochrony Praw Człowieka pozostaje dziedziną ściśle i nierozerwalnie związaną z wartościami stojącymi u jego fundamentów, które podobnie jak w przypadku systemu opartego na WTO, określiły kształt i zakres tego systemu. W tym przypadku, swoiste wartości konstytucyjne przybrały postać norm opartych na prawno-naturalnej koncepcji przyrodzonych praw, właściwych dla każdego człowieka na podstawie posiadanej przez niego godności oraz gwarantujących w sposób równy każdemu człowiekowi jego prawa i wolności.

W związku z czym, uzasadnionym pozostaje stwierdzenie, iż jest to system, którego nieodłącznym elementem pozostaje, podlegający stałej ewolucji system

---

441 Zob. P. Czubik, B. Kuźniak, *Organizacje międzynarodowe*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2004, s. 63.

442 Zob. A. Kociołek-Pęksa, J. Menkes, *Aksjologia praw człowieka. O przesłankach i determinantach współczesnego dyskursu w filozofii prawa międzynarodowego*, „Zeszyty naukowe SGSP" 2018, Nr 2.

443 Zob. *Prawa człowieka - aksjologia Unii Europejskiej*, https://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/A8F3C4315BAC2955C12578E30042928A/$file/Prawa%20cz%C5%82owieka.pdf [dostęp: 1.2.2024 r.].

444 Zob. P. Ruczkowski, *Aksjologia Konstytucji RP, czyli od wartości do prawa pozytywnego*, „Political Dialogues" 2021, Nr 1, s. 104.

aksjologiczny, charakteryzujący się poszukiwaniem środków prowadzących do zapewnienia wolności od niedostatku i prawem do godnego życia każdemu człowiekowi niezależnie od rasy, płci, przekonań, obywatelstwa czy też jakichkolwiek innych cech warunkujących[445].

Na podstawie powyższych faktów, możemy łatwo stwierdzić, iż mamy do czynienia z dwoma systemami prawnymi, posługującymi się właściwymi dla nich aksjomatami, które podlegają wartościowaniu, przez co nasuwa się wniosek, iż istnieje pewna przestrzeń w których aksjomaty stojące u podstawy Światowej Organizacji Handlu a także systemu ochrony Praw Człowieka, pozostają w stosunku do siebie styczne, bądź ich zakres może się krzyżować.

Co oczywiście, budzi pytanie o ich wzajemny stosunek, zachodzący w sytuacjach zajścia wzmiankowanych relacji krzyżowania lub kolizji. Pytanie to pozostaje niezwykle zasadne, zwłaszcza jeżeli weźmiemy pod uwagę przedmioty zainteresowania powyższych dziedzin, które stanowią, tak odmienne dziedziny jak, w przypadku praw człowieka, ochrona wywodzących się z samej istoty człowieczeństwa podstawowych praw i wolności, natomiast w przypadku regulacji istniejących w reżimie Światowej Organizacji Handlu, działanie na korzyść międzynarodowej wymiany handlowej i gospodarczej.

Jednakże, pomimo tak znaczących różnic, musimy również zauważyć, iż opisywane dziedziny łączy wiele czynników. Pierwszy z nich stanowi wspólna geneza. Bowiem zarówno prawa człowieka jak i międzynarodowe prawo handlowe, powstały i rozwijały się na skutek zakończenia drugiej wojny światowej i powstania ładu międzynarodowego, opartego na doktrynie liberalizmu. Ponadto, w stosunkach z poszczególnymi państwami, przybierają one podobną formę, opierając się na ograniczeniu ich dyskrecjonalnych kompetencji, na rzecz zagwarantowania praw jednostkowych[446]. Ponadto, nauka uznaje rządy prawa[447], a także: wolność jednostek, zakaz dyskryminacji, prawo do sądu, promocję dobrobytu społecznego, osiąganą przez

---

[445] Zob. A. Kociołek-Pęksa, J. Menkes, *Aksjologia praw człowieka jako wyznacznik pragmatyzmu ONZ. Nowy paradygmat bezpieczeństwa i prawa człowieka - metaforyzacje w prawie*, „Przegląd Zachodni" 2018, Nr 1, s. 153-154.

[446] Zob. B. Ziemblicki, *Ochrona praw człowieka w systemie Światowej Organizacji Handlu*, wyd. Dom Organizatora, Toruń 2013, s. 19.

[447] Zob. T. Cottier, *Trade And Human Rights: A Relationship to Discover,* „Journal of International Economic Law" 2002, Nr 1, s. 115.

współpracę obywateli czy też istnienie kontroli parlamentarnej[448], za cechy wspólne dla obydwu z interesujących nas systemów.

Niniejsze czynniki, uwidaczniają istnienie dwóch trendów istniejących we wzajemnych stosunkach, zachodzących między systemami ochrony praw człowieka, a systemem Światowej Organizacji Handlu, które opierają się na stojących u ich podstaw wartościach.

Pierwszy z nich, wzajemnie oddalający je od siebie wywodzi się z głównego przedmiotu zainteresowań tychże instytucji. W przypadku systemów ochrony praw człowieka, są to przyrodzone i prawno-naturalne prawa jednostkowe, opierające się na przyrodzonej godności. Natomiast w przypadku Światowej Organizacji Handlu, dobrem nadrzędnym jest wolność handlu międzynarodowego. Czyli, głównym obiektem zainteresowania w pierwszym przypadku jest dobro jednostki, które system międzynarodowy ma obowiązek chronić, natomiast w drugim przypadku, to dobro samego systemu istniejącego, w przestrzeni międzynarodowej jest głównym przedmiotem zainteresowania.

Warto w tym miejscu zauważyć, iż handel, zgodnie z definicją słownikową[449], stanowi działalność polegającą na kupowaniu towaru od kogoś i sprzedawaniu go następnie z zyskiem komuś innemu. Co w przypadku handlu międzynarodowego oznacza, zysk osiągany nie przez jednostkę a poszczególne państwa czy też organizacje będące aktorami stosunków międzynarodowych. W związku z czym, należy przyjąć, iż mamy do czynienia z sytuacją, w której z jednej strony mamy do czynienia z prawami jednostkowymi, opartymi na pojęciu przyrodzonej godności ludzkiej, natomiast z drugiej strony celem ostatecznym drugiego porządku jest zysk objawiający się w stosunkach, których stronę stanowią zbiorowości. Takie sformułowanie alternatywy, w sposób skrajny, uwidacznia widoczne napięcie, którym można wyjaśniać zachodzące nieścisłości między obydwoma z interesujących nas porządków.

---

[448] Zob. E. U. Petersmann, *The WTO Constitution and Human Rights*, „Journal of International Economic Law" 2000 Nr 1, s. 19.

[449] Handel, [w:] *Wielki słownik języka polskiego,* https://wsjp.pl/haslo/podglad/18211/handel [dostęp: 1.2.2024 r.].

Jednakże, opisywana relacja nie jest jednowymiarowa, gdyż równocześnie z wyżej opisanym stosunkiem zachodzi drugi, z kolei przybliżający ochronę praw człowieka, z systemem Światowej Organizacji Handlu. Trend ten, można wywieść z zbliżonego pochodzenia tych instytucji, co objawia się między innymi: powstaniem w podobnym okresie historycznym, mianowicie oba porządki wywodzą się z podobnego momentu historycznego, który nastąpił bezpośrednio po drugiej wojnie światowej, który był kluczowym momentem, dla procesu wytworzenia się i ugruntowania strukturalnego obowiązującego do dnia dzisiejszego ładu światowego, który charakteryzuje się oparciem na ideałach demokratyczno-liberalnych.

Jednocześnie, należy przypomnieć, iż WTO wywodzi się z postanowień GATT, których powstanie łączy się z pracami nad utworzeniem Międzynarodowej Organizacji Handlu (ITO), mającej być planowo wyspecjalizowaną agencją podporządkowaną instytucjom Narodów Zjednoczonych, powołaną w celu administracji i implementacji zespołu zasad sprawiedliwego handlu międzynarodowego, co zawarto w Karcie Hawańskiej, która rozstrzygała, iż projektowana instytucja ma za cele: promowanie rozwoju handlu międzynarodowego, rozwoju ekonomicznego zapóźnionych regionów oraz poprawę globalnego standardu życia[450], a zarazem uznająca jurysdykcję głównego organu sądowniczego ONZ, czyli Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości[451].

Natomiast związki praw człowieka, z Narodami Zjednoczonymi są wręcz oczywiste. Co objawia się, między innymi poprzez to, że kluczowe znacznie dla ukonstytuowania się systemu ochrony praw człowieka, ma uchwalona podczas Trzeciej Sesji Ogólnego Zgromadzenia ONZ, Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, faktem utrzymywania przez ONZ, specjalnej Komisji Praw Człowieka, czy też jasne postawienie ochrony praw człowieka jako jednego z fundamentalnych celów istnienia tejże organizacji[452].

---

[450] Zob. *The International Trade* Organization, [w:] „Yearbook of United Nations 1950", wyd. Columbia University Press, Nowy Jork 1950, s. 1001.

[451] Zob. O. Long, *Law and Its Limitations in the GATT Multilateral Trade System*, wyd. Graham & Trotman, London 1987, s. 1.

[452] *What we do*, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/what_we_do_e.htm, [dostęp: 22.6.2023 r.].

Opisany stan rzeczy, stanowi czynnik wzajemnie zbliżający do siebie obydwa porządki prawne, będące przedmiotem zainteresowania tejże pracy. Gdyż oznacza to, iż łączy je wspólna przynależność do tego samego ładu międzynarodowego, powstałego na skutek zakończenia drugiej wojny światowej, opartego instytucjonalnie na Organizacji Narodów Zjednoczonych, oraz ideologicznie na w ramach paradygmatów systemu demokracji liberalnej. Wynika z tego, iż co ciekawe czynnik przybliżający te dwa systemy, jest tożsama ewentualnie ściśle spokrewniona aksjologia, wynikająca z tożsamej podstawy ideologicznej, stojącej u podstaw systemów ochrony praw człowieka oraz handlu światowego.

Przeciwstawne trendy, z których jeden oddala wzajemne związki z uwagi na wzajemnie skrajnie sprzeczny przedmiot systemów ochrony praw człowieka oraz WTO, natomiast drugi, wzajemnie je do siebie przybliżający, poprzez zaakcentowanie ich przynależności do jednego systemu współpracy międzynarodowej, stwarza niejednoznaczną sytuację. Gdyż, oznacza jednoczesne istnienie wzajemnie przeciwstawnych trendów, mogących wpływać w zależności od sytuacji korzystnie i niekorzystnie, na wzajemną synergię wzmiankowanych porządków. Ten stan rzeczy, ma odbicie w stanie faktycznym, gdyż analizując dotychczasową historię tych stosunków, należy uznać, iż z powodu długotrwałej percepcji, w której nie dostrzegano punktów stycznych omawianych instytucji oraz fragmentacji klasycznie pojmowanego prawa międzynarodowego[453], rozwijały się one pozostając stosunku do siebie w całkowitej izolacji[454]. Jednakże, w ostatnich latach charakteryzujących się unipolarnym ładem międzynarodowym, następującym na skutek rozstrzygnięcia „zimnej wojny", nastąpił proces w którym członkowie GATT, czy też przekształcającego się w WTO, zaczęli w ramach instytucjonalnych Światowej Organizacji Handlu, przykładać coraz większą uwagę do kwestii niezwiązanych bezpośrednio z samym handlem, do których zaliczyli między innymi problematykę ochrony praw człowieka[455].

---

[453] T. Cottier. *Trade and Human Rights* …, s. 113.

[454] Zob. B. Ziemblicki, *Ochrona praw człowieka* …, s. 25.

[455] *Ibidem*, s. 28.

3.1.1. Zasady w aktach normatywnych Światowej Organizacji Handlu odnoszące się do praw człowieka

Światowa Organizacja Handlu, jest organizacją międzynarodową, opartą na systemie aktów prawnych, konstytuujących przestrzeń, tworzącą globalny system prawa handlowego. Podstawę konstytucyjną, tej przestrzeni stanowi Porozumienie z Marrakeszu, które określa zarówno strukturę organizacyjną tejże organizacji oraz reguluje jej procedury a także, formułuje główne cele działania jakie ona przyjmuje.

Za dodatkowe, choć niezwykle ważne dla porządku prawa handlowego akty prawne uznaje się: Układ Ogólny w Sprawie Ceł i Handlu, Układ Ogólny w Sprawie Handlu Usługami, oraz Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej. Są to akty prawne, odnoszące się do trzech głównych obszarów regulowanych w reżimie WTO, które stanowią: handel dobrami, handel usługami oraz handlowe aspekty praw własności intelektualnej[456].

W związku z czym, za stosowne w dalszej części pracy uznaję omówienie tych aktów, których treść należy poddać analizie, w poszukiwaniu punktów stycznych z regulacjami dotyczącymi praw człowieka, za których wzorzec uznam wzorcowy dla tego porządku powszechny system ochrony praw człowieka, na którym się składają Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych.

3.1.1.1. Zasady odnoszące się do praw człowieka obecne w GATT

Omówiony w poprzedniej części pracy, Układ Ogólny w sprawie Taryf Celnych i Handlu, został opracowany w trakcie konferencji na których prowadzono negocjacje odnośnie utworzenia Międzynarodowej Organizacji Handlu, co miało miejsce w II połowie lat 40. Będąc pierwotnie przyjętym, jako rozwiązanie tymczasowe, które planowo miało być zastapione przez system wytworzony w ramach projektowanej i powiązanej instytucjonalnie z Narodami Zjednoczonymi organizacji, co

[456] Zob. W. Voegeli, *Conflicts within WTO law: The case of GATT & GATS and quotas of transit permits.* https://ediss.sub.uni-hamburg.de/bitstream/ediss/5445/1/Dissertation.pdf [dostęp 2.2.2024 r.].

jednak nie miało miejsca. Możliwe, że to stanowi powód, dlaczego zarówno w 38 artykułach jak i dołączonych do wzmiankowanego aktu 9 aneksach nie zawarto żadnego bezpośredniego odwołania do pojęcia praw człowieka.

Aczkolwiek, ten brak jednoznacznie określonej podstawy nie może służyć do stwierdzenia, iż omawiane dokumenty nie posiadają żadnego wzajemnego związku z pojęciem praw człowieka. Dochodzę do tej konkluzji, posiłkując się trendem, zgodnie z którym omawiane instytucje zbliżają do siebie podobne warunki związane z ich powstaniem, co implikuje korzystanie z conajmniej stosunkowo zbliżonej i zbieżnej siatki pojęciowej. Ponadto, musimy zauważyć, iz każdy z wymienionych aktów współtworzących międzynarodowy system ochrony praw człowieka, z uwagi na przyrodzony i niezbywalny charakter tychże uprawnień, wynikających z samej istoty ludzkiej, nie przyjmuje charakteru konstytutywnego tylko deklaratoryjny. To znaczy, że zawarte są w nim prawa, istnieją niezależnie od umieszczenia ich w danym dokumencie. W związku z czym, należy uznać iż brak odwołania do formalnego pojęcia praw człowieka nie oznacza braku związku, w kontekście praktycznego odwoływania się do materialnej treści tychże norm.

Przez co uznaję, iż zasadnym są badania nad treścią Układu GATT, w poszukiwaniu punktów stycznych z poszczególnymi regulacjami wchodzącymi w zakres pojęcia praw człowieka. Za podstawowe z nich uznając: prawa osobiste, obywatelskie, polityczne oraz gospodarcze, społeczne i kulturalne gwarantowane przez Powszechną Deklarację Praw Człowieka. Ponadto zawarte w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych uprawnienia o charakterze egzystencjalnym, wolnościowym sensu *stricto* i politycznym, a także obecne w Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych normy o charakterze: ekonomicznym, socjalnym oraz kulturalnym, muszą zostać poddane analizie.

Jednakże należy stwierdzić, iż znaczna większość z regulacji zawartych w Układzie Ogólnym w sprawie Taryf Celnych i Handlu, nie spełnia założonej powyżej tezy styczności tematycznej, w kontekście relacji z systemem ochrony praw człowieka. Ponadto można stwierdzić, iż GATT stanowi pod tym względem regres nawet w stosunku do Karty Hawańskiej, która była dokumentem zawierającym, standardy

uczciwej pracy[457]. Za główny powód, warunkujący powstanie tego stanu rzeczy należy uznać fakt, iż normy prawne obecne w GATT dotyczą stosunków zachodzących między państwami, jako podmiotami prawa międzynarodowego, a nie tych gdzie osoba fizyczna jest stroną[458].

Jednakże, w omawianej regulacji znajduje się wyjątek, który może być uznany za punkt styczny tychże regulacji, jest nim art. XX GATT, który w paragrafach (a), (b), (d) i (e), bierze pod uwagę czynniki z dziedziny praw człowieka, regulując w dyskursie międzynarodowego prawa gospodarczego kwestie takie jak: wolność zrzeszania się, negocjacje zbiorowe, zakaz pracy przymusowej, eliminacja dyskryminacji w pracy, zakaz pracy dzieci a także potrzeba zapewnienia rozsądnych warunków pracy[459].

Więc, jak widać w tym konkretnym artykule mamy do czynienia z regulacją, która otwiera się na wartości wchodzące w skład katalogu praw człowieka, takie jak ochrona moralności publicznej, ochrony życia i zdrowia, środowiska naturalnego, zakaz pracy przymusowej czy też ochrona wartości kulturalnych.

Biorąc to pod uwagę, należy przyjąć, że mamy do czynienia z normą, która w kontekście tematyki omawianej pracy może być uznana za swoiste otwarcie międzynarodowego handlu dobrami, na problematykę praw człowieka. O czym świadczyć może fakt, iż *de facto* eliminuje ona konflikty między zachodzące między GATT, a reżimem praw praw człowieka, poprzez nadanie temu pierwszemu, ustępliwego charakteru samych zobowiązań. Tworząc klauzulę wyjątkową, która stanowi, że żadne z postanowień GATT, nie może być interpretowane jako uniemożliwiające stosowania lub egzekwowania środków w ramach obszarów polityki wymienionych w artykule 20. Poprzez takie postawienie sprawy sprawiono, że zobowiązania Układu Ogólnego w sprawie Tary Celnych i Handlu rozciągają się zatem tylko do punktu, w którym nie wkraczają w obszary polityki zastrzeżone w treści wzmiankowanej normy, eliminując istnienie w tych obszarach twardych konfliktów

---

[457] Zob. S. Bal, *International Free Trade Agreements and Human Rights: Reinterpreting Article XX of the GATT*, „Minnesota Journal of International Law" 2001, Nr 2, s. 66.

[458] Zob. S. A. Aaronson, M. Rodwan Abouharb, *Unexpected Bedfellows: The GATT, the WTO and Some Democratic Rights*, „International Studies Quarterly" 2011, Nr 2, s. 382.

[459] Zob. S. Bal, *International Free Trade Agreements and Human Rights* ..., s. 67.

opartych na wystąpieniu konfliktu, między wzajemnie sprzecznymi normami[460], poprzez celowe samoograniczanie się systemu handlu światowego, w tych obszarach.

3.1.1.2. Zasady odnoszące się do praw człowieka obecne w GATS

Układ Ogólny w Sprawie Handlu Usługami stanowi kolejny z aktów prawnych, współtworzących system normatywny regulujący handel międzynarodowy, który został utworzony pod auspicjami Światowej Organizacji Handlu. W przeciwieństwie do opisanego powyżej GATT, wszedł on w życie już po utworzeniu WTO, z dniem 1 stycznia 1995 r., oznacza to, iż w przeciwieństwie go Układu Ogólnego w Sprawie Handlu Towarami, nie powstał on jako rozwiązanie tymczasowe, ale od początku był projektowany jako immanentna część porządku prawnego, nowo utworzonej WTO, co z jednej strony może sprawiać wrażenie, iż powinien być on od początku stworzony, w kontekście funkcjonowania w określonej przestrzeni prawno-międzynarodowej, w której pojęcie praw człowieka, zajmuje niezwykle doniosłe miejsce. Jednakże musimy pamiętać, iż funkcjonując w systemie, WTO wprowadził on zasady wzorowane tych przyjętych Układzie Ogólnym w Sprawie Taryf Celnych i Handlu, między innymi wykorzystując w tym celu klauzulę największego uprzywilejowania i klauzulę statusu narodowego.[461] Działanie te, w kontekście systemowym jest oczywiście zrozumiale, ale również oznacza ponowne narażenie na niebezpieczeństwa jakie miały miejsce w przypadku porozumienia odnoszącego się do Handlu Towarami. W związku z czym, należy założyć, iż powtórzone w nim zostały wszystkie problemy, jakie ujawniliśmy w kontekście wzajemnego związku GATT z regulacjami dotyczącymi systemów ochrony praw człowieka.

Aczkolwiek należy zauważyć, iż sam fakt niejednorodności przedmiotu międzynarodowego handlu towarami z przedmiotem handlu usługami oznacza pewne zauważalne różnice, zachodzące między tymi dwoma porządkami. Należy stwierdzić, iż Prawa człowieka, są przedmiotowo bliżej związane z handlem usługami niż handlem

---

460 Zob. R. Harris, G. Moon, *GATT Article XX and Human Rights: What do we know from the first 20 ears?*, „Melbourne Journal of International Law" 2015, Nr 2, s. 8-9.

461 Układ Ogólny w Sprawie Handlu Usługami, [w:] *Encyklopedia PWN*, https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Uklad-Ogolny-w-sprawie-Handlu-Uslugami,3990960.html [dostęp: 3.2.2024 r.].

towarami, przykładowo w tym pierwszym przypadku należy stwierdzić, że każda osoba fizyczna działająca zgodnie z regulacjami omawianego układu ogólnego, jest. Technicznego punktu widzenia, obiektem fizycznie przekraczającym granicę[462]. Oznacza to, iż w treści omawianego w tej części pracy aktu, istnieją odwołania do obywateli umawiających się stron, co stanowi różnicę w porównaniu z Układem Ogólnym GATT, niezawierającym żadnych wzmianek o osobach fizycznych, będących głównym podmiotem regulacji chroniących prawa człowieka.

Aczkolwiek wyżej wzmiankowana różnica, jest o wiele mniej wyraźnie widoczna, niż oczywiste podobieństwo łączące te dwa akty. Widać to między innymi podczas analizy treści omawianego Układu Ogólnego GATS, gdzie to, zarówno w przyjętym jego tekście jak i aneksach do niego dodanych nie pada ani razu sformułowanie prawa człowieka, ani żadne inne pozostając z nim bezpośrednio powiązane. Jednakże, podobnie jak w układzie dotyczącym Taryf Celnych i Handlu, nie oznacza to, że pojęcie to nie ma oddziaływania na treść porozumienia GATS, gdyż jego rozwiązania są wzorowane na GATT, które jest układem posiadającym materialny związek z interesującym nas pojęciem praw człowieka. Co najpełniej uwidacznia obecność w Układzie Ogólnym w Sprawie Handlu Usługami, bliźniaczego do art. XX GATT, zawierającego klauzulę określającą wyjątki w jego stosowaniu, artykułu XIV, w którym możemy znaleźć analogiczne rozwiązanie.[463]

Ponadto, kolejnym z przepisów GATS, związanym z problematyką praw człowieka jest Artykuł I paragraf 2 (d), związany z kwestiami wolności przepływu osób fizycznych na poziomie ponadnarodowym, i podejmowaniu przez nich pracy, co stanowi prawo do emigracji.

Zgodnie z regulacjami zawartymi w omawianym Układzie Ogólnym, każdy członek WTO ma prawo określać rozmiar dostępu do jego rynku i status narodowy,

---

462 Zob. P. Eeckhout, *Trade and Human Rights in European Union: Linkages in Case Law of European Court of Justice*, [w:] *International Trade and Human Rights, Foundations and Conceptual Issues*, red. F. M. Abbott, C. Breining-Kaufmann, T. Cottier, wyd. University of Michigan Press, Ann Arbor 2006, s. 266-267.

463 Zob. *Human Rights and World Trade Agreements. Using general exception clauses to protect human rights*, https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/WTOen.pdf [dostęp: 3.2.2024 r.], s. 4.

występujący w takich przypadkach, co zgodnie z poglądami obecnymi w nauce tworzy tymczasowe kwoty imigracyjne[464].

Mimo to należy zauważyć, iż liberalizacja przepływu osób przez GATS z punktu widzenia praw człowieka jest selektywna, gdyż ogranicza się tylko do migrantów posiadających zagwarantowane miejsce zatrudnienia. Ponadto, zgodnie z omawianymi regulacjami następuje liberalizacja regulacji dotyczących pracowników tymczasowych, którzy wrócą do kraju pochodzenia po zrealizowaniu ekonomicznej aktywności. Kolejnym, wątpliwym z punktu widzenia standardów praw człowieka punktem tychże regulacji jest ich ograniczenie *de facto* do wysoce wykwalifikowanych pracowników[465].

3.1.1.3. Zasady odnoszące się do praw człowieka obecne w TRIPS

Trzecim i ostatnim z podstawowych aktów prawnych stanowiących podstawę systemu Światowej Organizacji Handlu, stanowi Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej. Podobnie jak wyżej wzmiankowany GATS, wszedł on w życie po utworzeniu po zatwierdzeniu Porozumienia z Marrakeszu które skutkowało utworzeniem WTO, będąc projektowanym jako immanentna część, tegoż oto systemu. Omawiany akt ma za zadanie ustanowienie minimalnych standardów, które mają obowiązywać w państwach członkowskich WTO, i które dotyczą ochrony własności intelektualnej, z tym praw autorskich. Porozumienie przewidując zasadę równego traktowania, a zarazem zobowiązując kraje członkowskie do przyznania ochrony praw autorskich programom komputerowym oraz bazom danych, pozwala na pewną elastyczność odnoszącą się do sposobu implementacji, co ma umożliwić krajom rozwijającym się na stopniowe wprowadzanie postanowień Porozumienia do porządków prawnych, zapewniając

---

[464] Zob. R. Grynberg, V. Qalo, *Labour Standards in US and EU Preferential Trading Arrangements*, „Journal of World Trade" 2006, Nr 4, s. 620.

[465] Zob. M. Panizzon, *How Close Will GATS Get to Human Rights?,* https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=557112031066006069099074079005104122015034023029070035076120025030090094076127069112102121034022126027016026078114110070105000045000073046060088088013097091067104090066076072116106087090076097013114015100073028071081085016005007025015110031071102124&EXT=pdf&INDEX=TRUE [dostęp: 3.2.2024 r.], s. 5-6.

utrzymanie równowagi interesów różnych podmiotów a także niejednolity poziom rozwoju poszczególnych państw[466].

Analizując materialną treść przepisów porozumienia TRIPS, należy stwierdzić, iż analogicznie jak w poprzednich przypadkach, nie posiada on żadnego bezpośredniego odwołania do pojęcia praw człowieka. Ale również zawiera on w art. XXVII tożsamą z nimi konstrukcję, czyli obowiązującą w przypadku patentów konstrukcję klauzuli generalnej, określającej wyjątki w których traktat ten dopuszcza wstrzymanie stosowania określonych w nim regulacji. Warto dodać, iż w przypadku omawianego aktu, do standardowych wyłączeń, obecnych w dwóch poprzednich aktach, dodano regulację zgodnie z którą można wyłączyć spod ochrony patentowej środki: diagnostyczne, terapeutyczne i chirurgiczne metody leczenia ludzi i zwierząt oraz wynalazków roślinnych i zwierzęcych oraz odmian roślin.

Obecność tej dodatkowej przesłanki, nabiera szczególnej wagi w kontekście, powiązania między prawami własności intelektualnej i prawami człowieka, które są obecne w dyskursie prawnym od dekad, co egzemplifikuje istnienie w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, prowizji związanych z technologiami i nauką[467].

Ważnym czynnikiem w kontekście porozumienia TRIPS, stanowi sprzeczność która zachodzi między interesami posiadaczy własności intelektualnej z jednej strony a jednostkami na które wyłączność praw związanych z nimi ma bezpośredni wpływ[468]. Rozwiązaniem zaproponowanym w analizowanym Porozumieniu, był akt balansowania między stymulowaniem wzrostu z jednej strony a interesem publicznym z drugiej[469]. Środkiem jaki został wybrany dla uzyskania tego celu okazała się próba przeniesienia obecnych w porządkach krajowych

---

466 Zob. *Porozumienie w sprawie Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej (TRIPS)*, https://moodle.umk.pl/BU/mod/book/view.php?id=108&chapterid=224 [dostęp: 4.2.2024 r.].

467 Zob. P. Cullet*, Human Rights and Intelectual Property protection in the TRIPS era*, „Human Rights Quarterly" 2007, Nr 2, s. 404.

468 Zob. F. M. Abbott, *TRIPS and Human Rights: Preliminary* Reflections, [w:] *International Trade and Human Rights, Foundations and Conceptual Issues*, red. F. M. Abbott, C. Breining-Kaufmann, T. Cottier, wyd. University of Michigan Press, Ann Arbor 2006 s. 306.

469 Zob. F. M. Abbott, *The enduring Enigma of TRIPS: A Challenge for the World Economic System*, „Journal of International Economic Law" 1998, Nr 4, s. 479-521.

konstytucyjnych zasad nas porządek międzynarodowy, co odbiło się w szeregu artykułów współtworzących ten akt.[470]

Jednakże, omawiając problematykę sytuacji wzajemnego nachodzenia na siebie regulacji tyczących się problematyki praw człowieka, oraz Porozumienia w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej, nie sposób pominąć faktu, iż zgodnie z doktryną istnieje w tym spektrum przestrzeń styku tychże instytucji. Stanowi ją prawo człowieka do ochrony zdrowia, stykające się z regulacjami patentowymi dotyczącymi środków medycznych[471].

3.1.2. Działania Światowej Organizacji Handlu i jej organów w odniesieniu do ochrony praw człowieka

Ograniczenie się do omówienia, norm regulacji współtworzących międzynarodowy system handlu międzynarodowego, funkcjonujących w systemie utworzonym pod auspicjami Światowej Organizacji Handlu, do problematyki praw człowieka, stanowi jednak niewystarczające ujęcie problemu styku WTO z regulacjami dotyczącymi podstawowych praw i wolności. Gdyż, należy zauważyć, iż powyższy opis, dotyczący poszczególnych aktów normatywnych, ma charakter statyczny, analizując zaledwie treść poszczególnych, a jednocześnie nie mówiąc o sposobie, w jaki mają one przełożenie na faktyczną ochronę wartości wchodzących w skład praw człowieka. Jednocześnie biorąc pod uwagę, iż prawoznawstwo zwłaszcza w kontekście wysoce specyficznego i charakteryzującego się brakiem jednego organu, posiadającego monopol na przemoc, systemu prawa międzynarodowego, ma często oparty na działalności poszczególnych organów charakter dynamiczny. W związku z czym, należy uznać za właściwe, iż powyższy opis nie jest wystarczający, w związku z czym stoimy przed potrzebą uzupełnienia go, o opis ochrony praw człowieka, zachodzący w skutek działania organów funkcjonujących w ramach instytucjonalnych systemu WTO.

---

[470] Mianowicie art: 1:1, 2:1, 6, 7, 8:1, 8:2, 9, 13, 15:2, 16, 17, 26:2, 27:1, 27:2, 27:3(a), 27:3(b), 30, 31, 39, 39:3, 40, 41:5, 42, 65, 66:1, 66:2, 67 i 71 za F. M. Abbott, *TRIPS and Human Rights: Preliminary* Reflections, s. 307-308.

[471] Zob. P. Cullet, *Human Rights and Intellectual Property Protection in the TRIPS Era*, „Human Rights Quarterly" 2007, Nr 2, s. 415-418.

Problematykę to warto zacząć omawiać od przybliżania Ciała Apelacyjnego WTO, która jest ciałem określanym także jako „Światowy Sąd Handlu”[472]. Jest to organ, który często zajmuję centralną rolę w rozwiązywaniu sporów między handlowymi i nie-handlowymi wartościami, jakie powstały w tamach obowiązywania tego systemu[473]. Został on ustanowiony w 1995 r. na mocy art. 17 Porozumienia w sprawie zasad i procedur regulujących rozstrzyganie sporów[474]. Będąc stałym organem, w skład którego wchodzi siedem osób. Natomiast zakres jego kompetencji, został zdefiniowany jako, funkcjonowanie w charakterze ciała, które ma za zadanie rozpatrywanie odwołań od sprawozdań wydanych przez panele, w sporach wnoszonych przez członków WTO[475].

Jego działanie w przypadkach zajścia kolizji z normami należącymi do porządku praw człowieka, opiera się na art. XX GATT (wraz z analogicznymi przepisami GATS i TRIPS), wyliczającym enumeratywnie wyjątki od stosowania podstawowych zasad handlowych[476]. Co warto wspomnieć, spośród wartości obecnych w wzmiankowanych przepisach, nie zamieszczono przypadków naruszeń praw człowieka. Co pozornie sprawia, iż w reżimie WTO, nie stanowią one czynnika relewantnego.

Jednakże, pomimo tego czynnika analizując dokładniej tenże związek warto zwrócić uwagę, iż prawo Światowej Organizacji Handlu, funkcjonuję w systemie prawno-międzynarodowym w którym Karta Narodów Zjednoczonych, pełni funkcję quasi-konstytucyjną a Wiedeńska Konwencja o Prawie Traktatów, służy jako baza interpretacyjna.

W treści obydwu dokumentów możemy znaleźć odwołania do koncepcji praw człowieka[477]. W związku z czym teza, zgodnie z którą, brak bezpośredniej

---

[472] Zob. C. D. Ehlermann, *Six Years on the Bench of World Trade Court: Personal Experiences as a Member of the Appellate Body of World Trade Organization*, „Journal of World Trade” 2003, Nr 4, s. 605.

[473] Zob. H. Andersen, *Non-Trade Values in WTO Appellate Body Jurisprudence: Exceptions, Economic Arguments and Eluding Questions*, „Journal of Intenational Economic Law” 2015, Nr 2, s. 383.

[474] Porozumienie w sprawie zasad i procedur regulujących rozstrzyganie sporów (Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes), sporządzony w Marrakeszu dnia 19 kwietnia 1994 r.

[475] *Appellate Body*, https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/appellate_body_e.htm [dostęp: 5.2.2024 r.].

[476] Zob. H. Andersen, *Non-Trade Values in WTO Appellate Body Jurisprudence …*, s. 393.

[477] *Ibidem*, s. 389.

wzmianki w samej treści dokumentów, stanowiących podstawę funkcjonowania organów Światowej Organizacji Handlu, do pojęcia praw człowieka oznacza to, iż organy te, nie są zobowiązane do brania ich pod uwagę, jest wysoce nieuprawniona. Gdyż ignoruję fakt funkcjonowania prawa międzynarodowego, jako systemu złożonego z wzajemnie uzupełniających się i komplementarnych aktów i konstrukcji prawno-instytucjonalnych, całościowo regulujących model obecnie występującej współpracy międzynarodowej.

Ponadto ograniczając się do funkcjonowania w wyłącznie ramach prawno-instytucjonalnych Światowej Organizacji Handlu, należy wspomnieć, iż branie pod uwagę praw człowieka, w procesie stosowania prawa międzynarodowego jest możliwe, gdyż wiele obligacji wynikających z przepisów WTO, jest z natury elastycznych. Co objawia się, między innymi przy wykorzystaniu sformułowania niezbędny dla ochrony moralności publicznej[478] przez jurysprudencję[479], gdzie uznano, iż panel jest uprawniony do zbadania udziału zainteresowanych stron w relewantnych traktatach z dziedziny praw człowieka: jako dowód znaczenia wartości i wspólnych interesów, chronionych przez dany środek oraz dowód skuteczności wybranego środka a także dowód dobrej wiary i konsekwentnego postępowania zainteresowanego członka. Ponadto Organ Apelacyjny uznał[480], iż dla oceny wysiłków podejmowanych w dobrej wierze, ma on prawo dla tożsamych działań, w kontekście stosowania traktatów z dziedziny praw człowieka.

Kolejnym z istotnych dla wprowadzenia norm z zakresu praw człowieka, do systemu handlu światowego działaniem Organu Apelacyjnego, jest fakt, iż deklaracje na forach krajowych i międzynarodowych, decyzje jurysdykcji praw człowieka, inne odpowiednie ogólne deklaracje państw dotyczące znaczenia i nadrzędności praw człowieka oraz odpowiednie rezolucje Międzynarodowej Organizacji Pracy lub Zgromadzenia Ogólnego ONZ, z których wszystkie stanowiłyby wiedzę publiczną lub

---

[478] Art. XX(a) GATT, Art. XIV(a) GATS.

[479] WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), Korea – Measures Affecting Imports of Fresh, Chilled and Frozen Beef, WT/DS161/AB/R, przyjęty 11 grudnia 2000 r.

[480] WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), United States — Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products, WT/DS58/AB/R, przyjęty 6 listopada 1998 r.

informacje faktyczne, które panel może uzyskać zgodnie z art. 13 DSU, za czynniki które może brać pod uwagę w procesie podejmowania decyzji[481].

Podsumowując, rozważania obecne w całości tegoż podrozdziału należy stwierdzić, iż problematyka zasad odnoszących się do ochrony praw człowieka, w regulacjach obecnych w systemie Światowej Organizacji Handlu, jest trudno uchwytna, w oderwaniu od praktyki działań organów tejże organizacji.

Widać wyraźnie, iż gwarancje obecne zarówno w Układzie Ogólnym w sprawie Taryf Celnych i Handlu jak i Układzie Ogólnym w Sprawie Handlu Usługami a także Porozumieniu w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej, zdają się wysoko niewystarczające, dla realizacji w pełni celów instytucjonalnej ochrony praw człowieka, w ramach Światowej Organizacji Handlu. Co stanowi zaniechanie, w kontekście jednego z kluczowych aksjomatów współczesnego porządku prawa międzynarodowego. Aczkolwiek, stan ten jest niwelowany, zarówno przez działania organów WTO, które wywodząc z treści wzmiankowanych aktów, wprowadzają interesujące nas pojęcie do systemu handlu światowego, jak i sam kształt instytucjonalny obecnie obowiązującego kształtu systemu międzynarodowego, który opierając się na quasi-konstytucji, którą stanowi nadrzędna w razie jakichkolwiek kolizji z innymi normami prawa międzynarodowego Karta Narodów Zjednoczonych tworzącą dogodne warunki do rozszerzania zakresu podmiotowego norm z zakresu praw człowieka.

W związku z czym należy przyjąć, iż właśnie te dwa czynniki, określone jako wewnętrzno-instytucjonalny oraz zewnętrzno-systemowy, działają na korzyść ochrony praw człowieka w systemie Światowej Organizacji Handlu. Przez co, należy założyć, iż zakres ochrony w ramach tejże instytucji, zachodzi w stopniu większym i bardziej zaawansowanym, niż wynika to z literalnego brzmienia traktatów tworzących system handlu światowego.

---

[481] Zob. G. Marceau, *WTO Dispute Settlement and Human Rights*, „European Journal of International Law", 2002, Nr 4, s. 790-791.

3.2. Ochrona praw człowieka w działalności Światowej Organizacji Handlu

Wnioskiem wynikającym z poprzedniego podrozdziału, jest fakt, iż działania Światowej Organizacji Handlu, co do zasady sprzyjają ochronie praw człowieka, jednakże robią to w sposób specyficzny a wręcz pośredni, głównie poprzez działania *ad hoc*, poszczególnych organów funkcjonujących w ramach tejże instytucji a nie usystematyzowane prawnie gwarancje. Ten stan rzeczy, nakłada na zaistniałą sytuację prawną pewną specyfikę. Mianowicie, mamy do czynienia z sytuacją w której organy działające na podstawie prawnej, nie biorącej pod uwagę w sposób bezpośredni systemu chroniącego przyrodzone prawa jednostkowe, na skutek własnej interpretacji systemu prawa międzynarodowego *sensu largo*, *de facto* dokonują włączenia praw człowieka, do porządku prawnego WTO.

W związku z czym, dla głębszego przybliżenia tego problemu, by przeanalizować sam proces ochrony praw człowieka w systemie Światowej Organizacji Handlu, jako działanie zaistniałe w oparciu o zaistniałe w ramach tego ciała instytucje. Zarazem, za właściwe jest porównanie tego procesu z klasycznym, zaistniałym w ramach pozostałych organów międzynarodowych, których podstawowym zadaniem jest ochrona przyrodzonych i niezbywalnych wartości, wynikających z samej istoty człowieczeństwa.

3.2.1. System Światowej Organizacji Handlu porównawczo z systemami ochrony praw człowieka

Omawiając proces ochrony praw człowieka w reżimie WTO, należy zaznaczyć, iż wartościami chronionymi są prawa człowieka w znaczeniu materialnym, a nie formalnym. Oznacza to, że możemy mówić o ochronie poszczególnych wartości, które znalazły się zarówno w przedmiocie praw człowieka, oraz zbiorze norm chronionych w reżimie WTO. A z uwagi na dynamiczny, i uzależniony od działania instytucji charakter tejże obrony, uznaję za istotne bezpośrednie jej porównanie z porządkiem powstałym pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych, a także regionalnego europejskiego systemu ochrony praw człowieka.

Uznaję dokonanie tejże selekcji za uprawnione, gdyż w przypadku powszechnego systemu pozostaje ona oparta, o niewątpliwie najważniejszą organizację międzynarodową, działającą w kontekście praw człowieka, co stanowi jeden z celów nadanych jej przez społeczność międzynarodową[482], która dodatkowo charakteryzuje się całkowicie nadrzędnym oraz quasi-konstytucyjnym charakterem w przestrzeni międzynarodowej, a wynikające z niej zobowiązania w hierarchii norm prawa miedzynarodowego traktowane są jako zobowiązania wyższego rzędu.[483]

Natomiast uzupełnienie tychże, regulacji o ochronę powstałą w europejskim systemie ochrony praw człowieka, wydaję się zasadne głównie dlatego, iż pozostaje on uznawany za najsprawniejszy i najefektywniejszy system ochrony przyrodzonych praw jednostkowych[484]. Składając się z trzech wzajemnie różnych podsystemów, które stanowią: Rada Europy, Unia Europejska oraz Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, charakteryzuje się również skomplikowaną budową, co pozwoli na holistyczne przedstawienie zróżnicowanych instytucji, co pozwoli na odszukanie analogii z wieloma możliwymi stanami prawnymi.

3.2.1.1. Powszechny system ochrony praw człowieka a aksjologia Światowej Organizacji Handlu

Omawiając problematykę aksjologii Światowej Organizacji Handlu, w kontekście współistnienia z powszechnym systemem ochrony praw człowieka, wpierw wrócić do podrozdziału, w którym omawialiśmy problematykę aksjologii WTO, by przyłożyć ją do przepisów ochrony praw człowieka, istniejących w systemie powstałym w systemie istniejącym pod auspicjami Narodów Zjednoczonych. Który jest złożony głównie z gwarancji zawartych w Karcie Praw Człowieka, na które składają się Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i

---

[482] Zob. Karta Narodów Zjednoczonych (Charter of the United Nations) uchwalona w San Francisco dnia 26 czerwca 1945 r., https://www.unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php [dostęp: 14.12.2022 r.].

[483] Zob. B. Kuźniak, M. Marcinko, M. Ingelevic-Citak, *op. cit.*, s. 68.

[484] Zob. R. Kuźniar, *Międzynarodowe systemu ochrony praw człowieka*, „Sprawy Międzynarodowe" 1984, Nr 6, s. 95-108.

Kulturalnych.[485] Dokumenty te, stanowią rdzeń gwarancji wytworzonych w ramach systemu Narodów Zjednoczonych. Ponadto, co warto wspomnieć, system ten charakteryzuje się brakiem sądownictwa, orzekającego w sprawach indywidualnych, co sprawia, iż znaczną rolę przykłada tzw. Komentarzom Ogólnym, które są redagowanymi przez Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych ONZ, komentarzami do poszczególnych przepisów.[486]

Aksjologia WTO, opiera się na normach odnoszących się do międzynarodowego systemu wymiany handlowej, w związku z czym poszukując punktów wspólnych, należy odwołać się do przepisów należących do porządku praw człowieka, które istnieją w międzynarodowym systemie, a jednocześnie stanowią potencjalny punkt styczny dotycząc stosunków gospodarczych. Za które należy uznać:[487]

Art. 3 PDPCz, chroniącej prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa, co w kontekście handlowym może mieć przełożenie na zakaz importu artykułów szkodliwych dla człowieka bądź zagrażających jego życiu i bezpieczeństwu, art. 24 PDPCz, mówiący o prawie do urlopu i wypoczynku, art. 25 PDPCz, gwarantujący prawo do pewnej stopy życiowej, na który wliczają się prawo do wyżywienia, odzieży, mieszkania, opieki lekarskiej, koniecznych świadczeń socjalnych, ubezpieczenia na wypadek bezrobocia, choroby, niezdolności do pracy, wdowieństwa, starości lub inny niezależny od niego sposób utraty środków do życia. Art. 23 PDPCz, odnoszący się do warunków pracy, w tym zapewnia swobodę jej wyboru, równouprawnienie płacowe, uzupełnianie w razie potrzeby środków wymaganych do godziwej egzystencji poprzez pomoc społeczną, prawo do tworzenia związków zawodowych a także art. 21 PDPCz, zgodnie z którym jeżeli istnieje potencjalna możliwość wpływu WTO na ustawodawstwo krajowe, z wyłączeniem bezpośredniego wpływu ludności państw na funkcjonowanie tejże instytucji, mamy do czynienia z naruszeniem wartości demokratycznych.

---

[485] Zob. S. Gardbaum, *Human Rights as International Constitutional Rights*, „The European Journal of International Law" 2008, Nr 4, s. 749-750.

[486] Zob. J. Harrison, *The Human Rights Impact of the World Trade Organization*, wyd. Hart, Oxford 2007, s. 132.

[487] Zob. B. Ziemblicki, *Ochrona Praw Człowieka* ..., s. 54-55.

Odnosząc się do przepisów Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, należy wspomnieć do: art. 1 ust. 2 MPPOiP, nadający prawo każdemu narodowi do swobodnego rozporządzania dla swoich celów swymi bogactwami i zasobami naturalnymi, art. 6 MPPOiP, zgodnie z którym gwarantowane jest prawo do życia, art. 25 MPPOiP, chroniącym demokratyczne metody tworzenia prawa i polityki państwa a także normie określonej w art. 8 ust. 3 pkt a MPPOiP, zgodnie z którą praca przymusowa i obowiązkowa pozostają zakazanymi praktykami.

Wyżej wzmiankowane przepisy są uzupełnione przez regulację zawarte w Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, mówiącym w: art. 12 ust. 1 MPGSiK, o prawie każdego do korzystania z najwyższego osiągalnego poziomu życia fizycznego i psychicznego, art. 11 ust. 1 MPGSiK, gwarantującym prawo do pewnej stopy życiowej, oraz art. 11. ust. 2 MPGSiK, uznającym podstawowe prawo każdego do wolności od głodu, co ma przełożenie na problematykę handlu produktami rolnymi.

W powyższym katalogu, można łatwo zauważyć iż, potencjalna ilość wspólnych przepisów zainteresowań międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka, oraz międzynarodowego prawa handlowego, istniejąca pod auspicjami Światowej Organizacji Handlu, znacznie przekracza ilość analogicznych odwołań do praw człowieka, istniejących w systemie handlu światowego. Z czego, można wywieść wniosek, iż ewentualne kolizję będą zazwyczaj wynikać z funkcjonowania podczas stanów faktycznych, w których to właśnie strona „prawno-człowiecza", będzie musiała wykazywać się aktywnością, polegającą na działaniach zmierzających do ochrony praw człowieka, co jednocześnie przyniesie akcydentalne efekty, polegające na naruszeniu zakresu kompetencji WTO.

A skoro już w poprzednich częściach pracy przybliżyliśmy zakres przedmiotowy, związany z zakresem ochrony praw człowieka, w systemie ONZ, wliczając w to interesujący zakres styku tegoż to przedmiotu z międzynarodowym prawem handlowym, dla pełnego poznania omawianej instytucji, pozostało poznanie zakresu podmiotowego. Należy przybliżyć, tryb postępowania podejmowanego dla ochrony praw człowieka, w ramach systemu Narodów Zjednoczonych.

Zgodnie z normami systemowymi, istnieją trzy główne procedury wnoszenia skarg dotyczących naruszeń postanowień traktatów praw człowieka, do organów traktatowych zajmujących się ich ochroną. Są to komunikacja indywidualna, skargi między państwami oraz zapytania. A zarazem cztery z organów traktatowych, zajmujących się prawami człowieka *sensu stricto* które stanowią: Komitet Praw Człowieka, Komisja ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej, Komitet Przeciwko Torturom oraz Komisja ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet. Wzmiankowane ciała ONZ, mogą w określonych przypadkach rozpatrywać nawet indywidualne skargi osób fizycznych.[488]

Jednakże z uwagi na to, iż tematyką niniejszej pracy jest wzajemny związek prawa handlowego i praw człowieka uznaję, iż właściwym jest omówienie tylko pierwszego z wymienionych powyżej ciał. Zwłaszcza, iż jako jedyne nie jest wysoce wyspecjalizowanym ciałem, powołanym dla tematycznie bardzo wąskiego, a zarazem należącego do problematyki z kategorii rdzenia praw człowieka, tematu.

Komitet Praw Człowieka to organ działający w ramach systemu ONZ, którego zadanie polega na monitorowaniu wdrażania Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych przez Strony[489]. Natomiast kompetencje do rozpatrywania indywidualnych skarg, dotyczących naruszeń paktu, przez państwa-sygnatariuszy, są mu nadane na podstawie Pierwszego Protokołu Fakultatywnego[490]. Skargi, te mogą byś składane przez osobę fizyczną, lub ich grupę, przeciw poszczególnemu państwu, i co ciekawe, pozostają procedowane w sekrecie, aż to tego stopnia, iż istnienie danej sprawy jest nieznane dla postronnych aż do momentu osądzenia danej sprawy[491].

Rezultat tegoż procesu należy rozpatrzyć w trójnasób. Po pierwsze, podstawowym celem tego działania stanowi zapewnienie zadośćuczynienia i

---

[488] Zob. *Complaints procedures under the human rights treaties*, https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/human-rights-bodies-complaints-procedures/complaints-procedures-under-human-rights-treaties [dostęp: 7.2.2024 r.].

[489] Zob. *Introduction to Committee. Human Rights Committee*, https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ccpr/introduction-committee [dostęp: 7.2.2024 r.].

[490] Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (*Optional Protocol to the International Covenant od Civil and Political Rights*), sporządzony w Nowym Jorku dnia 16 grudnia 1966 r.

[491] Zob. G. L. Neuman, *Giving Meaning and Effect to Human Rights: The Contributions of Human Rights Committee Members*, [w:] *The Human Rights Covenants at 50: Their Past, Present, and Future*, red. H. Keller, C. Heri, D. Moeckli, wyd. Oxford University Press, Oxford 2018, s. 32.

odszkodowania, w stosunku do strony której prawa zostały naruszone, po drugie sześć z ośmiu kompetentnych do oceny orzeczenia, komitetów[492], ustaliło procedury kontrolne, w stosunku do państwa mającego obowiązek by w określonym czasie przeciwdziałać zagrożeniom. Trzeci rezultat, ma przełożenie na rozwój jurysprudencji i uniwersalnych standardów. Ma to miejsce, gdyż prawo człowieka, przenika do regionalnych i narodowych regulacji, co ma również miejsce w przypadku wyroków Komitetu Praw Człowieka[493].

Kończąc tę tematykę, musimy odpowiedzieć sobie na pytanie, czy istnienie konstrukcji prawnej Skarg do Komitetu Praw Człowieka, nie falsyfikuję tezy, iż mamy do czynienia z systemem charakteryzującym się niewystępowaniem sądownictwa, orzekającego w sprawach indywidualnych. Jednakże, wątpliwość ta jest jedynie pozorna, gdyż warto zauważyć, iż mamy do czynienia z nie pozwem, a skargą, która dotyczy nie indywidualnej sprawy, ale samej istoty stanu prawnego, i jego zgodnością z aksjomatami właściwymi dla koncepcji praw człowieka.

3.2.1.2. Europejski system ochrony praw człowieka a aksjologia Światowej Organizacji Handlu

Europejski system ochrony praw człowieka, stanowi najsprawniejszy i najefektywniejszy system ochrony przyrodzonych praw jednostkowych, spośród wszystkich systemów regionalnych[494]. Składa się on z trzech podstytemów, które stanowią: Rada Europy, Unia Europejska i Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. System wytworzony w pierwszej z nich, można określić jako niezwykle zbliżony do tego który został utworzony pod auspicjami Narodów Zjednoczonych, co widać między innymi tym, iż Europejska Konwencja Praw Człowieka, powołuje się w

---

[492] Są to: Rada Praw Człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych, Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, Komitet Praw Osób Niepełnosprawnych, Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, Komisja ds. Wymuszonych Zaginięć i Komitet Przeciwko Torturom.

[493] Zob. C. Callejon, K. Kemileva, F. Kirchmeier, *Treaty bodies' Individual Communication Procedures: Providing Redress and Repatriation to Victims of Human Rights Violations*, https://www.geneva-academy.ch/joomlatools-files/docman-files/UN%20Treaty%20Bodies%20Individual%20Communications.pdf [dostęp 7.2.2024 r.], s. 18-21.

[494] Zob. R. Kuźniar, *Międzynarodowe systemu ochrony praw człowieka*, „Sprawy Międzynarodowe" 1984, Nr 6, s. 95-108.

swoim tekście na Powszechną Deklarację Praw Człowieka. Drugi system, polega na funkcjonowaniu w ramach prawnych instytucji, wykraczającej ponad ramy organizacji międzynarodowej, a jednocześnie poniżej poziomu państwa federalnego, co pozwala jej na działania zbliżone do tych, podejmowanych przez poszczególne państwa, w ramach delegowanych przez nie kompetencji. Natomiast trzeci z wymienionych filarów, ma wyraźny charakter polityczny, charakteryzując się tworzeniem adresowanych do państw i innych organizacji międzynarodowych standardów.

Ponadto, należy wspomnieć, iż jedynie dokumenty Rady Europy, które stanowią Europejska Konwencja Praw Człowieka oraz Europejska Karta Socjalna, a także Europejska Karta Praw Podstawowych, będące są aktami zawierającymi normy prawne. Natomiast regulację dotyczące „ludzkiego wymiaru" OBWE, mają charakter polityczny[495]. W związku z czym, szukając norm kolizyjnych z systemem Światowej Organizacji Handlu, należy się ograniczyć do tych pierwszego z wzmiankowanych aktów prawnych.

Powodem, tego ograniczenia jest fakt, iż Europejska Konwencja Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, stanowi podstawowy dokument współtworzący europejski system ochrony praw człowieka. Możemy to wywieść, z treści preambuł zarówno do Europejskiej Karty Socjalnej jak i Europejskiej Karty Praw Podstawowych, które to akty prawne w swoich preambułach zawierają odwołania do EKPCz. Jednocześnie, musimy zaznaczyć, iż Europejska Konwencja Praw Człowieka, w tekście swojej preambuły zawiera odwołanie, do stanowiącej fundament systemu powszechnego, a mianowicie utworzonego pod auspicjami ONZ, Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. W związku z czym, należy założyć, iż zakres przedmiotowy regulacji dotyczących ochrony praw człowieka w Europie, zawarty w omawianych aktach pozostaje zbieżny z tym, zawartym w powszechnym systemie praw człowieka.

W związku z czym, zakres przedmiotowy norm praw człowieka, funkcjonujących w europejskim systemie prawnym, a jednocześnie pozostających w związku z zakresem ochrony praw człowieka, które to pozostają na interesującym nas w kontekście tematyki pracy zakresie, styku tegoż przedmiotu z międzynarodowym

---

[495] Zob. K. Przybyszewski, *Prawa człowieka w kontekstach* kulturowych, Wyd. Naukowe Instytutu Filozofii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2010, s. 60-61.

prawem handlowym, jest konstrukcją niezwykle zbliżoną do systemu, funkcjonującego w powszechnym systemie ochrony praw człowieka. Przez co, poznanie zakresu podmiotowego, jaki funkcjonuję w tym kontekście, jest najbardziej istotne, dla przybliżenia wzajemnego związku między ochroną praw człowieka, a systemem WTO. W związku z czym, przybliżę tryb postępowania podejmowanego dla ochrony praw człowieka, w systemie Europejskim.

Aczkolwiek, omawiając problematykę systemu europejskiego musimy przede wszystkim zwrócić uwagę na proces sądowy, natomiast z uwagi na centralną pozycję systemową Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, stoimy przed potrzebą, by rozpocząć problematykę stosowania prawa, od Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Jest to organ sądownictwa międzynarodowego, który pozostaje właściwy do orzekania zarówno w dziedzinie spraw indywidualnych jak i międzypaństwowych. Natomiast określając jego główne zadanie, musimy stwierdzić, iż pozostaje nim stwierdzanie naruszenia praw obywatelskich i politycznych, określonych w EKPCz[496].

W europejskim systemie praw człowieka, sąd ten przybrał pozycję quasi-konstytucyjną[497], jednocześnie nie zajmując się jedynie naruszeniami praw człowieka, ale także będąc kompetentnym zarówno w sprawach indywidualnych jak i funkcjonując w szerszym geopolitycznym kontekście rozstrzygając spory międzypaństwowe. Ponadto, kolejnym wyzwaniem dla Trybunału, okazało się wzmożenie tendencji autorytarnych, co oznaczało konieczność odnoszenia się do działań polegających przykładowo na: masowych czystkach, aresztowaniach czy też skazaniach opozycyjnych polityków i dziennikarzy oraz interwencjach naruszających niezależność sądownictwa[498].

Środkiem ochrony praw indywidualnego obywatela w tym systemie stanowi petycja indywidualna, która skutkuje wydaniem wiążącego wyroku oraz zasądzeniem odszkodowania na korzyść osoby, której skarga została rozpatrzona pozytywnie. A

---

[496] Zob. *Trybunał w skrócie*, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Court_in_brief_POL [dostęp: 8.2.2024 r.].

[497] Zob. R. Ryssadal, *The Coming of Age of the ECDR*, „European Human Rights Law Review" 1996, Nr 1, s. 18, 22

[498] Zob. H. P. Aust, *Introduction: The European Court of Human Rights - the past in the present*, [w:] *European Court of Human Rights. Current Challenges in Historical Perspective,* red. H. P. Aust, E. Demir-Gursel, wyd. Edward Elgar Publishing, Northampton 2021, s. 2.

zarazem ze względu na tendencje do unifikowania standardów ochrony praw człowieka, poprzez jego działania,[499] omawiana instytucja powinna być uważana za istotny czynnik, wspomagający wytworzenie jednolitego standardu ochrony praw człowieka w Europie.

3.2.2. Cechy wspólne i różnice poszczególnych systemów

Z treści poprzednich rozważań, zarówno dotyczących systemu Światowej Organizacji Handlu, jak i tych zainteresowanych głównie prawami człowieka, możemy wywieść wniosek, iż pomimo skrajnie różnej podstawy aksjologicznej, stojącej u ich podstawie, występują między nimi nie tylko różnice, ale także liczne podobieństwa. W związku z czym, należy usystematyzować wzajemne związki tychże systemów.

3.2.2.1. Zbieżności między systemem ochrony praw człowieka a systemem Światowej Organizacji Handlu

Systematyzując zachodzące podobieństwa, które występują między z jednej strony systemem ochrony praw człowieka, a drugiej regulującym międzynarodowe prawo handlowe warto zacząć od fundamentalnej kwestii, łączącej te dwa reżimy prawne. Mianowicie od tego, iż obydwu z wzmiankowanych systemów, nadano formę organizacji międzynarodowych o zasięgu globalnym, które stanowią odpowiednio Narody Zjednoczone[500] oraz Światowa Organizacja Handlu[501]. Ponadto należy wspomnieć, iż funkcjonują one w tożsamym ładzie międzynarodowym, który współtworzą. A jako, że zarówno system praw człowieka[502], jak i handlu światowego[503], w formie przejawianej we współcześnie zachodzącym stanie normatywnym, zostały wytworzone, w latach bezpośrednio następujących po drugiej wojnie światowej, kiedy

---

[499] Zob. M. E. Villiger, *The European Court of Human Rights*, „Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)" 2001, s. 80.

[500] Zob. B. Kuźniak, M. Marcinko, M. Ingelevic-Citak, *op. cit.*, s. 66.

[501] *Ibidem*, s. 338.

[502] Zob. S. Kubas, *The history of the formation of international organizations in the* world, „Czasopismo prawno-historyczne" 2021, Nr 2, s. 232.

[503] Zob. R. R. Ludwikowski, *Handel Międzynarodowy*, s. 87.

to ład światowy, w którego to ramach funkcjonują, został ukonstytuowany z wiodącą rolą zwycięskich mocarstw anglosaskich powoduje iż, korzystają one z wzajemnie zbliżonej siatki pojęciowej, a zarazem są utworzone z myślą o funkcjonowaniu we spójnym systemie prawnym, budującym instytucyjno-prawny ład światowy.

W związku z tym należy przyjąć, iż obydwa systemy przejawiają w swojej istocie swoisty *Zeitgeist*, momentu powstania, który jak przypomnijmy był drugą połową lat 40 XX wieku, czyli okresem w którym z jednej strony zakończono drugą wojnę światową, która była najkrwawszym i obfitującym w niezliczone naruszenia podstawowych wartości ludzkich konfliktem, natomiast z drugiej strony w momencie utworzenia zarówno systemów ochrony praw człowieka, opartego na działalności Organizacji Narodów Zjednoczonych, oraz handlu światowego i prac nad ITO, które zaowocowało przyjęciem porozumienia GATT (1947), będące podstawą systemu WTO, stan znany jako, „zimna wojna" powiązany z istniejącym zagrożeniem wybuchu wojny nuklearnej jeszcze nie nastał.

Ponadto, należy zauważyć, iż zarówno system ochrony praw człowieka, jak i handlu światowego, jest oparty na właściwych dla regulowanego wycinka rzeczywistości wartościach, w związku z czym należy stwierdzić, że u podstawy obydwu z systemów, istnieje właściwa dla nich aksjologia. Co znaczy, iż obydwa interesujące nas systemy, posiadają właściwe dla siebie aksjomaty, wraz z kryteriami wartościującymi poszczególne wartości[504]. Dowodem tego stanu rzeczy, stanowi obecność w obydwu omawianych systemach, kategorii normy podstawowej, którą stanowi odpowiednio wiodąca rola godności ludzkiej[505] w przypadku ochrony praw człowieka, a także klauzula największego uprzywilejowania[506], w przypadku WTO. Obie te normy, stanowią aksjologiczne fundamenty, konstytuujące cały system, przyjmując nadrzędną pozycję, w każdym przypadku występowania wewnątrzsystemowej kolizji.

---

[504] Zob. Aksjologia, [w:] *Encyklopedia PWN*, https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/aksjologia,3866999.html [dostęp: 10.2.2024 r.].

[505] Zob. Zieliński S., *Rozumienie godności człowieka i jej znaczenie w procesie stanowienia i stosowania prawa. Propozycja testu zgodności regulacji prawnych z zasadą godności człowieka*, „Przegląd Sejmowy" 2019, Nr 4, s. 112.

[506] Zob. Ł. Gruszczyński, M. Menkes, Ł. Nowak, *op. cit.*, s. 36-37.

3.2.2.2. Różnice zachodzące między systemem ochrony praw człowieka a systemem Światowej Organizacji Handlu

Jako, że w poprzedniej części pracy zakreśliłem podobieństwa zachodzące między systemami ochrony praw człowieka i Światowej Organizacji Handlu, to dla pełnego oglądu sytuacji należy usystematyzować różnice zachodzące między nimi.

Główna różnica, polega na odmiennej podstawie aksjologicznej. Aksjologia praw człowieka, opiera się na identyfikacji człowieka, jako podmiotu prawa odznaczającego się uniwersalnym i niezbywalnym charakterzem, który odznacza się podmiotowością prawną, nie mogącą być warunkowaną w żadnym zakresie[507]. Natomiast główną wartością stojącą za Światową Organizacją Handlu, jest liberalizacja handlu międzynarodowego.[508]

Różnicę tę, uważam za fundamentalną w kontekście wzajemnych relacji tych dwóch porządków prawnych, gdyż w przypadku ochrony praw człowieka fundamentalna wartość, odnosi się do człowieka, natomiast dla międzynarodowego prawa handlowego, jest nią system wymiany handlowej. Analogicznie, zarówno z wzmiankowanego powyżej powodu, jak i powołując się na specjalizację, którą wykazuje się system WTO, zakres ochrony wolności istniejący w systemie Światowej Organizacji Handlu, jest w porównaniu do tego chronionego w porządku praw człowieka, o wiele węższy. Ponadto, adresatami porządku WTO, są podmioty podejmujące się transgranicznych stosunków handlowych, co stanowi o wiele węższą podmiotowo grupę, niż wszystkie osoby fizyczne, będące z istoty samej natury człowieczeństwa, adresatami porządku ochrony w reżimie praw człowieka[509].

Jednakże, musimy zauważyć, iż system międzynarodowego prawa handlowego, jest jednostkowy istniejąc jedynie w kontekście Światowej Organizacji Handlu, natomiast międzynarodowa ochrona praw człowieka, jest zjawiskiem które może przybrać różne formy, zarówno na poziomie międzynarodowym, regionalnym jak i krajowym. Co sprawia, iż system ochrony praw człowieka, stanowi o wiele bardziej

---

[507] Zob. A. Kociołek-Pęksa, J. Menkes., *Aksjologia praw człowieka. O przesłankach i determinantach współczesnego dyskursu w filozofii prawa międzynarodowego*, s. 122-123.

[508] Zob. B. Ziemblicki, *Some thoughts of the Axiology and Constitutionalization of the World Trade Organization*, „Wrocław Review of Law, Administration & Economics" 2011, Nr 1, s. 51.

[509] Zob. S. Joseph, *Blame on the WTO?* …, s. 34.

rozbudowany system, w którym poszczególne wartości, potencjalnie mogą być chronione na wielu poziomach.

Dodatkowo, nie sposób pominąć, iż odwołując się do zasięgu terytorialnego tychże instytucji, należy dodać, iż o ile członkostwo w ONZ, i szerzej mówiąc w reżimie ochrony praw człowieka, zgodnie z Artykułem 4 Karty Narodów Zjednoczonych jest otwarte w stosunku do każdego państwa miłującego pokój, które przyjmie zobowiązania zawarte w niniejszej Karcie wykonywać. To wejście poszczególnego państwa pod reżim prawny WTO, wiążę się z problematyką akcesji do tej organizacji.

Państwo nie będące oryginalnym członkiem, by wejść do Światowej Organizacji Handlu, musi oprócz przyjęcia zasad Karty z Marrakeszu i Multilateralnych Postanowień Handlowych, przejść również proces negocjacyjny. Który koncentruje się na tym, czy: przepisy krajowe i praktyka ich stosowania są zgodne z zasadami WTO, a jeżeli nie, to co musi zostać zmienione oraz koncesjach i zobowiązaniach dotyczących dostępu do rynku, który kraj ubiegający się do członkostwa w Światowej Organizacji Handlu, musiał zagwarantować[510]. Ponadto, należy zauważyć, iż członkami WTO, nie są jedynie państwa, gdyż w skład jej członków wchodzi także Unia Europejska, która jak wiemy stanowi ciało prawno-międzynarodowe *sui generis*, będąc więcej niż zaledwie organizacją prawa międzynarodowego. Ponadto, status obserwatora posiada szereg organizacji międzynarodowych, takich jak ASEAN, GRULAC czy też ACP których zadaniem jest wspólna koordynacja polityki i ochrona interesów, państw należących do tych ciał prawnych[511].

3.3. Problematyka kolizji norm praw człowieka z działalnością Światowej Organizacji Handlu

Jedną z cech wspólnych wykazywanych zarówno przez Światową Organizację Handlu, jak i reżim ochrony praw człowieka, jest przywiązanie tychże

[510] Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, op. cit, s. 111-112.

[511] *Ibidem*, s. 107.

organizacji do koncepcji praworządności[512]. W związku z czym, omawiając problematykę kolizji norm praw człowieka z działalnością WTO, pomimo powszechnego i intuicyjnego rozumienia tego pojęcia należy przybliżyć sposób jego pojmowania w języku prawnym.

Zgodnie z stosownym, dla tej koncepcji założeniem doktrynalnym, praworządność stanowi rozbudowany system, składający się z wartości i zasad, które mają na celu ograniczenie władzy państwowej, polegające na tym, iż organy i instytucje działające w imieniu państwa podejmują się działań wyłącznie w ramach wyznaczonych przez normy prawne. Natomiast obywatele posiadają swobodę podejmowania dowolnych działań, z wyjątkiem tych wprost zakazanych w powszechnie obowiązujących aktach normatywnych.[513]

Jednakże, należy zauważyć, iż jest to pojęcie dosyć niejednoznaczne i sporne, wymagające wyjaśnienia problematyki genezy, istoty, sposobu definiowania, uzasadnienia i funkcji jaką pełni w społeczeństwie. Jedną z najbardziej problematycznych kwestii, jakie na tym gruncie występuje stanowi konieczność dokonania wyboru, między materialnym rozumieniem tego pojęcia, odwołującym się do zewnętrznych kryteriów aksjologicznych, a formalnym, utożsamianym z pojęciem legalizmu[514]. W kontekście tematyki, tejże pracy w której pojęcia rządów prawa, używamy w kontekście zastosowania go przy analizie pojęć systemów ochrony praw człowieka, oraz Światowej Organizacji Handlu, uznaję iż, niezbędne jest przychylenie się do pierwszej, materialnej koncepcji.

Pogląd ten wywodzę z faktu, iż obydwa interesujące nas porządki prawne zawierają właściwą dla nich podstawę aksjologiczną, którą stanowi odpowiednio prymat człowieka, będącego podmiotem obrażonym uniwersalnym i niezbywalnym charakterem, który odznacza się niewarunkowaną w żadnym zakresie podmiotowością prawną[515], która pozostaje chroniona za pomocą aksjomatów godności, wolności oraz

---

[512] Zob. T. Cottier, *Trade And Human Rights: A Relationship to Discover,* „Journal of International Economic Law" 2002, Nr 1, s. 115.

[513] Zob. K. S. Kowalska, *Państwo Prawa w polskim porządku konstytucyjnym a jego wspólnotowe rozumienie*, „Krakowskie Studia Małopolskie" 2019, Nr 1, s. 7-8.

[514] Zob. J. Holocher, B. Naleziński, *Pojęcie praworządności we współczesnej debacie politycznoprawnej*, „Rocznik Administracji Publicznej" 2022, Nr 1, s. 327-328.

[515] Zob. A. Kociołek-Pęksa, J. Menkes., *Aksjologia praw człowieka. O przesłankach i determinantach współczesnego dyskursu w filozofii prawa międzynarodowego*, s. 122-123.

równości. Natomiast główną wartością stojącą za działaniami Światowej Organizacji Handlu, jest liberalizacja handlu międzynarodowego[516], wykonywaną za pomocą klauzuli najwyższego uprzywilejowania, oraz koncepcji statusu narodowego.

Ponadto, konieczne jest zwrócenie uwagi, iż omawiając praworządność, w kontekście tej pracy nie mamy do czynienia z zastosowaniem tego pojęcia na poziomie narodowym, tylko w porządku międzynarodowego prawa publicznego. Różnicę, wynikające z tego faktu są znaczące. Głównym powodem, powodującym ten stan rzeczy jest fakt, iż zgodnie doktryną prawo międzynarodowe stanowi zestaw norm regulujących stosunki wzajemne miedzy państwami oraz organizacjami międzynarodowymi, a także pozostałymi ciałami mającymi zdolność do działania w stosunkach międzynarodowych[517], która charakteryzuje się między innymi równością podmiotów w niej działających[518].

Fakt ten oznacza, iż przynajmniej pozornie mamy do czynienia z sytuacją w której nie funkcjonuje żadna norma podstawowa, tegoż systemu, co oznaczałoby pełen woluntaryzm w procesie stosowania prawa międzynarodowego, a co za tym idzie brak możliwości wiążącego rozstrzygania konfliktów występujących między poszczególnymi systemami. Jednakże musimy wsiąść pod uwagę fakt, iż zgodnie z obowiązującym obecnie ładem światowym ONZ, i a zwłaszcza jej podstawowy akt prawny, czyli Karta Narodów Zjednoczonych, jest uznawana za quasi-konstytucję, a wynikające z niej zobowiązania w hierarchii norm prawa miedzynarodowego traktowane są jako zobowiązania wyższego rzędu.[519] W związku z czym, musimy uznać, iż ukształtowany system współpracy międzynarodowej jest ustrukturyzowany, a zatem posiada normy podstawowe, w kontekście których możemy określać praworządność.

W związku z czym, należy stwierdzić, iż występowanie stanu kolizji przepisów Światowej Organizacji Handlu, z regulacjami należącymi do kategorii praw człowieka, zarówno przez praktyczne problemy, jak i przez naturę systemu prawno-międzynarodowego pozostaje czynnikiem nieakceptowalnym. W związku z czym,

---

[516] Zob. B. Ziemblicki, *Some thoughts of the Axiology and Constitutionalization of the World Trade Organization*, „Wrocław Review of Law, Administration & Economics" 2011, Nr 1, s. 51.

[517] Zob. R. Bierzanek, J. Symonides, *op. cit.*, s. 18.

[518] *Ibidem*, s. 15.

[519] Zob. B. Kuźniak, M. Marcinko, M. Ingelevic-Citak, *op. cit.*, s. 68.

kolizje, zachodzące między tymi systemami muszą być obiektem pogłębionej analizy, gdyż taki stan rzeczy stoi w sprzeczności nie tylko z zasadami praworządności, obowiązującej w przestrzeni ponadnarodowej, ale także z podstawowymi regułami, konstatującymi współcześnie obowiązujący ład międzynarodowy.

3.3.1. Kolizja prawa do żywności a działalność Światowej Organizacji Handlu

Prawo do żywności, jest jednym z fundamentalnych uprawnień należących do porządku praw człowieka. Artykułem, gwarantującym je w tymże systemie są w art. 25 ust. 1 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, gwarantujący każdemu człowiekowi prawo do stopy życiowej zapewniającej zdrowie i dobrobyt zarówno dla jego jak i rozszerzając to uprawnienie dla członków jego rodziny. Stopę życiową skonkretyzowano, między innymi uznając za nieodłączną część omawianej stopy życiowej prawo do wyżywienia. Co także ma odbicie w treści art. 11 Międzynarodowej Konwencji Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, zgodnie z którym strony paktu, uznając prawo każdej osoby do zagwarantowania odpowiedniego poziomu życia, przyjmują iż, niezbędnym środkiem dla osiągnięcia tego celu, stanowi zapewnienie między innymi odpowiedniego wyżywienia. Natomiast poszczególne państwa, muszą uznawać, bronić i zapewniać realizacje prawa do wyżywienia, jako wolności od głodu, uznając rolę międzynarodowej współpracy w tym procesie[520].

Kolejnym aktem prawnym który musimy wsiąść pod uwagę analizując ten proces, stanowi uchwalona przez, Organizację Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa, która w tekście Deklaracji rzymskiej w sprawie bezpieczeństwa żywnościowego[521], będąc organizacją wyspecjalizowaną Narodów Zjednoczonych stwierdza, iż bezpieczeństwo żywnościowe zachodzi, w sytuacji kiedy wszyscy ludzie, zawsze mają fizyczny, społeczny i ekonomiczny dostęp do odpowiedniego, bezpiecznego i pożywnego pokarmu, który zapewnia ich dietetyczne potrzeby oraz preferencję żywnościowe.

---

[520] Zob. S. Joseph, *Blame on the WTO?* …, s. 182-183.

[521] Deklaracja rzymska w sprawie bezpieczeństwa żywnościowego *(Rome Declaration on World Food Security)*, sporządzona w Rzymie dnia 17 listopada 1996 r.

Z treści omawianych przepisów, nasuwa się wniosek, iż samo zapewnienie powszechnego i stałe dostępnego fizycznie i ekonomicznie pożywienia, co należy rozumieć jako stan w którym pożywienie jest stale dostępne, zarówno w procesie produkcyjnym jak i procesie sprzedaży, oznaczającej rozumianej jako stan, w którym każdy będzie miał zagwarantowane ekonomicznie i fizycznie możliwości nabycia pożywienia[522], nie jest wystarczające dla realizacji normy istniejącej w systemie praw człowieka. Gdyż sama żywność musi jednocześnie spełniać przymiot odpowiedniości. Pozostaje on wypełniony, gdy żywność spełnia potrzeby żywieniowe stosowne dla przymiotów osobistych jednostki z niej korzystającej, do których zaliczamy cechy takie jak: wiek, warunki życia, stan zdrowia, zawód czy też płeć. Ponadto, nie może ona przykładowo: przyczyniać się do otyłości i innych chorób, pozostawać bezpieczna i wolna od szkodliwych substancji, takich jak zanieczyszczenia przemysłowe czy pozostałości pestycydów, hormonów lub leków weterynaryjnych a także być akceptowalna kulturowo[523].

W związku z czym widać, iż mamy do czynienia z problematyką zajmującą niezwykle istotną pozycję w porządku praw człowieka. Co oczywiście stanowi truizm, gdyż żywność ponad wszelką wątpliwość należy do podstawowych i niezbędnych przymiotów, zapewniających biologiczne przetrwanie zarówno pojedynczego człowieka, jak i zbiorowości. Ponadto, właśnie jej zapewnienie było asumptem do powstania zjawiska cywilizacji, poprzez fakt, iż właśnie jej zapewnienie należy uznać za jedną z najbardziej podstawowych funkcji państwa. Co w kontekście faktu, iż prawa człowieka są w stosunku do siebie: współzależne, niepodzielne i wzajemnie ze sobą związane sprawia, iż realizacja tego prawa, bezpośrednio wpływa na zachodzenie innych praw podstawowych, do których się zaliczają między innymi prawo do: zdrowia, życia, wody, odpowiedniego mieszkania, edukacji, pracy i bezpieczeństwa społecznego czy też informacji oraz wolności od: tortur, okrutnego, nieludzkiego czy też poniżającego traktowania a także pracy dzieci[524].

---

[522] [522] Zob. *Right to Adequate Food*, https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/FactSheet34en.pdf [dostęp: 15.2.2024 r.], s. 2-3.

[523] *Ibidem*, s. 3.

[524] *Ibidem*, s. 5-6.

Przechodząc do traktowania żywności i procesu jej wytwarzania w międzynarodowym prawie handlowym, to musimy zwrócić uwagę, iż rolnictwu zawsze przykładano szczególną uwagę, a w regulacjach handlu międzynarodowego, stosowano do niego odmienne regulacje[525]. Głównym powodem, dla tego wyjątkowego statusu, była potrzeba zapewnienia bezpieczeństwa żywieniowego[526]. Ponadto należy zauważyć, iż rolnictwo stanowi sektor gospodarki, wyróżniający się nieprzewidywalnością. Czego dowodem, jest: uzależnienie od pogody, specjalnych polityk państwowych, w celu zapewnienia odpowiedniego poziomu produkcji, dużej rozbieżności cenowej na rynkach światowych, ciągłego wzrostu światowej populacji, stale zwiększającej popyt czy też niewydolności państw najsłabiej rozwiniętych[527], co sprawia, iż realizacja potrzeby zapewnienia ciągłego i stabilnego łańcucha dostaw produktów spożywczych, okazuje się niezwykle trudna.

Pomimo tego, że co do zasady w omawianym systemie, przepisem ogólnym odnoszącego się do problematyki handlu towarami stanowi Układ Ogólny GATT. Podstawą prawną, w której funkcjonuje w reżimie Światowej Organizacji Handlu, w sprawach odnoszących się do procesu wytwórczego produktów rolnych, stanowi istniejący w ramach WTO, jako *lex specialis* Porozumienie w sprawie rolnictwa.

Jest to dokument, który wszedł w życie wraz z utworzeniem WTO, w 1995 roku, i wywarł on skutki w postaci redukcji dotacji i barier handlowych, a także rozpoczęcia procesu w sprawie dalszych reform odnoszących się do kwestii takich jak bezpieczeństwo żywnościowe i ochrona środowiska[528]. Analizując treść omawianego Porozumienia, musimy uznać, iż opiera się na trzech filarach, które stanowią zasady: zwiększenia dostępu do rynku przez produkty zagraniczne, co jest procesem, który może być zapewniony za pomocą walki zarówno z taryfami celnymi jak i nietaryfowymi barierami handlowymi, do których zaliczamy takie instrumenty jak: kwoty handlowe, minimalne ceny eksportowe czy też dyskrecjonalne licencjonowanie

---

[525] Zob. F. Delcros, *The Legal Status of Agriculture in the World Trade Organization*, „Journal of World Trade" 2001, Nr 2, s. 219-220.

[526] Zob. M. G. Desta, *Food Security and International Trade Law, An Appraisal of the World Trade Approach*, „Journal of World Trade", 2001, Nr 3, s. 449.

[527] Zob. B. Ziemblicki, *Ochrona Praw Człowieka …,* s. 171.

[528] Zob. *Agriculture*, https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/agric_e.htm [dostęp: 16.2.2024 r.].

importu[529], redukcji zaburzających handel środków wspomagania produkcji krajowej, polegających między innymi na transferach budżetowych czy sztucznego utrzymywania cen minimalnych[530], a także negowanie skutków dla handlu międzynarodowego subsydiowanego eksportu żywności[531], który jest zjawiskiem definiowanym jako płatność na rzecz osób lub firm, wysyłających produkowany przez siebie produkt za granicę[532].

Ponadto w literaturze przedmiotu zaznaczono istnienie kolejnej kontrowersji, odnoszącej się do rozstrzygnięcia kwestii, czy liberalizacja handlu a co zatem idzie zwiększanie wydolności handlowej jest właściwym aksjomatem, dla wykorzystywania go w kontekście pożywienia. Natura stosunków rynkowych polega na tym, że zarówno producenci oferujący niższe ceny, i konsumenci oferujący wyższe płatności, będą w sposób naturalny faworyzowani w stosunkach rynkowych, co biorąc pod uwagę fakt, iż żywność w przeciwieństwie znacznej większości produktów i usług jest bezsprzecznie niezbędna dla ludzkiej egzystencji, stanowi ogromną kontrowersję, w kontekście systemów ochrony praw człowieka. Powodem tego stanu rzeczy, jest to, iż teoretycznie, przyjmując niewzruszoną logikę rynkową, osoby mniej zamożne mogą być wykluczone z tego działu aktywności gospodarczej, w taki sam sposób, jak ma to miejsce w przypadku produktów zbędnych dla realizacji podstawowych wartości. Co stwarza napięcia w wzajemnych stosunkach zachodzących z uwzględnieniem AoA, które to w swoim tekście, ogranicza się do uznania niehandlowych prowizji, takich jak bezpieczeństwo żywieniowe czy też ochrona środowiska, jednocześnie uznając nadrzędną konieczność liberalizacji w tym obszarze gospodarczym[533].

Ponadto praktyka postępowania w tejże kwestii, jest równie kontrowersyjna. Gdyż, nawet po przyjęciu AoA, pomimo zobowiązań do liberalizacji kraje rozwinięte kontynuowały politykę ochrony lokalnych rolników przed konkurencją pochodzącą z

---

[529] Zob. K. Mechlem, *Harmonizing Trade in Agriculture and Human Rights: Options for the Integration of the Right ot Food into Agreement on Agriculture*, „Max Planck Yearbook of United Nations law" 2006, s. 141.

[530] *Ibidem*, s. 147.

[531] *Ibidem*, s. 154.

[532] Zob. R. Przygodzka*, Subsydia eksportowe i ich oddziaływanie na światowy handel rolny*, „Problemy Rolnictwa Światowego", 2007, Nr 2, s. 295.

[533] Zob. S. Joseph*, Blame on the WTO? ...*, s. 195.

krajów rozwijających się, jednocześnie poprzez politykę subsydiów eksportowych, zdobywając przewagi komparatywne na rynkach krajów gorzej rozwiniętych[534].

Za emblematyczny przypadek, konsekwencji nieprzestrzegania regulacji WTO, w kontekście żywnościowym, należy uznać politykę cukrową UE, która szkodzi źródłom utrzymania plantatorów trzciny cukrowej w krajach rozwijających się[535]. Która, w 2002 r., została uznana[536] za naruszająca wymogi porozumienia AoA w sprawie subsydiów eksportowych na cukier. Jednak w obu przypadkach odpowiednie programy subsydiów zostały zmienione, w celu zapewnienia zaledwie technicznej zgodności z wymogami porozumienia AoA i SCM, co w efekcie spowodowało dalsze szkody dla rynków zagranicznych. Jednak, wyniki zakończonych sukcesem rozstrzygnięć przeciwko dotacjom dla krajów północny nie są zachęcające dla krajów rozwijających się, zwłaszcza tych najbiedniejszych, które nie są w stanie podjąć odpowiednich działań odwetowych[537].

Ponadto, problematyka kolizji regulacji Światowej Organizacji Handlu z prawem do żywności, jest obrazowane poprzez spór między Brazylią a Stanami Zjednoczonymi, dotyczący dotacji na bawełnę z terenów górskich[538], w przypadku którego, amerykańskie subsydia dla przemysłu bawełnianego, zdaniem Brazylii naruszały zasady WTO i szkodliwie wpływały na producentów w krajach rozwijających się. Orzeczenie to obrazuje problematyczność jednostronnych środków zaradczych, w przypadku zastosowania których, zgodnie z poglądami doktryny: poszkodowane państwo niemal zawsze wyrządza szkodę wielu podmiotom, gdyż podwyższone cła, które są najczęstszą formą odwetu, są znane z tego, że mają destrukcyjny wpływ na państwo, które je stosuje, szkodząc jego konsumentom lub przemysłowi[539].

---

534 Zob. M. G. Desta, *The Law of International Trade in Agricultural Products: From GATT 1947 to the WTO Agreement on Agriculture*, wyd. Kluwer Law International, The Hague 2002, s. 6.

535 Zob. W. Vandenhole, *Third states obligations under the ICESCR: a case study of EU sugar policy*, „Nordic Journal of International Law", 2007, Nr 1, s. 40.

536 WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), European Communities — Export Subsidies on Sugar, WT/DS265/AB/R, przyjęty 19 maja 2005 r.

537 Zob. P. Van Der Bossche, *The Law and Policy of the World Trade Organization*, wyd. Cambridge University Press, Cambridge 2005 s. 633-634.

538 WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), United States - Subsidies on Upland Cotton, WT/DS267/AB/R, przyjęty 3 marca 2005 r.

539 Zob. G. Vidigal, *Remedies and Compliance*, [w:] *The Oxford Handbook of International Trade Law. Second Edition*, red. D. Bethlehem, D. McRae, R. Neufeld, I. van Damme, wyd. Oxford University Press, Oxford 2022, s. 985-986.

3.3.2. Kolizja prawa do ochrony zdrowia a działalność Światowej Organizacji Handlu

Podobnie jak poprzednio omówione uprawnienie, prawo do ochrony zdrowia jest jednym z podstawowych uprawnień, obecnym w systemach ochrony praw człowieka. Kolejnym podobieństwem między tymi normami, jest fakt, iż został on uregulowany w Międzynarodowej Konwencji Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, w artykule 12 tego aktu, normodawca uznał prawo każdej jednostki do najwyższego dostępnego standardu ochrony zdrowia fizycznego i mentalnego. Ponadto, w art. 12(2)(c) Konwencji, nałożono na państwa podległe porządkowi prawnemu Narodów Zjednoczonych obowiązek wzięcia pod uwagę prewencji, leczenia i kontroli stanów epidemicznych, endemicznych, chorób zawodowych a także pozostałych rodzajów zagrożenia zdrowia. Natomiast, w treści artykułu 12(2)(d), zawarto kolejny obowiązek, polegający na obowiązku zapewnienia warunków w których, wszystkie dostępne środki medyczne pozostaną dostępne w razie wystąpienia choroby.

Ponadto, dla doprecyzowania standardu ochrony zdrowia, Komisja Narodów Zjednoczonych do spraw Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, dookreśliła wymogi stawiane prawu do ochrony zdrowia. Które nie polegają jedynie na prosto pojmowanym, prawie do bycia zdrowym, ponieważ wiele czynników takich jak: styl życia czy też genetyczna predyspozycja może wpływać na ten stan, ale także wpływ na ten stan rzeczy, ma dostęp do różnych: udogodnień, dóbr, usług i warunków życia niezbędnych dla zapewnienia najwyższego dostępnego standardu ochrony zdrowia. Ponadto, dostarczane obywatelom dobra i usługi publiczne muszą spełniać warunki: dostępności, akceptowalności i dobrej jakości a także przystępności cenowej[540].

Kolejnym podobieństwem jaki możemy zobaczyć, jest obecność Organizacji Wyspecjalizowanej Komisji Narodów Zjednoczonych, poświęconej tej konkretnej kwestii. Jest nią Światowa Organizacja Zdrowia (WHO), która definiuje dostęp do niezbędnych leków, odpowiedniej jakości na nie-dyskryminacyjnych bazach. Ponadto, ciało definiuje obowiązek zapobiegania, leczenia i kontroli epidemicznych i

[540] Zob. S. Joseph, *Blame on the WTO? ...*, s. 218.

endemicznych chorób, jako osobny obowiązek w stosunku do dostarczenia niezbędnych leków[541].

Więc, jak widać, konieczność ochrony zdrowia, w definiującym postrzeganie pojęcia praw człowieka, porządku prawnym Narodów Zjednoczonych, a co za tym idzie WHO stanowi skomplikowaną i wielofazową obligację, wymagającą od państw działań w wielu komplementarnych aspektach. Ponadto, podobnie jak w poprzednim przypadku, musimy zauważyć, iż jej realizacja ma bezpośredni związek z pozostałymi normami, z zakresu praw człowieka. Gdyż waga zapewnienia realizacji podstawowych czynników warunkujących zdrowie, jednocześnie oznacza realizacje praw do: pożywienia, wody, odpowiedniego standardu życia, mieszkaniowych, do prywatności, dostępu do informacji a także prawa do korzystania z naukowego progresu oraz wolności od dyskryminacji[542].

W kontekście wzajemnego kontaktu omawianego w tymże podrozdziale prawa, z systemem Światowej Organizacji Handlu, zachodzą dwie główne kontrowersje związane z tymże stykiem. Pierwsza z nich, polega na rozstrzygnięciu kwestii, czy prawo do dostępu do leków stanowi główny problem w szerszym kontekście prawa do ochrony zdrowia, natomiast druga opiera się na tym, czy lekarstwa powinny pozostać zgodnie z obecnie obowiązującym porządkiem obiektem własności przemysłowej, skodyfikowanym w obecnie obowiązującym brzmieniu porozumienia TRIPS.[543]

A jako, że już ustaliłem, iż podstawowym dokumentem będącym obiektem naszego zainteresowania w tym podrozdziale jest Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej. W związku z czym, należy przeanalizować ten akt, w kontekście prawa do ochrony zdrowia.

Jednakże jednocześnie należy napomnieć, że problematyka sporu praw człowieka z wolnością inwestycji handlowych, regulowanych przez TRIPS, nie jest tak jednostronna jak może się wydawać. Wprawdzie, należy napomnieć, iż patenty z istoty rzeczy, zwiększają cenę produktów farmaceutycznych, ponad tą która wynikałaby z samych mechanizmów rynkowych, aczkolwiek z drugiej strony to właśnie one, są

---

[541] *Ibidem*, s. 218-219.

[542] Zob. *The Right to Health*, https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/Factsheet31.pdf, [dostęp:17.2.2024 r.], s. 6.

[543] Zob. P. Cullet, *Patents and medicines: the relationship between TRIPS and the human right to health*, „International Affairs", 2003, Nr 1, s. 79.

używane do stymulowania rozwoju nowych leków. Fakt współistnienia tych dwóch faktów sprawia, iż w tej problematyce konieczna jest potrzeba zachowania właściwego balansu między tymi dwoma rodzajami praw[544].

Analizując treść interesującego nas aktu prawnego, należy zwrócić uwagę na to, iż w treści Porozumienia TRIPS, znajdują się normy które skupiają się na tworzeniu powszechnych korzyści społecznych, wspierając procesy transferu technologicznego. Pierwszy z nich stanowi art. 7 TRIPS, który bierze pod uwagę fakt, iż ochrona i egzekwowanie własności intelektualnej, powinno przynosić korzyść nie tylko właścicielom tych praw, ale także ogółowi społeczeństwa. Co przedstawia omawiany system, nie tylko, jako narzędzie do akumulacji kapitału przez właścicieli praw intelektualnych, ale także, jako narzędzie polityki społecznej. Drugim z szczególnie ważnych przepisów jest art. 8 TRIPS, uznający prawa poszczególnych państw do ochrony interesu publicznego, a w szczególności zdrowia publicznego[545].

Pozornie sprawia to wrażenie stabilnego rozwiązania dylematu, który skutecznie znajduje złoty środek między wartościami zachodzącymi na styku ochrony praw człowieka oraz międzynarodowego handlu inwestycyjnego. Aczkolwiek, zgodnie z raportu Wysokiego Komisarza Praw Człowieka ONZ wynika, iż współistnienie tychże systemów nie jest tak harmonijne jak wynika z teoretycznej konstrukcji, gdyż skutkuje podwyższeniem ceny lekarstw[546].

Skutkowało to przyjętą na rundzie dauhańskiej Światowej Organizacji Handlu, Deklaracją w sprawie porozumienia TRIPS i zdrowia publicznego[547]. Oddaje on stanowisko WTO, i możemy w nim znaleźć: stwierdzenia wyższości praw związanych z zdrowiem nad własnością intelektualną, dostrzeżenie problemów w zapewnieniu zdrowia swoich obywateli, przez państwa najbiedniejsze i rozwijające się, podkreślenie potrzeby, by TRIPS stanowił część szerszej międzynarodowej akcji, a także problematykę stosowania przymusowych licencji przez kraje biedne. Jako środek zaradczy, zaproponowano zwolnienie z obowiązku, przestrzegania art.31(f) TRIPS,

---

[544] Zob. F. M. Abbott, *TRIPS and Human Rights: Preliminary Reflections*, s. 310.

[545] Zob. E. T. Hoen*, Protecting Public Health through technology transfer: The Unfulfilled Promise of the TRIPS Agreement*, „Health and Human Rights Journal" 2022, Nr 2, s. 212.

[546]Zob. B. Ziemblicki, *Ochrona Praw Człowieka …*, s. 203.

[547] Deklaracja w sprawie porozumienia TRIPS i zdrowia publicznego (*Declaration on the TRIPS agreement and public health*), sporządzona w Doha dnia 14 listopada 2001 r.

mówiącego iż, używanie przedmiotu bez zgody posiadacza praw jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy jest wydane głównie w celu zaopatrywania rynku wewnętrznego danego członka[548].

Jednak już sam fakt, wprowadzenia patentów na leki wywołało znaczną falę protestów w wielu krajach rozwijających się, gdzie dostęp do nich, jest już i tak bardzo mocno ograniczony. Uzasadnienia istnienia patentów jako bodźców do innowacji, często nie wydają się przekonujące dla pacjentów w krajach rozwijających się, którzy widzą, że prawie nie inwestuje się w badania i rozwój dotyczące chorób specyficznych dla tych krajów. Przez co, zdaje się, że w niektórych przypadkach wdrożenie porozumienia TRIPS bezpośrednio oznacza ograniczenie dostępu do leków, a tym samo porozumienie stanowi krok wstecz w realizacji prawa do zdrowia[549].

Za emblematyczny przypadek, w tym kontekście należy uznać, dążenia Stanów Zjednoczonych, które dążyło do wniesienia skargi przeciw Brazylii, która to, w swoim programie walki z AIDS, wykorzystywała Podstawą sukcesu lokalnie produkowane leki, a także bycie w stanie wynegocjować niższe ceny opatentowanych leków, grożąc produkcją na podstawie przymusowego licencjonowania.

Jednakże, w lutym 2001 r. Stany Zjednoczone podjęły działania przeciwko Brazylii przed Organem Rozstrzygania Sporów WTO, argumentując iż, wymóg lokalnej produkcji, zgodnie z którym, jeżeli firma w ciągu trzech lat, po uzyskaniu patentu, nie rozpocznie produkcji lokalnej, lub nie wykaże, że produkcja w Brazylii nie jest ekonomicznie opłacalna lub w inny sposób wykaże, że wymóg lokalnej produkcji jest nieuzasadniony, na dany produkt zostanie udzielone licencja przymusowa. Zgodnie z argumentacją USA, brazylijskie prawo dyskryminowało amerykańskich właścicieli brazylijskich patentów. Zaistnienie tego sporu, spotkało się z tak ostrą krytyką ze strony międzynarodowej społeczności organizacji pozarządowych, iż ostatecznie skutkowało to wycofaniem się USA, z prowadzeniu sporu z Brazylią[550].

---

[548] Zob. B. Ziemblicki, *Ochrona Praw Człowieka ...,* s. 205-206.

[549] Zob. P. Cullet, *Patents and medicines: the relationship between TRIPS and the human right to health*, „International Affairs", 2003, Nr 1, s. 160.

[550] Zob. E. T. Hoen, *TRIPS, Pharmaceutical Patents and Access to Essential Medicines: Seattle, Doha and Beyond*, [w:] *Economics of AIDS and Access to HIV/AIDS Cars in Developing Countries. Issues and Challenges*, red. J. P. Moatti, B. Coriat, Y. Souteyrand, T. Barnett, J. Dumoulin, Y. A. Flori, wyd. ANRS, Paris 2003, s. 44-46.

Ponadto, raport panelu, przeciw Kanadzie, dotyczący ochronie patentowej produktów farmaceutycznych[551], stanowi istotny przykład ograniczonych wyjątków od praw patentowych, w kontekście kolizji między prawami własności intelektualnej, a prawem do ochrony zdrowia, poprzez dostęp do leków. W tej sprawie, Kanada zezwoliła producentom leków generycznych na wytwarzanie leków opatentowanych w celu wykazania ich biorównoważności, aby uzyskać przegląd regulacyjny, ponadto zezwoliła również producentom leków generycznych na gromadzenie zapasów takich opatentowanych leków, w celu umożliwienia ich sprzedaży niezwłocznie po wygaśnięciu patentu. Oba te wyjątki zostały zakwestionowane przez Unię Europejską jako niedozwolone na mocy art. 30 TRIPS. Panel podtrzymał kanadyjski środek kontroli regulacyjnej, ale środek dotyczący gromadzenia zapasów został odrzucony[552]. Sprawa ta, ustaliła standard w światowym handlu lekami, zgodnie z którym, producenci mają prawo by przygotować tańszy lek przed formalnym wygaśnięciem ochrony patentowej, co nie oznacza możliwości produkowanie go na masową skalę

3.3.3. Ochrona środowiska a działalność Światowej Organizacji Handlu

Trzecim z interesujących nas pól tematycznych, w których zachodzą wzajemne wpływy norm należących do dziedziny praw człowieka, oraz Światowej Organizacji Handlu, stanowi ochrona środowiska. Która wprawdzie nie jest zaliczona do katalogu praw człowieka, ani w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, ani w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych i Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Ponadto należy wspomnieć, iż w całym systemie Organizacji Narodów Zjednoczonych mówią o niej jedynie trzy traktaty z zakresu prawa międzynarodowego, które stanowią Konwencja o Prawach Dziecka[553], Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet[554], a

---

551 WTO, Raport Panelu (*Panel Report*), Canada - Patent Protection of Pharmaceutical Products (Panel Report), WT/DS114/R, przyjęty 17 marca 2000 r.

552 Zob. J. Watal, *Balancing market and non-market objectives: access to medicines*, [w:] *The Oxford Handbook of International Trade Law. Second Edition*, red. D. Bethlehem, D. McRae, R. Neufeld, I. van Damme, wyd. Oxford University Press, Oxford 2022, s. 644.

553 Konwencja o Prawach Dziecka (*Convention on the Rights of the Child*), uchwalona w Nowym Jorku 20 listopada 1989 r.

554 Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Woman*), uchwalona w Nowym Jorku 18 grudnia 1979 r.

także Konwencje Genewskie[555], określające zachowanie państw podczas działań zbrojnych.

Jednakże, musimy zauważyć, iż zgodnie z doktryną[556], należy ona do trzeciej generacji praw człowieka[557]. W związku z czym, pomimo niewątpliwego wzajemnego związku ochrony środowiska, z prawami do życia i zdrowia, należy ocenić fakt, iż w obecnym systemie współpracy międzynarodowej trudno znaleźć regulację *stricte* ekologicznej[558], co należy uznać za niewątpliwą lukę prawną. Jednakże, pomimo tego faktu powszechny obowiązek ochrony środowiska istnieje w prawie międzynarodowym, co wynika z szeregu dokumentów, do których należy uznać normy zamieszczone między innymi, w takich aktach jak: Deklaracja Sztokholmska[559], Światowa Karta Przyrody[560] czy też Deklaracja z Rio[561] [562].

Natomiast omawiając stan prawny funkcjonujący w ramach Światowej Organizacji Handlu, i dotyczący kwestii ochrony środowiska, to należy zaznaczyć, iż już w preambule do Porozumienia z Marrakeszu, ustanawiającego WTO stwierdzono, iż zrównoważony rozwój który jest jednym z celów tejże organizacji, musi być osiągany z zachowaniem zachowania i ochrony środowiska. Aczkolwiek, ani w GATT ani GATS które stanowią najważniejsze i podstawowe dokumenty, w systemie Światowej Organizacji Handlu nie znajdują się regulacje bezpośrednio odwołujące się do ochrony środowiska. Jednakże, możemy znaleźć interesujące nas odwołanie w TRIPS, które

---

555 Protokół dodatkowy do Konwencji genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (*Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts*), przyjęty w Genewie dnia 8 czerwca 1977 r.

556 Por. P. Alston*, A Third Generation of Solidarity Rights: Progressive Development or Obfuscation of International Human Rights Law?*, „Netherlands International Law Review" 1982, Nr 3, s. 310-311.

557 B. Ziemblicki, *Ochrona Praw Człowieka ...,* s. 210.

558 Zob. D. R. Boyd, *The Environmental Rights Revolution: Constitutions, Human Rights, and the Environment*, https://open.library.ubc.ca/media/stream/pdf/24/1.0058239/2 [dostęp: 18.2.2024 r.], s. 407.

559 Deklaracja Konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Środowiska Człowieka (*Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment*), sporządzona w Sztokholmie dnia 16 czerwca 1972 r.

560 Światowa Karta Przyrody (*World Charter for Nature*), sporządzona w Nowym Jorku dnia 28 października 1982 r.

561 Deklaracja z Rio de Janeiro w sprawie środowiska i rozwoju (*Rio Declaration of Environment and Development*), sporządzona w Rio de Janeiro dnia 14 czerwca 1992 r.

562 B. Ziemblicki, *Ochrona Praw Człowieka ...,* s. 209.

zezwala państwu na wyłączenie ze zdolności patentowej ze względu na między innymi konieczność zapobieżenia poważnej szkody dla środowiska naturalnego[563].

W tym miejscu należy dodać o działaniach WTO związanych z ochroną środowiska. Ponieważ, z momentem utworzenia Światowej Organizacji Handlu, utworzono Komitet Handlu i Środowiska. Który stanowi instytucje mającą za cele wskazanie relacji między handlem i środowiskiem a także rekomendowanie odpowiednich modyfikacji w porozumieniach WTO. Jednakże, kompetencje komitetu są wyraźnie ograniczone, bowiem samo ciało nie ma prawa do modyfikacji praw i obowiązków państw członkowskich, a więc stanowi ono, wyłącznie ciało eksperckie i doradcze[564].

W związku z czym należy przyjąć, iż stan prawny tworzący standard prawny ochrony środowiska w systemie prawnym ONZ, różni się od tego który występuje w poprzednich przypadkach, dodatkowo warto zwrócić uwagę, iż międzynarodowy system ochrona środowiska i jego relacja z prawami człowieka opiera się na czterech komplementarnych podejściach do tej problematyki.

Zgodnie z pierwszą z nich międzynarodowe przepisy dotyczące ochrony środowiska zawierają i wykorzystują te gwarancje praw człowieka, które uznaje się za niezbędne lub ważne dla zapewnienia skutecznej ochrony środowiska, natomiast zgodnie z drugą prawo ochrony praw człowieka przekształca lub interpretuje gwarantowane międzynarodowo prawa człowieka w taki sposób, aby obejmowały one wymiar środowiskowy, gdy degradacja środowiska uniemożliwia pełne korzystanie z gwarantowanych praw, według trzeciej międzynarodowe prawo ochrony środowiska i międzynarodowe prawo praw człowieka tworzą nowe materialne prawo do bezpiecznego i zdrowego środowiska, natomiast zgodnie z czwartym podejściem międzynarodowe prawo ochrony środowiska określa etyczne i prawne obowiązki jednostek, które obejmują ochronę środowiska i prawa człowieka[565].

Jednakże, z powodu quasi-konstytucyjnej roli systemu ochrony praw człowieka, w współcześnie obowiązującym systemie współpracy międzynarodowej,

---

[563] *Ibidem,* s. 214.

[564] *Ibidem*, s. 215-216.

[565] Zob. D. Shelton, *Human Rights and the Environment: What specific environmental rights have been recognized?*, „Denver Journal of International Law & Policy" 2006, Nr 1, s. 130.

musimy przyjąć interpretacje najmocniej wypełniająca normy w nich zawarte. W związku z czym, należy skłonić się do poglądu, iż druga z powyżej opisanych linii interpretacyjnych zgodnie z którą prawo ochrony środowiska stanowi swoistą linię interpretacyjną, stosowaną w sytuacji gdy degradacja środowiska uniemożliwia pełne korzystanie z gwarantowanych praw, jest właściwa w kontekście tejże pracy.

Pierwszy pogląd, zgodnie z którym międzynarodowe przepisy dotyczące ochrony środowiska zawierają i wykorzystują te gwarancje praw człowieka, które uznaje się za niezbędne, lub ważne dla zapewnienia skutecznej ochrony środowiska należy odrzucić, gdyż stawia on prawo ochrony środowiska wyżej od norm chroniących prawa człowieka. Trzeci pogląd, twierdzący, że międzynarodowe prawo ochrony środowiska i międzynarodowe prawo praw człowieka tworzą nowe materialne prawo do bezpiecznego i zdrowego środowiska, oznacza zrównanie tych dwóch systemów prawnych, co również stoi w sprzeczności z przyjętą przez doktrynę hierarchią norm prawnomiędzynarodowych. Natomiast czwarte podejście, uznające międzynarodowe prawo ochrony środowiska za etyczne i prawne obowiązki jednostek, które obejmują ochronę środowiska i prawa człowieka, zbyt mocno umniejsza znaczenie ochrony środowiska, redukując je do niezwiązanej z obszarem stosowania prawa warstwy etycznej.

Jednakże, oceniając działalność praktyczną, odnoszącą się do problematyki ochrony środowiska w ramach środowiska prawnego WTO, należy stwierdzić, iż stanowi niezwykle problematyczna kwestię. Orzecznictwo WTO dotyczące relacji między zobowiązaniami w zakresie liberalizacji handlu a ochroną środowiska ewoluowało w oparciu o interpretację norm, należących do porządku WTO. Aczkolwiek, pomimo obecności zarówno odpowiednio liberalnych zasad i wyjątków, które pozostawiają wystarczającą przestrzeń dla ochrony środowiska, oraz wrażliwości sędziów WTO na tą kwestię, nadal jednak istnieje znaczna niepewność, a istniejące orzecznictwo zawiera istotne niespójności i stwarza poważne ryzyko[566].

Przykładem, konfliktu między między normami prawa handlowego, a normami ochrony środowiska wliczając w to pośrednio regulację z dziedziny ochrony praw człowieka, stanowi sprawa przeciw Stanom Zjednoczonym, dotycząca środom

[566] Zob. J. P. Trachtman, *WTO Trade and Environment Jurisprudence: Avoiding Environment Catastrophe*, „Harvard International Law Journal", 2017, Nr 1, s. 308.

dotyczącym importu, marketingu i sprzedaży tuńczyka i produktów z tuńczyka[567]. Zgodnie z poglądami doktryny, sprawa ta obrazuje niedostatecznych regulacji systemu WTO, jeżeli chodzi o: sposób w jaki, bariery techniczne w handlu zmieniają warunki konkurencji rynkowej, strony ponoszące koszty, w związku z TBT oraz strony uprawnionej do dostarczenia konsumentom wartościowych informacji[568].

Ponadto, w kontekście ochrony środowiska istotnymi rozstrzygnięciami Organu Apelacyjnego WTO, stanowią sprawy przeciw Stanom Zjednoczonym, dotyczące norm dotyczących benzyny reformulowanej i konwencjonalnej[569], oraz Brazylii, dotyczącej środków mających wpływ na import opon bieżnikowanych[570]. Zgodnie z pierwszym, z wymienionych rozstrzygnięć, uznano wartości środowiskowe, które stanowią czyste powietrze za wyczerpywalny zasób naturalny, podlegający ochronie. Natomiast, drugie rozstrzygnięcie stanowi potwierdzenie zasady, w której, zakaz importu może być uzasadniony ochroną życia i zdrowia, nawet jeśli skutki ochrony nie są widoczne natychmiast.

3.4. Praktyka Światowej Organizacji Handlu w razie wystąpienia kolizji z normami należącymi do porządku praw człowieka

Światowa Organizacja Handlu jest organizacją działającą zarówno na podstawie dokumentów o charakterze quasi-konstytucyjnym, które w przypadku tego systemu stanowią, współtworzące ten system akty prawne, do których zaliczają się, takie regulacje jak: Karta z Marrakeszu, Układ Ogólny w sprawie Taryf Celnych i Handlu, Układ Ogólny w sprawie Handlu Usługami oraz Porozumienie w sprawie Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej, a także organy działające w ramach struktury instytucjonalnej którą WTO tworzy. W poprzedniej części tegoż rozdziału omówiono treść zawartą w poszczególnych aktach, w kontekście

---

567 WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), United States - Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products), WT/DS381/AB/R, przyjęty 16 maja 2012 r.

568 Zob. M. A. Crowley, R. Howse, *Tuna-Dolphin II: a legal and economic analysis of the Appellate Body Report*, „World Trade Review" 2014, Nr. 2, s. 321-355.

569 WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), United States - Standards for Reformulated and Conventional Gasoline, WT/DS2/AB/R, przyjęty 29 kwietnia 1996 r.

570 WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), Brazil - Measures Affecting Imports of Retreaded Tyres, WT/DS332/AB/R, przyjęty 3 grudnia 2007 r.

współistnienia omawianej instytucji z prawami człowieka, systemów w jednym ładzie współpracy polityczno-prawnej.

W związku z czym, należy uzupełnić ten obraz o funkcjonowanie praw człowieka, w bardziej dynamicznym znaczeniu, który stanowi kontekst funkcjonowania tychże aksjomatów w ramach funkcjonowania organów należących do porządku instytucjonalno-prawnego Światowej Organizacji Handlu.

3.4.1. Problematyka praw człowieka, w trakcie Multilateralnych Negocjacji Handlowych

Multilateralne negocjacje handlowe, są zjawiskiem które funkcjonowało przez cały okres działania międzynarodowego systemu prawno-handlowego, funkcjonując zarówno poprzez okres, w którym podstawowym dokumentem w systemie stanowił Układ Ogólny w sprawie Taryf Celnych i Handlu w wersji z 1947 roku, jak i po przyjęciu Porozumienia z Marrakeszu, konstytuującego Światową Organizację Handlu, jako organizację międzynarodową. Jest to zasada, stanowiąca aksjomat konstytutywny dla porządku WTO, który objawia się poprzez kształtowanie porządku prawnego w ramach reżimu Światowej Organizacji Handlu, poprzez szereg, tworzących ten porządek wielostronnych negocjacji międzynarodowych[571], w których wszelakie decyzje są podejmowane poprzez proces negocjacji[572], zakończonych osiągnięciem konsensusu przez rządy państw członkowskich.[573]

Historycznie w systemie WTO, rundy negocjacji handlowych miały miejsce zarówno w pierwszym okresie funkcjonowania, trwającym w latach 1947-1994. Kiedy to miały miejsce rundy w znane jako: Genewa (1947), Annecy (1949), Torquay (1951), Genewa (1956), Dillon (1960-61), Kennedy (1964-67) i Tokio (1973-79).[574] Ponadto, musimy wspomnieć, iż Runda Urugwajska, na której utworzono WTO, odbyła się

---

[571] Zob. R. R. Ludwikowski, *Handel Międzynarodowy*, s. 91.

[572] Zob. T. Białowąs, *Rozwój handlu międzynarodowego po II wojnie światowej*, s. 16.

[573] Zob. *What we do*, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/what_we_do_e.htm, [dostęp: 22.6.2023 r.].

[574] Zob. D. Greig, *The GATT and Multilateral Trade Negotiations*, „The Australian Quarterly" 1987, Nr 3, s. 308.

również w formie negocjacji handlowych.[575] Ponadto, po utworzeniu Światowej Organizacji Handlu, zachowano format multilateralnych negocjacji handlowych, które co do zasady odbywają się regularnie, w dwuletnich interwałach, mając miejsce w: Singapurze (1996), Genewie (1998), Seattle (1999), Doha (2001), Cancun (2003), Hong Kongu (2005), Genewie (2009), Genewie (2011), Bali (2013), Nairobi (2015), Buenos Aires (2017), Genewie (2022) i Abu Dhabi (2024). W tym miejsc warto dodać, iż Konferencje Ministerialne, stanowią format, podczas którego rządy uczestniczących krajów członkowskich, mają możliwość dowolnego kształtowania porządku prawnego, we wszystkich sprawach objętych wielostronnymi umownymi handlowymi, dowolnie kształtując istniejący porządek prawny Światowej Organizacji Handlu.[576]

Fakt, iż negocjacje wielostronne, zachodzące między państwami-członkami WTO, stanowi główne miejsce tworzenia prawa, w omawianym systemie międzynarodowego prawa handlowego, świadczy, iż w omawianym systemie mechanizm ten pełni rolę konstytucyjną. Co w połączeniu z faktami, iż zarówno system ochrony prawa człowieka i handlu międzynarodowego posiadają skrajnie odmienną podstawę aksjologiczną, a także stanowią one systemy funkcjonujące w ramach jednego tożsamego ładu współpracy międzynarodowej sprawia, iż analiza problematyki praw człowieka ciele określającym cele polityczne WTO, zdaję się wysoce stosowna. Z uwagi na to, że mamy do czynienia z organem pełniącym rolę ustrojodawczą w wzmiankowanym systemie.

Omawiając zarys historyczny, warto zwrócić uwagę, iż początkowe rundy przed utworzeniem Światowej Organizacji Handlu, nie zajmowały się tą problematyką, gdyż głównym przedmiotem zainteresowania na nich, stanowiły negocjacje handlowe które były prowadzone dla poszczególnych produktów, w ramach którego umawiające się strony GATT wymieniały listy wniosków i ofert dotyczących interesujących je produktów w celu osiągnięcia porozumienia w sprawie ulg taryfowych[577].

---

[575] *The Uruguay Round*, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact5_e.htm [dostęp: 19.2.2024 r.].

[576] *Ministerial Conferences*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/minist_e.htm [dostęp: 19.2.2024 r.].

[577] *GATT bilateral negotiating material by Round*, https://www.wto.org/english/docs_e/gattbilaterals_e/indexbyround_e.htm#ge1947 [dostęp: 19.2.2024 r.].

Utworzenie Światowej Organizacji Handlu, w roku 1994, przypadło na wyjątkowy moment w historii ładu międzynarodowego. Który stanowił moment, jednobiegunowego porządku światowego, z hegemoniczną pozycją Stanów Zjednoczonych.[578] Sam fakt, braku starcia hegemonicznego, zachodzącego w porządku międzynarodowym, sprzyjał polityce globalizacji zachodzącej na szczeblu ponad-narodowym[579], Co stworzyło niezwykle sprzyjające warunki, dla powstania i rozwoju instytucji tworzących normatywny porządek, w przestrzeni międzynarodowej, takich jak WTO. Które, jako następca porozumienia GATT mogło przybrać formę, w pełni odpowiadającą utworzonemu po zakończeniu Drugiej Wojny Światowej ładowi w którym wiodącą rolę pełnią, traktujące w sposób pryncypialny problematykę praw człowieka, Narody Zjednoczone. W związku z czym, mogłoby się wydawać, iż temat przyrodzonych praw jednostki, stanie się w wzmiankowanym okresie mocniej obecny w kontekście negocjacji handlowych. Jednakże musimy zaznaczyć, iż fakt ten nie przyniósł na tym etapie poprawy, co widać w trakcie poszczególnych rund negocjacyjnych, następujących po utworzeniu Światowej Organizacji Handlu, podczas których ani razu nie padło pojęcie praw człowieka. A co za tym idzie, należy przyjąć, iż w trakcie negocjacji wielostronnych, niezmiennie, nie zachodzi otwarcie się tegoż systemu na problematykę praw człowieka.

3.4.2. Problematyka praw człowieka, a rozstrzyganie sporów w systemie Światowej Organizacji Handlu

System rozstrzygania sporów w ramach Światowej Organizacji Handlu, w kontekście współfunkcjonowania tego systemu w tożsamym ładzie międzynarodowym z systemem ochrony praw człowieka, stanowi jedynie wycinek wzajemnego związku łączącego wartości etyczne z problematyką handlu. Gdyż, kontekst praw człowieka, w sprawach handlowych dotyczy wielu kwestii o charakterze moralnym, etycznym, politycznym, społecznym czy też prawnym.[580] Stopień polaryzacji, związany z tą kwestią jest znaczny, gdyż w doktrynie znajdują się opinię zgodnie z którymi,

[578] Zob. C. Krauthammer, *The Unipolar Moment*, „Foreign Affairs" 1990. Nr 1, s. 23-33.

[579] Zob. J. Klich, *Globalizacja*, wyd. Instytut Studiów Strategicznych, Kraków, 2001, s. 7.

[580]Zob. G. Marceau, *WTO Dispute Settlement and Human Rights*, s. 754.

zobowiązania traktatowe nakładane przez WTO, umożliwiają bądź wręcz prowadzą do naruszeń praw człowieka[581], które współfunkcjonują w ramach doktryny prawnej z przeciwstawnymi poglądami, dla których naruszenia norm, z dziedziny ochrony praw człowieka, z istoty rzeczy stanowią także, naruszenia porządku prawnego Światowej Organizacji Handlu.[582]

Doktrynalne nierozstrzygnięcie, problematyki wzajemnego związku dwóch aksjomatów, będących przedmiotem zainteresowania w tejże pracy sprawia, iż należy prześledzić działania organów WTO, a konkretniej sposób w jaki w jej ramach rozstrzygane są spory istniejące w kontekście ochrony praw człowieka. Zwłaszcza, biorąc pod uwagę fakt wywiedziony uprzednio, zgodnie z którym działania Światowej Organizacji Handlu, sprzyjają ochronie praw człowieka w sposób pośredni, głównie poprzez działania poszczególnych organów funkcjonujących w ramach tejże instytucji. Stawia nas to przed potrzebą, prześledzenia działalności organów sądowniczych działających w ramach organizacyjnych Światowej Organizacji Handlu, by zidentyfikować sposób interakcji, jaki przybierają one w kontekście styku z normami należącymi do zakresu praw człowieka.

Po pierwsze należy opisać kształt instytucjonalny systemu. Rada Generalna zbiera się jako Organ Rozstrzygania Sporów, aby w celu rozstrzygania sporów zaistniałych między członkami WTO, Podstawą materialną takiegoż sporu stanowi dowolne porozumienie zawarte w Porozumieniu z Marrakeszu. Natomiast, podstawą procesową stanowi Uzgodnienie w sprawie zasad i procedur regulujących rozstrzyganie sporów. Rada WTO, działająca jako Organ Rozstrzygania Sporów, może działać za pomocą powoływanych przez siebie organów, do których można zaliczyć: panele rozstrzygające spory, Organ Apelacyjny WTO, oraz kierować poszczególne sprawy do arbitrażu. Ma on również możliwość, by zachowywać nadzór nad wdrażaniem zaleceń i

---

581 Zob. *Globalization and its Impact on the Full Enjoyment od all Human Rights, Preliminary report submitted by J. Oloka-Onyango and Deepika Udagama*, in accordance with Sub-Commission resolution 1999/8.

582 Zob. R. Howse, M. Mutua, *Protecting Human Rights in a Global Economy: Challenges for the World Trade Organization*, [w:] *Human Rights in Development Yearbook 1999/2000: the Millenium Edition*, red. H. Stokke, A. Tostensen, wyd. Kluwer Law International, The Hague 2001, s. 51-82.

orzeczeń zawartych w tych raportach, a także zawieszaniem koncesji w przypadku nieprzestrzegania zasad w nich zawartych.[583]

W przeciwieństwie do innych międzypaństwowych ciał rozstrzygających spory, takich jak Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, charakteryzuje się on jurysdykcją w systemie WTO, wykazującą się trzema przymiotami, które stanowi odpowiednio: obowiązkowość, wyłączność oraz obecność wyłącznie w przypadku wystąpienia sporu.[584]

Zgodnie z art. 1.1 DSU, Organ Rozstrzygania Sporów ma zastosowanie do sporów wniesionych zgodnie z zasadami i procedurami konsultacji i rozstrzygania sporów przyjętymi w porozumieniach wymienionych w Załączniku 1 do tegoż Uzgodnienia. A jak możemy wyczytać z treści załącznika, do DSU wzmiankowanymi aktami są: Porozumienie ustanawiające Światową Organizację Handlu, porozumienia wielostronne w sprawie handlu towarami, Układ Ogólny w sprawie handlu usługami, Uzgodnienie w sprawie zasad i procedur handlowych aspektów praw własności intelektualnej, Uzgodnienie w sprawie zasad i procedur regulujących rozstrzyganie sporów, fakultatywne porozumienia handlowe oraz fakultatywne porozumienia dotyczące kwestii szczególnych takich jak: handel samolotami cywilnymi[585] czy też zamówienia rządowe.[586]

Odnosząc się do środków podejmowanych w procesie rozstrzygania sporów w ramach instytucjonalnych Światowej Organizacji Handlu, należy zauważyć, iż pomimo tego, że DSU wielokrotnie odnosi się do środków, które mogą być przedmiotem rozstrzygania sporów w ramach WTO, nie definiuje jednak tego terminu. Aczkolwiek, odnosząc się do orzecznictwa, należy stwierdzić, iż w sprawie US - Corrosion-Resistant Steel Sunset Review,[587] Organ Apelacyjny stwierdził, że zasadniczo

---

583 *Dispute Settlement Body*, https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_body_e.htm [dostęp: 10.2.2024 r.].

584 Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, op. cit, s. 160.

585 Porozumienie w sprawie handlu samolotami cywilnymi (*Agreement on Trade in Civil Aircraft*), sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

586 Porozumienie w sprawie zamówień rządowych (*Agreement on Government Procurement*), sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

587 WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), United States - Sunset Review of Anti-Dumping Duties on Corrosion-Resistant Carbon Steel Flat Products from Japan, WT/DS244/AB/R, przyjęty 9 stycznia 2004 r.

każde działanie lub zaniechanie przypisywane członkowi WTO może być środkiem tego członka dla celów postępowania w sprawie rozstrzygania sporów.

Natomiast przechodząc do problematyki związku systemu sądownictwa, funkcjonującego w ramach instytucjonalnych systemu Światowej Organizacji Handlu z systemową ochroną praw człowieka, musimy stwierdzić, iż regulacje istniejące w WTO, zarówno regulacje istniejące w systemowych ramach Światowej Organizacji Handlu, jak i istota systemu prawa międzynarodowego, wynikająca z współistnienia omawianych systemów w ramach jednego systemu współpracy międzynarodowej, stwarza możliwości harmonijnego do współistnienia tegoż systemu z normami ochrony przyrodzonych praw podstawowych. Aczkolwiek, dla definitywnego rozstrzygnięcia tej kwestii kluczowa zdaję się interpretacja i stosowanie prawa WTO, która ma miejsce właśnie podczas rozstrzygania sporów.[588]

W tym kontekście, analizując problem należy uznać, iż istotne jest, by zgodnie z ogólną zasadą dobrej wiary, państwa negocjując zarówno traktaty dotyczące handlu światowego, jak i te dotyczące praw człowieka, robiły to pozostając w dobrej wierze, zarówno biorąc pod uwagę jak i przestrzegając wszystkich swoich dotychczasowych zobowiązań. Wynika z czego, obowiązek interpretacyjny występujący dla tych funkcjonujących w jednym ładzie współpracy międzynarodowej systemów, co stwarza obowiązek uwzględnienia pozostałych zasad prawnoustrojowych, istniejących w relewantnym środowisku prawnym. Co samo z siebie stanowi fakt znacznie zmniejszający prawdopodobieństwo wystąpienia bezpośredniego konfliktu między tymi dwoma porządkami prawno-międzynarodowymi.

Jednakże, w razie wystąpienia tegoż konfliktu, ograniczając się do systemu rozstrzygania sporów wytworzonego pod auspicjami i dla Światowej Organizacji Handlu, musimy uznać, iż prawo pochodzące spoza WTO, a co za tym idzie regulacje należące do porządku praw człowieka, nie znajdują bezpośredniego zastosowania. Co ma miejsce zwłaszcza jeżeli ich użycie oznaczałoby naruszenie praw i obowiązków wynikających z prawa traktatowego Światowej Organizacji Handlu. Ten stan rzeczy, wynika z faktu, braku posiadania przez organy WTO ogólnej jurysdykcji sprawia, że nie mają one możliwości dokonania rozstrzygnięcia w sytuacji wystąpienia konfliktu prawa

[588] Zob. B. Ziemblicki, *Ochrona Praw Człowieka ...,* s. 138.

WTO z innymi systemami prawa międzynarodowego, wliczając prawa człowieka. Przez co ich działanie może jedynie polegać na interpretacji i stosowaniu prawa WTO, w najwyższej możliwej zgodności z pozostałymi regulacjami z dziedziny prawa międzynarodowego.[589]

Przechodząc, do wykorzystania w praktyce wykorzystania, praw człowieka, rozumianych jako wartości społeczne i moralne, co można interpretować szerzej jako część praw kulturowych i obywatelskich, jako czynnika który może zostać uwzględniony, jako uzasadnienie środka ograniczającego handel stanowi sprawa, kanadyjsko-norweska, które to zakwestionowały zakaz importu produktów z fok w Unii Europejskiej[590], w przypadku której, WTO uznało, że zakaz handlowy może być uzasadniony przez art. XX(a) GATT, mówiący o ochronie moralności publicznej, jeśli nie jest dyskryminacyjny i jest proporcjonalny[591].

Podsumowując, problematyka praw człowieka, w kontekście stosowania jej w systemie rozstrzygania sporów w ramach Światowej Organizacji Handlu, uwidacznia problem braku wystarczającego ujednolicenia poszczególnych gałęzi prawa międzynarodowego publicznego. Wprawdzie, wystąpienie interesującego nas konfliktu między systemami WTO i ochrony praw człowieka, zdaję się niewielkie, aczkolwiek w razie wystąpienia takiego wypadku, państwo podległe obydwu interesującym nas w tej pracy systemom, nie ma wyboru i musi ponieść konsekwencję sprzeczności, przed którą zostało postawione.

3.4.3. Demokratyczny deficyt w systemie Światowej Organizacji Handlu w kontekście praw człowieka

Problematyka deficytu demokracji, zachodzącego w ramach prawno-instytucjonalnych Światowej Organizacji Handlu, jest czynnikiem szeroko poruszanym w doktrynie prawa międzynarodowego. Co stanowi sytuację analogiczną, z dyskusjami odbywanymi w kontekście wielu innych organizacji prawa międzynarodowego, jakimi

---

589 Zob. G. Marceau, *WTO Dispute Settlement and Human Rights*, s. 804-805.

590 WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), European Communities - Measures Prohibiting the Importation and Marketing of Seal Products, WT/DS400/AB/R, przyjęty 22 maja 2014 r..

591 Por. P. Conconi, T. Voon, *EC-Seal Products: The Tension between Public Morals and International Trade Agreements*, „World Trade Review", 2016, Nr. 2, s. 211-233

są Narody Zjednoczone[592] czy też Unia Europejska[593]. Wynika z tego, iż nie jest to zjawisko odosobnione w całej przestrzeni prawno-międzynarodowej, co z jednej strony w sposób oczywisty wiąże się z charakterystyką prawa miedzynarodowego publicznego, którego istotą jest to, iż głównie dotyczy ono ogółu państw suwerennych, utrzymujących stosunki wzajemne regulowane przez prawo międzynarodowe.[594] W związku z czym, jej przedmiotem zainteresowania nie są osoby fizyczne, których działania w systemach demokratycznych, mają bezpośrednie lub pośrednie przełożenie na kształt podejmowanych decyzji.

Natomiast z drugiej strony, powszechność zarzutów o demokratyczny deficyt w systemach współpracy międzynarodowej, może stanowić symptom głębszych problemów strukturalnych, zachodzących w międzynarodowym porządku polityczno-prawnym, jako całości. W takim przypadku, jest on konsekwencją zmian społecznych polegających na rozpowszechnieniu systemu demokracji liberalnej, nadającej obywatelom powszechne prawa podstawowe, zapewnione między innymi poprzez systemy ochrony praw człowieka, co wraz z zjawiskiem globalizacji sprawiającym, że coraz większa część uprawnień czy też obowiązków jednostkowych, ma pochodzenie pozapaństwowe, a co za tym idzie pozbawione legitymacji wyborczej, stwarza dogodne warunki do takich zarzutów.

W przypadku szczególnym, środowiska prawnego WTO teza o deficycie demokratycznym opiera się na dwóch głównych zarzutach, które stanowią poglądy mówiące o tym, że: Światowa Organizacja Handlu, nadmiernie osłabia zdolności prawodawcze państw podległych porządkowi prawnemu WTO oraz że, w wewnętrznych procesach Światowej Organizacji Handlu, takich jak negocjacje czy też rozstrzyganie sporów, występują deficyty wykorzystania instrumentów demokratycznych.[595]

---

[592] Zob. B. Habegger*, Democratic accountability od internationals organizations: Parliamentary control within the Council of Europe and the OSCE and the prospects for the United Nations*, „Cooperation and Conflict" 2010, Nr 2, s. 187.

[593] Zob. A. Follesdal, S. Hix*, Why There is a Democratic Deficit in the EU: A Response to Majone and Moravcsik*, „Journal of Common Market Studies" 2006, Nr 3, s. 534-537.

[594] Zob, R. Bierzanek, J. Symonides*, op. cit.*, s. 13.

[595] Zob. S. Joseph, *Democratic deficit, participation and the WTO*, [w:] *The World Trade Organization and Human Rights. Interdisciplinary Perspectives*, red. S. Joseph, D. Kinley, J. Waincymer, wyd. Edward Elgar, Cheltenham 2009, s. 313.

Odnosząc się do pierwszego z argumentów, uznającego, że akty konstytucyjne handlu światowego, podważają zdolności państw w procesie prawodawczym, co odbija się na niedostatecznym odzwierciedleniu demokratycznie wyrażonej woli obywateli w stanie prawnym który ich obowiązuję,[596] musimy zauważyć, iż mamy z odbiciem potencjalnego sporu zachodzącego między prawem międzynarodowym a regulacjami krajowymi, posiadającymi legitymację demokratyczną. Co stawia nas przed pytaniem o legitymację nie systemu Światowej Organizacji Handlu, ale systemu prawa miedzynarodowego rozumianego w całości, jako prawnie wiążący model współpracy międzynarodowej.

Co do zasady, z uwagi na to, że mamy do czynienia z problematyką prawną, nie socjologiczną należy przyjąć, socjologiczne obowiązywanie danego zjawiska nie jest jest czynnikiem nadrzędnym nad powszechnie obowiązującym stanem normatywnym.[597] Oznacza to, iż prawo międzynarodowe stanowi czynnik obiektywnie obowiązujący, niezależnie od tego, jak osoby poddane jemu postrzegają problematykę jego istnienia, i czy uznają legitymację międzynarodowego porządku normatywnego za uprawnioną.[598] Biorąc pod uwagę fakt, iż obowiązywanie regulacji prawno-międzynarodowych stanowi czynnik wynikający z samego pojęcia prawa, należy stwierdzić, iż brak legitymacji demokratycznej nie stanowi problemu dla ich obowiązywania. Zwłaszcza uwzględniając, iż z analizy praktyki międzynarodowej można zauważyć trendy, dążące do uznania wyższości prawa międzynarodowego nad krajowym.[599]

Drugi zarzut opierający się na deficytach demokracji w ramach instytucjonalnych Światowej Organizacji Handlu, stanowi w porównaniu do uprzednio opisanego stanowiska pogląd sprzeczny. Gdyż, warto zauważyć, iż nie neguje on istoty ani legitymacji międzynarodowego systemu prawnego, którego część stanowi WTO, tylko kształt instytucjonalny jaki jest przez nią przyjęty. Pogląd ten polega na tym, brak wpływu potencjalnego międzynarodowego społeczeństwa obywatelskiego, w procesie

---

[596] Zob. J. L. Dunoff*, The Death of the Trade Regime*, „European Journal of Intenational Law" 1999, Nr 4, s. 758.

[597] Zob. J. Raz*, Problem of Authority: Revisiting the Service Conception*, „Minnesota Law Review" 2006, Nr 4, s. 1006-1007.

[598] Zob. S. Besson, *The Democratic Legitimacy of WTO Law - On the Dangers of Fast-food Democracy,* https://hal.science/hal-02919045/document [dostęp: 22.2.2024 r.], s. 5.

[599] Zob, R. Bierzanek, J. Symonides*, op. cit.*, s. 27.

normotwórczym co z istoty rzeczy według zwolenników tego poglądu, powoduje osłabienie legitymacji norm tworzonych w systemu WTO.

Zgodnie z tym podejściem wejście danego państwa do Światowej Organizacji Handlu, nie odbywa się z wystarczającym zaangażowaniem instytucji demokratycznych, istniejących w państwach członkowskich. Ponadto, obowiązek informacyjny zachodzący w stosunku do informowania społeczeństwa o związanym z funkcjonowaniem w ramach handlu światowego, procesie negocjacyjnym dotyczącym porozumień czy też standardów przyjętych w ramach środowiska prawnego WTO, jest wysoce niewystarczający.[600] Pogląd ten jest również argumentowany poprzez tezę, iż udział organizacji pozarządowych w procesie negocjacyjnym, stanowi reprezentację środowisk biznesowych, a nie poszczególnych społeczeństw obywatelskich.[601]

Związaną z tym problematyką stanowi również krytyka kultury organizacyjnej powstałej w ramach systemów GATT oraz WTO. Gdzie następuję wykluczanie znacznej ilości członków z prac nad istotnymi porozumieniami za pomocą tzw. „spotkań zielonego pokoju"[602], czyli nieformalnych spotkań, w których większość państw nie jest zapraszanych,[603] spotkań co prowadziło do niesprawiedliwych regulacji prawnych, faworyzujących kraje wysoko rozwinięte[604]. A także, biorąc pod uwagę fakt, iż Światowa Organizacja Handlu, w rzeczywistości działa w ramach systemu faktycznej przewagi, będącej odzwierciedleniem czynników takich jak: siła polityczna i wielkość rynku[605].

Problem niedoboru demokratycznego odnosi się również, do odpowiedzialności i transparencji procesu rozstrzygania sporów w ramach instytucjonalnych Światowej Organizacji Handlu. Przypominając, że w przypadku nie zastosowania się państwa do decyzji Organu Rozstrzygania Sporów czy też Ciała Apelacyjnego, państwom członkowskim WTO grozi nałożenie sankcji ekonomicznych, w związku z czym państwa wysoko rozwinięte zindustrializowane państwa cieszą się

---

600 Zob. S. Joseph, *Democratic deficit, participation and the WTO*, s. 315.

601 Zob. I. Kapoor, *Deliberative Democracy and the WTO*, „Review of International Political Economy" 2004, Nr 3, s. 530.

602 eng. „*Green Room meetings*".

603 C. VanGrasstek, *op. cit.*, s. 204.

604 Zob. S. Joseph, *Democratic deficit, participation and the WTO*, s. 317.

605 Zob. T. Cotter, *Preparing for Structural Reform of the WTO*, „Journal of International Economic Law" 2007, Nr 3, s. 502.

znaczną przewagą komparatywną w stosunku do krajów rozwijających się. Gdyż, nałożenie przez nie sankcji będzie miało o wiele większe skutki, niż zastosowanie analogicznego środku przez kraj rozwijający się.[606]

Podsumowując, warto zaznaczyć iż, Światowa Organizacja Handlu, stanowi organizację, której struktura organizacyjna wpisuje się w szerszy proces związany z trendami globalizacyjnymi, charakteryzujący się dwoma równoczesnymi transferami sprawczości i decyzyjności. Z których pierwszy odbywa się z poziomu krajowego na międzynarodowy, natomiast drugi polega na transferze władzy z kompetencji władzy ustawodawczej na poziom władzy wykonawczej.[607] Wiąże się to z poglądem, iż legitymację organizacji miedzynarodowych zapewnia fakt nadzoru parlamentarnego nad rządami krajowymi.[608]

Ponadto, warto wspomnieć, iż napomniane w niniejszym podrozdziale argumenty zdają się kontrowersyjne. Brak legitymacji związany z niedostateczną demokratyczną reprezentacją woli obywateli hipotetycznego światowego społeczeństwa obywatelskiego, zdaję się ignorować fakt, iż podstawową formą życia zbiorowego stanowi państwo, nie przestrzeń międzynarodowa, istniejąca głównie by uregulować stosunki międzynarodowe. Natomiast odnosząc się do drugiego zarzutu, instytucjonalnych deficytach demokracji, co do zasady nie odnosi się do braku metody demokratycznej, rozumianej jako władza większości, ale do istnienia asymetrii zachodzących między państwami, która jest czynnikiem nieusuwalnym, a jednocześnie jej bezpośrednią konsekwencją, jest brak pełnej równości istniejącej w przestrzeni międzynarodowej.

3.4.4. Reforma Światowej Organizacji Handlu w kontekście praw człowieka

Jak wykazaliśmy w poprzednich częściach niniejszego rozdziału, Światowa Organizacja Handlu, jest organizacją nie pozbawiona wad, objawiających się między innymi w kontekście stosowania regulacji należących do porządku praw człowieka.

---

606 Zob. S. Joseph, *Democratic deficit, participation and the WTO*, s. 318-319.

607 Zob. B. Ziemblicki, *Ochrona Praw Człowieka ...,* s. 164.

608 Zob. E. Mann, *A parliamentary dimension to the WTO - more than just a vision?!* „Journal of International Economic Law" 2004, Nr 3, s. 660.

Kwestie takie jak: deficyt demokracji, środki handlowe dotyczące praw człowieka, problematyka funkcjonowania krajów rozwijających się w czy też kontrowersje związane z Układem Ogólnym w sprawie Taryf Celnych i Handlu, Układem Ogólnym w sprawie Handlu Usługami i Porozumieniem w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej,[609] niewątpliwie stanowią kwestię, w których możliwa jest reforma, której kierunek zbliżałby wzmiankowany porządek prawny, do ściślejszego związku z regulacjami należącymi do porządku ochrony praw człowieka, co stanowiłoby dalszy krok w procesie ujednolicania międzynarodowego środowiska prawnego.

Ponadto, warto zwrócić uwagę na fakt, iż zjawisko konwergencji praw człowieka z międzynarodowym prawem handlowym istnieje także w kontekście instytucjonalnym Narodów Zjednoczonych. Gdyż, organizacje służące do ochrony praw człowieka, funkcjonujące pod auspicjami Rady Gospodarczej i Społecznej Organizacji Narodów Zjednoczonych, okazały się niezwykle aktywne w tej kwestii, koncentrując się nad problematyką związku między liberalizacją handlu a prawami człowieka.[610]

Debata w ramach organizacji należących struktury instytucjonalnej ONZ, istnieje już od początku lat 90, kiedy to podczas odbywającej się w Wiedniu, Światowej Konferencji Praw Człowieka, odbywającej się w 1993 roku, powołano urząd Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka.[611] Warto zwrócić uwagę na koincydencję czasową utworzenia omawianej instytucji, z końcem zimnej wojny, zwiastującej świat unipolarny, charakteryzujący się: konstruktywistycznym podejściem do stosunków międzynarodowych, systemową dominacją krajów funkcjonujących jako demokracje liberalne. System współpracy globalnej, który przybrał wzmiankowane powyżej cechy, charakteryzował się się: zwiększeniem międzynarodowej współpracy, które ma miejsce zarówno na poziomie uniwersalnym jak i regionalnym, globalizacją rynków, zwiększeniem się stopnia handlu i inwestycji

---

[609] Zob. S. Joseph*, Blame on the WTO? ...,* s. 265-267.

[610] Zob. G. M. Zagel, *WTO & Human Rights: Examining Linkages and Suggesting* Convergence „IDLO Voices of Development Jurists" 2005, Nr 2, s. 26.

[611] *World Conference on Human Rights, Vienna, 1993,* https://www.ohchr.org/en/about-us/history/vienna-declaration [dostęp: 23.2.2024 r.].

międzynarodowych oraz wzmacniającą się współzależnością gospodarczą i instytucjonalną poszczególnych państw.[612]

Ponadto, powyższe niewątpliwie pozytywne zmienne zachodzące w ładzie międzynarodowym, związane z liberalizacją handlu międzynarodowej, niosły za sobą także negatywne konsekwencje, do których należy zaliczyć występujące deficyty w dziedzinach takich jak: ochrona środowiska, praw człowieka oraz praw społecznych.[613]

Ten stan rzeczy, miał bezpośrednie przełożenie na zmiany zachodzące w międzynarodowym systemie prawa gospodarczego lat 90-tych. Które objawiły się między innymi poprzez skuteczne wdrożenie standardów ochrony praw człowieka do funkcjonowania Banku Światowego i Międzynarodowego Funduszu Walutowego. Jednakże, należy zauważyć, że analogiczne działania w przypadku Światowej Organizacji Handlu zakończyły się fiaskiem związanym z Konferencją Ministerialną z Seattle w 1999 roku.[614]

Warto zauważyć, iż organizacje wywodzące się z konstytutywnej dla międzynarodowego systemu współpracy gospodarczej Konferencji z Breton Woods, planowo miały współtworzyć razem z Międzynarodową Organizacją Handlu (ITO), będącą ideową poprzedniczką GATT (1947), a co za tym idzie WTO, jeden komplementarny system handlu światowego. Fakt ten udowadnia tezę, iż między przedmiotami zainteresowania wszystkich trzech omówionych w niniejszym podrozdziale organizacji gospodarczych, zachodzi wysoki stopień komplementarności materii. Z tego powodu, nasuwa się wniosek, iż fakt wprowadzenia do porządków prawnych Banku Światowego oraz Międzynarodowego Funduszu Walutowego, regulacji dotyczących ochrony praw człowieka oznacza, że wprowadzenie tych regulacji *expressis verbis* do Światowej Organizacji Handlu, oznaczałby zwiększenie komplementarności międzynarodowego systemu prawa gospodarczego.

Aczkolwiek, jednocześnie należy zauważyć, iż rozpoczęty w Seattle proces został kontynuowany w następujących latach. Gdzie zmiany systemowe, wprowadzone podczas Rundy z Doha, skutkowały znaczącymi zmianami w procesie ekonomicznej integracji. Cele powiązane z negocjacjami związane polegały na: kompleksowym

---

[612] Zob. G. M. Zagel, *WTO & Human Rights: ...*, s. 27.

[613] *Ibidem*.

[614] *Ibidem*, s. 27-30.

przeglądzie porozumień Rundy Urugwajskiej wraz z analizą procesu ich wdrażania oraz rozszerzenie mandatu negocjacyjnego Światowej Organizacji Handlu.

Celami analizy zawartych na skutek Rundy Urugwajskiej porozumień miało być: pogłębienie poziomu zobowiązań członków WTO do uwolnienia ich rynków krajowych oraz zrównoważenie potrzeb krajów rozwiniętych oraz krajów rozwijających się. Ponadto, czwarty skutek wzmiankowanej rundy opierał się na złagodzeniu sporu występującego między normami Porozumienia TRIPS a prawem do ochrony zdrowia. Natomiast analizując zagadnienia sektorowe, zawarte w omawianym procesie, głównym obiektem zainteresowania były kwestie rolnictwa, dostępu do rynków produktów nierolnych oraz usług.[615]

Podsumowując, należy stwierdzić, iż pomimo wzmiankowanych powyżej działań, z których część pokrywa się z obiektem zainteresowania systemów ochrony praw człowieka, w ramach działalności Światowej Organizacji Handlu, należy stwierdzić, iż Runda z Doha, skupiając się na typowych dla WTO, negocjacjach, pomija kwestie rozwojowe, stojące ku jej podstawie oraz problematykę praw człowieka.[616] Niektóre z podjętych podczas tej rundy tematów, faktycznie oznaczałyby przybliżenie się do postulatów, krytykujących aksjomaty Światowej Organizacji Handlu, z perspektywy ochrony praw człowieka. Uwidacznia to, zawarcie stawianych przez doktrynę, wyzwaniach przed którymi stoi zarówno WTO jak i cały multilateralny system handlowy, celów takich jak: wzmocnienie związków między handlem światowym a ochroną globalnego ekosystemu i ochrony środowiska, minimalnych standardów handlowych, bezpieczeństwa żywnościowego, dostępu do czystej wody, integracji krajów rozwijających się.[617]

---

[615] Zob. B. Dhar, *The future of the World Trade Organization*, [w:] *A World Trade Organization for the 21st Century. The Asian Perspective*, red. R. Baldwin, M. Kawai, G. Wignaraja, wyd. Edward Elgar, Cheltenham 2014, s. 318.

[616] Zob. S. Joseph*, Blame on the WTO? ...,* s. 283-284.

[617] Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, op. cit*,* s. 1018-1019.

3.5. Konkluzje związane z wzajemnym związkiem ochrony praw człowieka w Światowej Organizacji Handlu

Problematyka ochrony praw człowieka w działalności Światowej Organizacji Handlu, w przeciwieństwie do poprzedzających działów, sprawozdawczo opisujących stan prawny związany z odpowiednio: ogólną charakterystyką międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka oraz struktur, kompetencji i systemu aksjologicznego Światowej Organizacji Handlu, dotyczy wzajemnego związku zachodzącego pomiędzy tymi dwoma porządkami normatywnymi, co sprawia, iż konieczne okazało się, dokonanie podsumowania rozważań, dotyczących odpowiednio wzajemnego związku aksjologii praw człowieka, ich ochrony wraz z działalnością WTO w przypadku wystąpienia kolizji, zachodzącej między tymi dwoma systemami.

Pierwszy wniosek, dotyczący aksjologii praw człowieka w systemie Światowej Organizacji Handu, dotyczy faktu, iż pomimo bezpośredniej nieobecności w regulacjach obecnych w systemie Światowej Organizacji Handlu, takich jak Układ Ogólny w Sprawie Ceł i Handlu, Układ Ogólny w Sprawie Handlu Usługami, oraz Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej można zauważyć otwarcie systemu handlu światowego, na kwestię ochrony praw człowieka.

Związek ten, można wywieść, opierając się na argumentacji wewnętrzno-instytucjonalnej, objawiających się w obecności „wyjątków ogólnych”[618], które stanowią odpowiednio artykuły XX GATT, XIV GATS oraz XXVII TRIPS, stanowiące swoiste otwarcie systemu, na wartości pozahandlowe, wliczając w to, aksjomaty należące do zbioru praw człowieka, jednakże nie mówiąc o tym w sposób bezpośredni. Ponadto, wzajemną relację aksjologiczną, można wywieść opierając się na przesłankach zewnętrzno-systemowych, zgodnie z którymi poszczególne z omówionych systemów prawnych, poprzez wspólne funkcjonowanie w ramach podrugowojennego ładu międzynarodowego, wykazują swoiste pokrewieństwo w stosunku do siebie, co znajduje odbicie w działalności Światowej Organizacji Handlu, co szczególnie mocno widać w działaności organów WTO, a konkretnie mówiąc Ciała Apelacyjnego WTO, które z uwagi na strukturę międzynarodowego ładu prawnego i wewnętrzną

[618] Zob. S. Bal, *International Free Trade Agreements and Human Rights …*, s. 69.

elastyczność systemu WTO, otwiera międzynarodowe prawo gospodarczego, na problematykę ochrony praw człowieka.

Drugi wniosek dotyczy problematyki, ochrony praw człowieka, w działalności Światowej Organizacji Handlu, opierając się na analizie porównawczej, procesu ochrony praw człowieka z użyciem instrumentów WTO z odpowiednio powszechnym i europejskim systemem ochrony praw człowieka. Jednak, w tym kontekście pomimo teoretycznych punktów wspólnych należy dojść do wniosku, iż pomimo zbliżonej siatki pojęciowej, będącej konsekwencją funkcjonowania w tożsamym systemie współpracy międzynarodowej, zbliżonego rodowodu, a także oparcia obydwu z systemów na właściwej dla siebie aksjologii, konflikty zachodzące między odpowiednio ochroną praw człowieka, i działalnością Światowej Organizacji Handlu, mają fundamentalny charakter. Gdyż, przybierają charakter kolizji wartości, która w przypadku praw człowieka odnosi się do samej istoty człowieka, i jego fundamentalnej godności z niej wynikającej, natomiast dla międzynarodowego prawa handlowego, jest nią system wymiany handlowej i współpraca gospodarcza. W związku z czym, każdy przypadek wystąpienia kolizji, wiążę się z koniecznością dokonania wyboru, między normami należącymi do obydwu z tych porządków, wchodzących w skład fundamentalnych porządków prawnych, dla obecnie istniejącego systemu współpracy międzynarodowej.

Trzeci wniosek, tyczy się omówienia konkretnych problemów, związanych z kolizją norm należących do obu omawianych w niniejszej pracy porządków, co objawia się w istniejącym strukturalnym sporze między działalnością Światowej Organizacji Handlu z odpowiednio: prawem do żywności, ochrony zdrowia i ochrony środowiska. Podczas analizy, główny wniosek polega na oparciu się, na wspólnej zarówno dla systemów ochrony praw człowieka, jak i Światowej Organizacji Handlu, koncepcji praworządności[619], która musi być wykorzystywana przy stosowaniu prawa w ramach obydwu z tych systemów, co przy równoczesnym faktu, iż w przestrzeni międzynarodowego prawa publicznego, normą podstawową, za pomocą którego rozstrzygane są konflikty stanowi służąca za quasi-konstytucję Karta Narodów

[619] Zob. T. Cottier, *Trade And Human Rights: A Relationship to Discover,* „Journal of International Economic Law" 2002, Nr 1, s. 115.

Zjednoczonych,[620] prowadzi do wniosku, iż mamy do czynienia z sytuacją implikującą istnienie ustrukturyzowanego systemu współpracy międzynarodowej. Co sprawia, że w systemie międzynarodowym występowanie kolizji między poszczególnymi normami, jest rozwiązywalne, posługując się zjawiskiem normy podstawowej.

Czwarta konkluzja, zawarta w w niniejszym rozdziale dotyczy problematyki działań Światowej Organizacji Handlu, w razie wystąpienia kolizji z normami należącymi do porządku praw człowieka. Podczas analizy tej problematyki wyróżniono, dwa okresy, w których spór wartości wywiera skutki. Pierwszym z nich, jest kształt procesu Multilateralnych Negocjacji Handlowych, będącym głównym źródłem prawa w systemie handlu światowego. Która to organizacja, pomimo funkcjonowania w sprzyjającym modelu współpracy międzynarodowej, powstałego na skutek wytworzenia się jednobiegunowego ładu międzynarodowego oraz ideologicznie opartego na aksjomatach demokracji, liberalizmu, globalizacji i praw jednostki, niezmiennie nie otworzyła się w kontekście praktyki swojego funkcjonowania, na problematykę ochrony praw człowieka. Drugim problematycznym okresem, w kontekście styku systemu ochrony praw człowieka z systemem handlu światowego, jest sposób rozstrzygania sporów w systemie WTO. Jest on problematyczny, w kontekście ochrony przyrodzonych praw jednostki. Za główną przyczynę tego stanu rzeczy, należy uznać niewystarczające ujednolicenie poszczególnych gałęzi prawa międzynarodowego publicznego. Przez co, iż w razie wystąpienia konfliktu między systemami WTO i ochrony praw człowieka, państwo podległe obydwu z tym systemów, nie ma możliwości jednoczesnego spełnienia wszystkich ciążących na nim obligacji.

Ponadto, w kontekście związku zachodzącego pomiędzy porządkami normatywnymi systemu ochrony praw człowieka, oraz Światowej Organizacji Handlu, nie sposób pominąć problematyki reformy, WTO dążącej do unifikacji tegoż systemu z regulacjami z dziedziny praw człowieka. Analizując treść trendów historycznych, objawiających się na przełomie lat 90 XX wieku i pierwszej dekady XXI wieku, oraz projektów zmian zawartych w Rundzie z Doha, musimy stwierdzić, iż pomimo podjętych działań, z których część pokrywa się z obiektem zainteresowania systemów

[620] Zob. B. Kuźniak, M. Marcinko, M. Ingelevic-Citak, *op. cit*., s. 68.

ochrony praw człowieka, ciągle istnieje przestrzeń do poprawy.[621] Przez co, należy stwierdzić, że w obecnie funkcjonującym stanie prawnym ciągle istnieją wyzwania które mogą okazać się kluczowe zarówno dla dalszego istnienia WTO jak i multilateralnego systemu handlowego. Do których zaliczają się także kwestie, powiązane z materialną treścią praw człowieka, jak: wzmocnienie związków między handlem światowym a ochroną globalnego ekosystemu i ochrony środowiska, minimalnych standardów handlowych, bezpieczeństwa żywnościowego, dostępu do czystej wody, integracji krajów rozwijających się.[622]

[621] Zob. S. Joseph, *Blame on the WTO? ...,* s. 283-284.

[622] Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, op. cit, s. 1018-1019.

Rozdział 4: Oddziaływanie Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się

4.1. Definicja kraju rozwijającego się w systemach Światowej Organizacji Handlu i systemach ochrony praw człowieka

Pojęcie kraju rozwijającego się, obok pojęcia praw człowieka i Światowej Organizacji Handlu, które przybliżono w pierwszych dwóch rozdziałach, stanowi trzeci zawierających się w przedmiocie badawczym niniejszej pracy. W związku z czym dla pełniejszego zdefiniowania przedmiotu tematycznego rozprawy, konieczne jest głębsze przybliżenie tego pojęcia.

Zgodnie z definicją słownikową[623], kraje rozwijające się, znane również jako: kraje słabo rozwinięte, kraje nieuprzemysłowione, Trzeci Świat czy też Globalne Południe, stanowi termin oznaczający kraj charakteryzującymi się takimi cechami jak: niski przeciętny standard cywilizacyjny, niski Produkt Krajowy Brutto *per capita*, przewaga ilościowa osób zatrudnionych w rolnictwie, dualizm ekonomiczno-społeczny, technologiczny i regionalny, niski poziom oświaty, nauki i opieki zdrowotnej, wysoki przyrost naturalny czy też chroniczne wysokie bezrobocie o charakterze strukturalnym i sezonowym.

Przyjmuje się, że do zaklasyfikowania danego kraju jako słabo rozwiniętego wystarczą dwie lub trzy spośród wymienionych powyżej cech, charakteryzujących niedorozwój strukturalny. Natomiast wszystkie z nich występują łącznie jedynie w przypadku najbiedniejszych krajów. Jednakże, za najważniejszą cechę niedorozwoju strukturalnego uznawany jest dualizm ekonomiczno-społeczny, technologiczny i regionalny, czyli zderzenie różnych poziomów cywilizacyjnych, polegające na występowaniu: ogromnych nierówności dochodowych, kontrastów społecznych oraz zderzeniu sektora nowoczesnego z tradycyjnym.

Określając przynależność poszczególnych krajów do wzmiankowanej grupy, można skorzystać z wielu kryteriów. Jednakże, należy zaznaczyć, iż najbardziej rozpowszechnione jest kryterium ekonomiczne, opierające się na współczynniku

[623] Kraje rozwijające się, [w:] *Encyklopedia PWN*, https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/kraje-rozwijajace-sie,3926914.html [dostęp: 27.2.2024 r.].

dochodu narodowego brutto *per capita*, opierające się na statystykach Banku Światowego.[624]

Ponadto, w tym kontekście warto napomnieć, iż o kwestiach takich jak położenie geograficzne czy też postkolonialne uwarunkowania historyczne. Pierwszy czynnik nawiązuje do faktu, iż krajami rozwijającymi się głównie są kraje położone, w południowej części globu, w Azji, Afryce czy też Ameryce Południowej. Fakt ten sugeruje, iż ich zacofanie ekonomiczne jest czynnikiem determinowanym poprzez czynniki o pochodzeniu geograficznym, czy też geopolitycznym takim jak: uwarunkowania klimatyczne czy też kwestia dostępu do zasobów naturalnych. Jednakże, należy zaznaczyć, iż na skutek zmian technologicznych i ekonomicznych, następujących w drugiej połowie XX wieku, kraje takie jak Japonia, Korea Południowa, Tajwan, Australia, Nowa Zelandia czy też arabskie monarchie położone nad zatoką perską, osiągnęły wysoki poziom rozwoju gospodarczego[625]. Przez co, podział na bogatą północ i biedne południe, nie pozostaje już ściśle powiązany z czynnikami geograficznymi.

Omawiając drugi czynnik, należy skupić się na zauważeniu korelacji, występującej między historyczną pozycją krajów rozwijających się, a ich kolonialną przeszłością. Zgodnie z nią, pozostaje on odzwierciedlony w strukturze: społecznej, ekonomicznej, politycznej czy też ideologicznej, funkcjonującej w tychże państwach[626]. Które wyróżnia, brak czynników, sprzyjających bogaceniu się, co stanowi konsekwencję przerwania formowania się procesów narodotwórczych, a co za tym idzie braku ugruntowanych instytucji o charakterze obywatelskim i politycznym[627].

W kontekście tematu tejże pracy, warto powyższą charakterystykę uzupełnić o opis przemysłu, jaki funkcjonuję w krajach rozwijających się. Gdyż, posiada on liczne cechy szczególne, odróżniające go od przemysłu znajdującego się w krajach rozwiniętych, takie jak: produkcja wyrobów o niskim stopniu przetworzenia, przeważająca ilość słabo wykwalifikowanych pracowników, wysoki stopień

---

[624] Zob. J. Wieloch, *Kraje rozwijające się w ugrupowaniach integracyjnych*, „Ekonomia Międzynarodowa" 2015, Nr 9, s. 41.

[625] *Ibidem*.

[626] Zob. P. Dereszyński, 2001, *Kraje rozwijające się w koncepcjach ekonomicznych SPD. Doktryna i Praktyka*, wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2001, s. 16.

[627] Zob. J. Wieloch, *Kraje rozwijające się* …, s. 41.

pracochłonności przemysłowej, charakter metalurgiczny, drzewny, mineralny, lekki bądź spożywczy przemysłu bądź górniczy, a także silna degradacja środowiska naturalnego, następująca w skutek rozbudowy przemysłu.[628]

Warto również wspomnieć, że kwestia nierównomiernego rozwoju cywilizacyjnego świata, a co za tym idzie istnienia regionów obarczonych niedorozwojem strukturalnym, gospodarczym czy też ekonomicznym, stanowi ciągle pogłębiający się problem, przez co przepaść między najbogatszymi i najbiedniejszymi jest niezwykle donośnym problemem. Egzemplifikacją tego stanu rzeczy, jest fakt, iż, w regionach zamożnych, na które przypada 86% bogactwa żyje jedynie 1/5 ludności światowej, natomiast w tzw. Trzecim Świecie, około 400 milionów osób żyje poniżej granicy ubóstwa, mając do dyspozycji sumę nieprzekraczającą jednego dolara dziennie[629]. Fakt, występowania skrajnej różnicy stopnia zamożności państw, funkcjonujących w jednym systemie współpracy międzynarodowej, wiąże się z problematyką tzw. Państw o Najsłabiej Rozwiniętej Gospodarce, którą stanowi wyróżniana od lat 70 XX wieku, przez Organizację Narodów Zjednoczonych grupa najmniej zamożnych i najsłabiej rozwiniętych krajów funkcjonujących w międzynarodowym ładzie politycznym i prawnym. Ich cechą charakterystyczną stanowi poziom rozwoju implikujący niewielką szansę na przezwyciężenie biedy[630].

Państwa te, są przydzielane do tej grupy za pomocą trzech współczynników. Pierwszy z nich, stanowi kryterium liczonego na podstawie średniej z okresu ostatnich trzech lat średniego dochodu *per capita*, nieprzekraczającego 745 USD. Drugie kryterium, dotyczy problemu zasobów ludzkich, pozostające uzależnionym od kryteriów rozwoju cywilizacyjnego, które stanowią wskaźniki: żywienia, śmiertelności dzieci poniżej piątego roku życia, edukacji w szkołach ponadpodstawowych czy też stopnia analfabetyzmu. Ostatni z wskaźników, ma charakter gospodarczy i jest warunkowany poprzez czynniki, takie jak: słabość i wrażliwość gospodarki mierzona wielkością populacji, dywersyfikacją eksportu, udziałem rolnictwa, rybołówstwa czy

---

[628] Zob. Kraje rozwijające się, [w:] *Encyklopedia Zarządzania*, https://mfiles.pl/pl/index.php/Kraje_rozwijaj%C4%85ce_si%C4%99 [dostęp: 27.2.2024 r.].

[629] Zob. S. Klima, *Determinanty i bariery rozwoju krajów rozwijających się*, [w:] *Kraje rozwijające się w globalnej wymianie handlowej*, red. B. Pera, S. Wydymus, wyd. Difin, Warszawa 2016, s. 42.

[630] Zob. J. Wieloch, *Kraje rozwijające się* …, s. 42.

też leśnictwa w gospodarce, stabilnością produkcji rolnej, eksportu dóbr i usług oraz poziomem bezdomności powstałej na skutek klęsk żywiołowych[631].

Problem niekorzystnych rokowań rozwojowych, skutkujących malejącymi szansami na przezwyciężenie biedy jest niezwykle istotny, w kontekście postępującego trendu globalizacyjnego. Model wysoko rozwiniętej gospodarki opartej na wiedzy, wymusza ciągłego procesu ponoszenia nakładów, na podnoszenie kwalifikacji społeczeństwa, co w tym kontekście stanowi zagrożenie dla krajów najsłabiej rozwiniętych, którym zagraża perspektywa wykluczenia z zglobalizowanej gospodarki światowej[632]. Zwłaszcza biorąc pod uwagę fakt, iż kraje wysoko rozwinięte, charakteryzują się tendencją do wzajemnej współpracy w wdrażaniu nowoczesnych rozwiązań[633]. W związku z czym, nasuwa się wniosek, iż we współcześnie obowiązującym ładzie gospodarczym, charakteryzującym się obecnością państw o skrajnie różnym stopniu rozwoju gospodarczego, mamy do czynienia z dwoma przeciwstawnymi trendami. Z których pierwszy z nich, występujący w przypadku krajów wysoce rozwiniętych, polega na wzajemnej kooperacji w procesie tworzenia łańcuchów technologicznych, własności intelektualnej czy też przemysłu wysoce rozwiniętych wysokich technologii, charakteryzującym się dużymi stopami zwrotu. Natomiast w przypadku krajów rozwijających się, mamy do czynienia z przeciwnym procesem, w którym niedobory strukturalne uniemożliwiające wydostanie się z upośledzenia gospodarczego sprawiają, iż państwa te nie mają środków na podjęcie konkurencji na stale rozwijającym się zglobalizowanym rynku światowym.

4.1.1. Kraj rozwijający się w systemie Światowej Organizacji Handlu

Pomimo definicji zamieszczonych w powyższym podrozdziale, rozważania należy uzupełnić o pojęcie kraju rozwijającego się, obecnego w kontekście obydwu z pozostałych aksjomatów wzmiankowanych w tytule niniejszej dysertacji. Zaczynając od funkcjonowania pojęcia kraju rozwijającego się w porządku prawnym Światowej

---

631 *Ibidem*.

632 Zob. S. Klima, *Determinanty i bariery rozwoju krajów rozwijających się*, s. 66.

633 Zob. D. Makulska, *Kluczowe czynniki rozwoju w gospodarce opartej na wiedzy*, [w:] *Pomiędzy polityką stabilizacyjną i polityka rozwoju*, red. J. Stacewicz, wyd. Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2012, s. 174.

Organizacji Handlu, należy zaznaczyć, iż wprawdzie ta organizacja nie dostarcza własnej definicji interesującego nas pojęcia, polegając na deklaracji członków, odnośnie tego, czy są one krajami rozwiniętymi, czy rozwijającymi się. Jednakże państwa nie posiadają całkowitej dyskrecji, gdyż inni członkowie mogą kwestionować decyzję poszczególnego kraju przynależnego do porządku prawnego Światowej Organizacji Handlu, o skorzystaniu z przepisów przeznaczonych dla krajów rozwijających się.[634]

Z systemowego punktu widzenia systemu, nie jest to czynnik irrelewantny, gdyż Porozumienia WTO zawierają postanowienia przyznające krajom rozwijającym się specjalne prawa, które stanowią przepisy dotyczące specjalnego i zróżnicowanego traktowania. Polegają one na, pozostawieniu krajom rozwijającym się specjalnych praw oraz możliwości bardziej przychylnego traktowania przez rozwiniętych członków WTO, polegających między innymi na: dłuższych okresach realizacji umów i zobowiązań, środkach zwiększających możliwości handlowe dla krajów rozwijających się, wprowadzeniu przepisów wymagających od wszystkich członków WTO ochrony interesów handlowych krajów rozwijających się oraz udzielanie wsparcia mającego na celu pomoc krajom rozwijającym się w budowaniu zdolności do prowadzenia prac w ramach Światowej Organizacji Handlu w tym, rozwiązywaniu sporów i wdrażania standardów technicznych. Ponadto, w systemie zawarto osobną kategorię, postanowień dotyczących członków przynależnych do kategorii krajów najsłabiej rozwiniętych[635].

Analizując powyższe cechy, na podstawie samych deklaracji Światowej Organizacji Handlu możemy już dojść do podstawowych cech, przejawianych w ramach tegoż systemu. Po pierwsze, brak jednoznacznej definicji, i poleganie na zaskarżalnych deklaracjach poszczególnych członków oznacza, że *de facto* rozumienie tegoż to pojęcia, powinno się klarować w ramach systemu rozstrzygania sporów, istniejącego w ramach WTO, co stanowi czynnik zbliżający to pojęcie z ochroną praw człowieka, w ramach tej samej instytucji. Po drugie, musimy zauważyć, że istnienie w ramach prawnych możliwości preferencyjnego traktowania krajów rozwijających się przez kraje rozwinięte, jest czynnikiem wysoce wolicjonalnym, który zdaję

---

[634] *Who are the developing counties in the WTO?*, https://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/d1who_e.htm [dostęp: 28.2.2024 r.].

[635] *Special and differential treatment provisions*, https://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/dev_special_differential_provisions_e.htm#legal_provisions [dostęp: 28.2.2024 r.].

się uzależniać realizację czynników preferencyjnych w stosunku kraju rozwijającego się z krajem rozwiniętym od dyskrecjonalnej decyzji politycznej, co w kontekście asymetrii zachodzącej w dwustronnych stosunkach, będącej konsekwencją naturalnych nierówności występującej między państwami, może okazać się nieproporcjonalnie korzystne dla rozwiniętych gospodarek.

W związku z czym, przybliżając problem należy rozpocząć od stanu prawnego obowiązującego w ramach Światowej Organizacji Handlu. Rozpoczynając od aktów obecnych w Rundzie Urugwajskiej należy zaznaczyć, iż mamy do czynienia z wieloma rozproszonymi w całym systemie regulacjami, nadającymi stosunkom gospodarczym których stroną jest kraj rozwijający się pewną dozę elastyczności.[636]

W tekście samej konstytucyjnej dla systemu WTO, Deklaracji z Marrakeszu, możemy znaleźć normy takie jak: Artykuł 1, rozpoznający interesy krajów rozwijających się, a w szczególności tych, należących do grupy krajów najgorzej rozwiniętych oraz Artykuł 2, zgodnie z którym podlegają one mniejszym obligacjom lub innym zasadom. Ponadto w systemie handlu światowego znajdują się akty takie jak Decyzja w sprawie środków na rzecz krajów najsłabiej rozwiniętych,[637] mówiąca w większych szczegółach rozpoznaniu interesów krajów rozwijających się (Artykuł 1), oraz podobnie rozwijająca temat mniejszej ilości obligacji czy też odmiennych zasad ich dotyczących (Artykuł 2). Ponadto, omawiana decyzja w artykule 4 wprowadza do środowiska prawnego Światowej Organizacji Handlu, kategorię technicznej pomocy udzielanej najgorzej rozwiniętym państwom, która to norma jest powtórzona w Decyzji w sprawie procedur notyfikacyjnych.[638]

Kolejnym z interesujących nas dokumentów jest, Porozumienie w sprawie zasad i procedur regulujących rozstrzyganie sporów, które z uwagi na podobieństwo występujące między kategoriami praw człowieka oraz krajów rozwijających się w porządku prawnym WTO, zdaję się pełnić zasadniczą funkcję. W jego treści, podobnie

---

[636] The WTO Secretariat, *Guide to the Uruguay Round Agreements*, wyd. Kluwer Law International, The Hague 1999, s. 235.

[637] Decyzja w sprawie środków na rzecz krajów najsłabiej rozwiniętych (*Decision on Measures in Favour of Least-Developed Countries*), uchwalona w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

[638] Decyzja w sprawie procedur notyfikacyjnych (*Decision on Notification Procedures*), uchwalona w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

jak w poprzednio omawianej Decyzji, pierwsze dwa artykuły stanowią rozwinięcie norm zawartych w Deklaracji z Marrakeszu.

Normy mówiące o zmniejszeniu ilości obowiązków, powiązanych z członkowstwem w Światowej Organizacji Handlu (Artykuł 2), oraz technicznemu wsparciu udzielanemu krajom rozwijającym się, a w szczególności najgorzej rozwiniętym (Artykuł 4), znajdują również odbicie w Mechanizmie przeglądu polityki handlowej (TPRM)[639]. Wszystkie trzy z wzmiankowanych dotychczasowo norm znajdują się w Porozumieniu w sprawie postanowień dotyczących bilansu płatniczego, zawartych w Układzie Ogólnym w sprawie Taryf Celnych i Handlu z 1994 r.[640].

Porozumienie w sprawie Rolnictwa, także zawiera normy stanowiące rozpoznanie ogólnych interesów krajów rozwijających się (Artykuł 1), zmniejszające ilość obligacji lub łagodzące normy (Artykuł 2), czy wprowadzające zwiększenie czasu implementacji zawartych w nim regulacji (Artykuł 3). Rozpoznanie interesów, oraz techniczne wsparcie (Artykuł 4) możemy również znaleźć w stanowiącej jej tematyczne rozwinięcie, w kontekście krajów najsłabiej rozwiniętych, czyli decyzji w sprawie środków dotyczących możliwych negatywnych skutków programu reform dla krajów najsłabiej rozwiniętych i krajów rozwijających się importujących żywność *netto*[641].

Oprócz rolnictwa, kolejnym polem tematycznym w którym w ramach przepisów Światowej Organizacji Handlu, normy dotyczące praw krajów rozwijających się mają zastosowanie stanowią środki sanitarne. Gdyż, pierwsze cztery artykuły Porozumienia w sprawie środków sanitarnych i fitosanitarnych[642], zawierają: rozpoznanie ogólnych interesów krajów rozwijających się (Artykuł 1), pozwolenie na dłuższy czas implementacji norm zawartych w tymże porozumieniu (Artykuł 3) oraz oferują techniczne wsparcie (Artykuł 4). Kolejny istotny dla jednego z przedmiotowych

---

639 Mechanizm przeglądu polityki handlowej (*The Trade Policy Review Mechanism*), uchwalony w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

640 Porozumienie w sprawie postanowień dotyczących bilansu płatniczego, zawartych w Układzie Ogólnym w sprawie Taryf Celnych i Handlu z 1994 r. (*Understanding of the Balance-of-Payments Provisions of the Generał Agreement of Tariffs and Trade 1994*), uchwalona w Marrakeszu dnia 19 kwietnia 1994 r.

641 Decyzja w sprawie środków dotyczących możliwych negatywnych skutków programu reform dla krajów najsłabiej rozwiniętych i krajów rozwijających się importujących żywność netto (*Decision on Measures Concerning the Possible Negative Effects of the Reform Programme on Least-Developed and Net Food-Importing Deweloping Countries*), uchwalona w Marrakeszu dnia 19 kwietnia 1994 r.

642 Porozumienie w sprawie środków sanitarnych i fitosanitarnych (*Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures*), uchwalona w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

zakresów zainteresowania Światowej Organizacji Handlu akt, czyli Porozumienie w sprawie tekstyliów i odzieży[643], podobnie zawiera normy regulujące rozpoznanie ogólnych interesów (Artykuł 1), zmniejsza ilość obligacji lub zmienia zasady (Artykuł 2) oraz zwiększa okres czasu niezbędny dla implementacji porozumienia (Artykuł 3). Tożsame regulacje możemy także znaleźć w Porozumieniu w sprawie środków w zakresie inwestycji związanych z handlem[644], natomiast w treści Porozumienia w sprawie barier technicznych w handlu[645], pozostają one uzupełnione przez regulację dającą krajom rozwijającym się prawo do technicznego wsparcia.

Podobą treść możemy znaleźć w Porozumieniu w sprawie procedur licencjonowania importu[646], Porozumieniu w sprawie inspekcji przedwysyłkowej[647], Porozumieniu w sprawie zabezpieczeń[648], czy też Porozumieniu w sprawie subsydiów i środków wyrównawczych[649].

Ponadto należy wspomnieć, iż artykuły ukierunkowane na poprawę sytuacji prawnej krajów rozwijających się oraz krajów najsłabiej rozwiniętych, znajdują się w trzech aktach, regulujących główne przedmioty zainteresowania Światowej Organizacji Handlu, czyli porozumieniach GATS, TRIPS oraz GATT. Chociaż, należy wspomnieć, iż w przypadku tej ostatniej, regulacje z dziedziny krajów rozwijających się są zawarte w dwóch Porozumieniach, w sprawie implementacji odpowiednio Artykułu VI[650] oraz Artykułu VII GATT[651].

---

643 Porozumienie w sprawie tekstyliów i odzieży (*Agreement on Textiles and Clothing*), uchwalone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

644 Porozumienie w sprawie środków w zakresie inwestycji związanych z handlem (*Agreement on Trade Related Investment Measures*), uchwalone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

645 Porozumienie w sprawie barier technicznych w handlu (*Agreement on Technical Barriers in Trade*), uchwalone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

646 Porozumienie w sprawie procedur licencjonowania importu (*Agreement on Import Licensing Procedures*), uchwalone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

647 Porozumienie w sprawie inspekcji przedwysyłkowej (*Agreement on Preshipment Inspection*), uchwalone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

648 Porozumienie w sprawie zabezpieczeń (*Agreement on Safeguards*), uchwalone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

649 Porozumienie w sprawie subsydiów i środków wyrównawczych (*Agreement on Subsidies and Countervailing Measures*), uchwalone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

650 Porozumienie w sprawie implementacji artykułu VI Układu Ogólnego w sprawie Taryf Celnych i Handlu z 1994 r. (*Agreement on Implementation of Article VI of General Agreement on Tariffs and Trade*), uchwalone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

651 Porozumienie w sprawie implementacji artykułu VII Układu Ogólnego w sprawie Taryf Celnych i Handlu z 1994 r. (*Agreement on Implementation of Article VII of General Agreement on Tariffs and Trade*), uchwalone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

Jak widać w perspektywie dokumentów, współtworzących system prawny Światowej Organizacji Handlu regulacje tyczące się problematyki krajów rozwijających się, w ramach reżimu międzynarodowego prawa handlowego, zredukować do czterech kwestii, które stanowią: ogólne rozpoznanie interesów krajów rozwijających się, zmniejszenie ilości obligacji lub łagodzenie norm związanych z przynależnością do systemu WTO, zwiększenie czasu implementacji zawartych w nim regulacji oraz udzielenie technicznego wsparcia w procedowaniu w ramach Światowej Organizacji Handlu. Jednakże musimy zauważyć, że wzmiankowany system dosyć szybko został poddany krytyce czego owocem było Agenda Rozwoju z Doha, która stanowi ostatnią rundę negocjacji handlowych pomiędzy członkami WTO, i której podstawowym celem jest poprawa perspektyw handlowych krajów rozwijających się[652].

Poprawa tej sytuacji, została uznana za konieczną, gdyż funkcjonując w ramach systemu Światowej Organizacji Handlu, rozwijające się kraje globalnego południa doświadczyły trzech znaczących problemów rozwojowych, opierających się na konieczności nakłonienia głównych partnerów handlowych do poprawy dostępu do rynku, zapewnieniem, że wszelkie wielostronne zasady handlu wspierają rozwój gospodarczy oraz przekonaniem krajowych interesariuszy, iż istnieją znaczące pozytywne korzyści z dalszych krajowych reform handlowych, które stanowią konsekwencję członkostwa w WTO[653].

W tym miejscu warto wrócić, do specyfiki systemu Światowej Organizacji Handlu, w którym zarówno bezpośrednie prawa i obowiązki, wrażane w ramach tegoż systemu jak i definicja kraju rozwijającego się z procesem przyporządkowania danego kraju do tej kategorii, ma miejsce bądź poprzez rozstrzyganie sporów, bądź w procesie wielostronnych negocjacji handlowych. Jednocześnie musimy zauważyć, iż są to czynniki wpływające na brak zrównoważenia, który zachodzi między krajami bogatej północy i biednego południa, które często z powodów strukturalnych dzielą bezpośrednie interesy ekonomiczne. Co ponadto jest pogłębiane poprzez dodatkowe czynniki, czynniki nasilające przewagę krajów rozwiniętych w ramach systemu WTO,

---

652 *The Doha Round*, https://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/dda_e.htm#development [dostęp: 28.2.2024 r.]

653 Zob. B. Hoekman, *Developing Countries and the WTO Doha Round: Market Access, Rules and Differential* Treatment, „Journal of Economic Integration" 2004, Nr 2, s. 206.

którymi są: brak dostępu do środków, zarówno materialnych jak i instytucjonalnych niezbędnych dla prowadzenia sporów w ramach Światowej Organizacji Handlu. Ponadto, nie mają one możliwości wprowadzenia reguł WTO, gdyż zgodnie z regułami tejże organizacji ciężar egzekucji prawa spoczywa na skarżącym, który ma prawa na podwyższenie taryf celnych bądź zawiesić obowiązywanie reguł międzynarodowego prawa handlowego, wobec produktów pochodzących z kraju nieprzestrzegającego norm prawno-międzynarodowych[654].

Podsumowując widać, że w kwestii problematyki kraju rozwijającego się w ramach systemy prawnego Światowej Organizacji Handlu, mamy do czynienia z znaczną różnica między stanem faktycznym a prawnym. Widać, że czynniki takie jak wysoko rozwinięty czynnik wolicjonalny w zachodzący w przestrzeni międzynarodowej , w połączeniu z specyfiką systemu Światowej Organizacji Handlu, opierającą się na osiągnięciu konsensusu w trakcie negocjacji wielostronnych sprawia, że istniejące w warstwie prawnej gwarancje są problematyczne, a co więcej, ze względu na naturalnie zachodzące dysproporcje między poszczególnymi państwami - podmiotami prawa międzynarodowego publicznego pozostają one trudne do wyegzekwowania.

4.1.2. Kraj rozwijający się w systemach ochrony praw człowieka i Organizacji Narodów Zjednoczonych

Jak widzimy, w powyższej części pracy perspektywa krajów rozwijających się, z uwzględnieniem kontekstu stosowania tego pojęcia w systemie Światowej Organizacji Handlu, jest w kontekście tej organizacji wystarczająca, w kontekście funkcjonowania w ramach tej organizacji. Aczkolwiek, nie wypełnia całkowicie zarówno tematyki tejże pracy, a zarazem wymogów definicyjnych, wymaganych dla dokładniejszego rozpoznania znaczenia omawianego pojęcia. W związku z czym należy uznać, iż należy znaczenie to, porównać z pojęciem kraju rozwijającego się istniejącego w ramach systemów ochrony praw człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem Organizacji Narodów Zjednoczonych.

---

654 Zob. G. N. Horlick, *The WTO and Developing Countries*, „Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)" 2006, s. 220-222.

Po pierwsze, uwzględnienie tego podejścia jest niezbędne z powodu komparatywistyki, wzmiankowanych systemów, co jest niezbędne dla skutecznego odpowiedzenia na pytanie, związane z tytułem tej pracy. Po drugie, musimy zwrócić uwagę na brak legalnej definicji kraju rozwijającego się w ramach systemu WTO. Co w kontekście konstytucyjnej dla współcześnie obowiązującego ładu współpracy międzynarodowa funkcji, zajmowanej przez ONZ, który jest najważniejszą organizacją tworzącą omawiany system. Co wiąże się z tym, że definicja obecna w nim, może mieć przełożenie na kształt w szerzej rozumianej części systemu prawa międzynarodowego.

Co ważne w tym kontekście, normy zawarte w ramach systemu Narodów Zjednoczonych, dostarczają nam definicji pojęcia kraju rozwijającego się. Ma to miejsce na skutek podziałów poszczególnych państw, będących częścią społeczności międzynarodowej, na trzy kategorię: krajów rozwiniętych, gospodarek przejściowych i krajów rozwijających się. Kryterium warunkującym ten podział, opiera się na próbie odzwierciedlenia podstawowych warunków życia, występujących w danym kraju[655].

Głównym czynnikiem określającym kryterium podziału jest osiągany w danym społeczeństwie dochód narodowy *per capita*. A zgodnie z tym kryterium, kraje są dzielone na te odznaczające się: wysokim dochodem (powyżej 12,615 $), wyższym-średnim dochodem (między 4,86 a 12,615 $), niższym-średnim dochodem (między 1.036 a 4,085 $) oraz niższym dochodem (do 1,035 $). Przychód *per capita* jest określany korzystając z danych dostarczonych przez Bank Światowy. Natomiast osobną kategorie stanowią kraje najsłabiej rozwinięte. Których lista jest ustalana pierwotnie przez Radę Gospodarczą i Społeczną ONZ, a ostatecznie przez Zgromadzenie Ogólne, na podstawie zaleceń wydanych przez Komitet ds. polityki rozwojowej[656].

Omawiając podejście Narodów Zjednoczonych, a co za tym idzie międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka, do problematyki krajów rozwijających się, to należy rozpocząć od stanu prawnego, jaki w nim obowiązuję. Jednakże, należy zauważyć, iż zarówno w konstytucyjnej dla całości systemu międzynarodowego Karcie Narodów Zjednoczonych, jak i dla pełniących analogiczną funkcję w konkretnym przypadku system ochrony praw człowieka, czyli: Powszechnej

---

[655] *Country classification*, https://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_current/2014wesp_country_classification.pdf [dostęp: 29.2.2024 r.], s. 143.

[656] *Ibidem*, s. 144.

Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych oraz Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych, ani razu pojęcie kraju rozwijającego się nie znalazło się w treści tych aktów.

Fakt ten, może pozornie sprawiać wrażenie, iż pomimo istniejącej definicji istniejącej w systemie Narodów Zjednoczonych, dla systemów ochrony praw człowieka, fakt istnienia kategorii krajów rozwijających się, czy też krajów najsłabiej rozwiniętych stanowi czynnik irrelewantny. Świadczy fakt, iż zgodnie z wcześniej wzmiankowaną definicją, prawa człowieka, są niestopniowalnymi, niezbywalnymi uprawnieniami każdej jednostce ludzkiej, ze względu na jej godność wynikającą z samej istoty człowieczeństwa. Co z jednej strony, uwidacznia pryncypialne i bezkompromisowe podejście, jakie przejawiają systemy ochrony praw człowieka w systemie prawno-międzynarodowym. Aczkolwiek opisany stan rzeczy może także budzić kontrowersję, gdyż nakłada na kraje rozwijające się oraz wysoko rozwinięte, talkie same standardy ochrony, nie biorąc pod uwagę różnic w możliwościach ekonomicznych, sytuacji politycznej czy też potencjale społecznym, jaki między nimi występuję. Co przykładowo, w przypadku praw o charakterze ekonomicznym, może okazać się zbyt wyśrubowanym standardem dla najuboższych z państw.

Jednakże, stopień wzajemnych związków kategorii krajów rozwijających się, z normami z dziedziny praw człowieka, nie wyczerpuję tematu wzajemnego wpływu tej kategorii, na działania Organizacji Narodów Zjednoczonych. Powodem dla tego stanu rzeczy, jest działalność organów, funkcjonujących pod auspicjami strukturalnymi Narodów Zjednoczonych, do których możemy zaliczyć utworzoną w 1964 roku, jako organ Zgromadzenia Ogólnego ONZ[657], Konferencję Narodów Zjednoczonych do spraw Handlu i Rozwoju, która stanowi organizację międzyrządową której postawiono za zadanie, promowanie interesów krajów rozwijających się w procesie handlu światowego[658].

---

[657] Zob. J. Toye, *UNCTAD at 50. A short history*, https://unctad.org/system/files/official-document/osg2014d1_en.pdf [dostęp: 29.2.2024 r.], s. 19.

[658] Zob. T. Oatley, *International Political Economy: Sixth Edition*, wyd. Routledge, New York 2022, s. 185.

Negocjacje podjęte na jej spotkaniach zaowocowały osiągnięciami takimi jak Globalny System Preferencji Handlowych, który stanowi porozumienie obniżające cła i usuwające lub zmniejszające pozataryfowe bariery handlowe, zachodzące w obrocie handlowym występującym między uczestniczącymi w omawianym procesie krajami rozwijającymi się. Kolejnym osiągnięciem UNCTAD, jest Wspólny Fundusz Surowcowy, stanowiący międzyrządową instytucję finansowa zapewniająca pomoc krajom rozwijającym się, które często pozostając gospodarkami surowcowymi, czy też podwykonawcami pozostają w dużym stopniu uzależnione od eksportu towarów do krajów rozwiniętych. W ramach UNCTAD, ponadto miały miejsce różne umowy, koncentrujące się na procesach umorzenia długów.

Na skutek zmian w powszechnym systemie światowym, który miał miejsce w latach 90, a zarazem owocującym z jednej strony powstaniem zglobalizowanego i unipolarnego porządku światowego, a z drugiej utworzeniem Światowej Organizacji Handlu, wysiłki UNCTAD były skierowane na wyzwania, jakie globalizacja stwarza dla krajów rozwijających się. Co w szczególności oznaczało, szczególną uwagę nałożoną na pomoc krajom najbiedniejszym i najsłabiej rozwiniętym w zachodzącym procesie integracji z coraz bardziej otwartą na współpracę miedzynarodową, gospodarką światową[659].

Trend ten, pozostaje szczególnie wyraźnie widoczny, analizując obecnie definiowane cele, omawianej organizacji, które polegają na podejmowaniu działań wspierających tworzenie w krajach rozwijających się nowoczesnej zintegrowanej z współczesnym zglobalizowanym systemem współpracy międzynarodowej gospodarki, opartej na inwestycjach, nowoczesnych technologiach i innowacyjności. Utrzymuje zarazem instytucjonalną współpracę z: Bankiem Światowym, Międzynarodowym Funduszem Walutowym, Światową Organizacją Handlu i Programem Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju[660].

Natomiast lapidarnie, określając jej sposób funkcjonowania, musimy stwierdzić, iż stanowi ona typową organizację międzynarodową, funkcjonującą w współczesnym porządku prawa międzynarodowego. W związku z czym jej najwyższym

---

[659] United Nations Conference on Trade and Development, [w:] *Encyclopedia Brittanica*, https://www.britannica.com/topic/United-Nations-Conference-on-Trade-and-Development [dostęp 29.2.2024 r.].

[660] *About UNCTAD*, https://unctad.org/about [dostęp: 29.2.2024 r.].

organem decyzyjnym jest Konferencja UNICAD, czyli ciało polityczne spotykające się raz na cztery lata w celu ustalenia wytycznych politycznych i sformułowania programu pracy. Natomiast, poza sesjami Konferencji jej funkcje przejmuje będąca organem wykonawczym UNCTAD Rada do spraw. Handlu i Rozwoju.

Kolejnym istotnym organem w ramach UNCTAD jest Sekretariat tejże organizacji, będący częścią składową Sekretariatu ONZ. Przedmiot jego funkcjonowania polega na: przeprowadzaniu analiz polityki, monitorowaniu i wdrażaniu w życie decyzji organów międzyrządowych UNCTAD, oraz zapewnianiu współpracy technicznej i wymiany informacji. Natomiast zakres jego zainteresowań, opiera się na działalności w ramach czterech działów, które stanowią odpowiednio: globalizacja i strategie rozwoju, handel międzynarodowy oraz inwestycje, technologie oraz rozwój przedsiębiorstw, infrastruktury i usług. Natomiast czwarty dział stanowi Biuro Specjalnego Koordynatora ds. Krajów Najsłabiej Rozwiniętych, śródlądowych i rozwijających się wyspiarskich[661].

Podsumowując widzimy, że w kontekście samych praw człowieka, kategoria krajów rozwijających się pozostaje nieobecna. Co oczywiście, ograniczając do charakterystyki tej dziedziny prawa jest zrozumiałe, aczkolwiek w szerszym kontekście obecność tej luki ustawodawczej, może stwarzać ryzyko zachodzenia przewagi komparatywnej, działającej na korzyść krajów wysoko rozwiniętych, posiadających większe środki, które mogą przeznaczyć na realizację często wymagających dużych nakładów finansowych regulacji.

Natomiast obecność, w systemie międzynarodowym funkcjonującej pod auspicjami Narodów Zjednoczonych, obecność organizacji jaką stanowi UNCTAD należy ocenić jednoznacznie pozytywnie. Zwłaszcza w kontekście, iż jest to organizacja skupiająca się na asyście technicznej w trudnym procesie, wychodzenia z niskiego stadium rozwoju gospodarczego, w związku z czym adresuje bezpośrednią przyczynę naruszeń praw człowieka, o charakterze ekonomicznym, mianowicie ubóstwo.

---

[661] United Nations Conference on Trade and Development, [w:] *Encyclopedia Brittanica*, https://www.britannica.com/topic/United-Nations-Conference-on-Trade-and-Development [dostęp 29.2.2024 r.].

4.2. Zakres oddziaływania Światowej Organizacji Handlu na stan prawny w krajach rozwijających się

Jako, że w dotychczasowej części pracy dokonaliśmy już charakterystyki Światowej Organizacji Handlu, omawiając jej genezę, podstawy prawne jej funkcjonowania, strukturę organizacyjną jaką przyjmuję, wyrażane przez nią kompetencję oraz system aksjologiczny na podstawie którego funkcjonuje, należy założyć, iż wzmiankowana organizacja została omówiona w sposób wystarczający. Aczkolwiek, jest to złudne wrażenie, gdyż w wcześniejszych rozważaniach dokonaliśmy jedynie omówienia tej organizacji w sposób statyczny, oderwany od sytuacji prawnej poszczególnych państw.

W związku z czym, należy tej opis uzupełnić, skupiając się na sytuacji prawnej państwa rozwijającego się, w kontekście jego funkcjonowania w ramach strukturalnych WTO. Jest to z punktu widzenia omawianego tematu, polegającego na omówieniu wzajemnych związków tejże organizacji z ochroną praw człowieka niezwykle istotne, z uwagi na odmienny podmiot tych porządków, które stanowią odpowiednio przyrodzone prawa jednostkowe, oraz wolność handlu międzynarodowego.

W związku z czym, należy dokonać porównania hipotetycznej sytuacji prawnej kraju rozwijającego się, będącego członkiem Światowej Organizacji Handlu, z sytuacją w której nie należy on do tejże instytucji. We omawianej tematyce możemy wydzielić trzy pola tematyczne, które stanowią odpowiednio: wpływ przystąpienia do WTO, określający zmiany sytuacji prawnej kraju rozwijającego się, które występują w związku z procesem wstępowania do Światowej Organizacji Handlu, natomiast analizując stan prawny, który następuje po zakończeniu procesu, musimy wyróżnić dwa pola tematyczne, z których pierwsze polega na wyróżnieniu możliwości które pozostają powiązane z członkowstwem, natomiast drugie pole, polega na ukazaniu ograniczeń prawnych, następujących po wstąpieniu kraju rozwijającego się w ramy WTO.

4.2.1. Wpływ przystąpienia do Światowej Organizacji Handlu na kraje rozwijające się

Zaczynając analizę sytuacji prawnej związanej z członkowstwem w Światowej Organizacji Handlu, podejmowanej z perspektywy państwa rozwijającego się, należy rozpocząć od procesu przystępowania danego państwa do tej organizacji.

Analizując ogólny proces, z tym związany, a co za tym idzie regułę generalną stosowaną przez każde państwo podejmujące działania, dążące do wstąpienia do Światowej Organizacji Handlu, po pierwsze należy zaznaczyć, iż przystąpienie danego państwa do WTO może odbyć się w dwójnasób. Pierwszy sposób, pozostawał dostępny tylko w momencie zawiązania WTO, czyli podczas podpisania Porozumienia z Marakeszu. Co za tym idzie, pozostaje on zarezerwowany jedynie dla tzw. pierwotnych członków, co zostało przewidziane w Artykule XI Porozumienia z Marrakeszu, umożliwiając stronom Porozumienia GATT 1947 oraz Wspólnotom Europejskim przystąpienie do Światowej Organizacji Handlu, poprzez spełnienie dwóch warunków. Z których pierwszy polegał na zaakceptowaniu warunków zarówno Porozumienia jak i związanych z nim wielostronnych porozumień handlowych, natomiast drugi warunek polegał na złożeniu koncesji i zobowiązań dotyczących zarówno handlu towarami, jak i usługami[662].

Drugi z sposobów przystąpienia do Światowej Organizacji Handlu, pozostaje dostępny dla każdego zainteresowanego państwa, które nie przystąpiło do WTO, jako pierwotny członek. Proces ten, został opisany w Artykule XII Porozumienia z Marrakeszu, oraz polega na przystąpieniu do WTO, poprzez proces akcesji. Konstrukcja akcesyjna opiera się na tym, iż państwo kandydujące by przystąpić do omawianej organizacji, musi korzystnie wynegocjować warunki przystąpienia z obecnymi członkami. Proces jest, jednocześnie związany z nienegocjowalnym zaakceptowaniem Porozumienia WTO i wszystkich wielostronnych porozumień handlowych, zawartych w systemie Światowej Organizacji Handlu.

Same negocjacje akcesyjne opierają się na dwóch kwestiach. Z których pierwsza koncentruje się na tym, czy ustawodawstwo i praktyki kraju ubiegającego się

[662] Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, op. cit, s. 109.

o członkostwo są zgodne z zasadami WTO, oraz w razie wystąpienia sprzeczności między systemem handlu światowego, a prawem wewnętrznym kraju kandydującego do członkostwa, na wprowadzeniu ewentualnych zmian w ramach wewnętrznego systemu prawnego, w celu osiągnięcia kompatybilności. Natomiast drugi obszar negocjacyjny opiera się na koncesjach: dostępu do rynku w przypadku handlu towarami i zobowiązaniach w przypadku handlu usługami. Natomiast efektem skutecznego zakończenia procesu negocjacji, jest natychmiastowe korzystanie z wszystkich udogodnień handlowych, wytworzonych w porządku prawnym Światowej Organizacji Handlu, co wiąże się z analogicznymi koncesjami związanymi z dostępem, z tymi udzielonymi dotychczasowym członkom WTO[663].

Natomiast omawiając sam przebieg procesu akcesyjnego, można wyróżnić cztery etapy. Pierwszy z nich polega na poinformowaniu przez państwo ubiegające się o członkostwo o wszystkich aspektach swojej polityki handlowej i gospodarczej, które są istotne dla zobowiązań wynikających z porozumień, wraz z przedłożeniem WTO memorandum dotyczące tej polityki. Po czym specjalnie ustanowiona grupa robocza, ma za zadanie, dokładnie zbadania zgodności z porządkiem prawnym WTO odpowiednich przepisów i praktyk wnioskodawcy. Następujący po tym procesie drugi etap, polega na dwustronnych negocjacjach zachodzących między kandydatem i poszczególnymi członkami Światowej Organizacji Handlu, w sprawie dostępu do rynku. Co należy wspomnieć, koncesje i zobowiązania nowego członka w zakresie dostępu do rynku, obowiązują w równym stopniu wszystkich członków WTO, w wyniku zobowiązania do traktowania zgodnego z zasadą największego uprzywilejowania. Trzeci etap polega na finalizowaniu przez grupę roboczą warunków przystąpienia, co jest przedkładane Konferencji Ministerialnej lub Radzie Generalnej. Której decyzja podejmowana w drodze konsensusu stanowi czwarty etap, skutkujący ostatecznym wstąpieniem do Światowej Organizacji Handlu, i wejścia protokołów przystąpienia w skład integralnych części Porozumienia WTO[664].

---

663 *Ibidem*, s. 109-110.

664 *Ibidem*, s. 110-111.

Jak widać proces wstępowania do WTO, zgodnie z procedurą obowiązującą po uchwaleniu Porozumienia z Marrakeszu, wykazuje się dosyć wysokim stopniem skomplikowania, łącząc w sobie elementy merytoryczne, polityczne i formalne.

Do pierwszej z wzmiankowanych grup, należy zaliczyć działanie specjalnie ustanowionej grupy, badającej zgodność z prawem WTO odpowiednich przepisów i praktyk wnioskodawcy oraz finalizowanie przez grupę roboczą warunków przystąpienia. Jako elementy procesu negocjacji o charakterze politycznym, należy uznać proces dwustronnych negocjacji sprawie dostępu do rynku zachodzących między kandydatem i poszczególnymi członkami WTO, oraz osiągniecie konsensusu przez Konferencję Ministerialną lub Radę Generalną. Natomiast do warunków o charakterze formalnym zaliczyć trzeba poinformowanie przez państwo ubiegające się o członkostwo o wszystkich aspektach swojej polityki handlowej i gospodarczej.

Za wywierające wpływ na kraje rozwijające się, należy jedynie uznać pierwsze dwie kategorię czynników, z wymienionych powyżej. Elementy merytoryczne, należy określić jako proste dostosowanie przepisów krajowych do wymogów międzynarodowego prawa handlowego, a finalizowanie przez grupę roboczą warunków postanowienia stanowi sam proces znalezienia akceptowalnego konsensusu, między poszczególnymi efektami negocjacji dwustronnych, który podlega akceptacji politycznej. W związku z czym należy uznać, iż jedyną bezpośrednią konsekwencją, wynikającą z tej kategorii, jest implementacja obowiązującego porządku prawnego Światowej Organizacji Handlu, do porządku prawnego danego państwa.

Jednakże, druga z interesujących nas kwestii, czyli elementy polityczne wymagają większej uwagi. Gdyż sam proces negocjacji w WTO, wykazuje trzy relewantne cechy. Pierwsza z nich polega na rozszerzającej się naturze mandatu Światowej Organizacji Handlu, co polega na założeniu, iż WTO jest ciałem które ciągle musi rozszerzać swój zakres kompetencji by zachować aktualność, zwiększając przy tym ciągle ilość komitetów i grup roboczych, obecnych w strukturach tejże organizacji. Co z punktu widzenia krajów rozwijających się, często wiąże się z zbyt wygórowanymi kosztami, przez często pozostają one niereprezentowane w tych procesach. Druga cecha, polega na zjawisku, nazywanym instytucjonalną nieformalnością. Choć wzmiankowany termin brzmi wewnętrznie sprzecznie, oznacza on zjawisko pozycji

Przewodniczących WTO, którzy mogą w danym procesie decydować o odbywających się w ramach instytucjonalnych Światowej Organizacji Handlu spotkaniach, wliczając w to włączonych członków oraz formułowanie tekstu końcowej umowy. Co budzi wątpliwości wśród krajów rozwijających się, odnoszących się do wykorzystywania przez Przewodniczących tego prawa, w celu obrony interesów mocniejszych instytucjonalnie krajów rozwiniętych[665]. Trzecim z elementów opiera się na tendencji krajów rozwijających się do przyjmowania ekstremalnych strategii, polegających albo na wpisywaniu się do głównego nurtu, albo na całkowitym balansowaniu[666].

Powyższe fakty, uwidaczniają rolę elementu politycznego, i osiągnięcia konsensusu, w procesie negocjacji w procesie wstępowania do Światowej Organizacji Handlu. W związku z czym, nasuwa się wniosek o kluczowej roli tych elementów w kształtowaniu porządku prawnego, jaki funkcjonuje w miedzynarodowym systemie prawa handlowego. Przez co należy stwierdzić, iż w przypadku przystąpienia kraju rozwijającego się, do Światowej Organizacji Handlu, wpływ na jego sytuację gospodarczą, mają nie tylko zasady zawarte w Porozumieniu WTO i wszystkich wielostronnych porozumieniach handlowych, które stanowią niezbędne minimum, ale także efekty negocjacji z innymi państwami, włączając w to rozwinięte i posiadające przewagę komparatywną, wynikającą zarówno z czynników materialnych jak i instytucjonalnych.

4.2.2. Możliwości i ograniczenia jakie umożliwia krajom rozwijającym się przystąpienie do Światowej Organizacji Handlu

Członkostwo w Światowej Organizacji Handlu, stanowi istotny czynnik w kontekście sytuacji prawnej, w której dane państwo-członek funkcjonuję. Aczkolwiek, nie oznacza to bezpośredniego przełożenia na rodzimy porządek prawny zachodzący w tymże państwie. Uwidacznia się to, biorąc pod uwagę fakt, iż regulacje WTO, nie wzmiankują o możliwości bezpośredniego ich stosowania w wewnętrzno-państwowych

---

665 Zob. A. Narlikar, *Developing countries and the WTO*, [w:] *Trade Politics 2nd edition*, red. B. Hocking, S. McGuire, wyd. Routledge, London 2004, s. 141-142.

666 Zob. J. Odell, *Negotiating the World Economy,* wyd. Cornell University Press, New York 2000, s. 31-33.

stosunkach prawnych. Ten brak formalnych prowizji zawartych w systemie międzynarodowym sprawia, iż prawdopodobnym jest sytuacja w której Porozumienia Światowej Organizacji Handlu, pozostawiają tę problematykę w dyskrecji poszczególnych krajowych porządków prawnych[667]. Które w podejściu do norm prawnych, wytworzonych pod auspicjami Światowej Organizacji Handlu, wykazują zróżnicowany charakter, co sprawia, że nawet w przypadku krajów, w których bezpośredni skutek systemu prawa WTO, jest przyznany lub przynajmniej możliwy do przyznania, *de facto* stosują podejście zbliżone do dualizmu prawniczego, nawet gdy stosowane prawo pozostaje zgodne w pełni z pryncypiami prawno-międzynarodowymi.[668]

Aczkolwiek, jednocześnie należy zaznaczyć, iż nawet największe gospodarki światowe, pryncypialnie uznające wyższość prawa międzynarodowego nad porządkiem krajowym, do których historycznie mogliśmy zaliczyć: Unię Europejską, Stany Zjednoczone czy też Japonię, nie ma miejsca bezpośredniego uznania skutków porozumień Światowej Organizacji Handlu ani decyzji Organu Rozstrzygania Sporów WTO. Wymagając wdrożenia norm WTO do swoich krajowych porządków prawnych jako warunku koniecznego w procesie nadania wewnętrznej ważności prawnie ich wiążących zobowiązaniom WTO w skali międzynarodowej.[669] W związku z czym, trudno spodziewać się po kraju rozwijającym się, odznaczającym się mniej zaawansowanym systemem prawnym, stosowania w tym kontekście Kelsenowskiej doktryny monizmu z prymatem prawa międzynarodowego.

W związku z czym, analizując możliwości i ograniczenia związane z przystąpieniem do Światowej Organizacji Handlu, należy przeanalizować sytuację z punktu widzenia państwa, a po wzięciu pod uwagę tego faktu, należy najpierw przeanalizować możliwości i ograniczenia związane z członkowstwem w WTO, z perspektywy państwa a następnie stwierdzić o przełożeniu jakie na ochronę praw

---

667 Zob. H. Ruiz-Fabri, *Is There a Case - Legally and Politically - for Direct Effect of WTO* Obligations, „European Journal of International Law" 2014, Nr 1, s. 154.

668 Zob. T. Cottier, *The Role of Domestic Courts on the Implementation of WTO Law: Political Economy of Separation of Powers and Checks and Balances in International Trade Regulation*, [w:] *The Oxford Handbook of the World Trade Organization*, red. M. Daunton, A. Narlikar, R. M. Stern, wyd. Oxford University Press, Oxford 2012, s. 616-619.

669 Zob. M. Hahn, M. Matsushita, P. C. Mavroidis, T. J. Schoenbaum, The *World Trade Organization: Law, Practice and Policy (3rd Edition)*, wyd. Oxford University Press, Oxford 2015, s. 46.

człowieka, mają związane z nimi zmiany stanu prawnego. A jako, że skupiamy się na sytuacji występującej w krajach rozwijających się, co stanowi przypadek szczególny, należy w powyższej analizie uwzględnić związane tym zjawiskiem regulacje istniejące w systemie prawnym Światowej Organizacji Handlu.

4.2.2.1. Możliwości jakie umożliwia przystąpienie do Światowej Organizacji Handlu w przypadku krajów rozwijających się

Państwo przystępujące do WTO jednocześnie akceptuje warunki Porozumienia z Marrakeszu, wraz z związanymi z nim wielostronnymi porozumieniami handlowymi, a także akceptuje wyniki wielostronnych postanowień handlowych, polegających na składaniu koncesji i zobowiązań dotyczących zarówno handlu towarami, jak i usługami[670].

W związku z czym z perspektywy państwa członkowskiego, niewątpliwie pierwszą korzyścią, jaka jest powiązana z byciem członkiem omawianej organizacji prawnomiędzynarodowej jest przyjęcie systemu, stanowiącego swoisty globalny standard, w wielu dziedzinach życia gospodarczego, takich jak: handel towarami, handel usługami, handlowe aspekty własności intelektualnej czy też regulacji szczegółowych dotyczących tak fundamentalnych kwestii jak rolnictwo, środki sanitarne i fitosanitarne czy też bariery techniczne w handlu. Ponadto, w tym miejscu warto zauważyć, iż wstępując do Światowej Organizacji Handlu, państwo ma prawo do korzystania z wszelkich udogodnień handlowych, wytworzonych w porządku prawnym WTO, przez dotychczasowych członków[671].

Z perspektywy sytuacji kraju rozwijającego się, powyższe czynniki stanowią potencjalnie, czynnik oznaczający znaczną poprawę. Gdyż, należy zwrócić uwagę, w każdym państwie-członku Światowej Organizacji Handlu, występują takie same minimalne standardy prawne, kontrolujące prawodawstwo lokalne pod kątem zgodności z zasadami takimi jak: konieczność, spójność z międzynarodowymi

---

[670] Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, op. cit, s. 109.

[671] *Ibidem*, s. 109-110.

standardami, uzasadnienie naukowe czy też przejrzystość[672], jak w przypadku członków WTO, będących jednocześnie rozwiniętymi potęgami gospodarczymi, do których możemy zaliczyć między innymi: państwa należące do Unii Europejskiej, Zjednoczone Królestwo, Stany Zjednoczone czy też wschodnioazjatyckie tygrysy (takie jak: Japonia, Korea Południowa, Tajwan czy też Singapur), które to wprawdzie posiadają przewagę komparatywną, wynikającą z powodów finansowych czy instytucjonalnych, ale także odznaczają się o wiele większym standardem prawodawczym, niż przeciętny obarczony o wiele większymi problemami ekonomicznymi, czy też infrastrukturalnymi kraj rozwijający się. W związku z czym, znaczny wpływ wzmiankowanych państw na kształt jednolitego porządku prawnego Światowej Organizacji Handlu, jednocześnie oznacza wprowadzenie o wiele większych standardów, niż te które występowałyby bez wpływu wysoko rozwiniętych państw.

Ponadto, warto wspomnieć o korzystnym wpływie Światowej Organizacji Handlu, na transparentność w krajach poddanych jej porządkowi prawnemu. Działania WTO w tym zakresie polegają na: umożliwieniu indywidualnym przedsiębiorcom i przedsiębiorstwom zapoznania się z przepisami i politykami obowiązującymi w poszczególnym państwie, co jest niezwykle istotne, gdyż realizacja korzyści wynikających z członkostwa w Światowej Organizacji Handlu zależy w dużej mierze od indywidualnej działalności gospodarczej, a dla rozkwitu tej działalności istotne jest, aby podmioty podejmujące działalność gospodarczą w danym porządku prawnym miały możliwość w pełni praworządnego działania.[673]

Podsumowując widać, że z punktu widzenia kraju rozwijającego się przystąpienie do Światowej Organizacji Handlu, niesie z sobą wiele korzyści, które głównie pozostają powiązane z funkcjonowaniem w ramach tego samego systemu międzynarodowego, co najbardziej rozwinięte gospodarki świata, co ma przełożenie na czerpanie korzyści z wypracowanych przez nie instytucji i standardów, a także zgodnie z fundamentalną dla konstrukcji prawnej Światowej Organizacji Handlu, klauzuli największego uprzywilejowania z funkcjonujących między nimi udogodnieniami

---

[672] Zob. K. E. Davis, *The WTO and Law and Development: The Domestic Connection*, „Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)" 2006, s. 227.

[673] Zob. S. Bhuiyan, *National Law in WTO Law. Effectiveness and Good Governance in World Trading System*, wyd. Cambridge University Press, Cambridge 2007, s. 69-70.

handlowymi, dostępem do ich chłonnych rynków oraz ułatwieniem inwestycji pochodzących z obfitych kapitałowo rynków. Co oczywiście, nie oznacza pewności osiągnięcia zakładanych rezultatów, w wyniku samego przystąpienia do WTO, aczkolwiek otwiera możliwości, które byłyby znacznie trudniejsze do osiągnięcia w przypadku funkcjonowania bez udziału omawianej organizacji.

4.2.2.2. Ograniczenia powiązane z członkostwem w Światowej Organizacji Handlu w przypadku krajów rozwijających się

Pomimo korzyści związanych z członkowstwem w Światowej Organizacji Handlu, należy uznać ze wpływ członkostwa w tej organizacji na sytuację prawną w krajach rozwijających się nie jest całkowicie pozytywna. Gdyż w ramach WTO, występuje charakterystyczny dla tej organizacji, spór zachodzący między wysoko rozwiniętymi krajami północy a rozwijającymi się krajami południa, które ze względu na poziom rozwojowy, dzieli napięcie strukturalne w kwestiach gospodarczych[674]. Stanowi to istotny czynnik, w kontekście funkcjonowania państw, odznaczających się różnym stopniem rozwoju gospodarczego, w ramach ujednoliconego systemu miedzynarodowego prawa handlowego. Kłopotliwość wynikająca z tych asymetrii, jest istotna, nawet uwzględniając kontekst zalet strukturalnych, wyrażonych w poprzednim podrozdziale. Co sprawia, iż korzyści związane z przenoszeniem sprawdzonych i rozwiniętych struktur prawno-gospodarczych, mają mniejszy wpływ niż ten, który potencjalnie występowałby w systemie międzynarodowego prawa handlowego, po wyeliminowaniu poniżej wzmiankowanych kwestii.

Egzemplifikacją problematyczności, tegoż rozwiązania z punktu widzenia ochrony praw człowieka w krajach rozwijających się, stanowi raport Organu Apelacyjnego, w sprawie Stanów Zjednoczonych przeciwko Indiom, dotyczącej ochrony patentowej produktów farmaceutycznych i chemicznych produktów rolniczych[675], zgodnie z którym, kraje członkowskie WTO nie mogą stosować w

---

[674] Zob. P. Low., H. Mamdouh, E. Rogerson, *Balancing Rights and Obligations in the WTO* ..., s. 24.

[675] WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), India - Patent Protection for Pharmaceutical and Agricultural Chemical Products , WT/DS50/AB/R, przyjęty 19 grudnia 1997 r.

obszarze patentów**,** prawnych środków prowizorycznych, nawet jeśli korzystają z okresów przejściowych dla krajów rozwijających się[676].

Ponadto, zwrócić uwagę na to, iż przyjmowanie przez kraje rozwijające się rozwiązań strukturalnych, wypracowanych przez kraje rozwinięte, nie stanowi jedynie wartości dodanej. Z uwagi na to, iż brakuje im czynników takich jak: brak zasobów i wiedzy specjalistycznej, nieskoordynowanie zachodzące między ministrami i agencjami rządowymi czy też brak zinstytucjonalizowanego aparatu fachowego, funkcjonującego w ramach państwa, a zarazem niezbędnego, by skutecznie uczestniczyć w negocjacjach WTO i podejmowaniu decyzji[677]. Co uwidacznia fakt, iż sam fakt członkostwa w Światowej Organizacji Handlu, pomimo konieczności przyjęcia prawodawstwa stojącego na wyższym poziomie, niż jego hipotetyczny analog, będący efektem wyłącznie refleksji krajowej, jednocześnie nie skutkuje w pełni, wytworzeniem instytucjonalnych warunków, wpływających na oddolne wytworzenie warunków, sprzyjających przejściu danego państwa na wyższy stopień rozwoju cywilizacyjnego.

Należy również zwrócić uwagę, iż zasady antydyskryminacyjne bywają traktowane jako negatywne strony globalnej integracji gospodarczej. Dzieje się tak, ponieważ są one sformułowane w sposób negatywny, a co za tym idzie nie są przeznaczone do pozytywnej integracji rynków poprzez harmonizację zasad i polityk[678]. W związku z czym, nasuwa się wniosek, iż wniosek o pozytywnym, instytucjonalnym wpływie Światowej Organizacji Handlu, jest osłabiany poprzez wady instytucjonalne, którymi wykazuje się Światowa Organizacja Handlu.

W związku z czym, musimy zaznaczyć, iż teza przyświecająca polityce WTO, w stosunku do krajów rozwijających się, a zarazem odnosząca się do korzystnych skutków otwarcia rynków krajów rozwiniętych dla produktów z nich pochodzących, okazała się nazbyt optymistyczna. Deklaracje krajów rozwiniętych, odnoszących się do pełnego wdrożenia porozumienia Rundy Urugwajskiej a co za tym idzie przeciwstawienia się protekcjonizmowi we wszystkich jego formach, modelowo oznaczałoby stworzenie możliwości zatrudnienia w krajach rozwijających się, a co za

---

[676] Por. M. Halliburton, *India and Patent Wars. Pharmaceuticals in the New Intellectual Property Regime*, wyd. Cornell University Press, Ithaca 2017.

[677] Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, op. cit, s. 148.

[678] Zob. S. Bhuiyan, *National Law in WTO Law* ..., s. 47.

tym idzie bardziej sprawiedliwy podział światowego bogactwa. Aczkolwiek, należy stwierdzić, iż deklaracja ta istnieje jedynie w warstwie deklaratywnej, co objawia się miedzy innymi poprzez fakt, iż kraje rozwinięte utrzymując wyjątkowo wysokie bariery handlowe, chroniące własne gospodarki i producentów krajowych, aktywnie dyskryminują konkurencję pochodzącą z państw rozwijających się[679].

Fakt ten ma niewątpliwie negatywne przełożenie, na jedną z tez założycielskich Światowej Organizacji Handlu, polegająca na tym, że fakt utworzenia WTO, pozwoli stworzyć warunki dla trwałego wzrostu i redukcji ubóstwa w krajach rozwijających się. W preambule do Porozumienia z Marrakeszu uznano, potrzebę podjęcia pozytywnych wysiłków, mających na celu zapewnienie krajom rozwijającym się udziału we wzroście handlu międzynarodowego, współmiernego do potrzeb ich rozwoju gospodarczego. Jednakże należy wspomnieć, iż w ramach porozumienia Rundy Urugwajskiej, kraje rozwijające się utraciły prawo do wdrażania wielu polityk, do których zaliczały się między innymi: selektywna ochrona przemysłu krajowego, ukierunkowane subsydia dla tychże firm krajowych, kopiowanie opatentowanych technologii oraz wymogi dotyczące powiązania inwestorów zagranicznych z lokalną gospodarką, co miało kluczowe znaczenie dla sukcesu tzw. azjatyckich tygrysów. Ponadto, nie sposób pominąć, iż w Porozumieniach takich jak: TRIPS, TRIM czy też GATS, istnieją normy, sprzyjające wprost krajom wysoce rozwiniętym.[680]

Podsumowując widać, że z punktu widzenia kraju rozwijającego się przystąpienie do Światowej Organizacji Handlu, pomimo oczywistych korzyści, niesie za sobą wiele ograniczeń. Należy uznać, iż stanowią one w wielkiej części konsekwencją asymetrii instytucjonalnych, dzielących rozwinięte kraje eksportujące przemysł od rozwijających się krajów południa, nie mających środków by czerpać pełne korzyści ze współuczestnictwa w zglobalizowanym ładzie handlowym. W związku z czym, należy stwierdzić, iż funkcjonowanie tych dwóch grup państw w jednym systemie prawnym, jest czynnikiem z natury rzeczy problematycznym z punktu widzenia państw zainteresowanych.

---

[679] Oxfam Briefing Paper, *Eight broken promises: Why the WTO isn't working for the world's poor*, https://oxfamilibrary.opeNrepository.com/bitstream/handle/10546/114480/bp09-eight-broken-promises-011001-en.pdf?sequence=1 [dostęp: 3.3.2024 r.], s. 3.

[680] *Ibidem*, s. 13-15.

4.2.3 Wpływ na ochronę praw człowieka możliwości i ograniczeń związanych z przystąpieniem do Światowej Organizacji Handlu w krajach rozwijających się

W dotychczasowej części tegoż podrozdziału, omówiono perspektywę poszczególnych państw, w kontekście ich członkostwa w Światowej Organizacji Handlu, nie wzmiankując o perspektywie praw człowieka, związanej z tym faktem. Należy uznać konieczność uzupełnienia powyższej analizy, o tą refleksję do tej problematyki, za niezbędną z dwóch powodów.

Po pierwsze, odwołując się do różnicy, polegającej na odmiennych porządkach aksjologicznych, Światowa Organizacja Handlu, stanowi organizację, posiadającą fundament aksjologiczny zawierający normy, takie jak: niedyskryminacja, równe traktowanie, zasada największego uprzywilejowania, traktowanie narodowe, wzajemność ustępstw i korzyści, powinność korzystania z ceł, w miejsce środków pozataryfowych, konsultacji, a także dążność do rozwoju i reform ekonomicznych[681]. Co przekłada się, na jej główny cel, który stanowi liberalizacja międzynarodowego prawa handlowego, co stanowi aksjomat, który może realizowań jedynie państwo, jako główny podmiot tegoż to prawa. Natomiast, system ochrony Praw Człowieka pozostaje dziedziną ściśle i nierozerwalnie związaną z właściwą dla niego aksjologią, która polega na normach opartych na prawno-naturalnej koncepcji przyrodzonych praw, właściwych dla każdego człowieka, na podstawie posiadanej przez niego godności oraz gwarantujących w sposób równy, każdemu człowiekowi jego prawa i wolności. Przez co należy stwierdzić, iż jego przedmiotem zainteresowania stanowi jednostka ludzka.

Po drugie należy wrócić do faktu, iż nawet w przypadku porządków prawnych obowiązującym w największych gospodarek światowych, które teoretycznie w sposób pryncypialny uznają wyższość prawa międzynarodowego nad porządkiem krajowym, bezpośrednie stosowanie w prawodawstwie krajowym zarówno porozumień Światowej Organizacji Handlu jak i decyzji decyzji Organu Rozstrzygania Sporów WTO, nie ma miejsca. Przez co należy stwierdzić iż w sytuacji w której poszczególne państwa członkowskie funkcjonują, bezpośrednie stosowanie norm zawartych w

[681] Zob. P. Czubik, B. Kuźniak, *Organizacje międzynarodowe*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2004, s. 63.

porządku prawnym WTO, działanie wewnętrzno-państwowej władzy ustawodawczej jest wymagane do ich wdrożenia, a co za tym idzie nadania wewnętrznej ważności i wykonalności zobowiązaniom WTO, wiążącym w skali międzynarodowej poszczególne państwa[682].

Fakty te uwidaczniają, iż problem przełożenia treści materialnej porządku prawnego WTO, na prawa i obowiązki obywatela państwa-członka Światowej Organizacji Handlu, będącego zarazem podmiotem uprawnień należących do kategorii praw człowieka nie jest proste. W związku z czym, należy przyjąć dwuetapowe podejście, do analizowanej kwestii. I osobno przeanalizować wpływ zarówno pozytywnych jak i negatywnych czynników, wpływających na zmiany w państwie będące członkiem Światowej Organizacji Handlu, na proces przestrzegania norm należących do katalogu praw człowieka, w szczególnym wypadku, jaki stanowią kraje rozwijające się.

Odnosząc się do przyjmowania stanu prawnego, istniejącego w systemie WTO, musimy stwierdzić, że należy wspomnieć o tym, iż państwo przystępujące do WTO jednocześnie akceptując warunki Porozumienia z Marrakeszu wraz z związanymi z nim wielostronnymi porozumieniami handlowymi[683]. Musimy stwierdzić, przyjęty system nie jest bezkolizyjny z normami praw człowieka. Gdyż, budzi on kontrowersję między innymi w kontekście ochrony praw do: żywności, ochrony zdrowia czy też zdrowego i nienaruszonego środowiska naturalnego. Jednakże, obecność jednoznacznej korzyści, powiązanej z byciem członkiem organizacji prawnomiędzynarodowej, stanowiącej globalny standard, w wielu dziedzinach życia gospodarczego wraz z wystąpieniem korzyści, powiązanych z równym traktowaniem obywateli i spółek, pochodzących z pozostałych członków WTO[684], niewątpliwie stanowi realizację postulatów równościowych, natomiast liberalizacja życia gospodarczego, niewątpliwie stanowi istotny krok w stronę realizacji aksjomatu wolności.

W związku z czym, należy przyjąć, iż sam cel istnienia Światowej Organizacji Handlu, niewątpliwie pozostaje modelowo zbieżny, z normami

---

682 Zob. M. Hahn, M. Matsushita, P. C. Mavroidis, T. J. Schoenbaum, The *World Trade Organization: Law, Practice and Policy (3rd Edition)*, wyd. Oxford University Press, Oxford 2015, s. 46.

683 Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, op. cit, s. 109.

684 *Ibidem*, s. 109-110.

wchodzącymi do katalogu praw człowieka. Analogiczna sytuacja, występuję w przypadku narzucania przez WTO identycznych minimalnych standardów prawnych, kontrolujące prawodawstwo lokalne pod kątem zgodności z zasadami takimi jak: konieczność, spójność z międzynarodowymi standardami, uzasadnienie naukowe czy też przejrzystość[685], co prócz czynników wzmacniających zaufanie do prawa jest również niezwykle istotne z powodów ekonomicznych, gdyż realizacja korzyści wynikających z członkostwa w Światowej Organizacji Handlu, zależy w dużej mierze od indywidualnej działalności gospodarczej, a dla jej rozkwitu, niezwykle istotne jest zachowanie pryncypiów praworządności[686].

Przechodząc do wad związanych z członkowstwem krajów rozwijających się w Światowej Organizacji Handlu, niewątpliwie najistotniejszą kwestię stanowi, spór między wysoko rozwiniętymi krajami północy a rozwijającymi się krajami południa, które ze względu na różnice w poziomie rozwoju gospodarczego, dzielą strukturalne różnice,[687] co w połączeniu z takimi czynnikami, jak brak zasobów i wiedzy specjalistycznej powoduje ich ograniczoną reprezentację w procesie podejmowania decyzji[688].

W tym miejscu, warto zgłębić problematykę balansowania ochrony praw człowieka, na umownej północy i południu. Przystąpienie kraju rozwijającego się do Światowej Organizacji Handlu, może mieć negatywne konsekwencje również dla krajów rozwiniętych, gdyż liberalizacja handlu z krajami stojącymi na niższym poziomie cywilizacyjnym, może mieć negatywny wpływ na kwestię takie jak poziom opieki społecznej, czy też służby zdrowia, które są organami państwowymi jednocześnie realizującymi zadania z dziedziny ochrony praw człowieka, oraz finansowanymi z podatków, z których wpływ budżetowy na skutek optymalizacji kosztów przez przedsiębiorców przenoszących produkcję do krajów rozwijających się może się zmniejszyć. Jednocześnie motywowane politycznie działania protekcjonistyczne, zachodzące w rozwiniętych krajach północy, mogą niwelować

---

685 Zob. K. E. Davis, *The WTO and Law and Development: The Domestic Connection*, „Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)" 2006, s. 227.

686 Zob. S. Bhuiyan, *National Law in WTO Law. Effectiveness and Good Governance in World Trading System*, wyd. Cambridge University Press, Cambridge 2007, s. 69-70.

687 Zob. P. Low., H. Mamdouh, E. Rogerson, *Balancing Rights and Obligations in the WTO* ..., s. 24.

688 Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, op. cit, s. 148.

pozytywne skutki liberalizacyjne, negatywnie wpływając na prawa ekonomiczne obywateli krajów rozwijających się[689].

Podsumowując, nie sposób nie zauważyć, iż korzyści i straty ponoszone przez odpowiednio państwo i jego obywateli, nie są w stosunku do siebie tożsame. Czego przykładem, jest fakt, iż czynniki niewątpliwie stanowiące naruszenie praw człowieka, takie jak słabe czy też nawet nieistniejące normy środowiskowe i pracownicze, z czysto ekonomicznego punktu widzenia, będącego *raison d'être* systemu WTO, stanowią przewagę komparatywną, zwiększającą konkurencyjność gospodarki[690]. A także fakt, iż przyjęcie międzynarodowego systemu prawa gospodarczego, wytworzonego pod auspicjami Światowej Organizacji Handlu, okazuje się problematyczny, z punktu widzenia czynników takich jak prawo do żywności, prawo do ochrony zdrowia czy też prawo do ochrony środowiska. Jednakże, pomimo wzmiankowanych problemów, należy stwierdzić, iż sam trend wykazywany w kontekście wpływu WTO na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się, jest pozytywny, a przez co WTO, potencjalnie może stać się organizacją, która może przysłużyć się, wdrażaniu w życie wartości koncentrujących się na ochronie przyrodzonych praw podmiotowych, przynależnych z samej istoty człowieczeństwa.

4.3. Instrumenty oddziaływania Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się

W poprzedniej części tego podrozdziału, opisano zakres oddziaływania Światowej Organizacji Handlu, na stan prawny zachodzący w krajach rozwijających się. Określono ten czynnik za pomocą prześledzenia wpływu na sytuację prawną, dotyczącą poszczególnych państw, podejmujących proces wstępowania do WTO, wraz z możliwościami i ograniczeniami, związanymi z członkowstwem w tej organizacji, kończąc analizę przełożeniem tejże, na system ochrony praw człowieka, istniejący w tym kontekście.

---

[689] Zob. S. Joseph*, Blame on the WTO? ...,* s. 261-262.

[690] Zob. R. Wai, *Countering, Branding and Dealing: Using Economic and Social Rights in and Around International Trade Regime*, „European Journal of International Law" 2003, Nr 1, s. 49-50.

A z uwagi na fakt, iż różnica aksjologiczna występująca między systemem handlu międzynarodowego, skodyfikowanego poprzez zawiązanie Światowej Organizacji Handlu, a systemami ochrony praw człowieka, występuje niezależnie od kontekstu w jakim jest analizowana, by omówić najważniejsze środki prawne, stosowane w kontekście funkcjonowania krajów rozwijających się w reżimie prawnym WTO, pod względem ich wpływu na ochronę podstawowych norm, obecnych w prawach człowieka, należy powtórzyć dwufazową analizę stosowaną w poprzednim podrozdziale, i pierwotnie omówić wpływ działań Światowej Organizacji Handlu, na sytuację prawna, państw - członków tej organizacji, a następnie omówić wpływ tych zmian, przy założeniu ich funkcjonowania w reżimie krajowym na obowiązujące w nich systemy ochrony praw człowieka.

4.3.1. Specjalne traktowanie krajów rozwijających się w systemie Światowej Organizacji Handlu

Pierwszym z sposobów przez które Światowa Organizacja Handlu, oddziaływuje na norm z zakresu ochrony praw człowieka w krajach rozwijających się, stanowi konsekwencję ich specjalnego traktowania w ramach instytucjonalnych funkcjonujących w ramach tejże organizacji.

Proces ten, opiera się na zróżnicowanym katalogu pozytywnych działań podejmowanych na korzyść tychże państw, co ma swoje odbicie w tekstach niemalże wszystkich porozumień, współtworzących system prawny WTO, zawierając normy przewidujące specjalne i zróżnicowane traktowanie, tych spośród członków będących krajami rozwijającymi się. Działania te, podejmowane w celu ułatwienia ich integracji ze światowym systemem handlu i promowania ich rozwoju gospodarczego, które to postanowienia można podzielić na sześć kategorii, które dotyczą: zwiększenia możliwości handlowych członków z krajów rozwijających się, nałożenia powinności na kraje rozwinięte, będące członkami WTO do ochrony interesów członków z krajów rozwijających się, pozwolenia na elastyczność zobowiązań, działań i stosowania

instrumentów politycznych w ramach Światowej Organizacji Handlu, okresów przejściowych, a także postanowienia dotyczące pomocy technicznej[691].

Analizując wzmiankowane powyżej instrumenty, nie sposób niezauważyć, iż przybierają one funkcje: polityczną, techniczną i merytoryczną. Spośród których pierwsza, jest zależna od warunkowanego czynnikami poza-prawnymi, stanowiska poszczególnych państw będących jego członkami a druga z nich, opiera się na ułatwieniach odnoszących się do funkcjonowania w ramach systemu Światowej Organizacji Handlu. W związku z czym, należy stwierdzić, iż posiadają ona cechę wspólną, polegającą na tym, iż nie posiadają one bezpośredniego przełożenia na dotyczące ochrony praw człowieka, normy obecne w porządkach krajowych. Gdyż, w przypadku instrumentów pełniących funkcję polityczną, ostateczna decyzja zależy od konsensusu osiągniętego przez przedstawicieli państwa, działających w ramach instytucjonalnych danego ciała prawotwórczego. Natomiast, analizując instrumenty pełniące funkcję techniczną, należy stwierdzić, iż dotyczą one funkcjonowania w ramach instytucjonalnych Światowej Organizacji Handlu, co samo w sobie może mieć jedynie pośrednie znaczenie w procesie prawotwórczym. W związku z czym, należy skupić się na instrumenty pełniące funkcję merytoryczną, do których należy zaliczyć środki mające na celu, zwiększenie możliwości handlowych członków z krajów rozwijających się.

Wzmiankowane instrumenty polegają na, stworzeniu warunków skutkujących zwiększeniem możliwości handlowych członków z krajów rozwijających się. Co obrazuje, że bezpośrednim celem przepisów odnoszących się do tej kwestii, jest zmiana systemowa, polegająca na rozwoju możliwości ekonomicznych, krajów rozwijających się, która modelowo mogłaby pozwolić im, osiągnąć wysoki stan rozwoju gospodarczego. Co na w sposób oczywisty prowadzi do konkluzji, iż istnieje modelowa korelacja, zgodnie z którą wzmiankowane czynności będą korzystne dla realizacji norm, przynależnych prawom człowieka, poprzez stworzenie sprzyjających warunków do realizacji uprawnień o charakterze gospodarczym, które są wymienione zarówno w części PDPCz (Artykuły 22-28), jak i MPPGSiK odznaczających się,

[691] Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, op. cit, s. 113-114.

charakterystyką polegającą na tym, iż poziom zobowiązań powiązanych z tym aktem jest uzależniony od poziomu rozwoju państwa i posiadanym przezeń zasobów[692].

Jednakże, również należy zwrócić uwagę, iż kompromisy w zakresie przestrzegania i egzekwowania praw człowieka były i są podejmowane zarówno przez kraje rozwijające się, co wprawdzie w przypadku krajów wschodnioazjatyckich odegrało kluczową rolę, w tworzeniu środowiska sprzyjającego inwestycjom i wzrostowi gospodarczemu, aczkolwiek w pozostałych przypadkach, czynniki takie jak korupcja, niestabilność polityczna doprowadziły do poważnych naruszeń podstawowych praw ich mieszkańców.

Ponadto, w dotychczasowej historii gospodarczej pomimo występującej korelacji nie ma jednoznacznych dowodów empirycznych na tezę, iż prawa człowieka i rozwój gospodarczy stanowią czynniki wzajemnie współzależne[693].

Ponadto, należy zauważyć, że wiele postanowień dotyczących szczególnego i zróżnicowanego traktowania, w warstwie językowej pozostaje sformułowane w jako zachęta lub co najwyżej pociąga za sobą zobowiązanie do dołożenia wszelkich starań, co przekłada się na istniejące wśród krajów rozwijających się obawy dotyczące skuteczności tych postanowień[694]. Ponadto musimy zauważyć, że najważniejsze postanowienia dotyczące problematyki specjalnego traktowania krajów rozwijających się, takie jak oferowanie pomocy handlowej czy też preferencyjnego dostępu do rynku nie są obowiązkowe, a także większość dłuższych terminów przyznanych w ramach porozumień o WTO wygasła[695]. A jako, że ciągle w ramach systemu Światowej Organizacji Handlu utrzymują się ogromne nierówności gospodarcze. Należy stwierdzić, iż zawarte w porządku prawnym, przepisy o specjalnym traktowaniu krajów rozwijających się, nie uwzględniają rzeczywistych potrzeb jakie poszczególni członkowie WTO, wykazujący się tym statusem wykazują[696].

---

692 Zob. K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, *op. cit.*, s. 79.

693 Zob. O. Ajayi, Y. Osinbajo, *Human Rights and Economic Development in Developing Countries*, „International Lawyer" 1994, Nr 3, s. 741-742.

694 Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, op. cit, s. 114.

695 Zob. S. Joseph, *Blame on the WTO? ...,* s. 148.

696 Zob. T. Cottier, *From Progressive Liberalization to Progressive Regulation*, „Journal of International Economic Law", 2006, Nr 4, s. 788.

A co za tym idzie, nasuwa się wniosek, iż pomimo pozornej poprawności tezy, w której poprawa sytuacji ekonomicznej krajów rozwijających się, automatycznie przyniesie poprawę sytuacji w dziedzinie przestrzegania norm, należących do praw człowieka. Sytuacja zachodzenia automatycznej poprawy, nawet jeżeli ograniczymy zakres zainteresowania do konkretnych uprawnień wynikających jedynie z realizacji uprawnień o charakterze gospodarczym, wydaję się problematyczna.

4.3.2. Pomoc techniczna dla krajów rozwijających się, udzielana w systemie Światowej Organizacji Handlu

Drugi ze sposobów, pomocy udzielanej krajom rozwijającym się, funkcjonującym w ramach struktury instytucjonalnej Światowej Organizacji Handlu, jest określany jako pomoc techniczna związana z handlem, która jest definiowana jako pomoc udzielana krajom rozwijającym się w budowaniu ich potencjału handlowego, w celu skuteczniejszego ich uczestnictwa w handlu światowym[697]. Wprawdzie nie stanowi ona instytucji wymienionej *expressis verbis* w artykule 3 Porozumienia z Marrakeszu określającej funkcji WTO, aczkolwiek w praktyce należy stwierdzić, iż w kontekście funkcjonowania rozwijających się krajów południa stanowi ona istotny element omawianego systemu. Który ponadto, jest uwzględniony w treści takich aktów prawnych współtworzących system międzynarodowego prawa handlowego jak: Porozumienie SPS, Porozumienie TBT, Porozumienie TRIPS, Porozumienie w sprawie ustalania wartości celnej czy też Uzgodnienie w sprawie zasad i procedur regulujących rozstrzyganie sporów.

Przechodząc do oceny materialnej przydatności, dla współpracy krajów rozwijających się w ramach instytucjonalnych Światowej Organizacji Handlu, należy stwierdzić iż, pomoc techniczna, może przybrać formę pomocy dwustronnej, udzielanej przez innych członków, lub też pomocy wielostronnej, udzielanej między innymi przez organy Światowej Organizacji Handlu, co stanowi dla omawianej organizacji niezwykle przydatny środek, w celu wykonywania przez nią zobowiązań wynikających z treści Porozumienia WTO. Stanowi ona działanie konieczne, by pełnej rozciągłości umożliwić

[697] *WTO technical assistance and training*, https://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/teccop_e/tct_e.htm [dostęp: 5.3.2024].

krajom rozwijającym się czerpanie korzyści z wynikające członkostwa w tejże organizacji, wliczając w to skutecznie i pełnoprawnie uczestnictwo w negocjacjach handlowych. Powodem tego stanu rzeczy jest to, że większość członków zaliczanych do kategorii krajów rozwijających się, musi dysponować wykraczającą poza dysponowane przez nie środki instytucjonalne i finansowe, wiedzą specjalistyczną i zasobami z dziedziny ekspertyzy prawej i polityki handlowej, by skutecznie współuczestniczyć w współtworzeniu systemu handlu światowego[698].

Pomoc polega na czynnościach, do których się zaliczają między innymi: kursy e-learningowe, regionalne polityki handlowe, zaawansowane kursy i seminaria z zakresu polityki handlowej odbywające się w genewskiej siedzibie WTO, misje wsparcia technicznego dla określonych członków należących do kategorii krajów rozwijających się, utrzymywanie ośrodków referencyjnych WTO w krajach rozwijających się, wsparcie dla nauczania i badań z dziedziny WTO i handlu międzynarodowego oraz "Tydzień Genewski", stanowiący specjalne tygodniowe wydarzenie, w którym uczestniczą przedstawiciele państw - członków WTO będących krajami rozwijającymi się, a zarazem nieposiadającymi stałego przedstawicielstwa przy tej organizacji w celu poinformowania ich o ostatnich wydarzeniach które miały miejsce w Światowej Organizacji Handlu[699].

Widać zatem, iż omawiana instytucja podobnie jak poprzednia pozostaje nakierunkowana tematycznie na państwo, i jego funkcjonowanie w ramach Światowej Organizacji Handlu. Jednakże, przynajmniej wstępnie zdaję się, iż ma ona nawet luźniejszy związek z dziedziną ochrony praw człowieka. Gdyż, w poprzednio omawianej instytucji mieliśmy do czynienia z instrumentem tematycznie powiązanym z jedną z głównych dziedzin, istniejących w zakresie materialnym systemów ochrony praw człowieka. Co jednakże w przypadku asysty technicznej nie ma miejsca. Przez co nie sposób znaleźć równie bliskiego związku z żadną z składających się na pojęcie praw człowieka dziedzin. Za powód tego stanu rzeczy, należy uznać fakt, iż mamy do czynienia z instrumentem koncentrującym się wyłącznie na wewnętrznych kwestiach

---

[698] Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, op. cit, s. 101-102.

[699] *Ibidem*, s. 102-103.

organizacyjnych, którego przełożenie na obowiązujące *erga omnes* normy, systemu Światowej Organizacji Handlu, nie jest bezpośrednie.

Aczkolwiek jednocześnie należy także wspomnieć, iż w ramach Światowej Organizacji Handlu, pomoc techniczna udzielana krajom rozwijającym się, jest częścią innego, szerszego zjawiska związanego z handlem, który stanowi oficjalna pomoc rozwojowa[700]. Ponadto należy zauważyć, iż techniczna asysta ze strony WTO, stanowi część inicjatywy na rzecz świadczenia pomocy na rzecz wymiany handlowej. Która jest procesem zapoczątkowanym, na konferencji ministerialnej w Hongkongu z grudnia 2005 r., dotyczącej całości oficjalnej pomocy rozwojowej ukierunkowanej na udzielanie konkretnej pomocy krajom rozwijającym się, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb krajów najsłabiej rozwiniętych, w procesie rozwijania umiejętności i infrastruktury związanych z handlem.

W jej skład oprócz działań wymienionych powyżej, wchodzą czynności polegające na: zapewnieniu, iż wielu krajowych, regionalnych i międzynarodowych darczyńców i organizacji rozumie związane z handlem potrzeby krajów rozwijających się, zachęcaniu ich do zaspokajania tychże potrzeb, ułatwianie i koordynowanie wysiłków podejmowanych w tym zakresie przez różnych darczyńców i organizacje, wspieranie ulepszonych sposobów monitorowania i oceny pomocy na rzecz wymiany handlowej, oraz zachęcanie do włączania handlu do krajowych strategii rozwoju[701].

Analizując przegląd działań podejmowanych w ramach pomocy na rzecz wymiany handlowej, należy zaznaczyć, iż opiera się ona na działaniach informacyjnych, koordynacyjnych oraz monitorujących zjawisko pomocy rozwojowej udzielanej krajom rozwijającymi się. W związku z czym, również ona jest dziedziną, w której nie sposób odnaleźć, bliskiego związku z żadną z dziedzin prawa, składających się na pojęcie praw człowieka. Podobnie jak w przypadku pomocy technicznej, należy przyznać, iż mamy do czynienia z instrumentem koncentrującym się wyłącznie na wewnątrzorganizacyjnych kwestiach organizacyjnych. W związku z czym należy uznać, iż choć występujące w tym przypadku przełożenie na sytuację krajów rozwijających się w ramach Światowej Organizacji Handlu, może mieć przełożenie na ochronę praw

---

[700] eng. *„Trade-related official development assistance”*.

[701] *Ibidem*, s. 103.

człowieka, jednak dzieje się to wyłącznie w sposób wyraźnie pośredni, uzależniony od woli politycznej zainteresowanych państw współtworzących omawianą organizację. Przez co, należy skłonić się do konkluzji, iż zarówno pomoc techniczna jak i pomoc na rzecz wymiany handlowej, udzielane krajom rozwijającym się w ramach instytucjonalnych WTO, nie stanowią czynników mających przełożenie na poprawę standardu ochrony praw człowieka w tychże państwach.

4.3.3. Subsydia handlowe obowiązujące w systemie Światowej Organizacji Handlu a kraje rozwijające się

Trzeci z sposobów udzielania pomocy w stosunku do krajów rozwijających się, w ramach ramach instytucjonalnych Światowej Organizacji Handlu, stanowią subsydia handlowe. Głównym aktem prawnym regulującym tę problematykę, w systemie prawnym WTO, stanowi Porozumienie w sprawie subsydiów i środków wyrównawczych, który przewiduje dwa odrębne, ale ściśle z sobą powiązane mechanizmy, które stanowią: określanie dyscyplin wielostronnych regulujących zapewnianie subsydiów, czyli zasad określających, czy dane państwo członkowskie, ma prawo w danej sytuacji może udzielić dotacji, co stanowi mechanizm egzekwowany przez powołanie się na mechanizm rozstrzygania sporów WTO oraz stosowanie środków wyrównawczych w celu zrównoważenia szkody, spowodowanej przez przywóz towarów subsydiowanych, będących instrumentem jednostronnym, który może być stosowany przez państwa członkowskie WTO po przeprowadzeniu przez niego dochodzenia i stwierdzeniu, że kryteria określone w Porozumieniu zostały spełnione[702].

W specjalnym przypadku, krajów rozwijających się należy stwierdzić, iż subsydia handlowe są czynnikiem, który potencjalnie może odgrywać ważną rolę w programach rozwoju gospodarczego krajów rozwijających się. Co też uznaje Artykuł 27 Porozumienia w sprawie subsydiów i środków wyrównawczych, w związku z czym przewiduje on pewne zasady przewidziane dla członków będących krajami rozwijającymi się, które są mniej rygorystyczne niż zasady ogólne.

---

[702] *Agreement on Subsidies and Countervailing Measures („SCM Agreement")*, https://www.wto.org/english/tratop_e/scm_e/subs_e.htm [dostęp: 6.3.2024 r.].

Zgodnie tymi regulacjami, zakaz subsydiów eksportowych na mocy nie ma zastosowania do krajów najsłabiej rozwiniętych i krajów, o rocznym dochodzie na mieszkańca poniżej 1000 USD. Natomiast środki zaradcze dostępne przeciwko subsydiom eksportowym są dostępne przeciwko subsydiom podlegającym zaskarżeniu. Ponadto uznano, iż niektóre subsydia, które normalnie podlegają zaskarżeniu, mogą zgodnie z prawem WTO istnieć w przypadku, gdy są przyznawane przez członków z krajów rozwijających się w kontekście programów prywatyzacyjnych, co dotyczy między innymi bezpośredniego umorzenia długów i subsydiów na pokrycie kosztów socjalnych.

W odniesieniu do ceł wyrównawczych, Porozumienie w sprawie subsydiów i środków wyrównawczych stanowi, że każde dochodzenie wyrównawcze dotyczące produktu pochodzącego z kraju rozwijającego się musi zostać zakończone, gdy tylko organy prowadzące dochodzenie ustalą, że: ogólny poziom subsydiów przyznanych danemu produktowi nie przekracza 2% *ad valorem* lub wielkość subsydiowanego importu stanowi mniej niż 4 procent całkowitego importu podobnego produktu importującego członka. Ponadto należy zauważyć, iż ta ostatnia reguła nie ma zastosowania, gdy import z krajów rozwijających się, których indywidualny udział w całkowitym imporcie stanowi mniej niż 4 procent, łącznie odpowiada za więcej niż 9 procent całkowitego importu podobnego produktu Członka importującego[703].

Analizując tę problematykę w kontekście systemów ochrony praw człowieka, należy zauważyć, iż możemy znaleźć wiele analogii, do regulacji dotyczących specjalnego traktowania krajów rozwijających się. Gdyż analogicznie, to tejże instytucji ochrona praw człowieka, polegają na stworzeniu warunków skutkujących zwiększeniem możliwości gospodarczych krajów rozwijających się. Co stanowi w tym kontekście ich bezpośredni cel. W związku z czym powtórnie mamy do czynienia z instytucją, opierającą się na tezie, iż istnieje modelowa korelacja łącząca subsydia handlowe krajów rozwijających się, a zarazem służących za środek do poprawienia ich rozwoju gospodarczego, z polepszeniem sytuacji praw człowieka, poprzez stworzenie warunków do realizacji uprawnień o charakterze gospodarczym, które są wymienione zarówno w części Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka

[703] Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, op. cit, s. 834-835.

(Artykuły 22-28), jak i Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Co za tym idzie powiązanych z tezą, iż poziom zobowiązań powiązany z tym aktem jest uzależniony od poziomu rozwoju państwa i posiadanym przezeń zasobów[704].

Przez co analogicznie jak w poprzednim przypadku, również w tym przypadku należy zwrócić uwagę iż, pomimo występującej korelacji nie ma jednoznacznych dowodów empirycznych na tezę, iż prawa człowieka i rozwój gospodarczy stanowią czynniki wzajemnie współzależne[705]. W związku z czym teza, iż subsydia handlowe obowiązujące w systemie prawnym Światowej Organizacji Handlu, wpływają pozytywnie na zakres ochrony praw człowieka, nawet jeżeli ograniczymy zakres zainteresowania do konkretnych uprawnień wynikających jedynie z realizacji uprawnień o charakterze gospodarczym, zdaję się problematyczna.

4.3.4. Runda z Doha a sytuacja krajów rozwijających się w systemie Światowej Organizacji Handlu

Ostatni z wątków, dotyczy problematyki krajów rozwijających się w związku z istniejącą rundą z Doha. Wzmiankowana runda, znana półoficjalnie jako Agenda Rozwoju z Doha, stanowi ostatnią rundę negocjacji handlowych która zachodzi pomiędzy członkami Światowej Organizacji Handlu. Za cel, postawiony przez nią określono dokonanie zasadniczej reformy międzynarodowego systemu handlu poprzez wprowadzenie niższych barier handlowych i zmienionych zasad handlu, mający zastosowanie w około dwudziestu obszarach prawa, natomiast jej podstawowym celem, stanowi jest poprawa perspektyw handlowych krajów rozwijających się.[706]

Działania te, objęte Deklaracją Ministerialna z Doha są związane z ambitną agendą negocjacyjną. Obejmując kwestie, co do których istocie których członkowie WTO już wcześniej zgodzili się w Porozumieniu o Światowej Organizacji Handlu, a mianowicie kontynuowanie negocjacji, w kwestiach takich jak: handel produktami

---

[704] Zob. K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, *op. cit.*, s. 79.

[705] Zob. O. Ajayi, Y. Osinbajo, *Human Rights and Economic Development in Developing Countries*, „International Lawyer" 1994, Nr 3, s. 741-742.

[706] *The Doha Round*, https://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/dda_e.htm [dostęp: 7.3.2024 r.].

rolnymi czy też handel usługami. Ponadto negocjacje zawarte w Rundzie z Dohy obejmują problematykę dotyczącą: problemów członków, krajów rozwijających się z wdrażaniem istniejących porozumień WTO, dostępu do rynku dla produktów nierolnych, kwestii związanych z porozumieniem TRIPS, takich jak dostęp krajów rozwijających się do podstawowych leków i ochrona oznaczeń geograficznych, zasad dotyczących dumpingu, subsydiów i regionalnych porozumień handlowych, rozstrzygania sporów, oraz specjalnego i zróżnicowanego traktowania członków-krajów rozwijających się i członków-krajów najsłabiej rozwiniętych. Co uwidacznia, że podjęte działania stanowią bezpośrednią konsekwencję ambitnego celu negocjacji Rundy Doha który stanowi umieszczenie tendencji do rozwoju gospodarczego i walki z ubóstwem w centrum wielostronnego systemu handlowego.[707]

Jednakże należy wspomnieć, iż sam proces negocjacyjny z nią związany był niezwykle skomplikowany, wliczając w to takie czynniki: wzrost liczby członków Światowej Organizacji Handlu wliczając w to ich różnorodność ze szczególnym uwzględnieniem, pojawienia się członków z krajów rozwijających się jako pełnoprawnych uczestników negocjacji, trudności wynikające z faktu, że decyzja o ostatecznym wyniku negocjacji, ale także decyzje dotyczące wszystkich pośrednich etapów negocjacji, muszą być podejmowane w drodze konsensusu[708], oraz fakt głęboko osadzonego konfliktu strukturalnego zachodzącego między krajami rozwiniętymi a tymi rozwijającymi się. Na tych podstawach możemy wywieść wniosek, iż kształt prawny regulacji przyjętych w rundzie negocjacyjnej nie stanowił optymalnej korekty systemu handlu światowego, z perspektywy dobra społeczności międzynarodowej, ale był efektem walki politycznej zachodzącej między państwami broniącymi swoich partykularnych interesów.

Taki, stan rzeczy pozornie może wydawać się jednoznacznie negatywny z punktu widzenia ochrony praw człowieka, jednakże warto także zauważyć, iż przykładowo dany region gospodarczy może uzyskać przewagę konkurencyjną poprzez zaniżanie standardów w kwestiach takich jak polityka społeczna, prawa ekonomiczne czy też polityka socjalna. Przez co, należy zdać sobie sprawę, iż sytuacja krajów

---

[707] Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, op. cit, s. 87-88.

[708] *Ibidem*, s. 90-91.

rozwijających się, które stoją w obliczu ciągłego ryzyka ryzyko, że na światowy rynek wkroczą nowe regiony z jeszcze większym rezerwuarem taniej siły roboczej. Przez co z tych powodów nie mogą kraje rozwijające się nie mogą podnieść swoich standardów społecznych w izolacji, gdyż stawiają wówczas na szali której sukces rynkowy, zależący od jednego czynnika.[709] W związku z czym, musimy stwierdzić, iż znajdują się one w sytuacji, którą teoria gier, określa mianem dylematu więźnia.[710] W związku z czym, należy stwierdzić, iż działania międzynarodowej organizacji, motywowanej przez wpływy dążących do ochrony swoich przewag komparatywnych krajów rozwiniętych, mogą przysłużyć się do ochrony praw człowieka w krajach rozwijających się, gdyż narzucą mniej krótkoterminowo opłacalne, ale bardziej spełniające normy praw człowieka standardy.

Podsumowując, jeszcze raz uwidaczniając fakt, iż korzystna sytuacja dla państwa - członka Światowej Organizacji Handlu, niekoniecznie musi oznaczać analogiczną zmianę dla jego obywateli sprawia, iż trudności związane z rundą z Doha, polegające na głęboko w niej osadzonym sporze interesów strukturalnych pomiędzy wysoko uprzemysłowionymi krajami umownej północy i rozwijającymi się krajami południa, jest czynnikiem który mógł mieć potencjalnie korzystny wpływ na przestrzeganie norm zawartych w prawach człowieka. Jednakże, z dotychczasowej praktyki musimy zwrócić uwagę, iz biznesowy charakter omawianej rundy sprawił, iż prawo do rozwoju czy też szerzej patrząc prawa człowieka była nieobecne w propozycjach z Doha.[711] W związku z czym, należy stwierdzić, iż będąca przedmiotem naszego zainteresowania runda, pomimo deklaracji nie spełniła pokładanej w niej nadzieji. Co stwarza pytanie o kompatybilność omawianych systemów. Co sprawia, iż w tym kontekście nie sposób pominąć dysonans, występujący miedzy zakresem oddziaływania WTO, na stan prawny w krajach rozwijających się, a instrumentami jej oddziaływania, na ochronę praw człowieka.

---

[709] Zob. C. Scherrer, *International Workers' Rights and Competitiveness*, „Labour, Capital and Society / Travail, capital et société" 2007, Nr 1/2, s. 154.

[710] Zob. W. Poundstone, *Prisoner's dilemma: John von Neumann, Game Theory, and the Puzzle of the Bomb*, wyd. Anchor, New York 1993, s. 117.

[711] Zob. S. Joseph, *Blame on the WTO? ...,* s. 283-284.

4.4. Praktyka oddziaływania Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się

Przechodząc do omówienia problematyki praktyki oddziaływania Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się, należy uwzględniając poprzednio opisane, wynikające z konstrukcji normatywno-instytucjonalnej omawianej organizacji zakres i instrumenty oddziaływania WTO, na kraje rozwijające się, rozumiejąc pierwszą zmienną, jako oznakę pozytywnego trendu, wykazującego potencjalną przydatność międzynarodowego prawa handlowego, na ochronę praw człowieka, natomiast w odniesieniu do drugiej zmiennej, zauważając, iż mamy do czynienia z stykiem systemowym, wykazującym się wzajemną niekompatybilnością, co stanowi czynnik powodującą wysoką problematyczność styku norm, z dziedzin odpowiednio prawa handlowego, i ochrony praw człowieka.

W związku z czym widać, iż odnosząc się do tej kwestii, mamy do czynienia z dwoma przeciwstawnymi wektorami, z których pierwszy odnoszący się do zakresu oddziaływania Światowej Organizacji Handlu, zbliża wzmiankowane systemy do siebie, natomiast drugi odnoszący się do instrumentów działania tejże informacji w zakresie ochrony praw człowieka w kontekście instytucjonalnym WTO zdecydowanie jest czynnikiem oddalającym tę organizacje z normami z zakresu praw człowieka.

Uwzględniając, iż mamy do czynienia z obecnymi w jednym rozdziale przeciwstawnymi czynnikami oznacza, iż w kontekście wzajemnych związków Światowej Organizacji Handlu, z regulacjami z dziedziny praw człowieka oznacza, że mamy do czynienia z bezpośrednią sprzecznością logiczną, która jest nieakceptowalnym stanie rzeczy w kontekście systemów prawnych. W związku z czym, stoimy przed potrzebą rozstrzygnięcia tej kolizji. Przez co należy przeanalizować praktykę funkcjonowania tego związku, w kontekście tej dychotomii.

4.4.1. Ocena efektywności oddziaływania Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się

Prawa człowieka są czynnikiem, który w ramach instytucjonalnych Światowej Organizacji Handlu oddziaływują w dwójnasób, zarówno poprzez akty prawne, współtworzące system normatywny WTO, jak i poprzez instytucje istniejące jej ramach organizacyjno-prawnych, mających bezpośredni wpływ na funkcjonowanie tejże organizacji.

Rozróżnienie tych dwóch rodzajów współistnienia jest niezwykle istotne, gdyż jednocześnie stanowi ono, przełożenie dwóch zróżnicowanych sposobów podejścia do omawianej tematyki. Pierwszym z nich jest należy rozumieć, jako podejście statyczne, odnoszące się do stabilnie istniejącego w ramach prawnych Światowej Organizacji Handlu oraz na będącym podejściem dynamicznym podejściu, polegającym na funkcjonowaniu w ramach instytucjonalnych związanych z tą organizacją.

W związku z czym, stoimy przed koniecznością określenia teoretycznych kryteriów oceny efektywności ochrony praw człowieka. Co jest problematyczne, gdyż kryteria te nie są w piśmiennictwie naukowym jednolite, o czym świadczy fakt, iż do istotnych w tym kontekście aspektów zaliczają się m.in kryteria: realizacji celów określonych w konkretnej umówię międzynarodowej, metod i środków podejmowanych przez poszczególne elementy systemu ochrony praw człowieka czy też nakładów i kosztów poniesionych w relacji do osiągniętych celów[712]. Ponadto, w przypadku oceny dynamicznej polegającej na funkcjonowaniu w ramach instytucjonalnych powiązanych w tą organizacją, przedmiot ten, należy rozszerzyć o standardy wynikające z implementacji tych norm[713].

Jednak, przechodząc do poszczególnych, obecnych w doktrynie prawnej kryteriów oceny, to należy wyróżnić kryterium: zasięgu przedmiotowego ochrony praw

---

[712] Zob. M. Zatwarnicki, *Uwagi na temat efektywności systemu ochrony praw człowieka w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych. Stan obecny i perspektywy*, [w:] *Wpływ standardów miedzynarodowych na rozwój demokracji i ochronę praw człowieka*, red. J. Jaskiernia, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2013, s. 12.

[713] Zob. S. A. Paruch, *Efektywność systemów ochrony praw człowieka Rady Europy i Unii Europejskiej*, wyd. Adam Marszałek Toruń 2019, s. 35.

człowieka, oceniające czy oceniana ochrona obejmuje wszystkie możliwe obszary, identyfikowane na poszczególnych etapach rozwoju cywilizacyjnego, mocy prawnej systemów ochrony praw człowieka, mówiąca o charakterze prawnym ocenianych instrumentów, kompatybilności systemów ochrony praw człowieka, mówiące o tym czy omawiane systemy tworzą spójny system, w którym ma miejsce synergia działań, wiarygodności międzynarodowych instytucji ochrony praw człowieka, mówiącej o percepcji ich działań czy też faktycznej dostępności międzynarodowych instrumentów ochrony praw człowieka oraz tempa procedowania międzynarodowych sądów ochrony praw człowieka[714].

4.4.1.1. Ocena efektywności oddziaływania systemu normatywnego Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się

Ocena efektywności oddziaływania systemu normatywnego WTO, na ochronę praw człowieka, stanowi podejście statyczne odwołujące się do treści norm prawnych obecnych w systemie handlu światowego. Podchodząc aksjologicznie do tej kwestii, jest on źródłem sprzeczności istniejących między tymi porządkami, gdyż przyrodzone i prawno-naturalne prawa jednostkowe, opierające się na przyrodzonej godności stanowią *clue* praw człowieka. Natomiast w przypadku, rozwój procesu i wolność handlu międzynarodowego, stanowi normę podstawową systemu Światowej Organizacji Handlu. Czyli, uogólniając mamy do czynienia z konfliktem systemu stawiającego na pierwszym miejscu dobro jednostki, z systemem traktującym pryncypialnie pewien określony model współpracy międzynarodowej.

W związku z czym, odwołując się do wszystkich trzech podstawowych aktów prawnych współtworzących system WTO, którymi są Układ Ogólny w sprawie Handlu Towarami, Układ Ogólny w sprawie Handlu Usługami a także Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej, nie sposób pominąć fakt, iż nie odwołują się w sposób bezpośredni do pojęcia praw człowieka. Jednakże, w treści materialnej wszystkich trzech wzmiankowanych porozumień istnieje regulacja która

[714] Zob. J. Jaskiernia, *Kryteria oceny efektywności krajowych i miedzynarodowych systemów ochrony praw człowieka - zagadnienia podstawowe*, [w:] *Efektywność krajowych i międzynarodowych systemów ochrony praw człowieka - zagadnienia węzłowe*, red. J. Jaskiernia, K. Spryszak, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2024, s. 45-54.

może być uznana za otwarcie się omawianych regulacji na system praw człowieka, które stanowią: artykuł XX GATT, biorący pod uwagę czynniki z dziedziny praw człowieka, regulując w dyskursie międzynarodowego prawa gospodarczego kwestie takie jak: wolność zrzeszania się, negocjacje zbiorowe, zakaz pracy przymusowej, eliminacja dyskryminacji w pracy, zakaz pracy dzieci a także potrzeba zapewnienia rozsądnych warunków pracy[715], wraz z bliźniaczymi do niego normami, które stanowią artykuł XIV GATS, w którym możemy znaleźć analogiczne rozwiązanie,[716] wraz z regulacjami związanymi z kwestiami wolności przepływu osób fizycznych na poziomie ponadnarodowym, czy też podejmowaniu przez nich pracy[717] a także artykułem XXVII TRIPS, będący analogiczną klauzulą generalną, określającą wyjątki w których traktat ten dopuszcza wstrzymanie stosowania określonych w nim regulacji.

Dwa powyższe czynniki które stanowią: brak bezpośredniego odwołania w treści samych aktów prawnych do jakichkolwiek nawiązań do formalno-prawnej treści praw człowieka, przy jednoczesnym nieusystematyzowanym wzmiankowaniu niektórych norm obecnych w materialno-prawnej treści tych norm. Co jest powiązane z istnieniem w treści wszyskich trzech regulacji, klauzuli otwierających w sposób pośredni, omawiany system na problematykę praw człowieka, stanowią swoiste ramy normatywne oddziaływania systemu prawnego Światowej Organizacji Handlu, na problematykę ochronę praw człowieka.

Natomiast w kontekście pojęcia krajów rozwijających się należy napomnieć, iż to pojęcie jest obecne w treści wielu aktów prawnych, współtworzących system prawny WTO. Natomiast regulacje jego dotyczące, można zredukować do czterech kwestii, stanowiących: ogólne rozpoznanie interesów krajów rozwijających się, zmniejszenie ilości obligacji lub łagodzenie norm związanych z przynależnością do systemu WTO, zwiększenie czasu implementacji zawartych w nim regulacji oraz udzielenie technicznego wsparcia w procedowaniu w ramach Światowej Organizacji Handlu.

---

715 Zob. S. Bal, *International Free Trade Agreements and Human Rights …*, s. 67.

716 Zob. *Human Rights and World Trade Agreements. Using general exception clauses to protect human rights*, https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/WTOen.pdf [dostęp: 3.2.2024 r.], s. 4.

717 Zob. R. Grynberg, V. Qalo, *Labour Standards in US and EU Preferential Trading Arrangements*, „Journal of World Trade" 2006, Nr 4, s. 620.

Jednakże, pomimo licznych przykładów wykorzystania tego pojęcia, mówiąc o krajach rozwijających się mamy do czynienia koncepcją, która nie dostała wystarczająco zdefiniowana, polegając w ramach systemu handlu światowego, na potencjalnie spornych deklaracjach członków, odnośnie tego, czy są one krajami rozwiniętymi, czy rozwijającymi się. System WTO nadając, poszczególnymu państwu członkowi, status kraju rozwijającego się, jednocześnie nadaje mu prawo do specjalnego i zróżnicowanego traktowania, polegającego na specjalnych prawach w ramach systemu handlu światowego oraz możliwości bardziej przychylnego traktowania przez instytucje w nim powstałe[718].

W stanie prawnym, uwidacznia się, brak jednoznacznej definicji, a co za tym idzie, klarowanie definicji pojęcia kraju rozwijającego się w ramach systemu rozstrzygania sporów, istniejącego w ramach WTO. Ponadto, warto uwzględnić wysoce rozwinięty czynnik wolicjonalny, zachodzący w przestrzeni międzynarodowej co w połączeniu z specyfiką systemu WTO, polegającą na osiągnięciu stanu konsensusu, w trakcie negocjacji wielostronnych co sprawia, iż występujące w przestrzeni międzynarodowej gwarancje, przysługujące krajom rozwijającym się pozostają trudne do wyegzekwowania.

W związku z czym, dokonując oceny efektywności omówionych instytucji należy stwierdzić, iż w przypadku pojęcia praw człowieka w ramach normatywnych, wyznaczonych przez układy i porozumienia współtworzące Światową Organizację Handlu, mamy do czynienia z wysoce niewystarczającym rozwiązaniem. Brak jakichkolwiek odniesień pojęciowych, wraz z nieusystematyzowanymi normami, współistniejącymi w drugim z interesujących nas katalogów sprawia, iż mamy do czynienia stosunkiem, wykazującym znamiona luki ustrojowej. Konsekwencją tego stanu rzeczy, jest obecność klauzuli w porozumieniach GATT, GATS i TRIPS, które zgodnie z poglądami doktryny stanowią teoretyczne otwarcie treści środowiska prawnego Światowej Organizacji Handlu, na problematykę praw człowieka. Co ma miejsce, pomimo braku bezpośredniego odwołania się w ich treści do interesującego nas pojęcia. Rezultatem tego stanu rzeczy, jest obecność pojęcia praw człowieka, w środowisku prawnym Światowej Organizacji Handlu, objawiająca się w sposób

[718] *Special and differential treatment provisions*, https://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/dev_special_differential_provisions_e.htm#legal_provisions [dostęp: 8.3.2024 r.].

wybitnie nieostry, wybiórczy i nieusystematyzowany. Co w kontekście funkcjonowania w systemie prawa międzynarodowego publicznego, które w znacznej części opiera się na osiągnięciu konsensusu przez zainteresowane państwa sprawia kłopoty w kontekście wyegzekwowania norm traktatowych. Przez co, należy stwierdzić, iż sposób regulacji norm odnoszących się do porządku praw człowieka, w WTO, nie można ocenić za w pełni zadowalający.

W porównaniu do powyższego, samo określenie kraju rozwijającego się w ramach prawnych WTO, należy uznać za bardziej udaną konstrukcję prawodawczą. Zauważając, iż mamy do czynienia z normą, wzmiankowaną wielokrotnie w interesującym nas systemie i posiadającą w nim określone skutki prawne. Jednakże, wadą jaka na nim ciąży jest brak definicji wiążącej, którą mogłoby być przykładowo przyjęcie kryteriów Banku Światowego, co wydaję się logiczne, biorąc pod uwagę to, iż proces historyczny skutkujący powstaniem WTO, rozpoczął się od prac nad Międzynarodową Organizacją Handlu, która wspólnie z Międzynarodowym Funduszem Walutowym i Bankiem Światowym, miała współtworzyć fundament podrugowojennego systemu gospodarczo-finansowego. To niedopatrzenie, pozwala na klarowanie definicji w ramach systemu rozstrzygania sporów, co stanowi otwarciem systemu na wolicjonalne czynniki polityczne, co w kontekście, istniejących sporów strukturalnych, między krajami bogatej północy i rozwijającego się południa, stanowi dodatkowe niedopatrzenie istniejące w omawianym systemie.

4.4.1.2. Ocena efektywności oddziaływania instytucji Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się

Nie sposób ocenić oddziaływania Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się bez omówienia oddziaływania instytucji efektywności instytucji funkcjonujących w ramach WTO. Jednakże biorąc pod uwagę, iż dotychczasowy opis opisuje problematykę, ograniczającą się do samych aktów normatywnych, tworzących wzmiankowany system, wykazując charakter statyczny. Przez co pojawia się potrzeba, uzupełnienia opisu, o podejście dynamiczne, opisujące funkcjonowanie tegoż to systemu. Co jest niezwykle istotne w kontekście

funkcjonowania w porządku prawa międzynarodowego publicznego, charakteryzującego się tym, że wszystkie podmioty na które bezpośrednio wpływa stanowią suwerenne i równoprawne państwa czy też organizacje międzynarodowe, z czego wynika brak funkcjonowania w nim żadnego podmiotu, który może pełnić w nim funkcję analogiczną co państwo działające w ramach swojego *imperium*, w ramach prawa krajowego. Przez co w omawianym systemie, nie sposób ograniczyć się do kształtu normatywnego, pomijając oddziaływanie systemu, co ma miejsce poprzez funkcjonujące w jego ramach instytucje. W związku z czym, normy istniejące w ramach praw człowieka funkcjonują w ramach, systemu prawa międzynarodowego, w mniej ustrukturyzowanej formę.

Pierwszą istotną instytucją w kontekście stosowania praw człowieka w porządku prawnym Światowej Organizacji Handlu jest Ciało Apelacyjne WTO, który bywa określany przez doktrynę jako Światowy Sąd Handlu[719], uwidacznia to jego znaczenie w procesie rozstrzygania sporów, zachodzącym w ramach prawa międzynarodowego handlowego, będąc stałym organem, którego kompetencje zostały zdefiniowane jako ciało, które ma za zadanie rozpatrywanie odwołań od sprawozdań wydanych przez panele, w sporach wnoszonych przez członków WTO[720]. W przypadkach występowania kolizji, z normami należącymi do porządku praw człowieka, opiera się na klauzulach otwierających system Światowej Organizacji Handlu, na problematykę praw człowieka, które stanowią artykuły takie jak Artykuły: XX GATT, XIV GATS i XXVII TRIPS, wyliczające wyjątki od stosowania podstawowych zasad prawa handlowego[721], które, nie wspominają w sposób bezpośredni pojęcia praw człowieka, a zastosowanie tychże norm dla ich ochrony jest dorozumiane w doktrynie. Pozostając wywodzone na podstawie, funkcjonowania w systemie prawno-międzynarodowym, w którym Karta Narodów Zjednoczonych, pełni funkcję quasi-konstytucji systemu miedzynarodowego, natomiast Wiedeńska Konwencja o Prawie Traktatów, służy jako baza interpretacyjna. A jako, że obydwa z wymienionych dokumentów, w sposób bezpośredni odwołują się do koncepcji praw

---

[719] Zob. C. D. Ehlermann, *Six Years on the Bench of World Trade Court: Personal Experiences as a Member of the Appellate Body of World Trade Organization*, „Journal of World Trade" 2003, Nr 4, s. 605.

[720] *Appellate Body*, https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/appellate_body_e.htm [dostęp: 5.2.2024 r.].

[721] Zob. H. Andersen, *Non-Trade Values in WTO Appellate Body Jurisprudence …*, s. 393.

człowieka[722], stanowi wyraźną zasadę odnosząca się do natury obecnie obowiązującego systemu międzynarodowego, i systemowej wagi praw człowieka w jego ramach.

Ma to swoje potwierdzenie, w praktyce Światowej Organizacji Handlu, której to jurysprudencja[723], na podstawie wykorzystania sformułowania „niezbędny dla ochrony moralności publicznej"[724], uznaje się za właściwą dla badania udziału stron w kwestiach należących do kategorii praw człowieka. Co potwierdza podejście Organu Apelacyjnego WTO, który uznał swoje prawo do oceny wysiłków podejmowanych w kontekście stosowania traktatów z dziedziny praw człowieka, a także porządek prawny z tej dziedziny za czynniki, które może brać pod uwagę w procesie podejmowania decyzji[725]. W związku z czym widać, iż w omawianym systemie niedociągnięcia występujące w systemie normatywnym, są niwelowane przez wywodzone przez dwa czynniki: wewnętrzno-instytucjonalny, wynikający z treści wzmiankowanych aktów, zawierających klauzule wyliczające wyjątki od podstawowych zasad prawa handlowego, oraz zewnętrzno-systemowy, będący konsekwencją funkcjonowania w określonym ładzie międzynarodowym, co poszerza zakres ochrony wynikający z literalnego brzmienia traktatów.

Przez co oceniając system, działania instytucji funkcjonujący w ramach instytucjonalnych Światowej Organizacji Handlu należy ocenić, iż wynikające zarówno z powodów wewnętrzno-instytucjonalnych jak i zewnętrzno-systemowych powodów, otwarcie systemu WTO na problematykę ochrony praw człowieka, za niezwykle korzystne dla całości kształtu systemu prawa międzynarodowego, a także spójności ochrony praw człowieka w przestrzeni ponadnarodowej. Działania podejmowane przez Ciało Apelacyjne WTO, niewątpliwie niwelują wynikające z niedoborów istniejących w aktach współtworzących środowisko prawne Światowej Organizacji Handlu, szczególnie sam fakt oparcia na podwójnej podstawie, zarówno wewnętrznej wynikającej klauzuli otwierającej system, na koncepcję praw człowieka jak i zewnętrznej, wynikającej z samej natury prawa międzynarodowego publicznego jest

---

[722] *Ibidem*, s. 389.

[723] Raport OA, Korea - Beef.

[724] Art. XX(a) GATT, Art. XIV(a) GATS.

[725] Zob. G. Marceau, *WTO Dispute Settlement and Human Rights*, „European Journal of International Law" 2002, Nr 4, s. 790-791.

warte pozytywnej oceny, gdyż stan ten sprawia, iż wprowadzenie do systemu WTO, norm należących do katalogu praw człowieka jest kompleksowe oraz niepodważalne.

Jednakże, powyższą analizę należy uzupełnić, o stan prawny objawiający się w działaniach Światowej Organizacji Handlu, dotyczących problematyki krajów rozwijających się. Należy uznać to, za wskazane, gdyż, instytucje WTO w związku z tą problematyką posiadają niezwykle istotną rolę, objawiająca się faktem, iż, to one stanowią organ rozstrzygający o statusie kraju rozwijającego się w ramach omawianego systemu.

Rola ta, wprawdzie może zdawać się mało istotna, dla sytuacji prawnej krajów rozwijających się, aczkolwiek w przypadku wystąpienia ewentualnego konfliktu, to właśnie organy Światowej Organizacji Handlu, odnoszące się do rozstrzygania sporów, prowadzą postępowanie w razie decyzji innego kraju o zakwestionowaniu decyzji, o skorzystaniu z przepisów przeznaczonych dla krajów rozwijających się[726]. Co stanowi niezwykle istotną kwestię w kontekście środowiska międzynarodowego prawa handlowego, który stanowi przestrzeń prawną, w której podmiotami są państwa, często mające sprzeczne strukturalne interesy, będące konsekwencją naturalnych nierówności występujących między państwami.

Ponadto należy wspomnieć o tym, że drugim ze w ramach instytucji Światowej Organizacji Handlu, funkcjonuje zjawisko określane jako jako pomoc techniczna związana z handlem, która jest definiowana jako pomoc udzielana krajom rozwijającym się w budowaniu ich potencjału handlowego, w celu skuteczniejszego ich uczestnictwa w handlu światowym[727]. Stanowi ona, niezwykle przydatny środek, istniejący *de facto*, dla skutecznego wykonywania przez kraje rozwijające się w pełnej rozciągłości swoich praw i obowiązków, będących konsekwencją wstąpienia przez nie do WTO. Powodem tego stanu rzeczy jest fakt, że nie dysponują one wystarczającą ilość środków instytucjonalnych i finansowych, wiedzy specjalistycznej i zasobów z dziedziny prawa i polityki handlowej, do samodzielnego funkcjonowania[728]. Polega ona między innymi na takich czynnościach jak: kursy e-learningowe, regionalne polityki

---

[726] *Who are the developing counties in the WTO?*, https://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/d1who_e.htm [dostęp: 28.2.2024 r.].

[727] *WTO technical assistance and training*, https://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/teccop_e/tct_e.htm [dostęp: 5.3.2024].

[728] Zob. P. van der Bossche, W. Zdouc, op. cit, s. 101-102.

handlowe, zaawansowane kursy i seminaria z zakresu polityki handlowej odbywające się w genewskiej siedzibie WTO, misje wsparcia technicznego dla określonych członków należących do kategorii krajów rozwijających się, utrzymywanie ośrodków referencyjnych WTO w krajach rozwijających się, wsparcie dla nauczania i badań z dziedziny WTO i handlu międzynarodowego oraz "Tydzień Genewski", stanowiący specjalne tygodniowe wydarzenie, w którym uczestniczą przedstawiciele państw - członków WTO będących krajami rozwijającymi się a zarazem nieposiadającymi stałego przedstawicielstwa przy tej organizacji w celu poinformowania ich o ostatnich wydarzeniach które miały miejsce w Światowej Organizacji Handlu.[729]

Oceniając działania WTO, które odnoszą się do kategorii krajów rozwijających się, dosyć szybko nasuwa się wniosek, iż organy Światowej Organizacji Handlu pełnią kluczową rolę, w kontekście wpływu na kształt środowiska prawnego, w którym funkcjonują kraje rozwijające się w zakresie miedzynarodowego prawa handlowego. Po pierwsze, należy wspomnieć, iż to od ich decyzji, zależy ostateczne przyznanie tego statusu, w razie wystąpienia międzynarodowego konfliktu opartego o możliwe wątpliwości, odnoszące się do zachodzenia tego statusu, w spornych przypadkach. A zatem, to właśnie działania instytucjonalne tworzą definicję, funkcjonującą w ramach systemowych. Ponadto, to właśnie działalność organów WTO, pozwala wielu państw na skuteczne działanie i ochronę swoich interesów na forum międzynarodowym, gdyż stanowią organy skutecznie niwelujące skutki braku wystarczającego potencjału ekonomicznego czy też merytorycznego tychże państw. Przez co należy stwierdzić, iż także w przypadku pojęcia krajów rozwijających się, także instytucje Światowej Organizacji Handlu pełnią kluczową funkcję w omawianej instytucji.

4.4.2. Projekty reform Światowej Organizacji Handlu skutkujące zwiększeniem stopnia ochrony praw człowieka, w krajach rozwijających się

Jako że, w poprzednich podrozdziałach wzmiankowaliśmy zarówno efektywność zarówno systemu normatywnego jak i instytucji współtworzących

[729] *Ibidem*, s. 102-103.

Światową Organizację Handlu, przedstawiając te dwie dziedziny w kontekście oddziaływania WTO, na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się, i dochodząc do wniosku, iż system ten stanowi suboptymalny sposób ochrony podstawowych praw o wolności, wynikających z esencji człowieczeństwa. Rozważania należy uzupełnić o projekty reform, istniejące w doktrynie prawa miedzynarodowego. Uznaję to konieczne, z powodu licznych kontrowersji istniejących w doktrynie prawnej, tyczących się wzajemnych związków porządków ochrony praw człowieka z systemem normatywnym i instytucjonalnym, współtworzącym Światową Organizację Handlu. Kontrowersje te, dotyczącą takich kwestii jak: deficyt demokracji, handlowe aspekty praw człowieka, problematyka krajów rozwijających się czy też wzajemne związki norm zawartych w porozumieniu TRIPS z systemem praw człowieka.[730]

Pierwszy projekt reform obecny w doktrynie polega na wprowadzeniu zobowiązania niedyskryminacji, w miejsce standardów minimalnych. Wejście w życie tego rozwiązana stanowiłoby powrót Światowej Organizacji Handlu, do rozwiązań zawartych w porozumieniu GATT 1947, co oznaczałoby zajęcie się wyłącznie zjawiskiem protekcjonizmu dyskryminacyjnego, w miejsce obecnie funkcjonującego w systemie handlu światowego trendu rozszerzania się omawianego systemu na sferę minimalnych standardów, obecnych w współtworzących system handlu międzynarodowego porozumieniach TRIPS, SPS i TBT[731]. Przyjęcie takiego stanu spowodowałoby, iż interpretacja przepisów dotyczących kwestii takich jak kwoty lub też dostęp do rynku mogłaby zostać cofnięte, jedynie gdy obejmowałyby przepisy wyraźnie dyskryminujące[732]. Jednakże, należy zauważyć, iż, usunięcie wymogów minimalnych standardów wraz z wycofaniem się z postulatu niedyskryminacji, byłoby powiązane z przychyleniem się do oceny wartościującej, zgodnie z którą niebezpieczeństwo nadmiernego protekcjonizmu jest mniej szkodliwe, od

[730]Zob. S. Joseph, *Blame on the WTO? ...*, s. 265-267.

[731] Zob. D. M. Driesen, *What is Free Trade? The Real Issue Lurking behind the Trade and Environment Debate*, „Virginia Journal of International Law", 2001, Nr 2, s. 327-329., D. Z. Cass, *The Constitutionalization of the World Trade Organization*, wyd. Oxford University Press, New York 2005, s. 213-216.

[732] Zob. S. Joseph, *Blame on the WTO? ...*, s. 269.

niebezpieczeństwa nieadekwatnych lub niewłaściwych minimalnych standardów, obowiązujących w odpowiednich obszarach.[733]

Kolejnym z projektów reform, istniejących w doktrynie polega na przyłożeniu większej wagi, do problematyki poszanowania wyborów konsumenckich. Co w kontekście faktu, iż wolny handel jest czynnikiem będącym częściowo zaprojektowanym, w celu zwiększenia możliwości wyboru, które są podejmowane przez konsumentów. Prowadzi do konkluzji, iż to właśnie same zainteresowane strony posiadają najbardziej kompletną perspektywę, w kontekście podejmowania przez nie najbardziej stosownych środków, w procesie budowania własnego dobrobytu. Co stoi w sprzeczności, z obecnymi w systemie handlu światowego wymogami: racjonalności, też podstawy naukowej czy też obecnymi w Porozumieniu w sprawie środków sanitarnych i fitosanitarnych[734]. Co w kontekście faktu, iż konsumenci są jednocześnie obywatelami konkretnego państwa, równocześnie musi oznaczać, iż poszanowanie ich wyborów jest tożsame z poszanowaniem demokratycznych wyborów państwa[735].

Ponadto, w doktrynie prawa międzynarodowego handlowego, istnieją propozycje polegające na ściślejszym wprowadzeniu do systemu Światowej Organizacji Handlu, regulacji należących do dziedziny praw człowieka *sensu stricto*. Do nich, należy zaliczyć obecne w doktrynie próby włączenia do systemu Światowej Organizacji Handlu: wyjątków dotyczących praw człowieka i klauzuli społecznej, oceny wpływu porządku prawnego WTO na prawa człowieka a także problematykę deklaracji praw człowieka[736].

Pierwszy w wzmiankowanych powyżej wątków opiera się na propozycji, iż konieczne jest włączenie do porozumień Światowej Organizacji Handlu klauzuli dotyczącej praw człowieka, która pozostawałaby analogiczna do artykułu XX GATT regulacja, zezwalająca na środki handlowe chroniące prawa człowieka. Sprawia to, iż nastąpiłoby usunięcie to, istniejących niejasności zachodzących w tym zakresie. Natomiast, zmiany prawne powstałe na skutek wprowadzenia takiej zmiany, opierają się

---

[733] Zob. R. Hudec, *„Circumventing" Democracy : the Political Morality of Trade Negotiations*, „NYU Journal of International Law and Politics" 1993, Nr 2, s. 321.

[734] Zob. C. E. Foster, *Public Opinion and the interpretation of the World Trade Organization's Agreement on Sanitary and Phytosanitary Measures*, [w:] *Democratic deficit, Participation and the WTO*, red. S. Joseph, D. Kinley, J. Waincymer, wyd. Edward Elgar, Cheltenham 2009, s. 285-311.

[735] Zob. S. Joseph, *Blame on the WTO? ...*, s. 269.

[736] *Ibidem*, s. 271-274.

na konkluzji, iż stan rzeczy, polegający na tym, by prawa człowieka funkcjonowały jako zwykły wyjątek w ramach WTO, jest niewystarczający.[737]

A jako, że zakazy dotyczące środków handlowych w ramach porządku prawnego WTO są bardzo szerokie, oraz po stwierdzeniu zachodzenia naruszenia prawa, ciężar dowodowy o zastosowaniu tego środka, spoczywa na państwie wywodzącym z tego skutki prawne.[738] W związku z czym, w każdym procesie równoważenia wpływu handlu z wpływem na prawa człowieka, strona ochrony praw podstawowych znajduje się w niekorzystnej sytuacji.[739] Alternatywą jest przyjęcie traktatu nakazującego pozytywną ochronę praw człowieka, w ramach systemu Światowej Organizacji Handlu, co byłoby niezwykle korzystne z perspektywy praw człowieka. Aczkolwiek, jej z wykorzystaniem w praktyce jest powiązane wiele przeszkód i problemów, opartych na znacznym rozszerzeniu mandatu WTO, daleko poza obszar prawa handlowego, co w kontekście kultury organizacyjnej obowiązującej w Światowej Organizacji Handlu, skutkowałoby ryzykiem podporządkowania norm należących do dziedziny praw człowieka, wartościom wzmacniającym przede wszystkim wymianę handlową[740].

Drugi wątek, dotyczący oceny wpływu porządku prawnego, funkcjonującego w Światowej Ochrony Handlu, na ocenę standardu ochrony praw człowieka, pozostaje oparty jest na stwierdzeniu, iż nie ma efektywnego procesu monitorującego wpływu praw człowieka na działanie systemu handlu światowego powstałego na podstawie Porozumienia z Marrakeszu[741]. Proces ten, powinien mieć miejsce, jeszcze przed wdrożeniem umów handlowych, by poszczególne państwa - członkowie tejże organizacji, miały obowiązek brać pod uwagę swoje zobowiązania w zakresie praw człowieka podczas negocjowania traktatów handlowych, a co za tym idzie nie podejmowały zobowiązań handlowych, naruszających możliwości realizacji uprawnień zawartych w prawach człowieka[742].

---

[737] *Ibidem*, s. 271.

[738] Zob. J. Harrison, *The Human Tights Impact of the World Trade Organization*, wyd. Hart, Oxford 2007, s. 215-216.

[739] Zob. S. Joseph, *Blame on the WTO? ...*, s. 271.

[740] Zob. P. Alston, *Resisting the Merger and Acquisition of Human Rights by Trade Law: A Reply ot Petersmann*, „European Journal of International Law" 2002, Nr 4, s. 836.

[741] Zob. J. Harrison, *The Human Tights Impact of the World Trade Organization*, s. 228.

[742] Zob. S. Joseph, *Blame on the WTO? ...*, s. 272-273.

Ostatnim z wątków, jest problematyka zastosowania Deklaracji Praw Człowieka w ramach instytucjonalno-normatywnych Światowej Organizacji Handlu. Ponieważ w doktrynie istnieje sugestia, że WTO ma możliwość przyjęcia deklaracji, wskazującą na zamiar członków, by zobowiązania Światowej Organizacji Handlu nie były interpretowane, wdrażane lub egzekwowane w sposób, który podważa ich zdolność do przestrzegania ich zobowiązań w zakresie praw człowieka[743].

Podsumowując omówione w powyższym podrozdziale projekty nasuwa się wniosek, iż w przestrzeni normatywno-instytucjonalnej Światowej Organizacji Handlu istnieją znaczne problemy strukturalne, które są adresowane w poglądach doktryny. Analizując je, możemy wyprowadzić kilka obecnych trendów, które stanowią: uzależnienie stosowanie regulacji handlu światowego od obecności pewnego minimum prawnego, nawiązywanie do demokratyzacji instytucji międzynarodowych czy też wprowadzenie *expressis verbis* norm z zakresu praw człowieka do systemu WTO, co stanowiłoby spełnienie warunków systemowych, obecnych w obecnie obowiązującym ładzie międzynarodowym.

4.5. Konkluzje związane z oddziaływaniem Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijanych się

Konkluzje, odnoszące się do istoty interesującego nas trójstronnego związku, zachodzącego zachodzącego pomiędzy pojęciami zawartymi w tytule niniejszej dysertacji, polegają na analizie stanu prawnego i praktyki instytucjonalnej dwóch z analizowanych systemów, które stanowią powszechny i regionalny system ochrony praw człowieka, oraz system handlu światowego, funkcjonujący po auspicjami Światowej Organizacji Handlu, w przypadku szczególnym, który stanowi środowisko kraju rozwijającego się. Co sprawia iż, relewantnymi czynnikami są: różnice definicyjne, odnoszące się do pojęcia kraju rozwijającego się, w systemach ochrony praw człowieka, oraz handlu międzynarodowego, oddziaływania Światowej Organizacji Handlu na stan prawny, obowiązujący w krajach rozwijających się, co wiąże się z

[743] Zob. J. Harrison, *The Human Tights Impact of the World Trade Organization*, s. 240-241.

analizą instrumentów służących do, tegoż procesu oraz oceny praktyki oddziaływania WTO na ochronę praw człowieka w nich.

Wniosek dotyczący zdefiniowania pojęcia kraju rozwijającego się, należy rozpocząć od konkluzji, iż jednym z najbardziej istotnych dla problematyki problemów zachodzących w kontekście krajów rozwijających się, stanowią niekorzystne rokowania rozwojowe, co skutkuje malejącymi szansami na przezwyciężenie przez nie biedy, poprzez zachodzenie „błędnego koła", gdzie niedobory strukturalne uniemożliwiające wydostanie się z upośledzenia gospodarczego powodują brak możliwości podjęcia konkurencji na równych zasadach w stale rozwijającym się zglobalizowanym rynku światowym. Co jest potęgowane poprzez zauważalną tendencję, do wzajemnej współpracy gospodarek rozwiniętych w wdrażaniu nowoczesnych rozwiązań, tworzenia łańcuchów technologicznych, ochrony własności intelektualnej czy też wysoce rozwiniętego przemysłu wysokich technologii, charakteryzującego się dużymi stopami zwrotu. Co sprawia, iż istniejący kontrast, dzielący wysoko rozwinięte gospodarki, oparte na wiedzy z krajami rozwijającymi się, a w szczególności najsłabiej rozwiniętymi, jest czynnikiem trwale wykluczającym z gospodarki światowej.

Natomiast przechodząc do analizy, omawianego pojęcia w systemie prawnym WTO, istotnym jest brak jasnej definicji kraju rozwijającego się, który jest zastępowany poprzez zaskarżalne deklaracje członków. Stanowi to czynnik wzmacniający problem niedoborów instytucjonalnych krajów rozwijających się, gdyż w ramach Światowej Organizacji Handlu, Porozumienia WTO zawierają regulacje przyznające krajom rozwijającym się specjalne prawa, które dotyczą problematyki specjalnego i zróżnicowanego traktowania, polegającego na: ogólnym rozpoznaniu uch interesów, zmniejszenia ilości obligacji lub łagodzenia norm związanych z przynależnością do systemu WTO, zwiększenia czasu niezbędnego do implementacji zawartych w nim regulacji oraz udzielenie technicznego wsparcia w procedowaniu w ramach Światowej Organizacji Handlu. A zatem, niewątpliwych przewag komparatywnych. Przez co, faktyczna oraz prawna sytuacją kraju rozwijającego się, może się wysoce od siebie różnić. Gdyż specyfika systemu Światowej Organizacji Handlu, opiera się na osiągnięciu konsensusu z dotychczasowymi członkami, w trakcie procesu wielostronnych negocjacji handlowych. Co sprawia, że doprowadzenie do

pełnego zastosowania istniejących w warstwie prawnej gwarancji, może okazać się problematyczne.

Ponadto, nie sposób pominąć iż, zgodnie z stanem prawnym obowiązującym w ramach systemu ochrony praw człowieka, a co za tym idzie Organizacji Narodów Zjednoczonych, status kraju rozwijającego się, również może budzić wątpliwości. Gdyż normy tam zawarte, dostarczają wprawdzie dostarczają nam definicji pojęcia kraju rozwijającego się, określonego zgodnie z kryterium dochodu narodowego *per capita*. Jednakże, w samym systemie ochrony praw człowieka, szczególne warunki wynikające z funkcjonowania w ramach kraju rozwijającego się, nie zostały zaznaczone. Co w szerszym kontekście, może stwarzać ryzyko przewagi komparatywnej, działającej na korzyść krajów wysoko rozwiniętych, posiadających większe środki, mogących przeznaczyć na realizację często wymagających dużych nakładów finansowych regulacji. Jednakże, w kontekście, powiązanego z systemami ochrony praw człowieka, systemu Narodów Zjednoczonych, pozytywnie należy ocenić powołanie w Konferencji Narodów Zjednoczonych do spraw Handlu i Rozwoju, która to stanowi instytucję skupiającą się na asyście technicznej w procesie, wychodzenia z niskiego stadium rozwoju gospodarczego, celnie adresując bezpośrednią przyczynę naruszeń praw człowieka, o charakterze ekonomicznym, który stanowi ubóstwo.

Kolejny z wniosków traktuje o zakresie oddziaływania Światowej Organizacji Handlu na stan prawny, obowiązujący w krajach rozwijających się. Mówiąc o problematyce, wpływu przystąpienia do WTO, na kraje rozwijające się, należy zwrócić uwagę, na znaczną rolę, jaką przyjmuję element polityczny, zachodzący w procesie negocjacji podczas wstępowania do Światowej Organizacji Handlu, co sprawia iż, państwo rozwijające się, pragnące stać się członkiem WTO, musi osiągnąć porozumienie z krajami rozwiniętymi, które posiadają przewagę komparatywną, wynikającą zarówno z czynników materialnych jak i instytucjonalnych. Natomiast przechodząc do samych możliwości i ograniczeń będących konsekwencją członkostwa w Światowej Organizacji Handlu, przez kraj rozwijający się, należy stwierdzić, iż pomimo faktu, iż regulacje WTO, nie zawierają możliwości bezpośredniego stosowania tychże, w wewnętrzno-państwowych stosunkach prawnych, co sprawia, iż bezpośrednie przełożenie na sytuację prawną obywateli państw-członków WTO, pozostaje w

dyskrecji poszczególnych ustawodawców krajowych, funkcjonowanie w ramach tego samego systemu międzynarodowego, co najbardziej rozwinięte gospodarki świata, co niesie za sobą możliwość korzystania z wypracowanych przez nie instytucji i standardów, co stanowi niewątpliwą pomoc rozwojową. Natomiast wiąże się to z ograniczeniami, będącymi konsekwencją asymetrii instytucjonalnych, dzielących rozwinięte kraje eksportujące przemysł od rozwijających się krajów południa, nie mających środków by czerpać pełne korzyści ze współuczestnictwa w zglobalizowanym ładzie handlowym. Co stawia pod znakiem zapytania funkcjonowanie tych dwóch grup państw w jednym systemie prawnym.

Jednakże, konkluzję dotyczące wpływu systemu prawnego WTO, na państwa podległe systemowi prawa handlowego, co nie zawsze pozostają tożsame z korzyściami dla obywateli państw członkowskich, czyli podmiotów praw człowieka. Co stanowi, bezpośrednią konsekwencję różnicy aksjologicznej zachodzącem między tymi dwoma systemami. Pomimo tego faktu, sam trend wykazywany w kontekście wpływu WTO na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się jest co do zasady pozytywny, choć pośredni co obrazuje to, iż ta organizacja, niesie w sobie, niewykorzystany potencjał dla przysłużenia się ochronie przyrodzonych praw podmiotowych, przynależnych z samej istoty człowieczeństwa.

Analizując problematykę instrumentów oddziaływania Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się, należy wyróżnić specjalne traktowanie krajów rozwijających się w systemie WTO. Analiza tej problematyki prowadzi do wniosków, iż pomimo pozornej poprawności tezy, w której poprawa sytuacji ekonomicznej krajów rozwijających się, w sposób automatyczny przyniesie poprawę sytuacji w dziedzinie przestrzegania norm należących do kategorii praw człowieka. Sytuacja zachodzenia korelacji, nawet jeżeli ograniczymy zakres zainteresowania do konkretnych uprawnień wynikających jedynie z realizacji uprawnień o charakterze gospodarczym wydaję się problematyczna. Analizując drugi wątek, relewantny dla wzajemnego związku Światowej Organizacji Handlu, z ochroną praw człowieka, czyli zachodząca w ramach instytucjonalnych WTO, pomoc techniczna dla krajów rozwijających się należy stwierdzić, iż działania te przyjmując charakter informacyjny, koordynacyjny oraz monitorujący, przez co nie mają bezpośredniego

przełożenia na sytuację krajów rozwijających się w ramach Światowej Organizacji Handlu. Podobny wniosek nasuwa się analizując trzeci z wątków, zawartych w niniejszym podrozdziale, który stanowi udzielanie pomocy w stosunku do krajów rozwijających się, w ramach ramach instytucjonalnych Światowej Organizacji Handlu poprzez subsydia handlowe.

Natomiast analizując ostatni z wątków, dotyczący problematyki krajów rozwijających który stanowi Agenda Rozwoju z Doha. Jest również czynnikiem uwidaczniającym tezę, iż korzystna sytuacja dla państwa-członka WTO, niekoniecznie musi oznaczać analogiczną zmianę dla jego obywateli. Ponadto, problematyka ta jeszcze raz ujawnia, głęboko osadzony spór interesów strukturalnych zachodzących pomiędzy krajami północy a południa, a także pomimo pierwotnych deklaracji, prawo do rozwoju czy też szerzej patrząc prawa człowieka pozostały nieobecne w propozycjach z Doha. Co stawia zasadnicze pytanie, o kompatybilność omawianych systemów.

Sprawia to, iż ocena praktyki oddziaływania Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się, musi budzić równie wielkie wątpliwości. Co potwierdza fakt, iż pojęcie praw człowieka w ramach normatywnych, wyznaczonych przez układy i porozumienia współtworzące Światową Organizację Handlu, wykazuje znamiona luki ustrojowej. Co w kontekście funkcjonowania, w ramach opierającego się na osiągnięciu konsensusu przez zainteresowane państwa systemie prawa międzynarodowego publicznego, sprawia kłopoty w kontekście wyegzekwowania norm traktatowych. Natomiast samo określenie kraju rozwijającego się w ramach prawnych WTO, należy uznać za bardziej udaną konstrukcję prawodawczą, gdyż niesie ona z sobą określone skutki prawne. Jednakże, nie jest ona pozbawioną wad. Gdyż, brak definicji wiążącej sprawia, iż definiowanie tegoż pojęcia w ramach systemu rozstrzygania sporów, co stanowi otwarcie systemu na wolicjonalne czynniki polityczne. Natomiast w przeciwieństwie do strony normatywnej, oceniając efektywność oddziaływania instytucji Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się. Należy stwierdzić, iż organy WTO posiadając liczne funkcje w ramach tegoż procesu, które polegają między innymi na ostatecznym przyznaniu statusu kraju rozwijającego się, czy też pełnienia roli forum negocjacyjnego

i wsparcia technicznego dla krajów rozwijających się, pełnią kluczową rolę dla kształtowania środowiska prawnego, w którym funkcjonują kraje rozwijające się w zakresie miedzynarodowego prawa handlowego.

Jak widać, mamy do czynienia z problematyką obarczoną wieloma problemami strukturalnymi, co ma przełożenie w poglądach doktryny wysuwającej wiele projektów reform WTO, uwidaczniających obecne problemy strukturalne, mające przełożenie na stopnień ochrony praw człowieka, w krajach rozwijających się. Analizując je można, wyprowadzić kilka obecnych trendów, które stanowią: uzależnienie stosowanie regulacji handlu światowego od, obecności pewnego minimum prawnego, nawiązywanie do demokratyzacji instytucji międzynarodowych czy też wprowadzenie *expressis verbis* norm z zakresu praw człowieka do systemu WTO co stanowiłoby spełnienie warunków systemowych, obecnych w obecnie obowiązującym ładzie międzynarodowym.

Wnioski końcowe

Celem pracy była, kompleksowa ocena oddziaływania Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się. Jest to zadanie sprawiające wiele problemów, gdyż dla jego dokładniejszego przeprowadzenia niezbędne jest porównanie z sobą dwóch skrajnie różnych porządków prawnych, które równocześnie nie pozostają w stosunku do siebie całkowicie odrębnymi, gdyż funkcjonują one w ramach jednego systemu współpracy międzynarodowej. Jednocześnie, staliśmy przed potrzebą uszczegółowienia tegoż porównania, o kontekst funkcjonowania w ramach, posiadającego własną specyfikę przypadku szczególnego, który stanowią warunki zachodzące w krajach rozwijających się. Dopiero kontekst wzajemnego związku, tych trzech kategorii, uwidacznia wysoce specyficzną relację, będącą celem niniejszej dysertacji. W związku z czym, postawiono cztery hipotezy badawcze, których weryfikacja, miała miejsce na kartach niniejszej pracy.

Pierwsza hipoteza, zamieszczona w niniejszej dysertacji brzmi:

Oddziaływanie WTO na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się zachodzi, jednakże nie jest ono wystarczające z uwagi na fakt, iż odbywa się ona poprzez działalność normotwórczą zachodzącą w ramach instytucji należących do systemu WTO. Natomiast sam porządek prawny, na którego podstawie funkcjonuje WTO, traktuje problematykę ochrony praw człowieka jako czynnik irrelewantny.

W związku z czym, by zweryfikować niniejsze twierdzenie, należy cztery twierdzenia, obecne w jego treści:

Pierwszym z nich jest twierdzenie, iż oddziaływanie WTO na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się zachodzi. Twierdzenie to, należy ocenić pozytywnie, poprzez otwarcie systemu handlu światowego, na kwestię ochrony praw człowieka, wywodzonej na podstawie, zarówno argumentacji określonej jako wewnętrzno-instytucjonalną, objawiającą się w obecności „wyjątków ogólnych”[744], czyli odpowiednio artykułów XX GATT, XIV GATS oraz XXVII TRIPS, stanowiących swoiste otwarcie systemu na wartości pozahandlowe, wliczając w to, aksjomaty

[744] Zob. S. Bal, *International Free Trade Agreements and Human Rights …*, s. 69.

należące do zbioru praw człowieka, jak i argumentacji definiowanej jako zewnętrzno-systemowa, zgodnie z którą, system WTO i ochrony praw człowieka, poprzez wspólne funkcjonowanie w ramach podrugowojennego ładu międzynarodowego, wykazują swoiste pokrewieństwo w stosunku do siebie. Co szczególnie mocno widać w działaności organów WTO, a konkretnie mówiąc Ciała Apelacyjnego WTO, które z uwagi na strukturę międzynarodowego ładu prawnego i wewnętrzną elastyczność systemu WTO, otwiera międzynarodowe prawo gospodarczego, na problematykę ochrony praw człowieka.

Drugie twierdzenie, istniejące w analizowanej hipotezie, opiera się na twierdzeniu, iż oddziaływanie WTO na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się, nie jest wystarczające, również należy ocenić pozytywnie. Oceniając to twierdzenie, musimy przyjąć, iż pomimo pozornej poprawności tezy, w której poprawa sytuacji ekonomicznej krajów rozwijających się, w sposób automatyczny przynosi poprawę sytuacji w dziedzinie przestrzegania norm należących do katalogu praw człowieka, to opisywana korelacja, nawet jeżeli ograniczymy zakres zainteresowania do konkretnych uprawnień wynikających jedynie z realizacji uprawnień o charakterze gospodarczym wydaję się problematyczna. Działalność, WTO, czyli zachodząca w jego ramach instytucjonalnych WTO, czyli zarówno pomoc techniczna dla krajów rozwijających się, ma przede wszystkim charakter informacyjny, koordynacyjny oraz monitorujący, jak i udzielanie pomocy w stosunku do krajów rozwijających się, w ramach ramach instytucjonalnych Światowej Organizacji Handlu poprzez subsydia handlowe, nie ma bezpośredniego przełożenia na sytuację prawną krajów rozwijających się w ramach Światowej Organizacji Handlu.

Trzecie twierdzenie, zgodnie z którym, oddziaływanie WTO na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających, ma miejsce poprzez działalność normotwórczą, zachodzącą w ramach instytucji należących do systemu WTO, należy ocenić, jedynie jako częściowo prawidłowe. Gdyż, wprawdzie, pomimo tego, iż ogromna część tendencji, otwierających system handlu światowego, na normy przynależne ochronie praw człowieka, wywodzi się z działaności organów WTO, a w szczególności Ciała Apelacyjnego WTO, należy zaznaczyć, iż, zainteresowanie przypadkiem szczególnym, czyli preferencyjnego traktowania krajów rozwijających się, należy uznać w tym

kontekście za, wysoce wątpliwe, gdyż pomimo obecności w ramach systemu Światowej Organizacji Handlu, regulacji przyznające krajom rozwijającym się specjalne prawa, faktyczna sytuacja oraz sytuacją kraju rozwijającego się, może się wysoce od siebie różnić od tej opisanej w normach prawnych. Powodem tego stanu rzeczy, jest fakt, iż specyfika Światowej Organizacji Handlu, opiera się na osiągnięciu konsensusu z dotychczasowymi członkami, w trakcie procesu wielostronnych negocjacji handlowych. Co sprawia, że doprowadzenie do pełnego zastosowania istniejących w warstwie prawnej gwarancji, może okazać się problematyczne.

Jednocześnie, powyższe twierdzenie, sprawia, iż czwarte twierdzenie, obecne w hipotezie, mówiące o tym, iż oddziaływanie WTO na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się, poprzez porządek prawny, na podstawie którego funkcjonuje WTO jest irrelewantny, należy uznać, za nieprawdziwe. Gdyż, właśnie obecność w porządku prawnym, czynników argumentacji wewnętrzno-instytucjonalnej, objawiających się w obecności „wyjątków ogólnych”[745], czyli odpowiednio artykułów XX GATT, XIV GATS oraz XXVII TRIPS, stanowiących swoiste otwarcie systemu na wartości pozahandlowe, wliczając w to, aksjomaty należące do zbioru praw człowieka, jednakże nie mówiąc o tym w sposób bezpośredni. Także ze względy zewnętrzno-systemowe, zgodnie z którymi omówione systemy prawne, poprzez wspólne funkcjonowanie w ramach podrugowojennego ładu międzynarodowego, stwarzają warunki do tego, iż kultura organizacyjna systemu WTO, gdzie następuję wykluczanie znacznej ilości członków z prac nad istotnymi porozumieniami za pomocą tzw. „spotkań zielonego pokoju”, czyli nieformalnych spotkań, w których większość państw nie jest zapraszanych,[746] spotkań co często prowadzi do przyjmowania niesprawiedliwych regulacji prawnych, faworyzujących kraje wysoko rozwinięte[747], jest przynajmniej częściowo negowana.

W związku z czym, należy stwierdzić, iż hipoteza ta, została zweryfikowana jedynie częściowo pozytywnie. Gdyż, zarówno działalność instytucji należących do systemu WTO, jak i obecny kształt porządku prawnego, na którego podstawie

---

[745] Zob. S. Bal, *International Free Trade Agreements and Human Rights …*, s. 69.

[746] C. VanGrasstek, *op. cit.*, s. 204.

[747] Zob. S. Joseph, *Democratic deficit, participation and the WTO*, s. 317.

funkcjonuje WTO, pozostaje w sposób zbliżony do siebie, otwarty na kwestie ochrony praw człowieka.

Druga hipoteza, zamieszczona w niniejszej dysertacji brzmi:

Na efekty oddziaływania WTO na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się rzutuje to, że system WTO i powszechny system ochrony praw człowieka nie są wzajemnie kompatybilne, co objawia się zarówno poprzez skrajne różnice aksjologiczne, jak i niewystarczająco silne powiązanie instytucjonalne, co jest skutkiem braku zaliczenia WTO w ramy organizacji wyspecjalizowanych ONZ.

W związku z czym, by zweryfikować niniejsze twierdzenie, należy trzy twierdzenia, obecne w jego treści:

Zgodnie z pierwszym z nich, system WTO i powszechny system praw człowieka, nie są wzajemnie kompatybilne, z uwagi na skrajne różnice aksjologiczne. Twierdzenie to, należy ocenić jednoznacznie pozytywnie. Gdyż, pomimo zbliżonej siatki pojęciowej, będącej konsekwencją funkcjonowania w tożsamym systemie współpracy międzynarodowej, zbliżonego rodowodu, a także faktu, oparcia obydwu z systemów na właściwej dla siebie aksjologii, konflikty zachodzące między odpowiednio ochroną praw człowieka, i działalnością Światowej Organizacji Handlu, mają fundamentalny charakter. Przybierając specyfikę nierozwiązywalnej kolizji wartości, która w przypadku praw człowieka odnosi się do samej istoty człowieka, i jego fundamentalnej godności z niej wynikającej, natomiast w przypadku międzynarodowego prawa handlowego, polega ona na dobrze systemu wymiany handlowej i współpracy gospodarczej. W związku z czym, każdy przypadek wystąpienia kolizji, wiążę się z koniecznością dokonania wyboru, między normami należącymi do obydwu z tych porządków, stanowiących fundamentalne części, systemu współpracy międzynarodowej.

Drugie twierdzenie, zgodnie z którym między systemem WTO, a powszechnym systemem praw człowieka, występuje niewystarczająco silne powiązanie instytucjonalne, należy ocenić negatywnie. Istotnie dla tego stanu rzeczy, należy uznać to, iż pomimo tego, iż w przeciwieństwie do Banku Światowego i IMF, nie jest ona wyspecjalizowaną agencją Narodów Zjednoczonych.[748] Wzajemna współpraca tych

[748] Zob. Z. J. Wang, J. Chen, *International Trade Regulation. Evolving Dynamics and Shifting Foundations*, wyd. Routledge, London, New York 2023, s. 19.

dwóch organizacji, jest oparta na silnych podstawach instytucjonalnych, do których należy zaliczyć Porozumienie w sprawie efektywnej współpracy z innymi organizacjami międzyrządowymi - Stosunki między WTO a Organizacją Narodów Zjednoczonych,[749] czy też fakt, że Dyrektor Generalny WTO uczestniczy w Radzie Koordynacyjnej Dyrektorów Naczelnych Organów w ramach systemu Narodów Zjednoczonych.[750]

Fakt ten jednocześnie falsyfikuje trzecie twierdzenie, zgodnie z którym niewystarczająco silne powiązanie instytucjonalne, jest skutkiem braku zaliczenia WTO w ramy organizacji wyspecjalizowanych ONZ.

W związku z czym, należy stwierdzić, iż hipoteza ta, została zweryfikowana jedynie częściowo pozytywnie. Za prawdziwe należy uznać fakt zachodzenia niekompatybilności, powodowanej skrajnymi różnicami aksjologicznymi, jednakże, teza o niewystarczająco silnym powiązanie instytucjonalnym WTO, należy uznać za nieprawdziwą.

Trzecia hipoteza, zamieszczona w niniejszej dysertacji brzmi:

Struktura instytucjonalna WTO, w której najważniejsze decyzję są podejmowane poprzez Konferencję Ministerialną, składającą się z przedstawicieli poszczególnych państw podejmujących decyzję w drodze konsensusu, stanowi czynnik sprzyjający stagnacji, w kontekście działalności WTO w zakresie ochrony praw człowieka w krajach rozwijających się. Gdyż, działania sprzyjające dalszemu wypełnianiu norm z dziedziny praw człowieka, mogą być postrzegane przez kraje rozwijające się, jako atak na ich przewagi komparatywne.

W związku z czym, by zweryfikować niniejsze twierdzenie, należy trzy twierdzenia, obecne w jego treści:

Pierwsze twierdzenie, zawarte w hipotezie, mówiące o tym czy w ramach struktury instytucjonalnej WTO, najważniejsze decyzje są podejmowane przez Konfederację Ministerialną, należy rozstrzygnąć częściowo pozytywnie. Gdyż pomimo faktu, iż stanowi ona najwyższy organ decyzyjny wchodzący w skład jej struktury

---

[749] Agreements for Effective Cooperation with Other Intergovernmental Organizations. Relations Between the WTO and the United Nations, sporządzona w dnia 15 listopada 1995 r. https://www.wto.org/english/thewto_e/coher_e/wto_un_e.htm [dostęp: 9.6.2023 r.].

[750] *The WTO and the United Nations*, https://www.wto.org/english/thewto_e/coher_e/wto_un_e.htm [dostęp: 9.6.2023 r.].

organizacyjnej,[751] oraz posiada ona uprawnienia do podejmowania decyzji we wszystkich kwestiach związanych z poszczególnymi porozumieniami handlowymi, podejmując działania na wniosek poszczególnych państw członkowskich.[752] W związku z czym, należy stwierdzić poza wszelką wątpliwość, iż jest ona *de iure*, miejscem w którym podejmowane są najważniejsze postanowienia w ramach systemu WTO. Jednakże, sytuacja *de facto* może być pojmowana w inny sposób. Gdyż uwagi, na naturę systemu handlu handlu światowego, wytworzyła się w nim specyficzna kultura organizacyjna, związana z faktycznym wykluczeniem znacznej ilości członków z prac nad istotnymi porozumieniami za pomocą tzw. „spotkań zielonego pokoju",[753] co prowadzi do niesprawiedliwych regulacji prawnych, faworyzujących kraje wysoko rozwinięte.[754]

Drugie twierdzenie, zawarte w omawianej hipotezie, zgodnie z którym struktura instytucjonalna Światowej Organizacji Handlu, stanowi czynnik sprzyjający stagnacji w kontekście działalności WTO w zakresie praw człowieka, należy ocenić pozytywnie. Pomijając aspekt „spotkań zielonego pokoju" należy stwierdzić, iż dla przyjętej kształtu instytucjonalnego WTO kluczowe są takie czynniki jak: polityczny charakter uczestników najwyższych ciał kierowniczych WTO, posiadających kompetencje do podejmowania całkowicie dyskrecjonalnych decyzji w ramach systemu Światowej Organizacji Handlu, będąc ograniczanym jedynie poprzez zasadę konsensusu. Świadczy to o przystosowaniu struktury WTO, do funkcjonowania w sposób właściwy dla organizacji międzynarodowej, która w celu skutecznego wykonywania swoich funkcji, musi zdać się na dobrą wolę i solidarną współpracę, zainteresowanych jej dalszym działaniem stron-członków. Co w kontekście, głęboko osadzonego konfliktu strukturalnego zachodzącego między krajami rozwiniętymi a tymi rozwijającymi się, jest czynnikiem stwarzającym potrzebę serii kompromisów pomiędzy poszczególnymi stronami. Co naturalnie sprawia, iż działalność dążąca do pogłębienia stopnia ochrony

---

751 Zob. *Ministerial Conferences*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/minist_e.htm [dostęp: 13.6.2023 r.].

752 Zob. J. Flett, M. Mataija, *International Trade Law Institutions*, [w:] *The Oxford Handbook of International Trade Law. Second Edition*, red. D. Bethlehem, D. McRae, R. Neufeld, I. van Damme, wyd. Oxford University Press, Oxford 2022, s. 101.

753 C. VanGrasstek, *op. cit.*, s. 204.

754 Zob. S. Joseph, *Democratic deficit, participation and the WTO*, s. 317.

praw człowieka, w ramach systemu handlu światowego, może zostać uznana za, atak na przewagi komparatywne znacznej ilości państw.

Fakt ten jednocześnie sprawia, iż trzecie twierdzenie, według którego działania sprzyjające dalszemu wypełnianiu norm z dziedziny praw człowieka, mogą być postrzegane przez kraje rozwijające się, jako atak na ich przewagi komparatywne, należy uznać za prawdziwe. Samo istnienie sporu, o charakterze strukturalnym, zachodzącymi między krajami eksportującymi technologię, a krajami importującymi technologię, jest niewątpliwe. Natomiast same kraje rozwijające się, często uzyskują przewagę konkurencyjną poprzez zaniżanie standardów w kwestiach takich jak polityka społeczna, prawa ekonomiczne czy też polityka socjalna. Co sprawia, iż kraje rozwijające się, stoją w obliczu ciągłego ryzyka ryzyko, że na światowy rynek wkroczą nowe regiony z jeszcze większym rezerwuarem taniej siły roboczej. Sprawia to, że nie mogą podnieść swoich standardów społecznych w izolacji, gdyż stawiają wówczas na szali której sukces rynkowy, zależący od jednego czynnika.[755] Stanowi to, znalezienie się w sytuacji, którą teoria gier, określa mianem dylematu więźnia.[756]

W związku z czym, należy stwierdzić, iż hipoteza ta, została zweryfikowana w przeważającej większości pozytywnie. Jedynym z elementów, który może budzić wątpliwości jest, fakt, podejmowania najważniejszych decyzji przez Konfederację Ministerialną. Co zgodnie z treścią norm zawartych w traktatach, konstytuujących Światową Organizację Prawną jest właściwe, jednakże, nie bierze pod uwagę, specyficznej kultury organizacyjnej, która wytworzyła się w ramach WTO.

Czwarta hipoteza, zamieszczona w niniejszej dysertacji brzmi:

Efektywność i oddziaływanie WTO na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się będzie uzależniona od gruntownej reformy systemu prawa międzynarodowego publicznego, która będzie skutkować stworzeniem bardziej zunifikowanego systemu współpracy międzynarodowej, którego efektem będzie zachodzenie synergii prawnej i instytucjonalnej pomiędzy poszczególnymi organizacjami prawno-międzynarodowymi, a zarazem wzmocnieniem pozycji prawa

---

[755] Zob. C. Scherrer, *International Workers' Rights and Competitiveness*, „Labour, Capital and Society / Travail, capital et société" 2007, Nr 1/2, s. 154.

[756] Zob. W. Poundstone, *Prisoner's dilemma: John von Neumann, Game Theory, and the Puzzle of the Bomb*, wyd. Anchor, New York 1993, s. 117.

międzynarodowego w przypadku występowania kolizji z motywowanymi czynnikami politycznymi interesami państwowymi.

W związku z czym, by zweryfikować niniejsze twierdzenie, należy trzy twierdzenia, obecne w jego treści:

Pierwsze z nich, mówiące o tym, że efektywność i oddziaływanie WTO na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się, będzie uzależnione od gruntownej reformy systemu prawa międzynarodowego publicznego, należy zweryfikować negatywnie. Pomimo tego, iż obecny kształt instytucjonalno-prawny, systemu międzynarodowego publicznego, może budzić wielkie kontrowersję, a dyskusje na temat jego reformy, są powszechnie obecne w dyskursie międzynarodowym, to za kluczowy element dla wzajemnych relacji między systemem handlu światowego, a międzynarodowym systemem ochrony praw człowieka, należy uznać, różnicę aksjologiczną, zachodzącą między omawianymi systemami. Która to objawia się faktem, iż w przypadku systemu ochrony praw człowieka, aksjologia opiera się na obronie podstawowych i nienaruszalnych wartości, które pozostają przynależne każdemu człowiekowi, tylko ze względu na istotę człowieczeństwa, natomiast w kontekście systemu Światowej Organizacji Handlu, celem zasadniczym jest dobro międzynarodowego prawa handlowego, którego podmiotami w ramach systemu prawno-międzynarodowego są państwa-członkowie organizacji międzynarodowych, na których to sytuację prawną, środowisko prawne WTO w pierwszej kolejności oddziaływuje. W związku z czym, bezpośrednie przełożenie jednego rodzaju norm, do drugiej kategorii jest *de facto* niemożliwe.

Drugie twierdzenie, zawarte w omawianej tezie, mówi o tym, iż reforma systemu miedzynarodowego publicznego, musi zakładać znalezienie synergii prawnej i instytucjonalnej pomiędzy poszczególnymi organizacjami prawno-międzynarodowymi, co należy zweryfikować pozytywnie. Za emblematyczny należy uznać stan, wynikający z faktu, braku posiadania przez organy WTO ogólnej jurysdykcji sprawia, że organy tejże, nie mają możliwości dokonania rozstrzygnięcia w sytuacji wystąpienia konfliktu prawa WTO z innymi systemami prawa międzynarodowego, wliczając w to prawa człowieka. W związku z czym, ich działania mogą jedynie polegać na interpretacji i stosowaniu prawa WTO, w najwyższej możliwej zgodności z pozostałymi regulacjami z

dziedziny prawa międzynarodowego.[757] Przez co, państwo podległe obydwu interesującym nas w tej pracy systemom, w sytuacji zajścia bezpośredniego konfliktu, nie ma wyboru i musi ponieść konsekwencję sprzeczności, przed którą zostało postawione.

Natomiast trzecie twierdzenie, zgodnie z którym reforma systemu miedzynarodowego publicznego, musi zakładać wzmocnieniem pozycji prawa międzynarodowego w przypadku występowania kolizji z motywowanymi czynnikami politycznymi interesami państwowymi, należy zweryfikować jednoznacznie negatywnie. Analizując, tę kwestię nie sposób pominąć specyfiki systemu prawa międzynarodowego, która stanowi zestaw norm regulujących stosunki wzajemne miedzy państwami oraz organizacjami międzynarodowymi, a także pozostałymi ciałami mającymi zdolność do działania w stosunkach międzynarodowych.[758] Natomiast, samo ograniczenie możliwości działania państw, realizujących swoje interesy, oznaczałoby *de facto*, negację ich suwerenności, która jest niepodzielna. W związku z czym, sytuacja w której jakakolwiek organizacja międzynarodowa, miałaby ostateczną władzę decyzyjną nad państwami narodowymi w kwestiach jurysdykcyjnych, stanowiłoby *quasi*-państwo światowe,[759] co *ipso facto*, oznacza zaprzeczenie całej tradycji prawa międzynarodowego, istniejącej od czasów Grocjusza.

W związku z czym, należy stwierdzić, iż hipoteza ta, została zweryfikowana w przeważającej większości negatywnie. Jedynym z elementów, który został podczas jej weryfikacji potwierdzony, stanowi konieczność większej synchronizacji, poszczególnych porządków prawnych oraz instytucjonalnych istniejących w przestrzeni miedzynarodowej. Jednakże, pozostałe twierdzenia w niej zawarte, należy uznać, za skrajnie maksymalistyczne.

Natomiast, przechodząc do samej, niezwiązanej z postawionymi tezami oceny oddziaływania Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się, nie sposób uciec od twierdzenia, iż analizując tą problematykę, uwidaczniają się dwa zasadnicze problemy. Pierwszy polega na

---

[757] Zob. G. Marceau, *WTO Dispute Settlement and Human Rights*, s. 804-805.

[758] Zob. R. Bierzanek, J. Symonides, *op. cit.*, s. 18.

[759] Zob. T. Tännsjö, *Global Democracy: The Case for a World Government*, wyd. Edinburgh University Press, Edinburgh 2008, s. 122-125.

niewystarczającym przystosowaniu organizacji handlu światowego, ograniczonego właściwym dla niej systemem normatywnym, do ochrony wartości niehandlowych w skład których wchodzą prawa człowieka. Natomiast drugi, opiera się na tym, iż korzyści odnoszone odpowiednio przez państwo i jego obywateli pozostają w stosunku niezależności.

Pozornie stanowi to niezwykle mocną krytykę w stosunku do oceny tejże kwestii, gdyż należy stwierdzić, iż w kontekście wzajemnych związków praw człowieka, systemu handlu światowego oraz pojęcia kraju rozwijającego się, mamy do czynienia niedostosowaniem prawnym, wynikającym zarówno z różnic między zakresem przedmiotowym jak i podmiotowym. Przez co należy stwierdzić, iz wpływ Światowej Organizacji Handlu na ochronę praw człowieka w krajach rozwijających się, może być uznany za niewystarczający, oraz głównie pośredni.

Aczkolwiek, również należy zadać sobie pytanie odnoszące się do zasadności ochrony praw człowieka przez Światową Organizację Handlu. Nie ulega wątpliwości, iż nie stanowi to celu powołania do życia tejże organizacji, a jednocześnie system ochrony praw człowieka, może cieszyć się wsparciem instytucjonalno-prawnym wielu znaczących organów i instytucji, z Organizacją Narodów Zjednoczonych na czele. W związku z czym, obarczenie WTO, dodatkowymi kompetencjami związanymi z ochroną przyrodzonych praw podmiotowych, z jednej strony oznaczałoby przynajmniej częściowe oderwanie tejże organizacji, od jej głównego celu, dla realizacji którego została ona powołania, ponadto, stwarzałoby to ryzyko dublowania się instytucji, chroniących prawa człowieka, przez co powstałyby warunki sprzyjające powstaniu anarchii polegającej na: wzajemnych sprzecznościach normatywnych oraz sporach kompetencyjnych w systemie prawno-międzynarodowym.

W związku z czym, należy przychylić się do tezy, iż pomimo pozornej wagi, opisana obecność regulacji z dziedziny praw człowieka w kontekście Światowej Organizacji Handlu, stanowi problem głównie z powodu szerzej rozumianego kształtu systemu współpracy międzynarodowej. W tym miejscu, warto wrócić do problematyki sytuacji państwa bezpośrednio zainteresowanego rozstrzygnięciem sporu zachodzącego między porządkiem prawnym Światowej Organizacji Handlu oraz normami z zakresu praw człowieka. Jak wzmiankowaliśmy, w takiej sytuacji państwo nie ma możliwości,

jednoczesnego spełnienia, norm należących do obydwu z tych porządków, w związku z czym jest zmuszone do dokonania wyboru, odnoszącego się do przestrzegania norm chroniących albo prawa człowieka albo międzynarodowy system handlowy.

Uwidacznia to, iż system współpracy międzynarodowej jest przynajmniej w tej kwestii wadliwy, w związku z czym jeżeli można byłoby wywieść ostateczną meta-refleksję związaną z omawianym tematem, to byłaby nim niewątpliwie potrzeba reformy systemu prawno-publicznego, w celu uporządkowania go, przez ściślejsze wprowadzenie do niego norm hierarchicznych i rozstrzygających kolizję, w tym norm współtworzących systemy ochrony praw człowieka z tymi współtworzącymi środowisko prawne Światowej Organizacji Handlu.

Bibliografia

Akty normatywne

1. Afrykańska Konwencja Praw Człowieka i Ludów (*The African Charter on Human and Peoples' Rights*), sporządzona w Nairobi dnia 26 czerwca 1981 r.
2. Akt Konfederacji Warszawskiej, sporządzony w Warszawie dnia 28 stycznia 1573 r.
3. Akt Końcowy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (*Conference on Security and Co-operation in Europe Final Act*), sporządzony w Helsinkach dnia 1 sierpnia 1975 r.
4. Amerykańska Konwencja Praw Człowieka (*American Convention on Human Rights*), sporządzona w San Jose 22 listopada 1969 r.
5. Arabska Karta Praw Człowieka (*Arab Charter on Human Rights*), sporządzona w Tunisie dnia 22 maja 2004 r.
6. CHIPS and Science Act of 2022, z dnia 9 sierpnia 2022 r. [Pub. L. No. 117-167, 136 Stat. 1366].
7. Decyzja w sprawie środków na rzecz krajów najsłabiej rozwiniętych (*Decision on Measures in Favour of Least-Developed Countries*), sporządzona w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.
8. Deklaracja Narodów Zjednoczonych (*Declaration by United Nations*), sporządzona w Waszyngtonie, dnia 1 stycznia 1942 r.
9. Deklaracja Ministerialna w sprawie handlu produktami technologii informacyjnej (*Ministerial Declaration on Trade in Information Technology Products*), sporządzona w Singapurze dnia 13 grudnia 1996 r.
10. Decyzja w sprawie procedur notyfikacyjnych (*Decision on Notification Procedures*), sporządzona w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

11. Decyzja w sprawie środków dotyczących możliwych negatywnych skutków programu reform dla krajów najsłabiej rozwiniętych i krajów rozwijających się importujących żywność netto (*Decision on Measures Concerning the Possible Negative Effects of the Reform Programme on Least-Developed and Net Food-Importing Deweloping Countries*), sporządzona w Marrakeszu dnia 19 kwietnia 1994 r.

12. Deklaracja Ministerialna, sporządzona w Genewie dnia 20 maja 1998 r.

13. Deklaracja Ministerialna, sporządzona w Doha dnia 14 listopada 2001 r.

14. Deklaracja Ministerialna, sporządzona w Hong Kongu dnia 18 grudnia 2005 r.

15. Deklaracja Ministerialna w sprawie odpowiedzi WTO na pandemię COVID-19 i gotowości na przyszłe pandemię (*Ministerial Declaration on the WTO Response to the COVID-19 Pandemic and Preparedness for Future Pandemics*), sporządzona w Genewie dnia 17 czerwca 2022 r.

16. Deklaracja Ministerialna w sprawie reagowania kryzysowego na brak bezpieczeństwa żywnościowego (*Ministerial Declaration on the Emergency Response to Food Insecurity*), sporządzona w Genewie dnia 17 czerwca 2022 r.

17. Deklaracja Ministerialna z Bali (*Bali Ministerial Declaration*), sporządzona na Bali dnia 7 grudnia 2013 r.

18. Deklaracja Ministerialna z Nairobi (*Nairobi Ministerial Declaration*), sporządzona w Nairobi dnia 19 grudnia 2015 r.

19. Deklaracja Konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Środowiska Człowieka (*Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment*), sporządzona w Sztokholmie dnia 16 czerwca 1972 r.

20. Deklaracja Niepodległości Stanów Zjednoczonych (*Declaration of Independence*), sporządzona w Filadelfii dnia 4 lipca 1776 r.

21. Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela (*Déclaration des droits de l'homme et du citoyen*), sporządzona w Paryżu dnia 26 sierpnia 1789 r.

22. Deklaracja Praw Wirginii (*The Virginia Declaration of Rights*), sporządzona w Williamsburgu dnia 12 czerwca 1776 r.

23. Deklaracja w sprawie porozumienia TRIPS i zdrowia publicznego (*Declaration on the TRIPS agreement and public health*), sporządzona w Doha dnia 14 listopada 2001 r.

24. Deklaracja rzymska w sprawie bezpieczeństwa żywnościowego *(Rome Declaration on World Food Security)*, sporządzona w Rzymie dnia 17 listopada 1996 r.

25. Deklaracja w sprawie bawełny (*Ministerial Decision on Cotton*), sporządzona w Nairobi dnia 19 grudnia 2015 r.

26. Deklaracja w sprawie bezcłowego i bezkwotowego dostępu do rynków dla krajów najsłabiej rozwiniętych (*Duty-Free and Quota-Free Market Access for Least-Developed Countries*), sporządzona na Bali dnia 7 grudnia 2013 r.

27. Deklaracja w sprawie dotacji dla rybołówstwo (*Ministerial Decision on Fisheries Subsidies*), sporządzona w Buenos Aires dnia 13 grudnia 2017 r.

28. Deklaracja w sprawie konkurencji w eksporcie (*Ministerial Decision on Export Competition*), sporządzona w Nairobi dnia 19 grudnia 2015 r.

29. Deklaracja w sprawie porozumienia TRIPS i zdrowia publicznego (*Declaration on the TRIPS agreement and public health*), sporządzona w Doha 14 listopada 2001 r.

30. Deklaracja w sprawie preferencyjnych reguł pochodzenia dla krajów najsłabiej rozwiniętych (*Ministerial Decision on Preferential Rules of Origin for Least Developed Countries*), sporządzona w Nairobi dnia 19 grudnia 2015 r.

31. Deklaracja w sprawie programu roboczego dla handlu elektronicznego (*Ministerial Decision on Work Programme on Electronic Commerce*), sporządzona w Genewie dnia 17 czerwca 2022 r.

32. Deklaracja w sprawie programu roboczego w zakresie handlu elektronicznego (*Ministerial Decision on Work Programme on Electronic Commerce*), sporządzona w Buenos Aires dnia 13 grudnia 2017 r.

33. Deklaracja w sprawie specjalnych mechanizmów ochronnych dla członków z krajów rozwijających się (*Ministerial Decision on Special Safeguard Mechanism for Developing Country Members*), sporządzona w Nairobi dnia 19 grudnia 2015 r.

34. Deklaracja w sprawie subsydiów dla rybołówstwa (*Agreement on Fisheries Subsidies*), sporządzona w Genewie dnia 17 czerwca 2022 r.

35. Deklaracja w sprawie światowego handlu elektronicznego (*Declaration on Global Electronic Commerce*), sporządzona w Genewie dnia 20 maja 1998 r.

36. Deklaracja w sprawie ułatwień w handlu (*Trade Facilitation Agreement*), sporządzona na Bali dnia 7 grudnia 2013 r.

37. Deklaracja w sprawie wdrożenia preferencyjnego traktowania usług i usługodawców z krajów najsłabiej rozwiniętych oraz zwiększenie ich udziału w handlu usługami (*Implementation of Preferential Treatment in Favour of Services and Service Suppliers of Least-Developed Countries and Increasing LDC Participation in Services Trade*), sporządzona w Nairobi dnia 19 grudnia 2015 r.

38. Deklaracja w sprawie zapasów publicznych w dla celów bezpieczeństwa żywnościowego (*Ministerial Decision on Public stockholding for food security purposes*), sporządzona na Bali dnia 7 grudnia 2013 r.

39. Deklaracja w sprawie zapasów publicznych dla celów bezpieczeństwa żywnościowego (*Ministerial Decision on Public stockholding for food security purposes*), sporządzona w Nairobi dnia 19 grudnia 2015 r.

40. Deklaracja z Rio de Janeiro w sprawie środowiska i rozwoju (*Rio Declaration of Environment and Development*), sporządzona w Rio de Janeiro dnia 14 czerwca 1992 r.

41. Europejska Karta Społeczna (*European Social Charter*), sporządzona w Turynie dnia 18 października 1961 r.

42. Dokument Końcowy 12 Konferencji Ministerialnej (*MC12 Outcome Document*), sporządzona w Genewie dnia 17 czerwca 2022 r.

43. *Habeas Corpus Act*, sporządzona w Westminsterze dnia 27 maja 1679 r.

44. Kairska Deklaracja Praw Człowieka w Islamie (*Cairo Declaration on Human Rights in Islam*), sporządzona w Kairze dnia 5 sierpnia 1990 r.

45. Karta Narodów Zjednoczonych (*Charter of the United Nations*), sporządzona w San Francisco dnia 26 czerwca 1945 r.

46. Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (*Charter of Fundamental Rights of the European Union*), sporządzona w Nicei dnia 7 grudnia 2000 r.

47. Karta Praw Stanów Zjednoczonych (*Bill of Rights*), z dnia 15 grudnia 1791.

48. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, z dnia 16 lipca 1997 r. [Dz.U. 1997 Nr 78 poz. 483].

49. Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych (*Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works*), sporządzona w Bernie dnia 9 września 1886 r.

50. Konferencja Narodów Zjednoczonych w sprawie handlu i zatrudnienia (*United Nations Conference on Trade and Employment*), sporządzona w Hawanie dnia 24 marca 1948 r.

51. Konwencja o Lidze Narodów (*The Covenant of the League of Nations*), sporządzona w Wersalu dnia 28 czerwca 1919.

52. Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (*Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*), sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r.

53. Konwencja o Prawach Dziecka (*Convention on the Rights of the Child*), uchwalona w Nowym Jorku 20 listopada 1989 r.

54. Konwencja paryska o ochronie własności przemysłowej (*Paris Convention for the Protection of Industrial Property*), sporządzona w Paryżu dnia 20 marca 1883 r.

55. Konwencja rzymska o ochronie artystów, producentów fonogramów oraz organizacji nadawczych (*Rome Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and Broadcasting*), sporządzona w Rzymie dnia 16 października 1965 r.

56. Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Woman*), sporządzona w Nowym Jorku 18 grudnia 1979 r.

57. Konwencja wiedeńska o prawie traktatów (*Vienna Convention on the Law of Treaties*), sporządzona w Wiedniu dnia 23 maja 1969 r.

58. Konwencje o ochronie ofiar wojny (Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War), sporządzone w Genewie dnia 12 sierpnia 1949 r.

59. Królewskie zarządzenie dotyczące dobrego rządzenia i traktowania Indian (*Ordenanzas reales para el buen regimiento y tratamiento de los indios*), sporządzone w Burgos dnia 27 grudnia 1512 r.

60. Mechanizm przeglądu polityki handlowej (*The Trade Policy Review Mechanism*), sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

61. Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*), sporządzony w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r.

62. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (*International Covenant on Civil and Political Rights*), sporządzony w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r.

63. Münsterski Traktat Pokojowy(*Münsterscher Friedensvertrag*), sporządzony w Munster dnia 24 października 1648 r.

64. Pakt Ligi Narodów (*Covenant of the League of Nations*), sporządzony w Paryżu dnia 28 czerwca 1919 r.

65. Porozumienia o efektywnej współpracy z innymi organizacjami międzyrządowymi – Stosunki między WTO a Organizacją Narodów Zjednoczonych (*Agreements for Effective Cooperation with Other Intergovernmental Organizations. Relations Between the WTO and the United Nations*), sporządzona w dnia 15 listopada 1995 r.

66. Porozumienie ustanawiające Światową Organizację Handlu (*Agreement establishing the World Trade Organization*), uchwalona w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

67. Porozumienie w sprawie barier technicznych w handlu (*Agreement on Technical Barriers in Trade*), sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

68. Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej (*Agreement of Trade-Related Aspects of Intelectual Property Rights*), sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

69. Porozumienie w sprawie handlu samolotami cywilnymi (*Agreement on Trade in Civil Aircraft*), sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

70. Porozumienie w sprawie implementacji artykułu VI Układu Ogólnego w sprawie Taryf Celnych i Handlu z 1994 r. (*Agreement on Implementation of Article VI of General Agreement on Tariffs and Trade*), sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

71. Porozumienie w sprawie implementacji artykułu VII Układu Ogólnego w sprawie Taryf Celnych i Handlu z 1994 r. (*Agreement on Implementation of Article VII of General Agreement on Tariffs and Trade*), sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

72. Porozumienie w sprawie inspekcji przedwysyłkowej (*Agreement on Preshipment Inspection*), sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

73. Porozumienie w sprawie interpretacji artykułu XVII Układu Ogólnego w sprawie Taryf celnych i Handlu (*Understanding on the Interpretation of Article XVII of the General Agreement on Tariffs and Trade 1994*), sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

74. Porozumienie w sprawie interpretacji artykułu XXIV Układu Ogólnego w sprawie Taryf celnych i Handlu (*Understanding on the Interpretation of Article XXIV of the General Agreement on Tariffs and Trade 1994*), sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

75. Porozumienie w sprawie Międzynarodowego Banku w sprawie rekonstrukcji i rozwoju (*International Bank For Reconstruction and Development Articles of Agreement*), sporządzone w Waszyngtonie dnia 27 grudnia 1945 r.

76. Porozumienie w sprawie postanowień dotyczących bilansu płatniczego, zawartych w Układzie Ogólnym w sprawie Taryf Celnych i Handlu z 1994 r. (*Understanding of the Balance-of-Payments Provisions of the General Agreement of Tariffs and Trade 1994*), sporządzone w Marrakeszu dnia 19 kwietnia 1994 r.

77. Porozumienie w sprawie procedur licencjonowania importu (*Agreement on Import Licensing Procedures*), sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

78. Porozumienie w sprawie rolnictwa (*Agreement of Agriculture*), sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

79. Porozumienie w sprawie subsydiów i środków wyrównawczych (*Agreement on Subsidies and Countervailing Measures*), sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

80. Porozumienie w sprawie środków sanitarnych i fitosanitarnych (*Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures*), sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

81. Porozumienie w sprawie środków w zakresie inwestycji związanych z handlem (*Agreement on Trade Related Investment Measures*), sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

82. Porozumienie w sprawie tekstyliów i odzieży (*Agreement on Textiles and Clothing*), sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

83. Porozumienie w sprawie zabezpieczeń (*Agreement on Safeguards*), sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

84. Porozumienie w sprawie zamówień rządowych (*Agreement on Government Procurement*), sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

85. Porozumienie w sprawie zasad i procedur regulujących rozstrzyganie sporów (*Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes*), sporządzone w Marrakeszu dnia 19 kwietnia 1994 r.

86. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (*Universal Declaration of Human Rights*), sporządzona w Paryżu dnia 10.12.1948 r.

87. Protokół dodatkowy do Konwencji genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (*Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts*), sporządzony w Genewie dnia 8 czerwca 1977 r.

88. Protokół dodatkowy do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (*Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*), sporządzona w Paryżu dnia 20 marca 1952 r.

89. Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (*Optional Protocol to the International Covenant od Civil and Political Rights*), sporządzony w Nowym Jorku dnia 16 grudnia 1966 r.

90. Protokół z Marakeszu do Układu Ogólnego w sprawie Taryf celnych i Handlu (*Marrakesh Protocol to the General Agreement on Tariffs and Trade 1994*) z 1994 r., sporządzony w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

91. Tymczasowe stosowanie umowy ogólnej (*Provisional Application of the General Agreement*), sporządzone w Hawanie dnia 1.1.1948 r.

92. Przywilej jedlińsko-krakowski, sporządzony w Krakowie dnia 9 stycznia 1433 r.

93. Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego (*Rome Statute of the International Criminal Court*), sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r.

94. Singapurska Deklaracja Ministerialna (*Singapore Ministerial Declaration*), sporządzona w Singapurze dnia 13 grudnia 1996 r.

95. Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych (*Statute of the International Court of Justice and Agreement Establishing the Preparatory Commission of the UN*), sporządzony w San Francisco dnia 26 czerwca 1945 r.

96. Statut Rady Europy (*Statute of the Council of Europe*), sporządzony w Londynie dnia 5 maja 1949 r.

97. Światowa Karta Przyrody (*World Charter for Nature*), sporządzona w Nowym Jorku dnia 28 października 1982 r.

98. The Reciprocal Trade Agreement Act, z dnia 12 czerwca 1934 r. [48 Stat. 943 (Pub. L. 73-316)].

99. The Tariff Act of 1930, z dnia 17 czerwca 1930 r. [46 Stat. 590 (Pub. L. 71-361)].

100. Traktat o Unii Europejskiej (*Treaty on European Union*), sporządzony w Maastricht dnia 7 lutego 1992 r.

101. Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i ustanawiający Wspólnotę Europejską (*Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community*), sporządzony w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r.

102. Układ ogólny w sprawie taryf celnych i handlu (*General Agreement on Tariffs and Trade*), sporządzony w Genewie dnia 30 października 1947 r.

103. Układ Ogólny w Sprawie Ceł i Handlu (*General Agreement on Tariffs and Trade*), sporządzony w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

104. Układ Ogólny w Sprawie Handlu Usługami (*General Agreement of Trade in Services*), sporządzony w Marrakeszu dnia 19 kwietnia 1994 r.

105. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny [Dz.U. z 2022 r. poz. 1360].

106. Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r., o Rzeczniku Praw Obywatelskich [Dz.U. 1987 Nr 21 poz 123].

107. Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r., o Rzeczniku Praw Dziecka [Dz.U. 2000 Nr 6 póz 69].

108. Ustawa z dnia 30 listopada 2016 r., o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym [Dz.U. 2016 poz. 2072].

109. Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r., o Sądzie Najwyższym [Dz.U. 2018 poz. 5].

110. Uzgodnienie w sprawie zasad i procedur regulujących rozstrzyganie sporów (*Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes*), sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

111. Wielka Karta Swobód (*Magna Carta Libertatum*), sporządzona w Runnymede dnia 15.08.1215 r.

Dokumenty i wyroki sądowe

1. WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), United States - Standards for Reformulated and Conventional Gasoline, WT/DS2/AB/R, przyjęty 29 kwietnia 1996 r.

2. WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), India - Patent Protection for Pharmaceutical and Agricultural Chemical Products , WT/DS50/AB/R, przyjęty 19 grudnia 1997 r.

3. WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), United States - Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products, WT/DS58/AB/R, przyjęty 6 listopada 1998 r.

4. WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), European Communities - Measures Affecting Asbestos and Asbestos-Containing Products, WT/DS135/AB/R, przyjęty 12 marca 2001 r.

5. WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), Korea - Measures Affecting Imports of Fresh, Chilled and Frozen Beef, WT/DS161/AB/R, przyjęty 11 grudnia 2000 r.

6. WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), United States - Sunset Review of Anti-Dumping Duties on Corrosion-Resistant Carbon Steel Flat Products from Japan, WT/DS244/AB/R, przyjęty 9 stycznia 2004 r.

7. WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), United States - Subsidies on Upland Cotton, WT/DS267/AB/R, przyjęty 3 marca 2005 r.

8. WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), European Communities - Export Subsidies on Sugar, WT/DS265/AB/R, przyjęty 19 maja 2005 r.

9. WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), Brazil - Measures Affecting Imports of Retreaded Tyres, WT/DS332/AB/R, przyjęty 3 grudnia 2007 r.

10. WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), United States - Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products), WT/DS381/AB/R, przyjęty 16 maja 2012 r.

11. WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), European Communities - Measures Prohibiting the Importation and Marketing of Seal Products, WT/DS400/AB/R, przyjęty 22 maja 2014 r.

12. WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), China - Measures Related to the Exportation of Various Raw Materials, WT/DS394/AB/R / WT/DS395/AB/R / WT/DS398/AB/R, przyjęty 30 stycznia 2012 r.

13. WTO, Raport Organu Apelacyjnego (*Appellate Body Report*), China - Measures Related to the Exportation of Rare Earths, Tungsten and Molybdenum, WT/DS431/AB/R / WT/DS432/AB/R / WT/DS433/AB/R, przyjęty 7 sierpnia 2014 r.

14. WTO, Raport Panelu (*Panel Report*), Canada - Patent Protection of Pharmaceutical Products (Panel Report), WT/DS114/R, przyjęty 17 marca 2000 r.

15. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2016 r. (I KZP 17/15).

16. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 grudnia 2009 r. (U 10/07).

17. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 25 lutego 2014 r. (SK 65/12).

Pozycje zwarte

1. Anthony F. V., Ziebertz H. G. (red.), *Human Rights and the Separation of State and Religion: International Case Studies*, wyd. Springer Nature Switzerland, Cham 2023.

2. Atapattu S., *UN Human Rights Institutions and the Environment*, wyd. Routledge, London 2023.

3. Alston P., *International Human Rights*, wyd. NYU Law, New York 2025.

4. Balcerzak M., Kapelańska-Pręgowska J. (red.), *Artificial Intelligence and International Human Rights Law. Developing Standards for a Changing World*, wyd. Edward Elgar Publishing, Cheltenham 2024.

5. Bierzanek R. Symonides J., *Prawo międzynarodowe publiczne*, wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2014.

6. Becker C. L., *The Declaration of Independence: a Study in the History of Political Ideas*, wyd. Harcourt, Brace and Company, New York 1922.

7. Bendell J., *Debating NGO Accountability*, wyd. UN Non-Governmental Liaison, Nowy Jork, Geneva 2006.

8. Bosek L., *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, wyd. Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2012.

9. Bhuiyan S., *National Law in WTO Law. Effectiveness and Good Governance in World Trading System*, wyd. Cambridge University Press, Cambridge 2007.

10. Brown B. S., *The United States and the Politicization of the World Bank. Issues of International Law and Policy*, wyd. Kegan Paul International, London 1992.

11. Buchanan A. E., *Human Rights, Legitimacy, and the Use of Force*, wyd. Oxford University Press, Oxford, New York 2010.

12. Burt G., *Values, World Society and Modeling Yearbook 2015*, wyd. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle-Upon-Tyne 2017.

13. Cass D. Z., *The Constitutionalization of the World Trade Organization*, wyd. Oxford University Press, New York 2005.

14. Chamoun C., Gudmundsdottir G. D., Septulveda M., van Banning T., van Genugten W. J. M., *Human Rights Reference Handbook*, wyd. University for Peace, Ciudad Colon 2004.

15. Czubik P., Kuźniak B., *Organizacje międzynarodowe*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2004

16. De Grand A. J., *Fasist Italy and Nazi Germany*, wyd Routledge, London 1995.

17. Dereszyński P., *Kraje rozwijające się w koncepcjach ekonomicznych SPD. Doktryna i Praktyka*, wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2001.

18. Delpech T., *Nuclear Deterrence in the 21st Century: Lessons from the Cold War for a New Era of Strategic Piracy*, wyd. RAND Corporation, Santa Monica 2012.

19. Desta M. G., *The Law of International Trade in Agricultural Products: From GATT 1947 to the WTO Agreement on Agriculture*, wyd. Kluwer Law International, The Hague 2002.

20. Dunay P., *The OSCE in crisis. Vol. 88*, wyd. Institute for Security Studies, Paris 2006.

21. Dworkin R., *Justice for Hedgehogs*, wyd. The Belknap Press, Cambridge 2011.

22. Działoszyński B., *Cywilizacja. Szkice z dziejów pojęcia w XVIII i XIX wieku*, wyd. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2019.

23. Esty D. S., *Greening the GATT*, wyd. Peterson Institute for International Economics, Washington 1994.

24. Fuller L. L., *The Morality of Law*, wyd. Yale University Press, New Haven-London 1964.

25. Fukuyama F., *Koniec historii*, wyd. Zysk i S-ka, Poznań 1996.

26. Gardner R. N., *Sterling-Dollar Diplomacy - Anglo-American Collaboration in the Reconstruction of Multilateral Trade*, wyd. Clarendon Press, Oxford 1956.

27. Gerhard E, Heilinger J. C., *The Philosophy of Human Rights Contemporary Controversies*, wyd. De Gruyter, Berlin, Boston, 2011.

28. Goold B. J., Lazarus F. (red.), *Security and Human Rights*, wyd. Hart Publishing, Oxford 2019.

29. Greener S. Slove R., *Human Rights in the Council of Europe and the European Union: Achievements, Trends and Challenges*, wyd. Cambridge University Press, Cambridge 2018.

30. Grocjusz H., *Trzy księgi o prawie wojny i pokoju, w których znajdują wyjaśnienie prawo natury i prawo narodów, a także główne zasady prawa publicznego*, wyd. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1957.

31. Grocjusz H., *Wolność mórz czyli dysertacja o prawie, jakie przysługuje Holendrom do handlu z Indiami*, wyd. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1955.

32. Gruczyński Ł., Menkes M., Nowak Ł., *Prawo międzynarodowe gospodarcze*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2016.

33. Hahn M., Matsushita M., Mavroidis P. C., Schoenbaum T. J., The *World Trade Organization: Law, Practice and Policy (3rd Edition)*, wyd. Oxford University Press, Oxford 2015.

34. M. Halliburton, *India and Patent Wars. Pharmaceuticals in the New Intellectual Property Regime*, wyd. Cornell University Press, Ithaca 2017.

35. Harrison J., *The Human Rights Impact of the World Trade Organization*, wyd. Hart, Oxford 2007.

36. Hervada J., *Historia prawa naturalnego*, wyd. Petrus, Kraków 2013.

37. Hobbes T., *Lewiatan*, wyd. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1954.

38. Hobbes T., *Lewiatan czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego*, wyd. Aletheia, Warszawa 2005.

39. Hoeckman B., Kostecki M., *The Political Economy of the World Trade System: The WTO and Beyond*, wyd. Oxford University Press, Oxford 2001.

40. Huntington S. P., *Zderzenie cywilizacji*, wyd. Zysk i S-ka, Poznań 2008.

41. Hynes P., Lamb M., Short D.,Waites M. (red.), *Sociology and Human Rights: New Engagements*, wyd. Routledge, London 2011.

42. Jabłoński M., Jarosz-Żukowska S., *Prawa człowieka i systemy ich ochrony. Zarys wykładu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004.

43. Ishay M. R., *The History of Human Rights. From Ancient Times to the Globalization Era*, wyd. University of California Press, Berkley 2008.

44. Jackson J. H., *The World Trading System: Law and Policy if International Economic Relations*, wyd. The MIT Press, Cambridge 1989.

45. Tännsjö T., *Global Democracy: The Case for a World Government*, wyd. Edinburgh University Press, Edinburgh 2008.

46. Joseph S., *Blame on the WTO?A Human Rights Critique*, wyd. Oxford University Press, Oxford 2011.

47. Kant I., *Uzasadnienie metafizyki moralności*, wyd. Antyk, Kęty 2001.

48. Kenig-Witkowska M. M., Łazowski A., Ostrihansky R., *Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej*, wyd. C.H Beck, Warszawa 2019.

49. Klich J., *Globalizacja*, wyd. Instytut Studiów Strategicznych, Kraków, 2001.

50. Koneczny F., *O wielości cywilizacji*, wyd. Wydawnictwo WAM, Kraków 2005.

51. Kopstein J., *Comparative politics Interests, Identities, and Institutions on a Changing Global Order*, wyd. Cambridge University Press, Cambridge 2000.

52. Korey W., *NGOs and the Universal Declaration of Human Rights. A Curious Grapevine*, wyd. Palgrave Macmillan, New York 1998.

53. Krennerich M., *Human Rights Politics An introduction*, wyd. Springer, Cham 2024.

54. Krugman P. R., Obstfeld M., *International Economics. Theory and Policy*, wyd. Addison-Wesley, Boston 2003.

55. Kuczma P., *Prawa człowieka w zarysie*, Wydawnictwo Dolnośląskiej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Techniki, Polkowice 2011.

56. Kuźniak B., Marcinko M., Ingelevic-Citak M., *Organizacje międzynarodowe*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2017.

57. Lizak A., *Afrykańskie instytucje bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2012.

58. Locke J., *Dwa traktaty o rządzie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992.

59. Long O., *Law and Its Limitations in the GATT Multilateral Trade System*, wyd. Graham & Trotman, London 1987.

60. Low P., Mamdouh H., Rogerson E., *Balancing Rights and Obligations in the WTO - A Shared Responsibility*, wyd. Government Offices of Sweden, Stockholm 2018.

61. Ludwikowski R. R., *Handel Międzynarodowy*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2019.

62. Łazowski A., Zawidzka A., *Prawo międzynarodowe publiczne,* wyd. C.H. Beck, Warszawa 2008.

63. Marmo M. , Weber L.(red.), *A Research Agenda for a Human Rights Centered Criminology*, wyd. Palgrave Macmillan, Cham 2024.

64. Michałowska G., *Problemy ochrony praw człowieka w Afryce*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.

65. Modelski G., *Principles of World Politics*, wyd. Free Press, New York 1972.

66. Morawski L., *Wstęp do prawoznawstwa*, wyd. Dom Organizatora, Toruń 2014.

67. Nifosi-Sutton I., *The Protection of Vulnerable Groups under International Human Rights Law*, wyd. Routledge, London 2017.

68. Nowak M., *UN Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary.*, wyd. Engel, Kehl-an-Rhein 2005.

69. Oatley T., *International Political Economy: Sixth Edition*, wyd. Routledge, New York 2022.

70. Odell J., *Negotiating the World Economy,* wyd. Cornell University Press, New York 2000.

71. Orzeszyna K., Skwarzyński M., Tabaszewski R., *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2020.

72. Paruch S. A., *Efektywność systemów ochrony praw człowieka Rady Europy i Unii Europejskiej*, wyd. Adam Marszałek Toruń 2019.

73. Parzymięs S., Popiuk-Rysińska I., *Polska w organizacjach międzynarodowych*, wyd. Scholar, Warszawa 2002.

74. Piechowiak M., *Filozofia praw człowieka. Prawa człowieka w świetle ich międzynarodowej ochrony*, wyd. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 1999.

75. Przybyszewski K., *Prawa człowieka w kontekstach* kulturowych, Wyd. Naukowe Instytutu Filozofii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2010.

76. Poundstone W., *Prisoner's dilemma: John von Neumann, Game Theory, and the Puzzle of the Bomb*, wyd. Anchor, New York 1993.

77. Resich Z. *Międzynarodowa ochrona praw człowieka*, wyd. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1981.

78. Sarnecki P. (red), *Prawo konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2014.

79. Schott J. J., *The Uruguay Round: An Assessment*, wyd. Peterson Institute for International Economics, Washington 1994.

80. Smith C. R., *To form a more perfect union,* wyd. University Press of America, Long Beach 1993.

81. Sztompka P., *Socjologia zmian społecznych*, wyd. Znak, Kraków 2005.

82. The WTO Secretariat, *Guide to the Uruguay Round Agreements*, wyd. Kluwer Law International, The Hague 1999.

83. Tokarczyk R., *Filozofia prawa*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2009.

84. Tokarczyk R., *Historia filozofii prawa w retrospektywie prawa natury*, wyd. Temida 2, Białystok 1999.

85. Toynbee A. J., *Wojna i cywilizacja*, wyd. Altaya, Warszawa 2002.

86. van der Bossche P., *The Law and Policy of the World Trade Organization*, wyd. Cambridge University Press, Cambridge 2005.

87. van der Bossche P., Zdouc W., *The Law and Policy od the World Trade Organization*, wyd. Cambridge University Press, Cambridge 2013.

88. VanGrasstek C., *The History and Future of the World Trade Organization*, wyd. World Trade Organization, Geneva 2013.

89. Walczak-Duraj D.. *Podstawy współczesnej socjologii*, wyd. Omega-Praksis, Pabianice 2006.

90. Wallerstein I., *Europejski uniwersalizm, Retoryka władzy*, wyd. Scholar, Warszawa 2007.

91. Wang Z. J., Chen J., *International Trade Regulation. Evolving Dynamics and Shifting Foundations*, wyd. Routledge, London, New York 2023.

92. Weber M., *Racjonalność, władza, odczarowanie*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2004.

93. Wojtyczek K., *Granice ustawodawczej inferencji w sferę praw człowieka w Konstytucji RP*, wyd. Wolters Kluwer, Kraków 1999.

94. Wolf M., *Why Globalisation Works*, wyd. Yale University Press, London 2004.

95. Ziemblicki B., *Ochrona praw człowieka w systemie Światowej Organizacji Handlu*, wyd. Dom Organizatora, Toruń 2013.

Studia i artykuły naukowe

1. Aaronson S. A., Rodwan Abouharb M., *Unexpected Bedfellows: The GATT, the WTO and Some Democratic Rights*, „International Studies Quarterly" 2011, Nr 2.

2. Abbott F. M., *The enduring Enigma of TRIPS: A Challenge for the World Economic System*, „Journal of International Economic Law" 1998, Nr 4.

3. Abbott F. M., *TRIPS and Human Rights: Preliminary* Reflections, [w:] *International Trade and Human Rights, Foundations and Conceptual Issues*, red. F. M. Abbott, C. Breining-Kaufmann, T. Cottier, wyd. University of Michigan Press, Ann Arbor 2006.

4. Ajayi O., Osinbajo Y., *Human Rights and Economic Development in Developing Countries*, „International Lawyer" 1994, Nr 3.

5. Alston P*., A Third Generation of Solidarity Rights: Progressive Development or Obfuscation of International Human Rights Law?*, „Netherlands International Law Review" 1982, Nr 3.

6. Alston P., *Resisting the Merger and Acquisition of Human Rights by Trade Law: A Reply ot Petersmann*, „European Journal of International Law" 2002, Nr 4.

7. Andrzejczak H., *Filozoficzne podstawy Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, „Roczniki Filozoficzne" 1966, Nr 2.

8. Andersen H., *Non-Trade Values in WTO Appellate Body Jurisprudence: Exceptions, Economic Arguments and Eluding Questions*, „Journal of Intenational Economic Law" 2015, Nr 2.

9. Aust H. P., *Introduction: The European Court of Human Rights - the past in the present*, [w:] *European Court of Human Rights. Current Challenges in Historical Perspective*, red. H. P. Aust, E. Demir-Gursel, wyd. Edward Elgar Publishing, Northampton 2021.

10. Bal S., *International Free Trade Agreements and Human Rights: Reinterpreting Article XX of the GATT*, „Minnesota Journal of International Law" 2001, Nr 2.

11. Berlin I., *Dwie koncepcje wolności*, [w:] *Cztery eseje o wolności*, red. Berlin I., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.

12. Bieżanek R., *„Miękkie" prawo międzynarodowe*, „Sprawy Międzynarodowe" 1987, Nr 1.

13. Boerefijn I., *UN Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary The Procedures before the UN Human Rights Treaty Bodies. Divergence or Convergence? Non-discrimination and Equality in the View of the UN Human Rights Treaty Bodies*, „European Journal of International Law" 2007, Nr 1.

14. Bond E. W., Trachtman J., *China-Rare Earths: Export Restrictions and the Limits of Textual Interpretation*, „World Trade Review" 2016, Nr. 2.

15. Boyle K., *Council of Europe, OSCE and European Union,* [w:] *Guide to International Human Rights Practice*, red. H. Hannum, wyd. Brill | Nijhoff, Leiden 2004.

16. Bradlow D. D., *The World Bank, the IMF, and Human Rights*, „Journal of Transnational Law and Contemporary Problems" 1996, Nr 6.

17. Broding B., *The World Bank and Human Rights: Mission Impossible?*, „PRAXIS: The Fletcher Journal of Development Studies" 2002, Nr 17.

18. Bucińska J., *Społeczne prawa w powszechnej deklaracji praw* człowieka, „Rocznik Nauki Prawnej" 2003, Nr 1.

19. Bussmann H., *Międzynarodowy Trybunał Karny - perspektywa europejska*, [w:] *Międzynarodowy Trybunał Karny USA i UE: dwa równe podejścia*, red. E. Zielińska, wyd. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2002.

20. Camargo P., *The American Convention on Human Rights*, „Revue des Droits de l'Homme" 1970, Nr 3.

21. Carozza P. G., *Human Dignity*, [w:] *The Oxford Handbook of International Human Rights Law*, red. D. Sheldon, wyd. Oxford University Press, Oxford 2013.

22. Chiam S., *Asia experience in quest for a regional human rights mechanism*, „Victoria University of Wellington Law Review" 2009, Nr 1.

23. Conconi P., Voon T., *EC-Seal Products: The Tension between Public Morals and International Trade Agreements*, „World Trade Review", 2016, Nr. 2.

24. Cottier T., *From Progressive Liberalization to Progressive Regulation*, „Journal of International Economic Law" 2006, Nr 4.

25. Cottier T., *Preparing for Structural Reform of the WTO*, „Journal of International Economic Law" 2007, Nr 3.

26. Cottier T., *The Role of Domestic Courts on the Implementation of WTO Law: Political Economy of Separation of Powers and Checks and Balances in International Trade Regulation*, [w:] *The Oxford Handbook of the World Trade Organization*, red. M. Daunton, A. Narlikar, R. M. Stern, wyd. Oxford University Press, Oxford 2012.

27. Cottier T., *Trade And Human Rights: A Relationship to Discover,* „Journal of International Economic Law" 2002, Nr 1.

28. Craston M., *Human Rights, Real and Supposed*, [w:] *Political Theory and the Rights of Man*, red. D. D. Raphael, wyd. Indiana University Press, Bloomington 1967.

29. Crowley M. A., Howse R., *Tuna-Dolphin II: a legal and economic analysis of the Appellate Body Report*, „World Trade Review" 2014, Nr. 2.

30. Cruft R., *Human Rights as Rights*, [w:] *The Philosophy of Human Rights: Contemporary Controversies*, red. E. Gerhard, J. C. Heilinger, wyd. De Gruyter, Berlin, Boston 2012.

31. Cullet P., *Human Rights and Intellectual Property Protection in the TRIPS Era*, „Human Rights Quarterly" 2007, Nr 2.

32. Cullet P., *Patents and medicines: the relationship between TRIPS and the human right to health*, „International Affairs" 2003, Nr 1.

33. Dam K. W., *Cordell Hull, the Reciprocal Trade Agreements Act, and the WTO: An Essay on the Concept of Rights in International Trade*, „New York University Journal of Law and Business" 2006, Nr 1.

34. Dancy G. T., *The hidden impacts of the ICC: An innovative assessment using Google data*, „Leiden Journal of International Law" 2021, Nr 3.

35. Dañino R., *The Legal Aspects of the World Bank's Work on Human Rights*, „The International Lawyer" 2007, Nr 1.

36. Davis C. L., Wilf M., *WTO Membership* [w:] *The Oxford Handbook of the Political Economy of International Trade*, red. L. Martin, wyd. Oxford University Press, Oxford, New York 2015.

37. Davis K. E., *The WTO and Law and Development: The Domestic Connection*, „Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)" 2006.

38. Dawidziuk E., Mazur M., *Prawa więźniów w najnowszych wyrokach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przeciwko Polsce*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego" 2018, Nr 1.

39. Delcros F., *The Legal Status of Agriculture in the World Trade Organization*, „Journal of World Trade" 2001, Nr 2.

40. Desta M. G., *Food Security and International Trade Law, An Appraisal of the World Trade Approach*, „Journal of World Trade" 2001, Nr 3.

41. Dhar B., *The future of the World Trade Organization*, [w:] *A World Trade Organization for the 21st Century. The Asian Perspective*, red. R. Baldwin, M. Kawai, G. Wignaraja, red. Edward Elgar, Cheltenham 2014.

42. Dittrich V. E., *The International Criminal Court: Between Continuity and Renewal*, [w:] *The Past, Present and Future of the International Criminal Court*, red. A. Heinze, V. E. Dittrich, wyd. TOAEP, Brussels 2021.

43. Domagała A., Florczak A., *Międzynarodowe trybunały karne i praw człowieka*, [w:] *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota - mechanizmy działania - zasięg*, red. T. Łoś-Nowak, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009.

44. Douglass-Scott S., *The European Union and Human Rights after the Treaty of Lisbon*, „Human Rights Law Review" 2011, Nr 4.

45. Driesen D. M., *What is Free Trade? The Real Issue Lurking behind the Trade and Environment Debate*, „Virginia Journal of International Law" 2001, Nr 2.

46. Dunoff J. L*., The Death of the Trade Regime*, „European Journal of Intenational Law" 1999, Nr 4.

47. Eeckhout P., *Trade and Human Rights in European Union: Linkages in Case Law of European Court of Justice*, [w:] *International Trade and Human Rights, Foundations and Conceptual Issues*, red. F. M. Abbott, C. Breining-Kaufmann, T. Cottier, wyd. University of Michigan Press, Ann Arbor 2006.

48. Ehlermann C. D., *Six Years on the Bench of World Trade Court: Personal Experiences as a Member of the Appellate Body of World Trade Organization*, „Journal of World Trade" 2003, Nr 4.

49. Flett J., Mataija M., *International Trade Law Institutions*, [w:] *The Oxford Handbook of International Trade Law. Second Edition*, red. D. Bethlehem, D. McRae, R. Neufeld, I. van Damme, wyd. Oxford University Press, Oxford 2022.

50. Foster C. E., *Public Opinion and the interpretation of the World Trade Organization's Agreement on Sanitary and Phytosanitary Measures*, [w:] *Democratic deficit, Participation and the WTO*, red. S. Joseph, D. Kinley, J. Waincymer, wyd. Edward Elgar, Cheltenham 2009.

51. Follesdal A., Hix S*., Why There is a Democratic Deficit in the EU: A Response to Majone and Moravcsik*, „Journal of Common Market Studies" 2006, Nr 3.

52. Gardbaum S., *Human Rights as International Constitutional Rights*, „The European Journal of International Law" 2008, Nr 4.

53. Gołaś-Podolec M., *Porównanie europejskiego i interamerykańskiego systemu ochrony praw człowieka*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe" 2008, Nr 2.

54. Gowa J., *Explaining the GATT/WTO: Origins and Effects*, [w:] *The Oxford Handbook of The Political Economy of International Trade*, red. L. L. Martin, wyd. Oxford University Press, Oxford, New York 2015.

55. Greig D., *The GATT and Multilateral Trade Negotiations*, „The Australian Quarterly" 1987, Nr 3.

56. Grynberg R., Qalo V., *Labour Standards in US and EU Preferential Trading Arrangements*, „Journal of World Trade" 2006, Nr 4.

57. Habegger B*., Democratic accountability od internationals organizations: Parliamentary control within the Council of Europe and the OSCE and the prospects for the United Nations*, „Cooperation and Conflict" 2010, Nr 2.

58. Hajdukiewicz A., *Od Bali do Nairobi - nowy impuls dla wielostronnej liberalizacji handlu rolnego na forum WTO*, „Biznes międzynarodowy w polityce globalnej" 2016, Nr 1.

59. Harris R., Moon G., *GATT Article XX and Human Rights: What do we know from the first 20 ears?*, „Melbourne Journal of International Law" 2015, Nr 2.

60. He Q., *The Crucial Role of United Nations in Managing International Peace and Security* [w:] *The United Nations at Age Fifty. A legal Perspective*, red. C. Tomuschat, wyd. Kluwer Law International, The Hague 1995.

61. Hine R. C., Ingersent K. A., Rayner A. J., *Agriculture in the Uruguay Round: An Assessment*, „The Economic Journal" 1993, Nr 6.

62. Hoekman B., *Developing Countries and the WTO Doha Round: Market Access, Rules and Differential* Treatment, „Journal of Economic Integration" 2004, Nr 2.

63. Hoen E. T.*, Protecting Public Health through technology transfer: The Unfulfilled Promise of the TRIPS Agreement*, „Health and Human Rights Journal" 2022, Nr 2.

64. Hoen E. T., *TRIPS, Pharmaceutical Patents and Access to Essential Medicines: Seattle, Doha and Beyond*, [w:] *Economics of AIDS and Access to HIV/AIDS Cars in Developing Countries. Issues and Challenges*, red. J. P. Moatti, B. Coriat, Y. Souteyrand, T. Barnett, J. Dumoulin, Y. A. Flori, wyd. ANRS, Paris 2003.

65. Holocher J., Naleziński B., *Pojęcie praworządności we współczesnej debacie politycznoprawnej*, „Rocznik administracji publicznej" 2022, Nr 1.

66. Horlick G. N., *The WTO and Developing Countries*, „Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)" 2006.

67. Horn H., Weiler J. H. H., *EC - Asbestos European Communities – Measures Affecting Asbestos and Asbestos-Containing Products*, „World Trade Review" 2004, Nr. 1.

68. Howse R., Mutua M., *Protecting Human Rights in a Global Economy: Challenges for the World Trade Organization*, [w:] *Human Rights in Development Yearbook 1999/2000: the Millenium Edition*, red. H. Stokke, A. Tostensen, wyd. Kluwer Law International, The Hague 2001.

69. Hudec R., „*Circumventing" Democracy : the Political Morality of Trade Negotiations*, „NYU Journal of International Law and Politics" 1993, Nr 2.

70. Ikonomou, H. A., *The Administrative Anatomy of Failure: The League of Nations Disarmament Section, 1919–1925*, „Contemporary European History" 2021, Nr 3.

71. Jacobs F. G., *The Extension of the European Convention on Human Rights to Include Economic, Social and Cultural Rights*, „Human Rights Review" 1978, Nr 4.

72. Jagielski M., *Podmioty w prawach człowieka*, [w:] *O czym mówią prawnicy, mówiąc o podmiotowości*, red. A. Bielska-Brodziak, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2015.

73. Jaskiernia J., *Kryteria oceny efektywności krajowych i miedzynarodowych systemów ochrony praw człowieka - zagadnienia podstawowe*, [w:] *Efektywność krajowych i międzynarodowych systemów ochrony praw człowieka - zagadnienia węzłowe*, red. J. Jaskiernia, K. Spryszak, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2024.

74. Jaskiernia J., *Spór o istnienie naturalnego porządku prawnego*, „The Peculiarity of Man" 2018, Nr 1.

75. Jaskólska J., *Treść Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, „Człowiek w Kulturze" 1998, Nr 2.

76. Jones W. J., Rhein D., *From 1993 to 2023: 30 Years Of Human Rights Process In The Association Of Southeast Asian Nations (ASEAN)*, „Migration Letters" 2024, Nr 6.

77. Joseph S., *Democratic deficit, participation and the WTO*, [w:] *The World Trade Organization and Human Rights. Interdisciplinary Perspectives*, red. S. Joseph, D. Kinley, J. Waincymer, wyd. Edward Elgar, Cheltenham 2009.

78. Kapoor I., *Deliberative Democracy and the WTO*, „Review of International Political Economy" 2004, Nr 3.

79. Kaufmann Ch., Heri S., *Liberalizing Trade in Agriculture and Food Security– Mission Impossible?,* „Vanderbilt Journal of Transnational Law" 2007, Nr 4.

80. Kempny M., *Globalizacja*, [w:] *Encyklopedia Socjologii, tom I*, pr. zb., wyd. Oficyna Naukowa, Warszawa 1998.

81. Klima S., *Determinanty i bariery rozwoju krajów rozwijających się*, [w:] *Kraje rozwijające się w globalnej wymianie handlowej*, red. B. Pera, S. Wydymus, wyd. Difin, Warszawa 2016.

82. Kociołek-Pęksa A., Menkes J., *Aksjologia praw człowieka jako wyznacznik pragmatyzmu ONZ. Nowy paradygmat bezpieczeństwa i prawa człowieka - metaforyzacje w prawie*, „Przegląd Zachodni" 2018, Nr 1.

83. Kociołek-Pęksa A., Menkes J., *Aksjologia praw człowieka. O przesłankach i determinantach współczesnego dyskursu w filozofii prawa międzynarodowego*, „Zeszyty naukowe SGSP" 2018, Nr 2.

84. Kowalska K. S., *Państwo Prawa w polskim porządku konstytucyjnym a jego wspólnotowe rozumienie*, „Krakowskie Studia Małopolskie" 2019, Nr 1.

85. Kowalski M., *Znaczenie art. 14 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka dla międzynarodowego prawa uchodźczego*, [w:] *70 lat Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, wyd. Księgarnia Akademicka, red. M. Florczak-Wątor, M. Kowalski, Kraków 2019.

86. Krasner S. D., *State Power and the Structure of International Trade*, „World Politics" 1976, Nr 3.

87. Krauthammer C., *The Unipolar Moment*, „Foreign Affairs" 1990, Nr 1.

88. Kruszka M., *Instytucjonalnej aspekty funkcjonowania Światowej Organizacji Handlu*, „Ekonomia. Rynek, gospodarka, społeczeństwo" 2004, Nr 1.

89. Kruszka M., *Międzynarodowy handel usługami w świetle zasad WTO*, „Ekonomia. Rynek, gospodarka, społeczeństwo" 2001, Nr 3.

90. Kubas S., *The history of the formation of international organizations in the* world, „Czasopismo prawno-historyczne" 2021, Nr 2.

91. Kuźniar R., *Międzynarodowe systemu ochrony praw człowieka*, „Sprawy Międzynarodowe" 1984, Nr 6.

92. Landman, T., *The Political Science of Human Rights*, „British Journal of Political Science" 2005, Nr 3.

93. Leszczyński L., *Recepcja prawa z okresu Meiji - podłoże oraz wpływ na japoński porządek prawny*, „Studia Iuridica Lublinensia" 2013, Nr 1.

94. Liżewski B., *Europejski regionalny system ochrony praw człowieka a systemy interamerykański i afrykański - realizacja idei uniwersalizmu czy autonomia rozwiązań systemowych*, „Studia Iuridica Lublinensia 2016, Nr 3.

95. MacLaren D., *The Uruguay Round Agreement on Agriculture: A New Order?*, „Agenda: A Journal of Policy Analysis and Reform" 1995, Nr 3.

96. Majchrowska E., *Perspektywy działalności Światowej Organizacji Handlu w obliczu nowych tendencji w handlu światowym - efekty XI Konferencji Ministerialnej WTO*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe" 2018, Nr 4.

97. Makulska D., *Kluczowe czynniki rozwoju w gospodarce opartej na wiedzy*, [w:] *Pomiędzy polityką stabilizacyjną i polityka rozwoju*, red. J. Stacewicz, wyd. Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2012.

98. Mann E., *A parliamentary dimension to the WTO - more than just a vision?!* „Journal of International Economic Law" 2004, Nr 3.

99. Marcinkute L., *The role of Human Rights NGO's: Human Rights defenders or state sovereignty destroyers*, „Baltic Journal of Law & Politics" 2011, Nr 2.

100. Matsushita M.*, Basic principles of the WTO and the Role of Competition Policy*, „Washington University Global Studies Law Review" 2004, Nr 3.

101. Marceau G., *WTO Dispute Settlement and Human Rights*, „European Journal of International Law" 2002, Nr 4.

102. Mazalik K., *Powszechna ochrona praw mniejszości. Szczególne znaczenie art. 27 MPPOiP*, [w:] *Powszechny system ochrony praw człowieka. Podsumowanie dekad*, wyd. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, red. M. Półtorak, I. Topa, Katowice 2018.

103. Mechlem K., *Harmonizing Trade in Agriculture and Human Rights: Options for the Integration of the Right ot Food into Agreement on Agriculture*, „Max Planck Yearbook of United Nations law" 2006.

104.Mironowicz M., *Rola organizacji międzynarodowych w kształtowaniu polityki bezpieczeństwa państw w środowisku międzynarodowym*, „Obronność. Zeszyty Naukowe" 2016, Nr 3.

105.Musiewicz P., *Zarys średniowiecznego sporu i supremację między papieżem a cesarzem*, [w:] „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ Nauki Społeczne" 2012, Nr 1.

106.Narlikar A., *Developing countries and the WTO*, [w:] *Trade Politics 2nd edition*, red. Hocking B., McGuire S., wyd. Routledge, London 2019.

107.Neuman G. L., *Giving Meaning and Effect to Human Rights: The Contributions of Human Rights Committee Members*, [w:] *The Human Rights Covenants at 50: Their Past, Present, and Future*, red. H. Keller, C. Heri, D. Moeckli, wyd. Oxford University Press, Oxford 2018.

108.Nordstrom H., *The World Trade Organization Secretariat in a Changing World*, „Journal of World Trade" 2005, Nr 5.

109.O'Rourke K. H., Williamson, J. G., *When Did Globalization Begin?*, „European Review of Economic History" 2002, Nr 6.

110.Oppenheimer J. R., *Atomic Weapons and American Policy*, „Foreign Affairs" 1953, Nr 4.

111.Ossowska M., *Normy moralne w obronie godności człowieka*, „Etyka" 1969, Nr 5.

112.Palmeter D., Mavroidis P. C., *The WTO Legal System: Sources of Law*, „ American Journal of International Law" 1998, Nr 2.

113.Pawłowski J. M., *Ochrona prawa własności w państwach arabskich z perspektywy norm prawa międzynarodowego w szczególności międzynarodowego prawa praw* człowieka, „Acta Universitatis Wratislaviensis" 2008, Nr 1.

114.Petersmann E. U., *The WTO Constitution and Human Rights*, „Journal of International Economic Law" 2000, Nr 1.

115.Piechowiak M., *Wokół Tomasza z Akwinu i Immanuela Kanta propozycji ugruntowania godności człowieka*, [w:] *Prawo naturalne - natura prawa*, red. P. Dardziński, F. Longchamps de Berier, K. Szczucki, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2011.

116.Piechowiak M., *W sprawie aksjologicznej spójności Konstytucji RP. Dobro wspólne czy godność człowieka?*, [w:] *Jednolitość aksjologiczna systemu prawa w rozwijających się państwach demokratycznej Europy*, red. S. L. Stadniczenko, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2011.

117.Pogge T., *Recognized and Violated: the Human Rights of the Global Poor*, „Leiden Journal of the International Law" 2005, Nr 4.

118.Podkówka A., *Międzynarodowy Trybunał Karny jako wypełnienie „luki bezkarności" w prawie międzynarodowym*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ, Nauki Społeczne" 2018, Nr 2.

119.Przyborowska-Michalska A., *Europejski System Ochrony Praw Człowieka*, „Roczniki Nauk Prawnych" 1992, t. I-II.

120.Przygodzka R*., Subsydia eksportowe i ich oddziaływanie na światowy handel rolny*, „Problemy Rolnictwa Światowego" 2007, Nr 2.

121.Radbruch G., *Pięć minut.filozofii prawa*, „Colloquia Communia" 1988/1989, Nr 6/ Nr 1.

122.Raz J*., Problem of Authority: Revisiting the Service Conception*, „Minnesota Law Review" 2006, Nr 4.

123.Ruiz-Fabri H., *Is There a Case - Legally and Politically - for Direct Effect of WTO* Obligations, „European Journal of International Law" 2014, Nr 1.

124.Ruszkowski P., *Aksjologia Konstytucji RP, czyli od wartości do prawa pozytywnego*, „Political Dialogues" 2021, Nr 1.

125.Ryssadal R*., The Coming of Age of the ECDR*, „European Human Rights Law Review" 1996, Nr 1.

126.Scherrer C., *International Workers' Rights and Competitiveness*, „Labour, Capital and Society / Travail, capital et société" 2007, Nr 1/2.

127.Sewell J., Sutherland P., Weiner D., *Challenges Facing the WTO and Policies to Address Global Governance*, [w:] *The Role of the World Trade Organization in Global Governance*, red. G. Sampson, wyd. United Nations University Press, New York 2001.

128.Shelton D., *Human Rights and the Environment: What specific environmental rights have been recognized?*, „Denver Journal of International Law & Policy" 2006, Nr 1.

129.Skubiszewski K., *Wzajemny stosunek i związki pomiędzy prawem międzynarodowym i prawem krajowym*, „Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny" 1986, Nr 1.

130.Sowa M., *GATT - coraz bliżej półmetka Rundy Urugwajskiej*, „Rynki Zagraniczne" 1988, Nr 1.

131.Smith, J., Bolyard, M., Ippolito, A., *Human Rights and the Global Economy: A Response to Meyer*, „Human Rights Quarterly" 1999, Nr 1.

132.Steiner H., *Securing Human Rights: The First Half-Century of the Universal Declaration, and Beyond*, „Harvard Magazine" 1998, Nr 5.

133.Stępień-Załucka B., *Geneza i działalność Światowej Organizacji Handlu (WTO) na arenie międzynarodowej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego" 2009, Nr 1.

134.Stępkowska U., *Miejsce prawa WTO w prawie wspólnotowym*, [w:] *Prawo wspólnotowe. Wybrane problemy*, red. J. Barcz, wyd. Prawo i Praktyka Gospodarcza, Warszawa 2005.

135.Szlachta B., *Prawa człowieka a prawo naturalne i prawo narodów. Kilka uwag o nauczaniu społecznym Kościoła*, [w:] *Prawa człowieka, prawa narodów*, red. Z.

Zarębianka, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie. Wydawnictwo Naukowe, Kraków 2018.

136. Szyszka W., *Problem wczesnych małżeństw w Afryce Środkowej i Zachodniej a prawa dziecka*, [w:] *Powszechny system ochrony praw człowieka. Podsumowanie dekad*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, red. M. Półtorak, I. Topa, Katowice 2018.

137. Toye R., *Developing multilateralism: The Havana Charter and the Fight for the International Trade Organization, 1947-1948*, „The International history review" 2003, Nr 2.

138. Trachtman J. P., *WTO Trade and Environment Jurisprudence: Avoiding Environment Catastrophe*, „Harvard International Law Journal" 2017, Nr 1.

139. Vandenhole W., *Third states obligations under the ICESCR: a case study of EU sugar policy*, „Nordic Journal of International Law" 2007, Nr 1.

140. Vasak K, *A 30-year struggle. The sustained efforts to give force of law to the Universal Declaration of Human Rights*, „The UNESCO Courier" 1977, Nr 11.

141. Villiger M. E., *The European Court of Human Rights*, „Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)" 2001.

142. Vidigal G., *Remedies and Compliance*, [w:] *The Oxford Handbook of International Trade Law. Second Edition*, red. D. Bethlehem, D. McRae, R. Neufeld, I. van Damme, wyd. Oxford University Press, Oxford 2022.

143. Wai R., *Countering, Branding and Dealing: Using Economic and Social Rights in and Around International Trade Regime*, „European Journal of International Law" 2003, Nr 1.

144. Watal J., *Balancing market and non-market objectives: access to medicines*, [w:] *The Oxford Handbook of International Trade Law. Second Edition*, red. D. Bethlehem, D. McRae, R. Neufeld, I. van Damme, wyd. Oxford University Press, Oxford 2022.

145. Welch C. E., *Introduction*, [w:] *NGOs and Human Rights: Promise and* Performance, red. C. E. Welch, wyd. University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2001.

146. Wieloch J., *Kraje rozwijające się w ugrupowaniach integracyjnych*, „Ekonomia Międzynarodowa" 2015, Nr 9.

147. Wieruszewski R., *Współczesne znaczenie Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z międzynarodowym systemie ochrony praw człowieka*, [w:] *70 lat Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, wyd. Księgarnia Akademicka, red. M. Florczak-Wątor, M. Kowalski, Kraków 2019.

148. *The International Trade* Organization, [w:] „Yearbook of United Nations 1950", wyd. Columbia University Press, New York 1950.

149. Wolf M., *What the World Needs from the Multilateral Trading System*, [w:] *The Role of the World Trade Organization on Global Governance*, red. G. Sampson, wyd. United Nations University Press, New York 2001.

150. Xu G., *Recepcja i nauczanie prawa rzymskiego w Chinach*, „Zeszyty prawnicze UKSW" 2008, Nr 1.

151. Zagel G. M., *WTO & Human Rights: Examining Linkages and Suggesting* Convergence „IDLO Voices of Development Jurists" 2005, Nr 2.

152. Zajadło J., *Historia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka a spór o uniwersalizm - relatywizm*, „Gdańskie Studia Prawnicze" 2006, Nr 1.

153. Zatwarnicki M., *Uwagi na temat efektywności systemu ochrony praw człowieka w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych. Stan obecny i perspektywy*, [w:] *Wpływ standardów miedzynarodowych na rozwój demokracji i ochronę praw człowieka*, red. J. Jaskiernia, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2013.

154. Zieliński S., *Rozumienie godności człowieka i jej znaczenie w procesie stanowienia i stosowania praw. Propozycja testu zgodności regulacji prężnych z zasadą godności człowieka*, [w:] Przegląd sejmowy, 2019, Nr 4.

155. Ziemblicki B., *Rola organizacji pozarządowych w ochronie praw człowieka*, [w:] " Ochrona praw człowieka w wymiarze uniwersalnym. Aksjologia – instytucje – nowe wyzwania – praktyka", red. J. Jaskiernia, K. Spryszak, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2017.

156. Ziemblicki B., *Some thoughts of the Axiology and Constitutionalization of the World Trade Organization*, „Wrocław Review of Law, Administration & Economics" 2011, Nr 1.

Hasła encyklopedyczne

1. Aksjologia [w:] *Encyklopedia PWN*, https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/aksjologia,3866999.html [dostęp: 10.2.2024 r.].
2. Command economy [w:] *Encyclopedia Brittanica*, https://www.britannica.com/money/command-economy [dostęp: 22.6.2023 r.].
3. Darowski R., *Filozofia człowieka. Zarys problematyki. Antologia tekstów*, Kraków 2008, s. 36-56, *Człowiek w filozofii*, [w:] *Encyklopedia powszechna PWN*, https://encyklopedia.pwn.pl/materialy-dodatkowe/haslo/Czlowiek-w-filozofii,503429.html [dostęp: 14.12.2022 r.].
4. Francisco de Vittoria [w:] *Encyclopedia Brittanica*, https://www.britannica.com/biography/Francisco-de-Vitoria [dostęp: 14.12.2022].
5. Free Trade [w:] *Encyclopedia Brittanica*, https://www.britannica.com/topic/free-trade [dostęp: 22.6.2023 r.].
6. Grolger Z., *Czerwiński przywilej* [w:] *Encyklopedia staropolska*, https://pl.wikisource.org/wiki/Encyklopedia_staropolska/Czerwi%C5%84ski_przywilej [dostęp: 14.12.2022 r.].
7. Handel [w:] *Wielki słownik języka polskiego,* https://wsjp.pl/haslo/podglad/18211/handel [dostęp: 1.2.2024 r.].

8. Human Rights, [w:] *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, https://plato.stanford.edu/entries/rights-human/ [dostęp: 14.12.2022 r.].

9. International Criminal Court [w:] *Encyclopedia Brittanica*, https://www.britannica.com/topic/International-Criminal-Court [dostęp: 14.12.2022 r.].

10. International Monetary Fund [w:] Encyclopedia Brittanica, https://www.britannica.com/topic/International-Monetary-Fund [dostęp: 14.12.2022 r.].

11. Kraje rozwijające się [w:] *Encyklopedia PWN*, https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/kraje-rozwijajace-sie,3926914.html [dostęp: 27.2.2024 r.].

12. Kraje rozwijające się [w:] *Encyklopedia Zarządzania*, https://mfiles.pl/pl/index.php/Kraje_rozwijaj%C4%85ce_si%C4%99 [dostęp: 27.2.2024 r.].

13. Market (economics) [w:] *Encyclopedia Brittanica*, https://www.britannica.com/money/topic/market [dostęp: 22.6.2023 r.].

14. Protectionism [w:] *Encyclopedia Brittanica*, https://www.britannica.com/money/topic/protectionism [dostęp: 22.6.2023 r.].

15. Układ Ogólny w Sprawie Handlu Usługami [w:] *Encyklopedia PWN*, https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Uklad-Ogolny-w-sprawie-Handlu-Uslugami,3990960.html [dostęp: 3.2.2024 r.].

16. United Nations Conference on Trade and Development [w:] *Encyclopedia Brittanica*, https://www.britannica.com/topic/United-Nations-Conference-on-Trade-and-Development [dostęp: 29.2.2024 r.].

17. World Trade Organization [w:] *Encyclopedia Brittanica*, https://www.britannica.com/topic/World-Trade-Organization [dostęp: 6.6.2023 r.].

Inne opracowania

1. *Globalization and its Impact on the Full Enjoyment od all Human Rights, Preliminary report submitted by J. Oloka-Onyango and Deepika Udagama*, in accordance with Sub-Commission resolution 1999/8.
2. Shihata I. F. I., Prohibition of Political Activities in the Bank's Work: Legal Opinion by the Senior Vice President & General Counsel, July 12, 1995.
3. *The Decreta of Leon of 1188 - The oldest documentary manifestation of the European parliamentary system*, https://en.unesco.org/memoryoftheworld/registry/251 [dostęp: 14.12.2022 r.].
4. The Havana Charter for an International Trade Organization. An informal summary, https://docs.wto.org/gattdocs/q/GG/SEC/53-41.PDF [dostęp: 7.6.2023 r.].
5. „The World Bank is a Human Rights-Free Zone" - UN expert on extreme poverty expresses deep concern, https://www.ohchr.org/en/press-releases/2015/09/world-bank-human-rights-free-zone-un-expert-extreme-poverty-expresses-deep [dostęp: 14.12.2022 r.].
6. The Parliamentary Debates from the Year 1803 to the Present Time, Published by s.n., 1816, https://books.google.pl/books?id=I8ETAAAAYAAJ&pg=P74&redir_esc=y&hl=pl#v=onepage&q&f=false, s. 200 [dostęp 14.12.2022].
7. The Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations 1986-94, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/272015/2579.pdf, [dostęp: 8.6.2023 r.].
8. Winiarski B., *O kodyfikacji prawa międzynarodowego. Wykład inauracykny wygłoszony w Auli Uniwersytetu Poznańskiego dnia 20 października 1929 r.*, https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/20308/1/016%20DR.%20BOHDAN%20WINIARSKI%20RPEiS%2010%281%29%2C%201930.pdf [dostęp: 14.12.2022 r.].

Netografia

1. *About UNCTAD*, https://unctad.org/about [dostęp: 29.2.2024 r.].
2. *Agreement on Subsidies and Countervailing Measures („SCM Agreement")*, https://www.wto.org/english/tratop_e/scm_e/subs_e.htm [dostęp: 6.3.2024 r.].
3. *Agriculture*, https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/agric_e.htm [dostęp: 16.2.2024 r.].
4. *Appellate Body*, https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/appellate_body_e.htm [dostęp: 5.2.2024 r.].
5. *Bali Package and November 2014 decisions*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc9_e/balipackage_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].
6. Besson S., *The Democratic Legitimacy of WTO Law - On the Dangers of Fast-food Democracy,* https://hal.science/hal-02919045/document [dostęp: 22.2.2024 r.].
7. Boyd D. R., *The Environmental Rights Revolution: Constitutions, Human Rights, and the Environment*, https://open.library.ubc.ca/media/stream/pdf/24/1.0058239/2 [dostęp: 18.2.2024 r.].
8. Brahm E., *Sovereignity*, https://www.beyondintractability.org/essay/sovereignty/ [dostęp: 14.12.2022 r.].
9. Callejon C., Kemileva K., Kirchmeier F., *Treaty bodies' Individual Communication Procedures: Providing Redress and Repatriation to Victims of Human Rights Violations*, https://www.geneva-academy.ch/joomlatools-files/docman-files/UN%20Treaty%20Bodies%20Individual%20Communications.pdf [dostęp: 7.2.2024 r.].

10. Carl N., Rindermann H., *Human rights: why countries differ*, https://www.tu-chemnitz.de/hsw/psychologie/professuren/entwpsy/team/rindermann/pdfs/Rindermann2017CarlHumaNrightsDraft.pdf [dostęp: 14.12.2022 r.].

11. *Complaints procedures under the human rights treaties*, https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/human-rights-bodies-complaints-procedures/complaints-procedures-under-human-rights-treaties [dostęp: 7.2.2024 r.].

12. *Country classification*, https://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_current/2014wesp_country_classification.pdf [dostęp: 29.2.2024 r.].

13. *Dispute settlement*, https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_e.htm [dostęp: 19.6.2023 r.].

14. *Dispute Settlement Body*, https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_body_e.htm [dostęp: 10.2.2024 r.].

15. *Divisions*, https://www.wto.org/english/thewto_e/secre_e/div_e.htm [dostęp: 20.6.2023 r.].

16. *Documents*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc13_e/documents_e.htm [dostęp: 25.2.2026 r.].

17. *Eighth WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min11_e/min11_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

18. *Eleventh WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc11_e/mc11_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

19. From the GATT to the WTO: A Brief Overview, https://guides.ll.georgetown.edu/c.php?g=363556&p=4108235 [dostęp: 6.6.2023 r.].

20. Gatinois C., *Trump's 'board of peace' fails to spark enthusiasm among world leaders*, https://www.lemonde.fr/en/international/article/2026/01/20/donald-trump-s-peace-council-fails-to-spark-enthusiasm-among-world-leaders_6749600_4.html [dostęp: 4.02.2026 r.].

21. Gallagher A., *The United Nations, Democracy and Human Rights*, https://www.jus.uio.no/smr/english/about/programmes/nordem/publications/manual/current/kap1.pdf [dostęp: 14.12.2022 r.].

22. *GATT bilateral negotiating material by Round*, https://www.wto.org/english/docs_e/gattbilaterals_e/indexbyround_e.htm#ge1947 [dostęp: 19.2.2024 r.].

23. Gianviti F., *Economic, Social and Cultural Rights and the International Monetary Fund*, https://www.imf.org/external/np/leg/sem/2002/cdmfl/eng/gianv3.pdf [dostęp: 14.12.2022 r.].

24. Hakal R., *What is the World Trade Organization (WTO)? Purpose and Functions*, https://www.investopedia.com/investing/what-is-the-world-trade-organization/ [dostęp:13.2.2026 r.]

25. Hlavac M., *Less Than a state, more than an international organization: The Sui generis nature of European Union*, https://mpra.ub.uni-muenchen.de/27179/1/MPRA_paper_27179.pdf [dostęp: 14.12.2022 r.].

26. *Human Rights and World Trade Agreements. Using general exception clauses to protect human rights*, https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/WTOen.pdf [dostęp: 3.2.2024 r.].

27. *Introduction to Committee. Human Rights Committee*, https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ccpr/introduction-committee [dostęp: 7.2.2024 r.].

28. Krąpiec M. A., *Prawo naturalne a etyka (moralność)*, http://www.ptta.pl/krapiec/teksty_etyka_prawonat.pdf [dostęp: 14.12.2022 r.].

29. Lee, K., *The United Nations: An Emerging Battleground for Influence*, „Center for a New American Security", 2020, http://www.jstor.org/stable/resrep28750 [dostęp: 14.12.2022 r.].

30. Macias F., *The Laws of Burgos : 500 Years of Human Rights*, https://blogs.loc.gov/law/2012/12/the-laws-of-burgos-500-years-of-human-rights/ [dostęp: 14.12.2022 r.].

31. Madid J., *Trump says Board of Peace 'might' replace United Nations, but wants UN to continue*, https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/trump-says-board-of-peace-might-replace-united-nations-but-wants-un-to-continue/ [dostęp: 4.02.2026 r.].

32. *Matters discussed at General Council meetings*, https://www.wto.org/english/thewto_e/gcounc_e/gc_matters_discussed_e.htm [dostęp: 19.6.2023 r.].

33. *Ministerial Conferences*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/minist_e.htm [dostęp: 13.6.2023 r.].

34. *Ninth WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc9_e/mc9_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

35. Nowicki M., *Co to są prawa człowieka?*, https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2016/02/Marek-Nowicki_co-to-sa-prawa-czlowieka.pdf [dostęp: 12.10.2022 r.].

36. *Office of the Director-General*, https://www.wto.org/english/thewto_e/dg_e/dg_cabinet_e.htm [dostęp: 15.6.2023 r.].

37. *Overview of the WTO Secretariat*, https://www.wto.org/english/thewto_e/secre_e/intro_e.htm [dostęp: 15.6.2023 r.].

38. Oxfam Briefing Paper, *Eight broken promises: Why the WTO isn't working for the world's poor*, https://oxfamilibrary.opeNrepository.com/bitstream/handle/10546/114480/bp09-eight-broken-promises-011001-en.pdf?sequence=1 [dostęp 3.3.2024 r.].

39. Panizzon M., *How Close Will GATS Get to Human Rights?,* https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=557112031066006069099074079005104122015034023029070035076120025030090094076127069112102121034022126027016026078114110070105000045000073046060088088013097091067104090066076072116106087090076097013114015100073028071081085016005007025015110031071102124&EXT=pdf&INDEX=TRUE [dostęp: 3.2.2024 r.].

40. Pictet J., *Development and Principles of International Humanitarian Law*, https://books.google.pl/books?id=dHV7fix7nLcC&printsec=frontcover&dq=international+humanitarian+law&lr=&source=gbs_summary_s&redir_esc=y#v=onepage&q=international%20humanitarian%20law&f=false [dostęp: 14.12.2022 r.].

41. *Porozumienie w sprawie Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej (TRIPS)*, https://moodle.umk.pl/BU/mod/book/view.php?id=108&chapterid=224 [dostęp: 4.2.2024 r.].

42. *Prawa człowieka - aksjologia Unii Europejskiej*, https://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/A8F3C4315BAC2955C12578E30042928A/$file/Prawa%20cz%C5%82owieka.pdf [dostęp: 1.2.2024 r.].

43. Rady M., *Hungary and the Golden Bull of 1222*, https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1457439/6/II.087-108.pdf [dostęp: 14.12.2022 r.].

44. *Right to Adequate Food*, https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/FactSheet34en.pdf [dostęp: 15.2.2024 r.].

45. Runde, D. F., *Competing and Winning in the Multilateral System: U.S. Leadership in the United Nations*, „Center for Strategic and International Studies (CSIS)", 2020, http://www.jstor.org/stable/resrep24768 [dostęp: 14.12.2022 r.].

46. Schott J., *Reviving the Doha Round*, https://www.piie.com/commentary/speeches-papers/reviving-doha-round [dostęp: 17.6.2023 r.].

47. Schwarz R. D., *Natural Law* w: *International Encyclopedia of Social & Behavioral Sciences*, https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B0080430767029235 [dostęp: 14.12.2022 r.].

48. *Seventh WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min09_e/min09_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

49. *Special and differential treatment provisions*, https://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/dev_special_differential_provisions_e.htm#legal_provisions [dostęp: 28.2.2024 r.].

50. *Tenth WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc10_e/mc10_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

51. *The Doha Round*, https://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/dda_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

52. *The Fifth WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min03_e/min03_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

53. *The First WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min96_e/min96_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

54. *The Fourth WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/min01_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

55. *The GATT years: from Havana to Marrakesh*, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm [dostęp: 8.6.2023 r.].

56. *The Right to Health*, https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/Factsheet31.pdf, [dostęp:17.2.2024 r.].

57. *The Second WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min98_e/min98_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

58. *The Secretariat*, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org4_e.htm [dostęp: 15.6.2023 r.].

59. *The Sixth WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min05_e/min05_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

60. *The Third WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min99_e/min99_e.htm [dostęp: 17.6.2023 r.].

61. *Thirteenth WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc13_e/mc13_e.htm [dostęp: 25.2.2026 r.].

62. *The Uruguay Round*, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact5_e.htm [dostęp: 19.2.2024 r.].

63. *The WTO and the United Nations*, https://www.wto.org/english/thewto_e/coher_e/wto_un_e.htm [dostęp: 9.6.2023 r.].

64. *The WTO General Council*, https://www.wto.org/english/thewto_e/gcounc_e/gcounc_e.htm [dostęp:13.6.2023 r.].

65. Toye J., *UNCTAD at 50. A short history,* https://unctad.org/system/files/official-document/osg2014d1_en.pdf [dostęp: 29.2.2024 r.].

66. *Trade policy Reviews*, https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tpr_e.htm [dostęp: 19.6.2023 r.].

67. *Trybunał w skrócie*, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Court_in_brief_POL [dostęp: 8.2.2024 r.].

68. *Twelfth WTO Ministerial Conference*, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc12_e/mc12_e.htm [dostęp: 18.6.2023 r.].

69. Voegeli W., *Conflicts within WTO law: The case of GATT & GATS and quotas of transit permits.* https://ediss.sub.uni-hamburg.de/bitstream/ediss/5445/1/Dissertation.pdf [dostęp 2.2.2024 r.].

70. *What we do*, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/what_we_do_e.htm, [dostęp: 22.6.2023 r.].

71. *Who are the developing counties in the WTO?*, https://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/d1who_e.htm [dostęp: 28.2.2024 r.].

72. Włodkowic P., *O wojnie i tolerancji*, https://staropolska.pl/sredniowiecze/Publicystyka/Pawel_Wlodkowic.html [dostęp: 14.12.2022 r.].

73. *World Conference on Human Rights, Vienna, 1993,* https://www.ohchr.org/en/about-us/history/vienna-declaration [dostęp: 23.2.2024 r.].

74. *WTO Trade topics*, https://www.wto.org/english/tratop_e/tratop_e.htm [dostęp: 7.2.2026 r.].